

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

CİNSEL KİMLİKLERİN ÖTESİNDE: QUEER HUKUK KURAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali ERDOĞAN

1304010498

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Programı: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi Nazlı Hilal DEMİR

AĞUSTOS 2020

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

CİNSEL KİMLİKLERİN ÖTESİNDE: QUEER HUKUK KURAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali ERDOĞAN

1304010498

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku
Programı: Kamu Hukuku

Tez Danışmanı : Dr.Öğr.Üyesi Nazlı Hilal DEMİR

Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Ahmet Ulvi TÜRKBAĞ

Dr.Öğr.Üyesi Ceren YILDIZ

AĞUSTOS 2020

ÖNSÖZ

Queer, queer kuram ve queer hukuk kuramı olarak ilerleyen bu çalışmanın bir hikayesi kuşkusuz olacaktır. Ancak bu hikaye öyle bir şekildedir ki hem senelere hem de çok farklı kişilere yayılmakta, bu sebeple anlatılması pek de mümkün olmamakta, bu mümkünsüzlük ise bu süreçteki en ufak noktanın dahi çok büyük sonuçlara tekabül etmesinin önemi ve onların anlatım esnasında unutulma endişesinden meydana gelmektedir.

Hikaye tam anlamıyla anlatılamasa bile bir takım mihenk taşları elbette bulunmaktadır. Öncelikle, çocukluk dönemimin keşiflere açık bir şekilde ve baskı altından olmadan geçmesi, lise ve üniversite eğitim hayatımı silahlı kuvvetler kurumları içerisinde geçirmem ve geleneksel erkekliğin en küçük kılcak damara kadar işlendiği 8 yıllık macera sonrasında hukuk eğitimi almam ve en önemli sivil toplum ile tanışmam mekânsal anlamda çok önemlidir. Bu noktada uzun senelerce gönüllüsü olduğum Sosyal Politika, Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Çalışmaları Derneği'nin (SPoD) "**Hukuk ve Adalet Erişim Ekibi**" diye adlandırılan mükemmel insanların bir arada olduğu topluluğa hem tez döneminde hem de tez dönemi öncesinde fikirlerimin oluşması ve aydınlanma dönemimde verdikleri destek için sonsuz teşekkür etmek isterim. Ek olarak ve çok önemli bir şekilde queer hukuk kuramı'na dair ilk fikirlerin oluşmasında etkisi her şekilde olan ve İsveç'teki deneyimlerim ile de doğrudan bağlantılı sevgili **Cihan Arıkan**'a da teşekkürlerimi sunmak isterim.

Akademik mecraya geldiğimde ise; lisans eğitimimin devamında kendisiyle tanışma fırsatı bulduğum, sonrasında elinizdeki çalışma ve akademik kariyerim için kendisini örnek aldığım, kendisine akıl danıştığım ve kendisinin her zaman önümdeki engelli yolda bir lider olmasını beklediğim sayın hocam **Dr. Reyda Ergün**'e de sonsuz teşekkürlerimi iletirim.

Kendi kurumuma yani çalışma arkadaşlarıma geldiğimde ise özellikle belirtmem gereken birkaç isim bulunmaktadır. Bazıları ile akademik kariyerimin başlangıcından bu yana, bazıları ile ise kariyerimin devamı boyunca beraber çalışma fırsatı bulduğum herkese teşekkürlerimi iletirim. Ancak bu noktada dört isme ayrı bir parantez açmam gerekmektedir: İlk olarak; kendisinin bana sinirlenmesine hayran olduğum, kendisine her türlü şeyi yaptıktan sonra yine de beni affedebilen, tez çalışmalarımız için gündüzü geceye beraber kattığımız, hemşerim **Zeynep Güler**'e, ikinci olarak; çalışma

hayatımızda çeşitli badireler atlatıp son noktaya geldiğimizde yoldaş olarak birbirimize hitap ettiğimiz, adeta göbek bağımızın beraber kesilmiş gibi tezlerimiz için aynı yollardan geçtiğimiz, her çalışma gününde karşımda yüzünü görmekten hiç sıkılmadığım **Yıldız Diridiri**'ye, üçüncü olarak; yine kariyerim boyunca aynı odayı paylaştığım, haklı isyanları ile olayların doğru yüzünü görmeme yardımcı olan, çok sevgili reisimiz, ama en önemlisi her ne kadar pandemi döneminde ben kendisine aynı şekilde yardımcı olmasam da ne zaman başım derde düşse yanımda olan, daha da ötesi motivasyonumu kaybettiğimde birkaç cümle ile beni tekrardan ayağa kaldırmasını bilen, güçlü kadın imajını harikulade taşıyan **Merve Akbulut**'a, son olarak ise; senelerdir hem çalışma hayatımda hem de sosyal hayatımda yanı başımda olan, dünyalar güzeli bir kalbe sahip, çalışkanlığı ile herkese örnek, hayatımın sonuna kadar aynı yolda ilerlemek istediğim ve kelimelerin kendisini anlatmaya yetmeyeceği dostum **Serkan Seyhan**'a en derin kalbi duygularımı iletirim.

Sosyal yaşamıma geldiğimizde ise; geleneksel aile kalıbında yer alan anne-baba-kardeş'ler üçlemesinden kariyerim ve çalışmalarım için aktif olarak herhangi bir destek görmediğimden teşekkür edemiyorum. Ancak onlar için şu noktayı belirtmem gerekir: "sen doğrusu neyse onu bilirsin" diyerek bana yarattıkları özgür alan isteyip de elde edemeyeceğim bir yerde. İşte bu yüzden onlara çok teşekkür ederim. Bunun yanında alternatif ailenin de mümkünlüğüne inanan ve senelerdir bunu deneyimleyen birisi olarak, bir eğitim esnasında tanışıklığımız ile başlayan ve o andan itibaren aile içerisindeki seviyeli dayanışmayı bana hissettiren, beraber güldüğümüz ve üzüldüğümüz **MC Ailesi**'ne ne söylesem az gelecektir. İyi ki varsınız, sevgili ailem...

Son olarak, ne kadar şanslı birisi olduğumun kanıtı olarak bu çalışmamın savunma jürisinde yer alan sayın hocalarıma değinmek isterim. Öncelikle senelerdir asistanlığı yapmaktan onu duyduğum, daha kendisinden öğreneceklerimin çok ama çok küçük bir payını elde edebildiğim, her konuşmasında vermiş olduğu bilgiler ile beni şaşırtan ama aynı zamanda besleyen sayın hocam **Prof.Dr. Ahmet Ulvi Türkbag**'a; yine senelerdir aynı kurum içerisinde bulunmaktan onur duyduğum, kendisinden her zaman ders almaya devam ettiğim, olaylar karşısındaki duruşu ile de özellikle kendime örnek almaya çalıştığım, ortak tecrübeler edinmeye hiçbir zaman son vermek istemediğim sayın hocam **Dr. Ceren Yıldız**'a; kendisinden tam anlamıyla bahsetmeye kalktığımda belki bu çalışma kadar sayfa yazabileceğim, bu çalışmada danışmanlığı yapan ancak bunun da ötesinde her yolda bana yolumu gösteren, yeri

geldiğinde aramızdaki hiyerarşiye sıkı sıkıya bağlanmadan beraber hareket etmemizi sağlayan, sadece akademik kariyeri ile değil sosyal yaşamı ile de benim için bir örnek teşkil eden, fikirlerimiz ile akademideki reformu gerçekleştireceğimize inandığım, seneler boyunca çalışmayı umduğum, çok değerli sayın hocam **Dr. Nazlı Hilal Demir**'e tüm saygım ile teşekkürlerimi sunarım.

Ve daha nicelerine teşekkür ederim. Bu yolda çok insan tanıdım ve tanımaya da devam edeceğim. Bu sebeple çalışmamızı,

“tüm queerlere”

ithaf ediyorum. ‘We’re here. We’re queer. Get used to it!’

Ali ERDOĞAN
İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
GİRİŞ: RAWLS'UN CEHALET PERDESİ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

QUEER KURAMIN DÜŞMANI: KİMLİK

I. Kimlik	6
A. Kimliklerin Tanımlanması	6
B. Kimliklerin Oluşumu	9
C. Kimliklerin Sınıflandırması	14
II. Cinsel Kimlik ve İlgili Kavramlar.....	19
A. Cinsellik	20
B. Cinsiyet	24
C. Cinsiyet Kimliği, Cinsel ve Duygusal Yönelimler	33
D. Cinsiyet Tahakkümü	39
III. Queer Kavramı ve Ortaya Çıkışı	42

İKİNCİ BÖLÜM

QUEER KURAM

I. Genel Olarak	47
II. Michel Foucault	51
A. Cinsiyet Özcülüğü Karşıtlığı (Anti-Gender Essentialism).....	51
B. Cinselliğin Tarihi (Histoire de la Sexualité)	55
1. Cinsellik, Baskı, Sapkınlık ve Süreçler Üzerine.....	55
2. Cinsellik Tertibatına Bilimsel Yaklaşım Üzerine	58
3. Biyo-İktidar Üzerine	62
4. Değerlendirme	64
III. Judith Butler – Cinsiyet Belası (Gender Trouble).....	68
A. Cinsiyetin Özneleri Üzerine	70
B. Yasakların Üretimi Üzerine	74

C.	Bilineni Altüst Eden Bedenler Üzerine.....	77
D.	Değerlendirme.....	83
IV.	Annamarie Jagose – Queer Teori: Bir Giriş (Queer Theory: An Introduction).....	87
A.	Eşcinsel Arzuyu Kuramlaştırma ve Eşcinsel Özgürleşmesi Üzerine...	87
B.	Kimlik ve Queer Üzerine	92
C.	Queer Tartışmaları Üzerine.....	96
D.	Değerlendirme.....	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

QUEER HUKUK KURAMI

I.	Hukuk Sistemlerine Queer Bakış.....	103
A.	Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Uluslararası Örgütler	105
1.	Birleşmiş Milletler	105
2.	Avrupa Konseyi	109
3.	Avrupa Birliği.....	116
4.	Diğer Bölgesel Örgütler.....	119
B.	Uluslararası Örgütler Çerçevesinde Oluşturulan Yargı Makamları... ..	124
1.	İnsan Hakları Komitesi	124
2.	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	126
3.	Avrupa Birliği Adalet Divanı	130
4.	Diğer Yargı Makamları.....	131
C.	Ulusal Hukuk Çerçevesinde Queer Hukuk Kuramı.....	133
1.	Anayasa.....	133
2.	Kanun.....	136
3.	Yönetmelikler ve Yönergeler.....	138
II.	Queer Hukuk Kuramı	140
SONUÇ		146
KAYNAKÇA.....		154

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
ACHPR	: African Charter on Human and Peoples' Rights
ACoHPR	: African Commission on Human and Peoples' Rights
ACtHPR	: African Court on Human and Peoples' Rights
AHRD	: ASEAN Human Rights Declaration
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations
AYM	: T.C. Anayasa Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
çev.	: çeviren
ed.	: editör
IACHR	: Inter-American Convention on Human Rights
IACtHR	: Inter-American Court of Human Rights
K.T.	: Karar Tarihi
LGBTİ+	: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel, İnterseks ve Alternatifler
no.	: numara
p.	: paragraf
s.	: sayfa
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: yüzyıl

Üniversitesi : İstanbul Kültür Üniversitesi
Enstitüsü : Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Dalı : Kamu Hukuku
Programı : Kamu Hukuku
Tez Danışmanı : Dr.Öğr.Üyesi Nazlı Hilal DEMİR
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Ağustos 2020

ÖZET

CİNSEL KİMLİKLERİN ÖTESİNDE: QUEER HUKUK KURAMI

Queer Hukuk Kuramı, en temelinde kimlikler ve sonrasında da queer kurama dair tarihsel süreç içerisinde ortaya atılan düşünceler ile doğal bir bağlantı içerisinde. Bunun yanında, eşitlik ilkesinin mutlak bir şekilde uygulanabilmesi için bireyler arasındaki temel ortak özelliklere inmek gereklidir. Rawls'un cehalet perdesi ile ileri sürdüğü insanların temel haklarının eşit olarak verilebilmesi için hakların öznesi olan kişilerin kendi ve diğerlerine ait özelliklerden bağımsız düşünmesi gerekliliği, queer hukuk kuramı nezdinde de kullanılabilir. Buna göre, bireylerin en temel ortak özelliği olan insan olma hali göz önüne alınarak ortaya çıkabilecek hukuk alanı kapsayıcı bir yapıda olabilecektir. Ek olarak, zaman içerisinde sürekli ve akışkan bir yapıda inşa edilen kimlikler ile çalışmamız gereğince inceleme konusu edilen cinsel kimliklerle ilişkili bireylerin hukuk alanı içerisinde var olabilmesi için temele dönmek, zamansal değişime rağmen karşılık bulmaya devam edecek bir yöntem olarak düşünülmektedir. Sonuç olarak, queer hukuk kuramının getirileri ile yasama organı ve aynı zamanda yargılama gücüne sahip olan kişilerin kimliklerden bağımsız şekilde hareket etmesi beklenmektedir. Ancak bu sayede, kimliklerin akışkan yapısına ayak uydurabilecek bir hukuk sisteminin ortaya çıkarılabileceği görüşü tarafımızda hakim olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kimlik, kimliksizleşme, queer, queer kuram, queer hukuk kuramı

University : Istanbul Kültür University
Institute : Institute of Graduate Education
Department : Public Law
Programme : Public Law
Supervisor : Asst.Prof. Nazlı Hilal DEMİR
Degree Awarded and Date : Master's Degree – August 2020

ABSTRACT

BEYOND SEXUAL IDENTITIES: QUEER LEGAL THEORY

Queer Legal Theory is in a natural connection with identities at the very bottom and thoughts raised in the historical process of queer theory. In addition, in order for the principle of equality to be applied in absolute terms, it is necessary to go down to the basic common features among individuals. The necessity of people who are the subjects of the rights to think independently of their own and others' characteristics can also be used in queer law theory in order for the fundamental rights of the people that Rawls suggests through the veil of ignorance. According to this, the legal field that can emerge considering the state of being the human being, which is the most common feature of individuals, may be inclusive. In addition, with identities built in a continuous and fluid structure over time, in order for individuals related to sexual identities to be examined in accordance with our work, returning to the foundation is considered as a method that will continue to find a response despite the temporal change. As a result, the returns of the queer legal theory and the legislative body, as well as those with jurisdiction, are expected to act independently of identities. Only in this way, the view that a legal system that can keep up with the fluid structure of identities can be created prevails by us.

Keywords: identity, de-identification, queer, queer theory, queer legal theory

GİRİŞ: RAWLS'UN CEHALET PERDESİ

Günümüzde koşulları dikkate alındığında, hukuk biliminin ve gerek ulusal gerekse uluslararası hukuk sistemlerinin vazgeçilmezi olarak adalet duygusunun ve ilkesinin varlığı göz ardı edilememektedir. Bahsedilen adalet kavramı o kadar ulvi bir yapıya sahiptir ki; yokluğu halinde akıl almayacak sonuçlar doğurma potansiyelinin yanında, varlığı halinde de kavramın her bir yanından çekiştirilmesi sonucunda içerisine sokulmak istenilen kalıbın çeşitliliği yüzünden göreceli oluşunun etkilerini tartışmak hiçbir zaman sonlanmamaktadır. Bu kavramın sahip olduğu yapı da bizleri adalet üzerinde satırlarca yazmaya, saatlerce konuşmaya, tartışmaya, düşünmeye itmektedir.

Bu kapsamda, adalete ilişkin çok fazla sayıda teori bulunmakta, ancak aşama aşama yol kat ederek ilerleyeceğimiz sürecin sonunda ulaşılmak istenilen, queer hukuk kuramının bizce ortaya çıkmasına katkı sağlayan, aklımızda bir ışığın yanmasına seneler önce sebep olan, John Rawls tarafından kaleme alınan “Bir Adalet Teorisi” (A Theory of Justice) adlı eserin çalışmamız açısından önemi büyüktür. Bu nedenle, Rawls tarafından ileri sürülen “Cehalet Perdesi” (Veil of Ignorance)¹ kavramına giriş bölümünde kısaca değinmek gerekli görülmektedir.

Rawls; cehalet perdesinden önce usulü olarak adalet nosyonunu elde etmek amacıyla orijinal pozisyondan bahsetmektedir. Kısa bir tabir ile orijinal pozisyon, iyinin karşısında doğrunun önceliğini yani tarafsızlık kaygısını merkeze koyan bir başlangıç durumu olarak ifade edilmektedir.² Bunu gerçekleştirirken de, Rawls'un anlatımıyla, insanları tuhaflaştıran yani insanların doğa durumlarından koparak kendi menfaatleri uğruna hareket etmeleri ve karar vermelerine sebep olan tüm özelliklerden kurtulmak gerekliliği söz konusu olmaktadır. İşte bu özelliklerden kurtulmak ve onları engelleyebilmek için de varsayımsal olarak bir blok, duvar vb. düşünülmekte, buna da Rawls tarafından cehalet perdesi denilmektedir.

Bahsi geçen bu perde insanları tüm bilgilerden soyutlamak üzerine kurulu olmayıp, temel ilkeleri bilen, aklını kullanarak kararlar alabilen makul insanların varlığı kabul edilmektedir. Perdenin yokluğu halinde ise insanların herhangi bir

¹ John Rawls, *Bir Adalet Teorisi*, Ankara, Phoenix Yayınevi, İkinci Baskı, 2018, s.163-169.

² Mehmet Kocaoğlu, *John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, İmaj Yayınevi, Üçüncü Baskı, 2017, s.47.

önyargı, duygu ya da arzuya maruz kalmaları ihtimali bulunduğundan, oybirliği ile adalet ilkeleri üzerinde karar almaya çalışırken insanların kendi çıkarlarını göz önüne almaları ve bu sebeple de istenilen birliktelikte karara ulaşamamaları beklenmektedir.³ Bu kararın alınamaması noktasında ise cehalet perdesinin görevi başlamakta, bu sayede insanlar perdenin ardında yer alan eğilimlerinden sıyrılmaktadırlar.⁴

Orijinal pozisyonu varsayımsal⁵ olarak nitelendirilen Rawls, insanların bilmediği durumlar arasında; kendilerinin sınıf, sosyal statü, zeka, güç ve yeteneklerini, hangi kuşağa ait olup olmadıklarını, aynı zamanda içerisinde buldukları toplumun ekonomik ve siyasal durumlarını, uygarlık ve kültürel düzeylerini saymaktadır. Bildikleri durumlar arasında ise; toplumların adalet durumlarını, özgür değerlerini ve genel gerçekleri belirtmekte; adalet kavramının kendi desteğini ise kendisi tarafından meydana getirildiğini ifade ederek orijinal pozisyonda bir takım temel bilgilere yer olduğunu söylemektedir.⁶ Bahsedilen varsayımsal pozisyondaki genel bilgisizlik halinin oluşmaması durumunda ise; Rawls'un ifadeleriyle “(...) eğer özel bilgilere imkan verilirse, sonuç keyfi ihtimallere bağlı olarak önyargılı (...)”⁷ olmasına neredeyse kesin gözüyle bakılmaktadır.

Rawls ifadelerine devam ederken; cehalet perdesi ile ilgili olarak zorluklardan bahsettiği noktada özellikle orijinal pozisyonun somut olarak herkesin bir araya geldiği bir meclis olarak değil de insanların herhangi bir zamanda yarattığı öz perspektifi olarak yorumlanması gerektiğini belirtmektedir. Bahsedilen orijinal pozisyonda insanların yaptıkları anlaşmayı ise herhangi bir kişinin görüşü olarak ifade etmenin mümkün olduğunu söylemektedir. Çünkü insanlar kendi aralarında sözde var olan fark ve benzerlikleri bilmediklerinden; kendileri veya başkaları için verdikleri kararlar yine aynı olmakta, herkes de aynı kararı vereceğinden bir oybirliğinin oluşacağı kaçınılmaz görülmektedir. Böyle bir durumda da farklı görüşler arasında bir orta yol bulma minvalinde varlıklarını oluşturan hakemlere ve benzerlerine gerek görülmeden hareket edilebilmektedir. İnsanlar, verdikleri kararlardan hangilerinin kendi menfaatlerine uygun olduğunu tespit edemeyeceğinden de herhangi bir pazarlık

---

³ Kocaoğlu, **a.g.e.**, s.47.

⁴ Oliver A. Johnson, “The Kantian Interpretation”, Henry S. Richardson (ed.), *The Philosophy of Rawls: The Two Principles and Their Justification*, Garland Publishing, 1999, s.211.

⁵ Samuel Freeman, “Reason and Agreement in Social Contract Views”, *Philosophy and Public Affairs*, Cilt 19, Sayı 2, 1990, s.139.

⁶ Rawls, **a.g.e.**, s.164.

⁷ Rawls, **a.g.e.**, s.168.

zemininin oluşması söz konusu olmamaktadır. Ayrıca insanlar bir araya gelerek güç sağlamaya çalışsalar bile, ki diğerlerini de kendi kararları açısından ikna ettikleri varsayılsa bile, grup oluşturan insanlar hala neyin kendileri için olduğunu bilebilecek durumda olmamaktadırlar. Bu bilememe halinin yanında çalışmamızla da ilgili olarak; Kocaoğlu'nun ifade ettiği üzere, gruplar kararları konusunda hem fikir olsalar da bu durumu kendileri lehine kullanamamakta, bunun nedeni olarak da Rawls'un üzerinde durduğu ilkeler gereğince kendilerini ifade edecek özel bir adın kullanamamaları gösterilmektedir.⁸

Rawls'un tanımladığı birbirleriyle bağlantılı orijinal pozisyon ve cehalet perdesi kavramlarının neticesinde ortaya çıkarılmak istenen toplum sadece rasyonel değil aynı zamanda makul bir yapıya sahip olacak şekilde düşünülmektedir. Larmore, rasyonellik ve makullüğü iki farklı şey olarak görmekte ve şu şekilde tanımlamaktadır: Rasyonellik, bireyin kendi çıkarları doğrultusunda ilerlediği bir süreç iken; makullük ise, birlikte yaşamın getirisi olarak kendimiz kadar diğerleri açısından da düşünmeye dayalı olmaktadır.⁹ Rawls'a göre cehalet perdesi ardından bulunan insanlar, toplumdaki pozisyonlarını bilmemelerinden kendi çıkarları doğrultusunda ilerleyebilme bakımından rasyonel olup bu rasyonellik zımni olarak bir makullüğü de içermektedir. Ancak burada yer alan makullük, diğerlerine yönelik bir sempati den değil de insanların toplumda bulunacakları pozisyonu bilmemelerinden gelmektedir.¹⁰

Tüm bunların sonucunda, her ne kadar Rawls'un cehalet perdesi fikirlerinin insanlar üzerinde gerçekçi bir etkiye sahip olacağı tartışmalı olsa da en azından yine insanlar tarafından yaratılan hukuk sistemlerinin gözlerde cehalet perdesinin olduğu anlarda ortaya çıkarılması mümkün görülmekte ve bunun gerçekleşebilmesi için de queer hukuk kuramının etkili bir araç olacağına dair bir umut tarafımızca beslenmektedir.

Bu umut ile yola çıkarak tutarlı bir queer hukuk kuramı ortaya koyabilmek adına bu çalışmamız üç bölüm olarak tasarlanmakta ve ilk olarak kimlik ve bununla ilgili kavramlara dair bilgilere yer verilmektedir. Kimlik, varoluşla beraber insanların yanında yer alan ancak tarihsel süreç içerisinde tanımlanması ve oluşumuna yönelik

---

⁸ Kocaoğlu, a.g.e., s.49.

⁹ Charles Larmore, "Behind The Veil", *The New Republic*, 2008. <<https://newrepublic.com/article/63556/behind-the-veil>>

¹⁰ Kocaoğlu, a.g.e., s.52.

farklı yöntem ve fikirlerin ortaya atıldığı yaşayan bir yapı olarak görülmektedir. Kimliklerin bu yanının ötesinde özellikle toplumda yer alan çeşitli sistem ve düzenlemelerin daha kolay anlaşılabilmesi ve kontrol edilebilmesi adına sınıflandırılması söz konusu olmaktadır.

Sınıflandırmaların yapılmasıyla beraber konumuz gereğince ilgi alanımıza giren ve içeriğinde cinsellik, cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel ve duygusal yönelimleri bütün olarak bulunduran cinsel kimlik kavramına değinilmekte, ayrıca cinsel kimliğin içeriğini oluşturan tüm ilgili kavramlar da açıklanmaktadır. Bahsedilen kavramlar içerilerinde her ne kadar farklı anlamlar barındırsa da birbirleri arasındaki bağlantı göz ardı edilmeyerek çalışmanın kolay anlaşılabilmesi açısından tek bir kavram altında ifade edilmesi tarafımızca tercih edilmektedir. Uzun ve ayrıntılı açıklamalar ardından ilk bölümün son başlığı altında queer kavramı ve bu kavramın ortaya çıkışına yönelik bilgiler paylaşılmaktadır.

Kavramsal olarak temellendirmelerin yapılması sonrasında ikinci bölümde queer kavramı ile bağlantılı bir şekilde queer kurama yönelik hem tarihsel hem de düşünsel boyutlar ele alınmaktadır. Queer kuramın ortaya çıkmasında etkisi olduğu düşünülen ve kuramın ebeveynleri olarak nitelendirilen Michel Foucault ve Judith Butler ile queer kuramla ilgili olarak konuya dair farklı isimlerin düşüncelerini derlediği eseriyle birlikte Annamarie Jagose çalışmamıza dahil edilmektedir. İlgili incelemeler kişilerin temel eserleri çerçevesinde yapılmakta ve bu uğurda queer kuramla ilişkilendirilen Cinselliğin Tarihi (Cilt I), Cinsiyet Belası ve Queer Teori: Bir Giriş adlı eserlerin incelemeleri yapılarak bu kuramın ortaya çıkmasında yapmış oldukları katkılar değerlendirilmektedir.

Bu değerlendirmelerin sonrasında ise hukuk bilimine dair bakış açısı geliştirilmeye çalışılmakta, bu bakış açısının ortaya çıkarılması için tarihsel süreç içerisinde uluslararası, bölgesel ve ulusal düzenlemeler ile yargı kararlarına bakılmaktadır. Bu sayede günümüzde var olan durumun bir taslağı çizilmekte, her geçen gün gelişen hak temelli düzenlemelerin kronolojik ve coğrafi akışı gösterilmekte ve sonucunda ise an itibarıyla çok fazla dile getirilmeyen queer hukuk kuramına dair özgün düşünceler ortaya konmaktadır.

Böylece John Rawls'a ait olan cehalet perdesi kavramı ile aklımızda soru işaretleri oluşmasından başlayarak queer hukuk kuramına dair bir takım fikirlerin

ortaya dökülmesine varan, ancak bu varışın bir son değil de bir mola olduğuna inandığımız ve ileride daha detaylı çalışmalara neden olmasını umut ettiğimiz çalışmamıza kimlik kavramından başlamak yukarıda açıklandığı üzere yerinde görülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

QUEER KURAMIN DÜŞMANI: KİMLİK

I. Kimlik

A. Kimliklerin Tanımlanması

Kimlik; çeşitli alanlarda ortaya koyulmuş eserlere¹¹ konu edilerek, farklı şekillerde tanımlanmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamız açısından oldukça önem teşkil eden bu kavramın tanımına ilişkin görüş birliği bulunmaması nedeniyle, literatürdeki farklı perspektifleri ele alarak bir tanıma ulaşılması hedeflenmekte ve bu amacı gerçekleştirebilmek açısından işe öncelikle kavramın sözlük anlamı ile başlamak gerekmektedir.

Bu bağlamda, başvurulabilecek yegane kaynağımız olan Türk Dil Kurumu Sözlüğüne bakıldığında, kimlik kavramına ilişkin olarak birden fazla anlam karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan özellikle çalışmamızın konusuna yönelik olanına bakıldığında ise; kimliğin “*toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü*”¹² şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Bu tanım doğrultusunda; özellikle kimliğe dair ‘toplumsal’ ve ‘belirti, nitelik ve özellik’ unsurlarının açıklanması gerekmektedir. Bu kapsamda ilk olarak, kimliğin ‘belirti, nitelik ve özellik’ boyutunu ele almakta fayda bulunmaktadır.

Kavramın tanımında kullanılan ve bireylere ilişkin olarak ileri sürdüğümüz belirti, nitelik ve özellikler neticesinde, her bir kişinin diğerlerinden farkları ve onlarla olan benzerlikleri ortaya çıkmaktadır. İnsanlardan bahsederken veya onları tarif ederken temel olarak; dış görünüşlerinden, yaptıkları işlerden, içerisinde buldukları toplumsal gruptan veya gruplardan, karakteristik özelliklerinden, duygu durumlarından yararlanılmakta ve yararlanan tüm bu belirti, nitelik ve özelliklerin toplamı ise, tanımdan da anlaşılacağı üzere kimlik kavramını ortaya çıkarmaktadır. Ancak buradan hareketle, istisnasız tüm belirti, nitelik ve özelliklerin bir araya toplanmasının zorunlu olduğuna dair bir sonuca varmamak gerekmektedir. Zira

---

¹¹ Leyla Yıldırım, *Sosyal Dışlanma Karşısında Eşcinsel Kimliğin Kurulumu*, (Danışman: Doç.Dr. Ahmet Zeki Ünal), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017 (Ulusal Tez Merkezi, 456664) s.23.

¹² Türk Dil Kurumu, “Güncel Türkçe Sözlük”, <https://sozluk.gov.tr/> 03 Kasım 2019

herhangi bir belirti, nitelik veya özelliğin; kimliğin ortaya çıkması için yeterli olduğu söylenebilmekte, aksi yönde düşünüldüğünde de birden fazla belirti, nitelik veya özelliğin yine birden fazla kimliği ifade edebileceği mümkün görünmektedir.

İkinci olarak, kimliğin tanımlanmasında kullanılan ‘toplumsallık’ unsurunu açıklarken kimliğin bireyselliğini de dikkate almak gerekmektedir. İnsanlar, yaşamları boyunca değişik özellikleri barındıran farklı toplumsal gruplar içerisinde yer almaktadır.¹³ Bu sayede insanların kimliklerinde, var oldukları toplumsal grupların da etkisi görülmektedir. Kimliğin bireyselliğini öznel olarak tanımlamak mümkünken, toplumsallığı için özellikle içerisinde bulunulan toplumsal grupla bağımlılık söz konusu olmaktadır. Kimliğin toplumsallığı, bireyin belirli bir sosyal grup ile olan ilişkisi sonucundaki bilgi ve bilinç durumundan ortaya çıkmaktadır. İnsanların varlıkları söz konusu olduğunda ise hem bireysel hem de toplumsal nitelikli kimliklerin birlikteliği gerekli görülmektedir.¹⁴ Toplumsal gruplar belirli bir amaç uğruna bir araya gelmiş insan yapıları olarak ifade edilmekte ve bu ortaklıkların gerçekleşmesi için grubu oluşturan insanlar arasında bir etkileşim olması gerekmektedir.¹⁵

Bahsedilen etkileşimler ise; insanların arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durumun kimlik ile olan bağlantısını, kavramın yabancı dildeki ifadesinde de görmek mümkün olup kimlik kavramının İngilizce dilindeki karşılığı “identity” olarak bilinmektedir. Bu kelimenin kökenine inildiğinde karşımıza Latince dilinde “idem” çıkacaktır ki, bu da Türkçede “aynı” kelimesi ile karşılık bulmaktadır.¹⁶ Buradaki “aynı” kelimesinin tesadüfi olarak değil bir bilinene göre tercih edildiğini ifade etmek mümkündür ve “aynı” kelimesinin karşıtı olan “farklı” kelimesini de irdelemek gerekmektedir. Çünkü varlıklar zıtlarıyla ya da karşıtlarıyla beraber var olmaya devam etmektedir.¹⁷

Aynılık ve farklılık kavramlarını kullanarak kimlik kavramını matematik ile harmanlayan Malesevic; eserinde matematiksel olarak sıfır fark ve sıfır olmayan fark

¹³ Memet Zencirkıran, *Sosyoloji*, Bursa, Dora Basım-Yayın, Yedinci Baskı, 2018, s.111.

¹⁴ Ramazan Saim Dalbay, “Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018/2, Sayı:31, s.169-173.

¹⁵ Zencirkıran, *a.g.e.*, s.111.

¹⁶ Yıldırım, *a.g.e.*, s.23. Dalbay, *a.g.e.*, s.161.

¹⁷ Denis-Constant Martin, “The Choices of Identity”, *Social Identities*, Volume 1, 1995, No 1, s.2.

ile kimliğin ayrı tanımlarına yer vermektedir. Malesevic'in kimliğe ilişkin tanımlaması Özdemir tarafından şu şekilde aktarılmaktadır:¹⁸

“Sıfır fark, bir şeyin kendi dışından edinilmemiş, mutlak/bağımsız/koşulsuz doğasını ifade etmektedir. Sıfır olmayan fark ise, bir şeyin nisbi/bağımlı/koşullu doğasını tanımlamaktadır. Burada n'nin tanımı, n ve n olmayan arasındaki farktan türetilmektedir. Biraz daha somutlaştırırsak, sıfır fark, Ali=Ali, sıfır olmayan fark, Ali≠Ayşe anlamına gelmektedir. Birincisinde Ali, Ali'ye referansla, ikincisinde Ali, Ayşe'den farkına göre tanımlanmaktadır. İnsanlar için bir kimliğe sahip olmak, bir grubun üyeleriyle özdeşliği ya da en azından benzerliği ve başka bir grubun üyelerinden farklı olmayı içermektedir.”

Matematiksel kesinliğin aksine sosyal bilimlerde, kesinliğin bu şekilde ifade edilmesi bir hayli zor görünmektedir. Malesevic bu konudaki fikrini, “insanların dünyasında mutlak sıfır fark diye bir şey yoktur”¹⁹ diye ifade etmektedir.

Bu doğrultuda bir kimliği tanım bakımından çerçevelemenin tek yolu, diğerleriyle olan ilişkisini ortaya koymaktan geçmektedir. Herhangi bir şey anlamını ötekenden, ne olmadığından almakta ve bu bağlamda, aynılık ile farklılıklarımızın bir arada değerlendirilmesinin kimlikleri tanımlamada etkili olduğu ifade edilebilmektedir. Kimlik, varlığını devam ettirmek için farklılıklara ihtiyaç duymakta ve varlığının devamını güvence altına almak için de bu farklılıkları, toplumca kabul edilmeyen veya marjinalleştirilen ötekiliklere dönüştürmekten de geri kalmamaktadır.²⁰ Bu sebeple, kimlik kavramının, net olarak tanımlanabilmesi için; aynılık ve farklılıkların yanında, bu ikili çekişmenin devam edeceği belli bir sürece de ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu sürece ilişkin olarak; Sarup, kimlik konusunda iki tür yaklaşıma yer vermektedir: Bunlardan ilki olan geleneksel yaklaşım; kimliği verili ve statik olarak tanımlarken, diğer yaklaşımlar kimliğin dinamik ve inşa edilen bir olgu olduğundan bahsetmektedir.²¹ Bireylerin doğum anlarından itibaren ölümlerine kadar geçen yaşam süreci içerisinde kimliklerini oluşturdukları ve oluşan kimliklerini de süreç içerisinde

¹⁸ Eylem Özdemir, “Kimlik Kavramı ve Teorik Yaklaşımlar”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* Cilt 8, 2010, Sayı 32, s.12-13.

¹⁹ Sinisa Malesevic, “Identity: Conceptual, Operational and Historical Critique”, Sinisa Malasevic and Mark Haugaard (ed.), *Making Sense of Collectivity: Ethnicity, Nationalism and Globalisation*, London, Pluto Press, 2002, s.197.

²⁰ William E. Conolly, *Kimlik ve Farklılık -Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri-*, Ferma Lekesizalın (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995, s.92-93.

²¹ Madan Sarup, “Identity and Narrative”, R.Tasneem and G.Athens (ed.), *Identity, Culture and the Post-modern World*, Athens, The University of Georgia Press, 1996, s.14.

güncellediklerini söylemek mümkündür. Hatta ölüm sonrasında dahi edinilebilen kimlikler mevcut olmaktadır: Azizlik, şehitlik kimlikleri vb.²² Ama burada bir istisnadan bahsetmekte yarar bulunmaktadır. Dünya üzerinde yaşayan bireyler o kadar öznel ve o kadar kendine haslardır ki bu süreçlerin herkeste birebir aynı olması pek de mümkün değildir.

Yukarıda ele alınan farklı tanımlamalardan ve bu çerçevede gerçekleştirilen sınıflandırmalardan hareketle; kimliği, “*aynılık ve farklılıkları* içerisinde barındıran ve inşası bir *sürece* tabi olan *bireysel ve toplumsal* açıdan etkilenen *nitelik ve özellikler bütünlüğü*” şeklinde tanımlamak mümkün görülmektedir.

Sonuç olarak; kimlik, bireylere ne ve kim olduklarını en iyi şekilde anlatmaktadır. Bireyler de kimliklerine, yaşamlarını sürdürdükleri süre boyunca ihtiyaç duymakta ve kimlikleri sebebiyle bazen olumlu bazen de olumsuz süreçler içerisinde kendilerini bulabilmektedirler. Bu yaşam yolculukları içerisinde kimlikler değişiklik gösterebilmekte; bazen birtakım kimlikler ön plana çıkarken bazı kimlikler kaybedilebilmektedir. Ancak burada kimiksiz bireylerin değil de bir sistemin oluşturulması ihtiyacına sebep olduğu tarafımızca düşünülen durum, yeryüzündeki en az her birey kadar sayıya sahip olan yeni kimlikleri oluşturmak, yeni aidiyetleri yakalamak ve yaşam döngüsünü devam ettirmektir. Tam da bu noktada akla gelecek ilk soru ise, kuşkusuz kimliklerin oluşumuna ilişkin olmaktadır.

B. Kimliklerin Oluşumu

Kimliklerin oluşma süreçlerinin açıklanması kimliğe ilişkin kavramsal çerçevenin tamamlanması için gerekli görülmektedir. Ancak, kimliklerin oluşumu ile bağlantılı olarak kimlik gibi sosyal bilimlerin farklı alanlarında çokça kullanılan bir kavramın sınıflandırmasının da pek çok farklı yolu bulunmaktadır. Bu kapsamda, bir tercih yapılarak kimlik kavramının belirgin bir şekilde beslendiği sosyo-kültürel yaklaşımlara değinilmesi²³ ve bu sebeple yalnızca psikolojik, sosyolojik, söylemsel ve etkileşimsel perspektiflere yer verilmesi planlanmaktadır.

---

²² Richard Jenkins, *Social Identity*, London, Routledge, 3th Edition, 2008, s.17.

²³ Özdemir, *a.g.e.*, s.25.

Kimlik oluşum süreçlerine ilk olarak psikolojik perspektif ile yaklaşıldığında, bilim dünyasında özellikle Erik Erikson isminin dikkat çektiği görülmektedir. Erikson, kuramında toplumsal öğeleri ve yaşamın tüm süreçlerini kapsamı sebebiyle diğer psikanalitik kuramlardan ayrılmaktadır.²⁴ Erikson, kimlik oluşumlarına yönelik çalışmalarında benlik gelişimi ve psikososyal gelişme üzerinde durmaktadır.²⁵ Psikososyal gelişimde birey, kendi yaşam döngüsünü toplum döngüsü içerisinde bulmakta ve özellikle kültür tarafından birey şekillendirilmektedir. Erikson bireylerin kimliklerini oluşturma süreçlerinde seçimlerden yararlandığını, bir nevi meslek seçer gibi diğer kimliklerini de seçtiklerini söylemektedir. Bu sebeple de Erikson bu süreci bir keşif süreci olarak adlandırmaktadır ki bu keşif süreci bireyin hem kendini hem de içerisinde bulunduğu toplumu kabul etmesini içermektedir. Süreç boyunca bireyler, kendilerine sordukları “Ben kimim?” sorusuna ilişkin cevapları aramaktan başka bir şey yapmamaktadırlar. Bu sorunun sorulması ve cevaplarının bulunmasındaki yoğunluk dönem dönem değişiklik göstermekte ve özellikle ergenlik dönemi olarak adlandırılan süreçte bahsi geçen sorunun sıkça sorulduğu gözlemlenmektedir.²⁶ Erikson’un çalışmalarında kimliğin derin, içsel ve sürekli olduğu ileri sürülmekte²⁷ ve aynı zamanda içselliğin ve sürekliliğin de kimlik için zaruri parçalar olduğu üzerinde durulmaktadır.²⁸

İkinci olarak, kimliğin oluşum süreçleri toplumsal ya da sosyal kimlik kuramı olarak ifade edilen sosyolojik perspektif ile değerlendirildiğinde ise bilim dünyasında özellikle Henri Tajfel ismi ön plana çıkmaktadır. Bu kuramın temelinde; bireylerin sosyal varlık olmalarından gelen davranışları ve bunun yanında, içerisinde buldukları sosyal grupların varlıkları yer almaktadır. Bu kuram, bireyin iç dünyasından ziyade özellikle aidiyet duygusuna göre şekillenmektedir.²⁹ Ancak bu aidiyetin, grup özellikleri ile bağlantısından çok psikolojik yanı irdelenmekte; yani aidiyet, belli bir toplumsal kategoriye göre belirlenmekten öte, öz-değere yönelik

---

²⁴ Hasan Atak, “Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt 3, 2011, Sayı 1, s.166.

²⁵ Özdemir, *a.g.e.*, s.15.

²⁶ Atak, *a.g.e.*, s.166.

²⁷ Özdemir, *a.g.e.*, s.15.

²⁸ L. Vivian Vignoles vd., “Introduction: Toward a Integrative View of Identity”, L. Vivian Vignoles vd. (ed.), *Handbook of Identity Theory and Research*, London, Springer, 2011, s.5.

²⁹ Hanife Andaç Demirtaş, “Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar”, *İletişim: Araştırmaları*, Cilt 1, 2003, Sayı 1, s.132.

sonuçları ortaya çıkan psikolojik bir durum olmaktadır.³⁰ Toplumsal kategoriler ise iktidar ve statü ile ilişkilendirilerek ve ırk, cinsiyet vb. kriterlere göre bölünerek; toplum içerisindeki bazı kategorilere güç, mevki gibi avantajlar sağlamaktadır. Buradaki değinilmesi gereken esas konu ise; bu kategorilerin varlığının, karşıt bir diğerinin varlığı ile sıkı sıkıya bağlı olmasından gelmektedir.³¹ Kuramın bünyesinde; sosyal kimlik, sosyal yapı, sosyal sınıflandırma ve sosyal karşılaştırma olmak üzere dört öge karşımıza çıkmaktadır.³² Tajfel; sosyal kimliği, bireyin benlik algısının toplumsal gruba ilişkin bilgi ve ona yüklediği değerden kaynaklanan parçası olarak tanımlamaktadır.³³ Sosyal yapı ise toplumsal grupların makro ölçekteki durumu olarak özetlenebilmektedir.³⁴ Sosyal kimlik kuramı bahsedilen dört öge arasında sosyal sınıflandırmaya fazla önem vermekte; sosyal sınıflandırma, insanların birey olma halinden ziyade bir gruba ait oldukları algısı ile beraber ortaya çıkmakta ve cinsiyet, yaş vb. sosyal sınıflandırmanın temelleri olarak görülmektedir.³⁵ Sınıflandırma sürecinin devamında insanlar kendilerini bir gruba dahil ederek sosyal kimliklerini ortaya çıkarmakta ve bir kıyas grubuyla beraber kendisini ve özellikle kimliğini karşılaştırma çabası içerisine girmektedir ki bu durum sosyal karşılaştırma olarak anılmaktadır.³⁶ Daha önce de belirttiğimiz üzere, kimlik bünyesinde bulunan farklılıkları kendi varlığını güvence altına almak için ötekiliklere çevirmektedir. Bu kuramda da sosyal karşılaştırma ile sosyal sınıflandırmanın ötekiliklere, kalıp ve ön yargılara sebep olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Bu süreçlerin hepsi kuşkusuz toplumsal grup içerisinde dışlanma ve benzeri tepkilere sebebiyet vermektedir.

Üçüncü olarak Söylemsel perspektiften bakıldığında kimlik oluşumunda “söylem” ve “inşa” olmak üzere iki kilit kavram dikkat çekmektedir. Kimliği söylem ile ilişkilendirmek onun dil ve anlam dünyasındaki yerini, inşa ise kimliği bir süreç olarak algılamayı ifade etmektedir. Bu perspektife göre, kimlik bir kurgu ile inşa edilmekte ve bu kurgunun içeriği dil ve sembollerle oluşturulmaktadır.³⁷ Dil ve sembollerin bahsedildiği yerde kuşkusuz her türlü iletişim aracından da bahsetmek

---

³⁰ Michael A. Hogg vd., *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*, New York, Routledge, 1998, s.7.

³¹ Özdemir, *a.g.e.*, s.18.

³² Yıldırım, *a.g.e.*, s.28.

³³ Henri Tajfel, “Social Psychology of Intergroup Relations”, *Annual Review of Psychology*, Issue 33, s.2.

³⁴ Tajfel, *a.g.e.*, s.32.

³⁵ Demirtaş, *a.g.e.*, s.133.

³⁶ Nuran Hortaçsu, *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*, Ankara, İmge, İkinci Baskı, 2014, s.276.

³⁷ Özdemir, *a.g.e.*, s.20.

gerekmektedir. Tüm bunların birlikteliğinde, kimlik bir yaratım süreci olmakta ve bu yaratım hem biçimsel hem de anlamsal olarak bahsi geçen araçlar ile gerçekleştirilmektedir.³⁸ Kimliğin oluşumunda etkili olan süreçler insanların gündelik hayatlarında sürekli olarak devam etmektedir.³⁹ Söylemsel perspektif Habermas, Foucault gibi farklı teorisyenlerce hakkında hem fikir olunmakta ve özellikle geniş toplumsal kitleler üzerinde değerlendirilmektedir.⁴⁰ Çeşitli konulara yönelik dil sayesinde anlam inşası yapılarak kimliğin varlığı ve güncelliği sağlanmaktadır. Dil her ne kadar merkezde yer alıyor gibi görünse de kültürel sembol sistemlerinin de kimlik oluşum sürecinde etkili olduğu belirtilmektedir. Örnek olarak, tarihsel süreç içerisinde kültüre dayalı olarak giyim veya aidiyet duygusu beslenen devletin bayrağı vb. gösterilebilmektedir.⁴¹ Bu doğrultuda; dil ve diğer araçların kullanımıyla beraber kimlik kavramı çok rahat şekillenebilmekte ve bunun en temel örnekleri, tarihsel süreç içerisinde; ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet gibi sayılabilecek kimlik kategorilerinin şekillenmesinde karşımıza çıkmaktadır.

Bunun yanında kimlikler sadece birey özelinde olmadığından diğer insanların bizi nasıl tanımladığı ve kendi gözlerinde bizi hangi kimlik kategorisinde ifade ettiği de önemli olmaktadır. Bu noktada söylemsel perspektif bünyesinde anlatılardan bahsedilmekte ve McAdams, kimlik anlatısını bireylerin hayatlarının anlamını inşa ettiği ve evrimselleştirdiği bir hikaye olarak tanımlamaktadır.⁴² Anlatıda geçmiş ve gelecek bağlantısına dayalı olarak zamansallığın varlığı zaten söylemsel perspektifin varsayımlarından biri olarak bilinmektedir. Ricoeur da söylemin hep bir şimdi içerisinde, zamansal olarak söylem anında gerçekleştiğini belirtmektedir.⁴³ Kimliğin bahsedildiği gibi bir anlatı olarak kavramlaştırılmasının sonucunda bireylerin belli bir zaman diliminde nasıl değiştiği ve kimliğin inşa sürecinin süreklilik taşıdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca anlatılar kimliklerin görünür ve ampirik olarak tartışılabilir olmasını sağlamaktadır.⁴⁴

---

³⁸ Özdemir, *a.g.e.*, s.21.

³⁹ Michael Bamberg vd., "Discourse and Identity Construction", L. Vivian Vignoles vd. (ed.), *Handbook of Identity Theory and Research*, London, Springer, 2011, s.180.

⁴⁰ Bamberg, *a.g.e.*, s.178.

⁴¹ Özdemir, *a.g.e.*, s.21.

⁴² Dan P. McAdams, "Narrative Identity", L. Vivian Vignoles vd. (ed.), *Handbook of Identity Theory and Research*, London, Springer, 2011, s.99.

⁴³ Paul Ricoeur, "Anlamlı Eylemi Bir Metin Gibi Görmek", Paul Rainbow vd. (ed.), *Toplumbilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, Taha Parla (çev.), İstanbul, Deniz Yayınevi, İkinci Baskı, 2008, s.67.

⁴⁴ Bamberg, *a.g.e.*, s.189.

Dördüncü olarak Etkileşimsel perspektif söz konusu olduğunda, kimlik oluşum sürecinin ilişkisel bir boyuta sahip olduğu söylenmektedir. Bu perspektifin temelinde yer alan sembolik etkileşimcilik; insan doğasının toplumsal olduğu, iletişim sayesinde toplumun kurulduğu ve toplumun, insanların kendilerini içinde gördükleri bir ayna olduğu fikirleri ile ortaya çıkmaktadır.⁴⁵ Etkileşimsel perspektife ilişkin çalışmalar yapan George Herbert Mead, benliği ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır.⁴⁶ Bunlar “ben” ve “beni/bana”, yabancı dildeki tasviriyle de “I” ve “me” olarak ifade edilmektedir.⁴⁷ Bu ayrım içerisinde Mead, “ben” ile beraber açıkça kişinin kendi gözünden kendisini görmesini ifade etmektedir. “Beni/bana” olarak ifade edilen ayrım ise kişinin, diğer kişiler tarafından nasıl görüldüğünü anlatmaktadır. Bu iki kısım; biri toplumun bir parçası ve sonucu olarak, diğeri ise kendini oluşturan ve belli bir şekle sokan topluma tepki vererek sürekli bir ilişki içerisinde bulunmaktadır.⁴⁸ Bu ayrım kişisel ve toplumsal olarak da ifade edilebilir ki, Mead kimliğin oluşumunun ne sadece kişisel ne de sadece toplumsal özelliklerin toplamı olduğunu söylemektedir. Mead’e göre ancak her ikisinin birlikte olması durumunda kimliğin oluşumundan söz edilebilmekte ve kendisi ayrıca bu ikili ayrımın yanında toplumsal davranışlar hakkında rol üstlenme yaklaşımından da söz etmektedir. Buna göre, insanların davranışlarını sergilerken ötekileri de gözlemleyip onların tutumları üzerinden çeşitli rollere büründüğünü belirtmektedir. Örnek olarak da çocukların gelişim çağlarında gerek öğretmenlerinin gerekse ebeveynlerinin rollerini üstlenmelerini vermektedir.⁴⁹ Sonuç olarak, bu perspektifin merkezinde kendilik kavramı yer almakta ve kendilik, çoğul kimlikler veya benimsenmiş rol olarak; kimlik ise, toplumsal davranışın belirleyici faktörü olarak ele alınmaktadır. Ayrıca kimlik ile toplumsal davranış arasındaki ilişki, toplumu oluşturan yapılar tarafından hem kısıtlayıcı hem de kolaylaştırıcı olarak nitelendirilmektedir.⁵⁰

Kimlik oluşum süreçlerine dayalı olarak bahsedilen dört perspektifin de sonucunda birey kimliklere sahip olmaktadır. Bireyin sahip olduğu bu kimlikler daha

---

⁴⁵ Sheldon Stryker, “Developments in Two Social Psychologies: Toward an Appreciation of Mutual Relevance”, *Sociometry*, Volume 40, 1977, Issue 2, s.145-160.

⁴⁶ Yıldırım, *a.g.e.*, s.29.

⁴⁷ Zencirkıran, *a.g.e.*, s.100.

⁴⁸ Charles W. Morris (ed.), *Mind, Self and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist George H. Mead*, Chicago, Chicago University Press, 1972, s.xxv-xxvi.

⁴⁹ Morris, *a.g.e.*, s.xxi.

⁵⁰ Richard T. Serpe vd., “The Symbolic Interactionist Perspective”, L. Vivian Vignoles vd. (ed.), *Handbook of Identity Theory and Research*, London, Springer, 2011, s.243.

önce de belirtildiği üzere farklı tanımlarla ifade edilebilmekte veya farklı oluşum süreçlerinden geçebilmektedir. Bu bilgilerin ışığında kimlikleri belli bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkün görülmektedir.

C. Kimliklerin Sınıflandırması

Tanımının ve oluşum süreçlerinin önceki kısımlarda ortaya koyulduğu kimlik kavramının sınıflandırmalarına yer verilmesi, çalışmamızın ilerleyen kısımları açısından önem arz etmektedir. Bahsi geçen sınıflandırmanın öncelikle kimlikleri bireysel ve kolektif olarak ikiye ayırarak, devamında kimliklerin sabitliği ve değişkenliği üzerinden bir gruplama yaparak ortaya konması planlanmaktadır. Bu iki ayrımın ardından herhangi bir başlığın altına girmesinde sakıncalar bulunan, daha kapsayıcı bir yapıya sahip olan kültürel ve hibrit kimliklerden bahsedilerek, modernite ve postmodernite vasıtasıyla ortaya çıkmış ya da şekillenmiş kimlikler üzerinde durulması gerekmektedir.

Bu doğrultuda ilk olarak, kimlik kavramının bireyselliği ve toplumsallığı üzerinden bir ayrıma gidilerek ele alınması gerekmektedir. Zira kimlik kavramının öznesi olan insan hem bireysel anlamda varlığına devam ederken hem de bulunduğu toplumsal grup içerisinde kendisine bir yer bulmaktadır. Bu varlığın devamı esnasında insanın çeşitli kimlikleri ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu kimlikleri temelde bireysel⁵¹ kimlik ve toplumsal⁵² kimlikler olarak ikiye ayırmak mümkün görülmektedir.

Söz konusu ayrımın ilk parçasını oluşturan bireysel kimlikler; insanın yaşam sürecinde kendisine uygun gördüğü kimlik veya kendisini algılayış biçimi olarak ifade edilmektedir.⁵³ Bireysel kimlikler, insanlar arasındaki benzerliklerden ziyade insanlar

---

⁵¹ Farklı kaynaklarda ve çalışmalarda adlandırma bakımından değişiklikler gözlemlenebildiğinden herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermemesi amacıyla çalışmamızda “bireysel kimlik” kavramının kullanılması tercih edilmektedir. Benzer şekilde “kişisel kimlik”, “kendilik kimliği” kavramlarına rastlamak mümkündür.

⁵² Bireysel kimliklerin karşısında yer alan ve kimliğin toplumsallığına atıfta bulunan bu somutlaştırma için de çalışmamız esnasında karışıklığa yer verilmemesi adına “toplumsal kimlik” kavramının kullanılması tercih edilmektedir. Benzer şekilde “kollektif kimlik”, “sosyal kimlik” kavramlarına rastlamak mümkündür.

⁵³ Erol Göka vd., “Yeni Dünya Düzeninin ‘Kimlik Siyaseti’: Psikolojik Bir Bakış Denemesi”, *Türkiye Günlüğü* 2005, Sayı 83, s.17.

arasındaki farklılıkların ortaya çıkardığı bir kavram olarak nitelendirilmektedir.⁵⁴ Giddens da benzer bir şekilde bireysel kimlikleri, kişinin kendilik duygusunu yaratırken dış dünya ile giriştiği sürekli müzakere şeklinde ifade etmekte ve bu tanım sayesinde bireysel ve toplumsal kimliklerin bir etkileşim içerisinde oldukları söylenebilmektedir. Bireysel ve toplumsal kimliğin -her ne kadar ayırım yapılsa da- birbirinden bağımsız olduklarını ifade etmek zor görünmektedir. Bireysel kimliğin belirleyicisinin aslında toplumsal kimlik olduğu yaygın bir şekilde ileri sürülmekte⁵⁵ ise de toplumsal kimliği, bireysel kimliğin aksine kişiler arasındaki benzerlik ve ortaklıklara dayanarak kendisini var etme çabası şeklinde tanımlandığı bilinmektedir.⁵⁶ Tural da buna dayanarak toplumsal kimliklerin, topluma özgü özelliklerin benimsenerek edinilen kimlikler olduğunu söylemektedir.⁵⁷ Toplumsal kimliğin nitelikleri söz konusu olduğunda ise, ilk etapta, her şeyi kuşatan ve büyük ölçekli olması akla gelmekte ve bunun yanında türdeş olması ile herhangi bir sınıfa, ırka, ulusa, toplumsal cinsiyete ilişkin olması da toplumsal kimliğin özellikleri arasında sayılmaktadır.⁵⁸ Hannum bu doğrultuda toplumsal kimliği; yaş, etnisite, ırk, din, ulus ve sosyo-ekonomik durumu içeren ve kişileri toplumsal grubun bir parçası haline getiren birleşim olarak tanımlamaktadır.⁵⁹ Tanımda da ifade edildiği üzere, toplumsal kimlik farklı kategorileri içeren bir yapıya sahip olmaktadır.

Bu bağlamda, toplumsal kimliği oluşturan; bahse konu farklı kategorileri ele almak gerekmektedir. Bu doğrultuda; cinsiyet kimliği, Amerikan Psikologlar Derneği'nin yıllık raporunda⁶⁰ da bahsettiği üzere, kişinin kendisini kadın, erkek veya alternatif cinsiyet kategorilerinden hangisinde hissettiği ile alakalı olmaktadır. Cinsiyet kimliği, aynı raporda belirtildiği üzere doğuştan gelen veya atanmış cinsiyet ile uyumluluk göstermekte veya göstermemektedir.⁶¹ Yaşa dayalı kimlikler söz

⁵⁴ Muhammed Özdil, "Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, Sayı 28, s.389.

⁵⁵ Gürçan Şevket Avcioğlu, "Yapısal Kimlikten Seçimlik Kimliğe; Kimliğin Medya Aracılığıyla Yeniden Üretimi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* Cilt 8, 2011, Sayı 2, s.362.

⁵⁶ Asım Yapıcı, *Din Kimlik ve Ön Yargı (Biz ve Onlar)*, Adana, Karahan Kitabevi, 2004, s.55.

⁵⁷ Sadık K. Tural, *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s.62.

⁵⁸ Stuart Hall, "Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler", A. D. King (ed.), *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları*, G. Seçkin vd. (çev.), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s.67.

⁵⁹ Kelly M. Hannum, *Social Identity: Knowing Yourself, Knowing Others*, North Carolina, CCL Publication, 2007, s.7.

⁶⁰ American Psychological Association, "Guidelines For Psychological Practice With Transgender And Gender Nonconforming People", *The American Psychologist* Volume 70, 2015, Issue 9, s.832.

⁶¹ *Ibid.*

konusu olduğunda ise genç kimliği veya yaşlı kimliği ön plana çıkmaktadır. Bu kimliklerin hangisine sahip olunacağı, içerisinde bulunulan toplumsal gruba göre değişkenlik göstermektedir. Aynı zamanda bu kimlikler, yaşa dayalı olarak ötekileştirilebilecek kimliklere sahip olanların toplum içerisinde ne derece barınacakları üzerinde de güçlü bir etkiye sahip olmaktadır.⁶² İnanca dayalı kimlikler ise genelleştirilerek dini kimlik olarak ifade edilmekte ve dini kimlik, kişinin geçmişini ve geleceğini açıklamaya çalışan belli bir dini zihniyet ile ortaya çıkarılmaktadır. Ayrıca, bahsi geçen dini zihniyet, kişinin yaşamı için tutarlı bir bütünlük inşa etmektedir.⁶³ Dini kimlik, kişiyi inanca dayalı bir toplumsal gruba katarak onu toplumsal kimliğin bir parçası haline getirmektedir.⁶⁴ Ulusa dayalı kimlikler ise arka planı değişiklik gösterse dahi geleneksel ve modern toplumda bir şekilde var olan kimliklerdir. Milli kimlikler; geleneksel toplumda kültürel ve dini altyapıya sahip olmaktadır, modern toplumda daha seküler bir yapıda ve ulusa dayalı olarak inşa edilmektedir.⁶⁵ Belirli bir coğrafya ile kurulan bağlar milli kimliğin varlığında güçlü bir etkiye sahip olduğundan⁶⁶; savaş, göç, sürgün gibi coğrafya temelli değişikliklerin olabileceği durumlarda milli kimliğin varlığı ve devamlılığında sorunlar oluşabilmektedir.⁶⁷

Kimliğin bireyselliği ve toplumsallığının yanında ikinci olarak varoluşuna yönelik bir ayırım yapmak da mümkün görülmektedir. Buna göre, bir yandan kimliklerin insanın doğum anından itibaren atanmış oldukları, diğer yandan insanların kimliklerini bir inşa süreci ile sonradan kazandıkları ileri sürülmektedir.

Bu ayırımın ilk aşamasını; atanmış kimlik diye adlandırabileceğimiz söz konusu kişinin doğumuyla kazandığı kimlikler oluşturmaktadır. Atanmış kimlikler, bireyden ziyade toplum tarafından şekillendirilmekte ve bizatihi toplum bireyi yaratarak üretici ve düzenleyici mekanizma olma halini göstermekte, ayrıca toplum bireyi kendi varlığı

---

⁶² Sema Buz, “Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt 14, 2015, Sayı 53, s.269.

⁶³ Thomas Luckmann, *Görünmeyen Din*, Ali Coşkun vd. (çev.), İstanbul, Rağbet Yayınları, 2003, s.64-65.

⁶⁴ Özdil, *a.g.e.*, s.394.

⁶⁵ Turgay Uzun, “Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme”, *Doğu Batı Dergisi*, Cilt 6, 2003, Sayı 23, s.138.

⁶⁶ Gabriele Rasuly-Paleczek, “Afganistan’da Devlet Kurma Mücadelesi: Merkezileşme, Milliyetçilik ve Huzursuzluklar”, W. van Schendel vd. (ed.), *Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları*, Selda Somucuoğlu (çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.209.

⁶⁷ Anthony D. Smith, *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, Derya Kömürcü (çev.), İstanbul, Everest Yayınları, 2002, s.28.

içerisinde konumlandırmaktadır. Atanmış kimlikleri kabul etmek, bireyi sabit ve değişmez unsurlara bağlamak anlamına gelmektedir.⁶⁸ Ancak belirtmek gerekir ki, zaman içerisinde söz konusu kimliğin unsurları veya bütün olarak kendisi bir değişime uğrayabilmektedir.

İşte zaman içerisinde kimliğin uğradığı bu değişimler sebebiyle kimliğin inşa sürecine tabi olduğu da ifade edilmektedir. Kimliklerin inşa sürecinde coğrafya, tarih, üretici kurumlar, kolektif hafıza, bireysel durumlar, iktidar aygıtı, inanca dayalı ifadeler gibi çok sayıda alandan etkilenme söz konusu olmaktadır. Ancak insanlar bu alanlardan gelen etki ve ilhamları kendi kültürel normlarından oluşan bir süzgeçten geçirerek yaşam öyküleri içerisine almaktadırlar.⁶⁹

Kimi eserlerde, atanmış kimliklerin karşısında sonradan kazanılmış diğer deyişle inşa edilmiş kimliklerin daha önemli olduğu ileri sürülmektedir. Bauman da bunu ifade etmek için kişinin kimliği ile toplumun özerkliği arasında bir bağ kurmaktadır. Bauman'a göre özerklik kendi kendini var etme olarak nitelendirilmektedir ki bu durum hem birey hem de toplum için geçerli olmaktadır. Bu sebeple, kişilerin özerkliği için ilk adımın kimliğin verilmesinden ziyade, kişilerin kimliklerini inşa etmelerinin olduğunu söylemekte; kişilerin sorumluluk üstlenerek bu uzun ve zahmetli tecrübeyi yaşamalarının gerekliliğini belirtmektedir.⁷⁰

Geleneksel toplumun var olduğu dönemdeki sabitliğin aksine modernite ve postmodernitenin dinamizmi kimliklerin varlığında etkili olmaktadır. Bu nedenle, kimliklerin sınıflandırması söz konusu olduğunda kimliklerin hareketliliği ve dönemselliği üzerinden modern ve postmodern kimliklere dayalı bir ayırım yapmak da gerekmektedir. Modernite, geleneksel toplumun kalıplarını yerle bir ederek yeniden inşa görevini bireye vermektedir.⁷¹ Modern kimliklerde de daha önce bahsedildiği üzere, atanmış olmalarından ziyade kazanım elde edilerek inşa edim süreçleri ön plana çıkmaktadır. Modern kimlikler, akışkan özelliğe sahip olup bireysel bir forma dönüştüğünden devamlı inşa sürecine açık hale gelmektedir.⁷² Kişilerin, kimlikleri

---

⁶⁸ Taner Tatar, "Farkın Tabiiğinden Farkçılığın Yapaylığına Kimlik", *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt 100, 2011, Sayı 288, s.77-78.

⁶⁹ Manuel Castells, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Kimliğin Gücü (2.Cilt)*, E.Kılıç (çev.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.14.

⁷⁰ Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, T.Birkan (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2000, s.146.

⁷¹ Zygmunt Bauman, *Work, Consumerism and The New Poor*, London, Open University Press, 2005, s.27.

⁷² Özdil, *a.g.e.*, s.389.

bakımından mutlak olanı kabul etmeyip kendi kimliğini seçme özgürlüğü bulunmaktadır.⁷³ Bauman; bu durumu biraz da eleştirerek modern kimliklerin tıpkı bir kostüm gibi değiştirilerek çıkarıp atılabileceğini ifade etmektedir.⁷⁴ Postmodern kimliklerin ise en temel özellikleri parçalı ve kırılgan olmalarıdır.⁷⁵ Modern kimliklere nazaran daha kırılgan yapıya gelen postmodern kimlikler, özne merkezli olma yolunu terk ederek farklı zamanlarda birbiriyle çelişen bir yapıya evirilmektedir.⁷⁶ Sonuç olarak, modernite kimliklerin kişi tarafından yaratılmasını ve korunmasını amaçlarken, postmodernite kimliği sabitlemeyerek sürekli değişime açık tutma amacıyla ilerlemektedir.⁷⁷

Son olarak yukarıda ele alınan ayrımlardan farklı bir yerde konumlandırabileceğimiz ve aslında her tür kimlik ile bir şekilde bağlantısı olan kimlikler de bulunmaktadır. Söz konusu kimlikleri, kültürel ve hibrit kimlikler olarak ikiye ayırmak mümkün görülmektedir. Kültürel kimlikler; içerisinde bulunulan kültürel çevrenin yönlendirmeleri sonucunda, kişiler üzerinde etkisini gösteren kimlikler olarak ifade edilmektedir.⁷⁸ Bireysel ve toplumsal kimliklerin oluşmasında kültürün de yer aldığı söylenebilmektedir.⁷⁹ Kültür olarak bahsettiğimiz olgu; bireyin var olduğu toplumsal grup içerisinde atanmış da olabilirken aynı zamanda bireyin yaşam öyküsünde sonradan, bireyin tercihi ile inşa sürecinde de yer alabilmektedir. Bununla beraber, kültür yine hem geleneksel toplumda hem de modern toplum ve sonrasında da varlığını devam ettirmektedir. Ancak postmodern toplumlarda küreselleşmenin de etkisi ile farklı toplum yapılarıyla beraber farklı kimlik yapıları da görülebilmektedir. Son yıllarda meydana gelen özellikle iletişim ve ulaşım alanlarındaki teknolojik altyapılı değişimlerle birlikte göçlerin hızı ve seviyesinde de gelişme yaşanmakta ve bu göçlere ve küreselleşmeye bağlı olarak da kişilerin kimlikleri üzerinde değişiklikler ortaya çıkmaktadır.⁸⁰ İşte bu dinamik sürecin sonucunda hibrit kimlikler inşa edilmektedir. Hibrit kimlikler; kültürün etkisi altında

⁷³ Cevat Özyurt, *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*, İstanbul, Açılık Kitap, 2005, s.187.

⁷⁴ Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, İsmail Türkmen (çev.), Ankara, Öteki Yayınları, 2000, s.124.

⁷⁵ Özdil, *a.g.e.*, s.389-390.

⁷⁶ Ali Yaşar Sarıbay, *Siyaset, Demokrasi ve Kimlik*, Bursa, Asa Kitabevi, 1998, s.60-61.

⁷⁷ Sefa Şimşek, "Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, 2002, Sayı 3, s.32.

⁷⁸ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji*, İstanbul, Der Yayınları, 1999, s.34.

⁷⁹ Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.362.

⁸⁰ Barış Çağırkan, "Göç. Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplamlar, Yeni Kimlikler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, 2016, Sayı 8, s.2616.

kalarak onun getirdiklerini kabul etmekten ziyade, kişilerin kendileri için benzersiz bir kimlik inşa etme fırsatı olarak nitelendirilmektedir. Burada asimilasyondan farklı olarak hibritleşme süreci kişilere özel alan yaratma imkanı vermektedir. Hibrit kimliklere örnek olarak ise medyada çokça duyulan ‘Türk asıllı Alman Futbolcu’ söylemi verilebilmektedir.⁸¹

Kimliklere dair sınıflandırmaların yapılmasının ardından cinsel kimlik ve onunla ilgili çeşitli kavramlara daha detaylı olarak değinmek gerekmektedir. Zira ilerleyen bölümlerde bahsedileceği üzere queer kuram tarihsel süreç içerisinde cinsel kimliklerden ve o kimliklerin bireyler tarafından değerlendirilmesinden yola çıkmaktadır. Bu nedenle, diğer kimlik kategorileri bir yana bırakılarak, cinsel kimlik üzerinde ayrıntılı olarak durulmasının çalışmamıza katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

II. Cinsel Kimlik ve İlgili Kavramlar

Bir önceki başlık altında belirtildiği üzere kimlik kavramının oluşumunda toplumsal ve kültürel unsurlar fazlasıyla etkili olmaktadır. Söz konusu cinsel kimlikler olduğunda da bu etkiler aynı şekilde ağırlığını korumakta; ancak cinsel kimlikler sadece dışarıdan gelen bahse konu etkiler ile şekillenmemekte aynı zamanda beden politikaları ile de sıkı bir bağlantı içerisinde bulunmaktadır. Çalışmamızın bu noktasında tekrar belirtmek gerekirse; cinsel kimlik ifadesi bir çatı kavram olarak kullanılmakta ve bünyesinde cinsellik, cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel ve duygusal yönelimler gibi kavramları barındırmaktadır. Birbirleriyle ayrılmaz bağlara sahip olan bu kavramları ortak bir alanda toplamak her ne kadar zor olsa da çalışmamızın ve konunun anlaşılabilmesi için gerekli görülmektedir. Tüm bunların ışığında, cinsel kimliği eksiksiz ve başarılı bir şekilde ortaya koyabilmek amacıyla, öncelikle beden ile özdeşleştirilmiş cinsellik olgusunu ele almak ve cinsiyet kavramından bahsetmek; ardından cinsiyet kimliğini açıklayarak cinsel ve duygusal yönelim konusuna da değinmek, son olarak ise tüm bunlarla ilişkili olarak gerçekleşen tahakküm perspektifine yer vermek gerekmektedir.

---

⁸¹ Çağırkan, *a.g.e.*, s.2617.

A. Cinsellik

İlk olarak, cinsellik hakkında temel bir sözlük taraması yapıldığında “cinsel özelliklerin bütünü, sevişme duygusu, seksüellik,⁸² birinin cinsel duyguları ifade etme veya tecrübe etme yeteneği, sekse dayalı davranış ve aktiviteler⁸³” gibi tanımlar ile karşılaşılmaktadır. Cinsellik hakkında; Hipokrat, Aristo ve Platon gibi antik dönemde etkili olan isimlerden, günümüzde bilim dünyasına katkıda bulunan kişilere kadar çalışmaların sürekli olarak devam ettiği gözlemlenmektedir.⁸⁴ Bu çalışmalar gerek biyolojik, psikolojik ve toplumsal açıdan, gerekse ekonomik, siyasi ve kültürel etkilerin de dikkate alınması ile ilerletilmektedir. Biyolojik açıdan cinsellik; üreme ile ilişkilendirilmekte olup psikolojik açıdan; bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması, tatmin edilmesi ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Toplumsal açıdan ise cinsellik; toplumdaki değer yargıları, yasal düzenlemeler, toplumsal bakış, evlenme vb. gibi konularla birlikte değerlendirilmektedir.⁸⁵

Bilim dünyasına cinsellik konusu hakkında katkı sağlamış olan kişilerin çalışmalarına bakıldığında dikkat çekici fikirler görülebilmektedir. İlk olarak; Henry Havelock Ellis, 1896 ile 1910 yılların arasında ortaya çıkardığı *Seks Psikolojisi Çalışmaları* adlı altı ciltlik eserinde cinsiyet, cinsel yönelim, cinsellik gibi konularda çeşitli tespitlerde bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çekicisi, cinsellik için tek bir normun olmadığı ve kişiler ile kültürler göre çeşitli değişimlerin yaşandığı hakkındaki tespiti olmaktadır.⁸⁶ Tarihsel sıralama içerisinde ilerlendiğinde, Magnus Hirschfeld’in transvestizm ve homoseksüellik üzerine fikirleri de fark yaratmaktadır. 20.yy. başlarında Hirschfeld; homoseksüellik tartışmalarını hükümetin gündemine getirmeyi başarmış bir bilim insanı olarak anılmakta, ayrıca kendisi, sağlıklı bir cinselliğin varlığı için cinsel dürüstlüğe olan ihtiyaç üzerinde durmaktadır.⁸⁷ Devamında ise özellikle cinsel yönelimler başlığı altında değineceğimiz Alfred Kinsey’in cinselliğe yönelik saf bilimsel çalışmaların öncüsü olmasından bahsetmek gerekmektedir. Kinsey, cinsellik çalışmalarını özellikle ahlaki ve dini bağlamlardan

⁸² Türk Dil Kurumu, “Güncel Türkçe Sözlük”, <https://sozluk.gov.tr/> 24 Kasım 2019

⁸³ Cambridge Uni. Press, “Cambridge Dictionary”, <https://dictionary.cambridge.org/> 24 Kasım 2019

⁸⁴ Tuğba Yılmaz Esencan vd., “Günümüze Değin Cinsellik Konusunda Yapılan Çalışmaların İrdelenmesi”, *Androloji Bülteni*, Cilt 17, 2015, Sayı 63, s.301-310.

⁸⁵ Yılmaz Esencan, *a.g.e.*, s.301.

⁸⁶ Jerrold S. Greenberg vd., *Exploring The Dimensions of Human Sexuality*, Burlington, Jonas & Bartlett Learning, Sixth Edition (eBook), 2017, s.98.

⁸⁷ Greenberg, *a.g.e.*, s.99-100.

uzaklaştırarak gerçekleştirmekte⁸⁸ ve buna paralel olarak Margaret Mead de cinsiyet rolleriyle ilgili olarak çeşitli stereotiplere baş kaldırarak, bireylerin kültüre bağlı olarak nasıl davrandıklarını açıklamaktadır.⁸⁹

Bahsedilenlerin dışında, cinsellikle ilgili olarak farklı disiplinler tarafından üretilen birçok kuram bulunmakta ancak tüm bu kuramların öncüsü ve temeli Sigmund Freud'un psikanalitik kuramı olarak kabul edilmektedir.⁹⁰ Organizmanın en temel dürtülerinden biri olan cinsellik ile ilgili olarak akla gelen en önemli isimlerden biri olan Freud tarafından yapılan çalışmaların bilim dünyasına -her ne kadar döneminde eleştirilere maruz kalsa da- yeni bir perspektif getirdiği bilinmektedir.

Freud'un eserlerinde cinselliğe ilişkin olarak bazı kavramlara yer verilmektedir: Cinsel dürtü, cinsel amaç, cinsel nesne ve haz. Bu kavramlar eserde; organizmanın kendi bütünlüğünde yer alan durum "cinsel dürtü", organizmanın kendisini yönelttiği eylem "cinsel amaç" ve organizmada çekim oluşturan şey de "cinsel nesne" şeklinde tanımlanmaktadır. Haz ise; cinsel ihtiyaçların karşılanması anında ortaya çıkan hal olarak ifade edilmektedir. Her ne kadar cinsel dürtü hakkında organizmadan organizmaya bir ayırım yapılamasa da cinsel nesne ve amaç üzerinde farklılıklar veya sapmalar görülebilmektedir. Bu sapmalar neticesinde bireylerin farklı cinsellikleri ortaya çıkmakta ve Freud tüm bunların ergenlik çağında ya da hafızanın etkin olamayacağı dönemde oluştuğunu söylemektedir.⁹¹

Cinselliğin çıkardığı sorunlar üzerinde durulduğu takdirde ise; Freud'un Yunan mitolojisinden etkilediği kuramı akıllara gelmekte ve kuramında çocukların cinsel ifadelerini ebeveynleri ile aralarındaki çatışmalar ve kıskançlıklar neticesinde kazandığını belirtmekte ve bu durumlar da Oedipus ve Elektra kompleksleri olarak adlandırmaktadır. Oedipus kompleksi, üç ile beş yaş aralığındaki erkek çocukların, annelerine yönelik duyduğu cinsel yatkınlık sonucunda anneleri babalardan kıskanma olarak açıklanmaktadır. Aynı durumun kız çocukları için olan versiyonu da Elektra kompleksi olarak ifade edilmekte ve cinselliğe dayalı sorunların da bu komplekslerin

---

⁸⁸ Sultan Doğan vd., "Geçmişten Günümüze Cinsellik Araştırmaları", *Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi*, Cilt 46, 2009, Sayı 3, s.104.

⁸⁹ Doğan, *a.g.e.*, s.105.

⁹⁰ Yılmaz Esencan, *a.g.e.*, s.307.

⁹¹ Şebnem Nazlı Karalı, *Türkiye'de Sahnelenen Yerli Oyunlarda Transseksüellik ve Transfobi*, (Öğr.Gör. Ali Düşenkalkar), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Ulusal Tez Merkezi, 407853), s.2-3.

yetersiz çözümünden kaynaklandığını belirtilmektedir.⁹² Aynı zamanda Freud kuramında erkek çocuklarına birincil kişi olarak davranmakta ve penis kavramını kimlikler için belirleyici özellik olarak kabul etmektedir.⁹³

Freud'un uzun senelerce kabul edilen kuramı sonrasında 1960'lı yıllarda sosyal, davranışsal ve bilişsel öğrenmeye dayalı kuramlar ön plana çıkmaktadır. Öğrenmeye dayalı bu kuramlardan sosyal öğrenmeye göre; cinsellik ve buna dayalı ifadelerin geliştirilmesi taklit ve pekiştirmeye dayandırılmaktadır. Çocuklar hem cins ebeveynlerini model olarak aldıkları için ödüllendirilerek ya da aksi durumda cezalandırılarak pekiştirme sağlanmaktadır. Davranışsal öğrenme kuramlarında ise; her davranış gibi cinsel davranışların da öğrenilebileceği ve aynı zamanda cinselliğe dayalı sorunların çevreden gelen tepkilere cevap olarak üretildiği belirtilmektedir. Buna örnek olarak ise; mastürbasyon yapan erkek çocuğun annesi tarafından yakalanması sonucunda oluşan kaygının ileri zamanlarda ereksiyon kaybına sebep olduğu verilmektedir. Bilişsel öğrenme kuramlarında ise; kalıplaştırılmış olan kimliklere dayalı olarak çocuklarda bir anlayış oluştuğu ve ileriki süreçlerde bu kalıplaşmış imgelerin kendi çevresini oluşturmada kullanıldığı söylenmektedir. Bu sayede kendisine göre cins kavramıyla uygun davranışlar seçilip geliştirilmektedir.⁹⁴

Bilimsel anlamda cinselliğin neyi ifade ettiği bir yana, toplumdaki bireylere ne şekilde yansıdığı da önem arz etmektedir. Nitekim cinselliğin problemlili bir hale gelmesinin altında sosyal yaşamdaki durumu ve ahlakla olan ilişkisi yatmaktadır.⁹⁵ Toplumlarda cinsellik kontrol altına alınması gereken bir olgu olarak görüldüğünden, ahlak ile olan ilişkisi de onu kontrol etme amacına yönelik olan özel normlarla kurulmaktadır.⁹⁶ İnsanlar; toplumda yer alan ve bazı cinsel eylemleri onaylayan, bazılarını ise kınayan bu söz konusu normları toplumsallaşma süreci sonunda benimsemektedir.⁹⁷ Toplumsallaşma sürecinde özellikle evlilik ve aile kurumlarının yüceltilmesi neticesinde cinsel faaliyetlerdeki herhangi bir sapma veya üreme amacına

---

⁹² Yılmaz Esencan, *a.g.e.*, s.307.

⁹³ Yılmaz Esencan, *a.g.e.*, s.307.

⁹⁴ Yılmaz Esencan, *a.g.e.*, s.308.

⁹⁵ Bülent Sönmez, *Gizli Kimlik 'Eşcinselliğin Anlamı Üzerine'*, İstanbul, NKM Yayınları, 2007, s.13.

⁹⁶ İbrahim Tarkan Doğan, *Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bakımından 1990 Sonrası Türk Sinemasında Eşcinsellik*, (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Zühal Çetin Özkan), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, (Ulusal Tez Merkezi, 430509), s.5.

⁹⁷ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, İstanbul, Kırmızı Yayınları, Birinci Baskı, 2013, s.485.

hizmet etmeyen durumlar katı bir şekilde ‘ahlaksızlıkla’ itham edilmekte⁹⁸ ve yalnızca iktidarın belirlediği minvalde üreme amacına yönelik cinsellikler kabul görmektedir.

Buna yönelik olarak, Giddens da zaman içerisinde cinselliğin üreme sürecine bağlılığını yitirdiğini ifade ederken, yine cinselliğin insanın kendince keşfetmesi ve biçimlendirmesi gereken bir boyuta ulaştığı üzerinde durmaktadır.⁹⁹ Cinsellik hakkında düşünülenler, onun deneyimlenmesi ya da tecrübe edilmemesi, ondan hoşlanmak ya da hoşlanmamak, tek eşlilik ya da çok eşlilik, fantezi dünyaları, oyunlar, roller ve diğerleri üreme temelli olan geleneksel yaklaşımı fazlasıyla aşmaktadır.¹⁰⁰ Aynı zamanda 1960’lı yıllarda tarih sahnesinde yer alan karşı kültürel yaşam tarzlarına bağlı toplumsal hareketlerin cinsel normları da etkilediği belirtilmekte ve ayrıca doğum kontrol hapı gibi bilimsel dünyada yaşanan gelişmeler de cinsel hazzı üreme sürecinden ayırmaktadır.¹⁰¹ Bu bağlamda, toplumu yönlendiren ve yönetenler tarafından cinselliğin kontrol altında tutulması istenmektedir. Aynı yönde, Foucault’nun fikirleri dikkate alınarak üreme temelli cinselliğin normatifiğinin iktidar ve yasa vasıtasıyla meydana geldiği söylenebilmektedir.¹⁰²

Foucault’ya göre, 18.yy. sonrasında iktidarda değişiklikler yaşanmakta ve “Biyopolitika” adını verdiği bir iktidar biçimine dönüşmektedir. Biyopolitika olarak adlandırılan bu iktidar, bedenlerin kontrol edilmesini ve normalleştirilerek talep edilen şekle sokulmasını amaçlamaktadır. 19.yy. ve sonrasındaki cinselliklerin sapma durumlarını norm dışı olarak tanımlayan kurumlara bakıldığında, cinselliğin biyopolitikanın araçlarından biri olduğu görülmektedir.¹⁰³ Bunun yanında, Adrienne Rich de üreme temelli cinsellik ifadesinden çok da farkı olmayan “zorunlu heteroseksüellik” kavramını ortaya koymaktadır. Rich; zorunlu heteroseksüelliği, toplumda var olmanın bir koşulu olarak betimlemekte ve ona göre devlet, hukuk, çeşitli kurumlar, toplumsal gruplar ve her türlü kurallar heteroseksüelliği zorunlu

---

⁹⁸ Erich Fromm, *Cinsellik ve Cinsel Sapmalar*, Aydın Arıtan (çev.), İstanbul, Arıtan Yayınevi, 1998, s.119.

⁹⁹ Giddens, *Sosyoloji*, s.483.

¹⁰⁰ Eve Kosofsky Sedgwick, “Axiomatic”, Ian Morland vd. (ed.), *Queer Theory*, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2005, s.82.

¹⁰¹ Giddens, *Sosyoloji*, s.494.

¹⁰² Delta Meriç Candemir, *2000 Sonrası Türkiye Sinemasında Queer İmkanlar: Benim Çocuğum, Zenne ve Bizim Büyük Çaresizliğimiz Üzerine Bir Çözümleme*, (Danışma: Doç.Dr. N. Aysun Akıncı Yüksel), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, (Ulusal Tez Merkezi, 432460), s.11.

¹⁰³ Feyza Yedikardeş, *Bireylerde Mağduriyet Riski ve Suç Korkusu: LGBTİQ Örnekleme*, (Danışman: Doç.Dr. Neylan Ziyalar), İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Ulusal Tez Merkezi, 478811), s.13.

kılmaktadır.¹⁰⁴ Nihayetinde de ikili cinsiyet sistemi yani kadın ve erkek cinsiyetleri çerçevesinde kabul edilen sistem ile zorunlu heteroseksüellik birbirini tamamlayarak sözde yıkılmaz bir kale gibi varlıklarını sürdürmektedir.¹⁰⁵

Sonuç olarak, cinsellik iktidarın müdahale etmekten çekince duymadığı alanda yer almaktadır. Cinselliğin bedene ait ve öznel olduğu düşünülse bile aslında farklı yöntemlerle kamusal olarak inşa edilmekte ve düzenlenmekte olduğu görülmektedir. Bu duruma örnek olarak da kimin, kiminle ne şekilde evlenebileceğini ya da cinsel ilişkide bulunabileceğini düzenleyen gelenekler ve yasalar gösterilmektedir.¹⁰⁶ Bu doğrultuda, iktidarın ve toplumun kontrol ettiği durumlar içerisinde cinsellik temelli olarak biyolojik ve toplumsal cinsiyet kavramları da ortaya çıkmaktadır.

B. Cinsiyet

İngilizce'deki karşılığı "sex" olarak ifade edilen ancak Türkçe'de "cinsiyet" olarak çevrilen kavramın, ayrıntılı olarak tanımlanma ihtiyacı tarafımızca duyulmaktadır. Çünkü "cinsiyet", yanına eklenecek başka kelimeler ile birbirinden farklı anlamlar kazanmakta ve aynı zamanda kavramın kendisi de farklı alanlarda kullanılmaktadır.

Öncelikli olarak cinsiyet kavramının sözlük anlamına bakıldığında "*Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik, seks*"¹⁰⁷ şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere cinsiyet, üreme yeteneği ve biyolojik unsurlara dayalı olarak ifade edilmekte ancak sosyologlar, cinsiyet kavramını genel olarak bireylerin erkek veya kadın olarak tanımlanmasına sebep veren anatomik ve fizyolojik farklılıkları ifade etmek amacıyla kullanmaktadır.¹⁰⁸ Kullanılan bu cinsiyet kavramı birçok çalışmada¹⁰⁹ da "biyolojik cinsiyet" olarak adlandırılmaktadır.

---

¹⁰⁴ Yedikardeş, *a.g.e.*, s.14.

¹⁰⁵ Steven Seidman, "Critique of Compulsory Heterosexuality", *Sexuality Research & Social Policy – Journal of NSRC*, Volume 6, 2009, Issue 1, s.18-28.

¹⁰⁶ Pınar İlkkaracan, *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s.82.

¹⁰⁷ Türk Dil Kurumu, "Güncel Türkçe Sözlük", <https://sozluk.gov.tr/> 26 Kasım 2019

¹⁰⁸ Giddens, *Sosyoloji*, s.505.

¹⁰⁹ Örnek olarak bakınız: Doğan, İbrahim Tarkan, *a.g.e.*

Biyolojik cinsiyete göre bireyler doğdukları anda kadın ya da erkek olarak belirlenmektedir.¹¹⁰ Kadın ve erkeğin; kromozoma dayalı, hormonal, cinsiyet organları ve üremeye alakalı anatomik ve fizyolojik farklılıkları biyolojik cinsiyete bağlanmaktadır.¹¹¹ Ancak Amerikan Psikologlar Derneği tarafından yapılan tanımlamada biyolojik durumun kadın, erkek veya interseks olarak kategorize edileceği belirtilmektedir.¹¹² Güncel örneklerden biri olarak, 18 Temmuz 2019 tarihinde Alman Medeni Hal Kanunu¹¹³ (Personenstandsgesetz) 22. Maddesinde yapılan değişiklikle beraber kadın ve erkek kategorilerinin yanında “üçüncü cinsiyet” (diverse) de bulunması verilmektedir. Aynı şekilde, üçüncü bir kategorinin varlığının başka ülkelerde de kabul edilmeye başlandığı görülmektedir.¹¹⁴

Alanla ilgili çalışmalarda “sex” ve “gender” olarak ifade edilen ve dilimize “biyolojik ve toplumsal cinsiyet” olarak aktarılmış olan ikili ayrımın biyolojik boyutu ifade edildikten sonra daha akışkan ve değişken bir yapıya sahip olan toplumsal boyutundan bahsetmek de gerekmektedir. Bireyler; toplumsallaşma süreci içerisinde kendilerini var ederken, farkına vararak ya da varmayarak kendileri için atanan rolleri kuşanmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı rollerden geleneksel olarak ifade edilen “kadınlık” ve “erkeklik” rolleri ataerkil yapı (patriyarka) iş birliği ile oluşmaktadır.¹¹⁵ Hartmann; patriyarkayı kadınlar üzerinde egemen olmak uğruna erkekler arasındaki ilişkiler bütünü olarak tanımlamakta ve aynı zamanda patriyarkanın en önemli öğelerini heteroseksüel evlilik, kadının çocuk yetiştirmesi ve evi idare etmesi, erkeklerin ekonomik üstünlüğü, devlet ve erkekler arasındaki kurumlar olarak saymaktadır.¹¹⁶ Scott ise; toplumsal cinsiyeti, kadın ve erkeklere uygun rollerin toplumsal olarak üretildiğini belirten inşa sürecine değinmenin bir yolu olarak tanımlamaktadır.¹¹⁷ Giddens da benzer şekilde toplumsal cinsiyeti erillik ve dişillik ile

---

¹¹⁰ Doğan, İbrahim Tarkan, *a.g.e.*, s.20

¹¹¹ Zehra Y. Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet “Sosyal Psikolojik Yaklaşımlar”*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009, s.24.

¹¹² American Psychological Association, “Guidelines for Psychological Practice With Lesbian, Gay, and Bisexual Clients”, *The American Psychologist*, Volume 67, 2012, Issue 1, s.10-42.

¹¹³ (BGBl. I S. 122), 19 Şubat 2007.

¹¹⁴ Wikipedia The Free Encyclopedia, “Legal Recognition of Non-binary Gender”, https://en.wikipedia.org/wiki/Legal_recognition_of_non-binary_gender#cite_note-62 26 Kasım 2019

¹¹⁵ Hatice Yıldız Levent, *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik: Gaziantep Örneği*, (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Şenay Leyla Kuzu), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Ulusal Tez Merkezi, 405522), s.5.

¹¹⁶ Heidi Hartmann, *Marksizm’le Feminizm’in Mutsuz Evliliği*, G. Aygen (çev.), İstanbul, Agora Kitaplığı, Birinci Baskı, 2006, s.38.

¹¹⁷ Joan W. Scott, *Toplumsal Cinsiyet; Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*, A. T. Kılıç (çev.), İstanbul, Agora Kitaplığı, Birinci Baskı, 2007, s.11.

bağlantılı görmekte ve bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan sonucu olmadığını belirtmektedir.¹¹⁸ Son olarak Direk ise; Freud'un çalışmalarını göz önüne alarak heteronormativiteyi dayatan kültürün içerisinde biyolojik ve toplumsal cinsiyetin bir bağlarının olduğunu söylemekte¹¹⁹ ve burada heteronormativiteden anlaşılacak olanın ise heteroseksüelliğin toplumsal norm olarak kabulü olduğu söylenmektedir.¹²⁰

Bireyler yeni doğduklarında başta aileleri olmak üzere içerisinde buldukları çevre ve toplum tarafından şekillendirilmekte ve oynaması beklenen role hazırlanmaktadır.¹²¹ Connell'in haklı eleştirisine göre; toplumsal cinsiyet, doğal farkları ifade etmenin ilerisinde doğal benzerlikleri de bastırmaktadır. Buna ilişkin olarak Connell şu soruları sormaktadır: "Eğer farklılık doğalsa neden böyle yoğun biçimde damgalanması gerekiyor? Cinsel yönelimleri farklı insanların fizyolojik olarak aralarında bir fark bulunmazken neden eşcinsel erkekler "kadınsı" ve eşcinsel kadınlar "erkeksi" olarak tanımlanmaktadır?"¹²² Bu soruların cevapları ise tanımlama yapılırken biyolojik farklılıklardan ziyade toplumsal kalıplara dayalı kategorilerin oluşturulması olarak verilmektedir. Başka bir deyişle, belirleyici olan toplumsal olarak inşa edilen, "kadın gibi" ya da "erkek gibi" kategorilerine uygun davranmaktan geçmektedir.¹²³ Bu kapsamda, toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiğini Connell şu şekilde özetlemektedir:¹²⁴

"Yeni toplumsal cinsiyet örgütlenmesinin ortaya çıkması mümkündür. Erkeklikler ve kadınlıklar tarihsel olarak yeniden kurulabilir, yeni biçimler egemen konuma gelebilir. Hatta on dokuzuncu yüzyılın sonlarında 'eşcinsellerin' ve belki günümüzde de 'transseksüellerin' ortaya çıkışında olduğu gibi, bütünüyle yeni bir toplumsal cinsiyet kategorisinin kurulması bile mümkün olabilir."

Ancak bu inşa sürecinin kültürden kültüre farklılık gösterdiğini belirtmek gerekmektedir. Her kültürde cinsiyetlere yüklenen anlamlar ve beklentiler farklı olmaktadır.¹²⁵ Bu kültürel farklılıkların paralelinde aynı zamanda toplumsal cinsiyetin ortaya çıkması ile ilgili farklı yaklaşımlar da bulunmak ve bahsedilen bu kategorik

---

¹¹⁸ Giddens, *Sosyoloji*, s.505.

¹¹⁹ Zeynep Direk, "Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi", Zeynep Direk (ed.), *Cinsiyetli Olmak*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, İkinci Baskı, 2009, s.70.

¹²⁰ Levent, *a.g.e.*, s.7.

¹²¹ Levent, *a.g.e.*, s.8.

¹²² Raewyn Connell, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, C. Soydemir (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Birinci Baskı, 1998, s.116-117.

¹²³ Levent, *a.g.e.*, s.9.

¹²⁴ Connell, *a.g.e.*, s.119.

¹²⁵ Dökmen, *a.g.e.*, s.109.

yaklaşımlar ise üç başlık altında toplanabilmektedir: Biyolojiyi merkeze alan, toplumu merkeze alan ve postyapısalcı yaklaşımlar.¹²⁶

İlk olarak, biyolojiyi merkeze alan yaklaşımlar ele alındığında cinsiyetin belirleyicisinin biyoloji olduğu görülmektedir. Buna göre; farklı biyolojik özelliklere sahip olan kadın ve erkeklerin cinsiyet rollerinin de farklı olması gerektiği belirtilmekte ve cinsiyet ile cinsiyet rollerinin insanların kaderi olduğu söylenmektedir.¹²⁷ Connell, bu anlatımı somutlaştırmak adına giysiler üzerinden örnek vermektedir. İnsan vücudunun biçim ve görünümü bakımından cinsiyetler arasında az bir farklılığın olduğunu, toplumun göğüs ve penisi vurgulayan giysilerle bu farklılığı belirginleştirdiğini veya etek ve pantolon giydirilerek cinsiyetleri kategorileştirdiğini ifade etmektedir.¹²⁸ Freud ise “biyoloji kaderdir” anlayışını merkeze almakta ve buna göre; kadını, boyun eğmesi gereken ve eksik yani penisten yoksun olarak betimlemektedir.¹²⁹ Freud’a göre, psikolojik olarak sadece erkeğin cinsel organı var olmakta ve kadın da bunun üzerinden tanımlanmaktadır. Sonuç olarak Freud’un yaklaşımı fallosantrik¹³⁰ olarak değerlendirilmektedir.¹³¹

İkinci olarak toplum merkezli yaklaşımlardan bahsetmek gerekirse, toplumsal inşa kuramlarının öncüsü Simon de Beauvoir’in şu ifadesi söz konusu yaklaşımın bir özeti olarak karşımıza çıkmaktadır: “*Kadın doğulmaz, kadın olunur.*” Bu yaklaşımda genel olarak, cinsiyetlerin doğa tarafından değil de toplum tarafından yaratıldığı belirtilerek, kimsenin toplumsal cinsiyet ile doğmadığı ve toplumsal cinsiyetin her zaman inşa edildiği üzerinde durulmaktadır.¹³² Bahsi geçen kuramın “yapısalcı” türleri biyolojik cinsiyetin dışında toplumsal cinsiyetin ortaya çıkmasının nedenini de iktidar sahiplerinin maddi çıkarları olduğunu söylemektedir. Bunun sayesinde, cinsiyete bir tür toplumsal sınıfa ait olan özellikler atfedilmektedir.¹³³ Toplumsal inşa kuramını takip edenler biyolojik cinsiyeti sorgulamadan değişmez olarak kabul etmektedir.

---

¹²⁶ Levent, *a.g.e.*, s.10.

¹²⁷ Levent, *a.g.e.*, s.11.

¹²⁸ Connell, *a.g.e.*, s.108-109.

¹²⁹ Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü*, İ. Şahin (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, İkinci Baskı, 2010, s.117.

¹³⁰ “Fallosantrik yapının ataerkilden farkı nedir dersiniz, erkek hakkının kayırıldığı, erkek bakış açısının baskın olduğu toplum yapısıdır. Dolayısıyla erkeklerin, erkek olmasından öte kadınların bir değişiklik yaratabilecek pozisyona ulaşmaları halinde dahi, erkek önceliği zihniyetiyle hareket etmeleri durumudur.” <https://banugokyar.wordpress.com/tag/fallosantrik/> 29 Kasım 2019

¹³¹ Levent, *a.g.e.*, s.11.

¹³² Levent, *a.g.e.*, s.12.

¹³³ Serpil Sancar, *Erkeklik: İmkânsız İktidar*, İstanbul, Metis Yayınları, İkinci Baskı, 2011, s.180.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ise biyolojik cinsiyetten bağımsız tutarak cinsiyetler arasındaki özgürlük ve eşitlik temelli politik hareketlere bağlamaktadırlar.¹³⁴

Son olarak, en önemli ismi Judith Butler olan postyapısalcı yaklaşımı ele almak gerekmektedir. Butler, biyolojik öz ile ilgilenmeden toplumsal cinsiyeti bir performans türü olarak tanımlamaktadır.¹³⁵ Ona göre toplumsal cinsiyet, verili cinsiyetin üzerine kültürel anlam inşası olarak anlaşılmalıdır.¹³⁶ Bu sebeple toplumsal cinsiyet bir yapıdan ziyade eylem olarak ifade edilmekte,¹³⁷ cinsiyetler ikiliymiş gibi görünse de toplumsal cinsiyetin iki ile sınırlandırılmasının mümkün olmadığı belirtilmektedir.¹³⁸ Performans olarak nitelendirilen toplumsal cinsiyet, bir kader olmamakta ve birey farklı bir performans ile toplumsal cinsiyetine müdahale edebilmektedir.¹³⁹ Ayrıca toplumsal cinsiyetin oluşmasında belirleyici olanın yapı mı yoksa özne mi tartışmasına Bourdieu tarafından yeni bir yaklaşım getirilmektedir. Bourdieu, yapıların habitusları, habitusların da toplumsal yapıyı tekrar ürettiğini söylemektedir.¹⁴⁰ Burada habitus olarak belirtilen kavram, dış yapıların içselleştirilmesinin bir ürünü olarak görülmekte ve alışkanlıktan farklı olarak bedene dönüşmüş toplumsallık olarak tanımlanmaktadır.¹⁴¹ Toplumsal cinsiyet de Bourdieu'ya göre cinsel olarak karakterize edilmiş bir habitustur.¹⁴²

Toplumsal cinsiyetin teorik minvalde üretimine dayalı tartışmanın devamında daha somut olarak belirtmek gerekirse, tarihsel süreçler boyunca bireyler belirli cinsiyet kalıplarına sokulmak istenmektedir. Toplumsal cinsiyet düzeni veya rejimi olarak adlandırılan bu durumu Connell, bir kurumdaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin etkileşimi olarak tanımlamaktadır.¹⁴³ Aynı zamanda bu rejimin ana unsurlarını da iş bölümü, iktidar ve kateksis yapıları olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁴ İş bölümü ile ilgili olarak Connell şu yorumu yapmaktadır: Herhangi bir cinsiyetin -ki ataerkil yapıda bu

---

¹³⁴ Levent, *a.g.e.*, s.12.

¹³⁵ Sancar, *Erkeklik: İmkânsız İktidar*, s.182.

¹³⁶ Judith Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, İstanbul, Metis Yayınları, Yedinci Baskı, 2019, s.52.

¹³⁷ Levent, *a.g.e.*, s.13.

¹³⁸ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.50.

¹³⁹ Levent, *a.g.e.*, s.13.

¹⁴⁰ Pierre Bourdieu, *Düşünümsel Bir Antropoliji İçin Cevaplar*, N. Ökten (çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, Dördüncü Baskı, 2010.

¹⁴¹ Levent, *a.g.e.*, s.14.

¹⁴² H. Bahadır Türk, "Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu", *Toplum ve Bilim*, 2008, Sayı 112, s.132.

¹⁴³ Connell, *a.g.e.*, s.166.

¹⁴⁴ Connell, *a.g.e.*, s.141.

heteroseksüel erkek olmaktadır- daha iyi yetiştirildiği ve eğitildiği bir dönemde “başvuranların en iyisi” tercih edilse bile yine ataerkil düzene hizmet edecek bir seçimin yapılacağı anlamına gelmektedir.¹⁴⁵ İktidar ile ilgili ise görüş bildirdiğinde iktidarı; iş yeri, ev vb. kurumlardaki kazanç dengesi veya kaynaklar eşitsizliği olarak ifade etmektedir. Buna bir bütün olarak bakıldığında bakanlık, üniversite vb. kurumların üst düzey yönetimlerini oluşturanların yine erkekler olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁴⁶ Kateksis yapısı hakkındaysa; bir kişinin, başka kişi veya kişilere yönelik duygusal çekimini örgütleyen yapı olduğunu söylemekte ve duygu yükü içeren toplumsal ilişkilerin kurulması olarak genellemektedir.¹⁴⁷ Connell tarafından bahsedilen bu unsurlar toplumsal cinsiyetin üretiminde önemli rol almakta ve bu üretim süreçlerinin dört ana başlık altında toplanmasını mümkün kılmaktadır: Aile, devlet, medya ve sokak.

İlk olarak aileden bahsedildiğinde, çocukların doğumlarıyla beraber verilen isimleri, giydirilen kıyafetleri ve alınan oyuncakları ile hangi role girmeleri gerektiğine yönelik üretim süreci başlatılmaktadır. Ailedeki yaygın anlayışa göre bir cinse atfedilen oyuncaklarla karşı bir cinsin oynaması durumu eşcinsellik göstergesi olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁸ Bütün olarak bakıldığında ise; aile alanı dişillliği, toplumsal alan ise erilliği ile nitelendirilmekte¹⁴⁹ ve bahsedilen bu nitelendirme de özel ve kamusal alan ayırımına sebep olmaktadır. Özel alan; dişil karaktere sahip olup mahrem, duygusal olarak görülmekte ve erkeğin koruması altında olmasına gereksinim duyulmaktadır. Kamusal alan ise; güçlünün ayakta kaldığı bir alan olarak karakterize edilmekte olup onun erilliği ön plana çıkarılmaktadır.¹⁵⁰ Devlet; kamusal alanda insanların özgürlüklerini kısıtlayıcı düzenlemeler yaparken, özel alanın mahremiyetinden dolayı ona müdahale etmemekte, bu durum da bireyleri birer yurttaş ve aile üyesi olarak bölmektedir.¹⁵¹ Kamusal alanda varlığını devam ettirebilen yurttaşların aksine özel alana mahkum edilmiş olan cinsiyetler dışlanmaktadır. Günümüzde özellikle cinsel yönelimleri sebebiyle “öteki” olarak damgalanan bireylerin devlet ve diğer kurumları vasıtasıyla yok hükmünde görülmekte olduğu

---

¹⁴⁵ Connell, *a.g.e.*, s.142.

¹⁴⁶ Connell, *a.g.e.*, s.151.

¹⁴⁷ Connell, *a.g.e.*, s.156.

¹⁴⁸ Levent, *a.g.e.*, s.16-17.

¹⁴⁹ Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*, İstanbul, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, 2012, s.196.

¹⁵⁰ Levent, *a.g.e.*, s.17-18.

¹⁵¹ Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul, Metis Yayınları, Üçüncü Baskı, 2010, s.38.

bilinmekte, bahsedilen kişiler yapılan düzenlemelerde yer almamaktadır. Devlet her ne kadar hukuksal düzenlemeler yapsa da aile hukukuna müdahale etmemeye çalışmaktadır ki bunun altında ailenin kutsallığı ile toplumun istikbali için sürdürülebilmesi yatmaktadır.¹⁵² Mies'e göre; "biyolojik" veya "doğal" aile kavramı, üreme temelli ve kandaş çocukların dünyaya geldiği tarih dışı aile kavramı ile bağlantılıdır.¹⁵³ Heteroseksüel ve üremeye dayalı aile kavramının ortadan kalkmasına yönelik en büyük tehdit eşcinseller olarak görülmekte ve bu görüş de homofobiyi ortaya çıkarmaktadır. Baird de heteroseksüel normlardan sapmayı geleneksel kural ve kurumlara meydana okuma olarak görüldüğünü belirtmektedir.¹⁵⁴ Aile kavramının devamı olarak görülebilecek soyun devamlılığı için heteroseksüel birlikteliklerin, saflığı için de tek eşliliğin gerekli olduğu düşünülmektedir.¹⁵⁵ Öz; eşcinsellerin özellikle aile içi şiddete fazla maruz kalmalarının altında yatan sebebi, toplumun kutsal aile kurumunun üzerine inşa edilmesine ve bu kutsal ailenin de kaçınılmaz olarak heteroseksüelliği dayatmasına bağlamaktadır.¹⁵⁶ Ailede toplumsal cinsiyet üretimi başlayan birey sonrasında toplum ve diğer kurumlarca işlenmeye devam edilmekte ve buradaki duraklardan biri de farklı yetenekleri ile beraber devlet olmaktadır.

İkinci olarak devlet; hukuk, eğitim, sağlık, ordu gibi kurumları aracılığıyla toplumsal cinsiyet üretimine dahil olmakla kalmamakta aynı zamanda patriyarkanın devamlılığı için çaba göstermektedir. Devlet "baba" söyleminde de görüldüğü üzere kafalarda eril bir tahayyül yaratılmaktadır.¹⁵⁷ Daha önce de belirtildiği üzere devlet, kamusal alana müdahil olmakta, özel alanda ise hareketsiz kalmaktadır. Yapılan düzenlemeler, yaptırımlarla beraber heteroseksüel erkek egemenliğini kutsamaktadır. Örneğin; soyadı düzenlemesi ile evlenen kadının bir nevi sahibini değiştirmekte, babadan alıp kocanın koruması altına vermekte ya da eşcinselliği erkek egemenliğini sarsacak bir tehdit olarak görüp doğrudan ya da dolaylı yasaklamalar getirmektedir. Farklı ülkelerde eşcinsellik, bir tehdit olma durumundan dolayı suç olarak görülmekte veya tedavi edilmesi gerekliliği düşünülmektedir. Erkekliğini kanıtlamış bir kurum olan ordudan eşcinsellerin "çürük" olarak görülüp uzaklaştırılması bu duruma örnek

---

¹⁵² Levent, *a.g.e.*, s.18.

¹⁵³ Maria Mies, *Ataerki ve Birikim*, Y. Temürtürkan (çev.), Ankara, Dipnot Yayınları, 2012, s.106.

¹⁵⁴ Vanessa Baird, *Cinsel Çeşitlilik*, H. Doğan (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s.79.

¹⁵⁵ Levent, *a.g.e.*, s.20.

¹⁵⁶ Yasemin Öz, "Görünmezlik Kıskaçında Lezbiyenler", N. Mutluer (ed.), *Cinsiyet Halleri Türkiye'de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları*, İstanbul, Varlık Yayınları, İkinci Baskı, 2013, s.201.

¹⁵⁷ Levent, *a.g.e.*, s.24.

gösterilebilmektedir.¹⁵⁸ Cinsiyete dayalı olarak düzenlenen iş bölümüne yönelik statüler sayesinde bir taraf iş hayatından uzaklaştırılmakta, ev işlerine mahkum edilmekte ve diğer taraf ise tüm ailenin geçimi sağlama görevi altında kalmaktadır. Hatta hukuki düzenlemeler ile belli cinsiyettekilerin farklı gerekçelerle ancak temelinde cinsiyete dayalı durumlar bulunarak bazı işlere yeterli olmadığı tasdiklenmektedir. Eğitim konusunda ise; ailedeki üretim sürecinin yanında dönemlerinde çocukların en fazla zamanlarını geçirdikleri okullarda ders kitapları vasıtasıyla toplumsal cinsiyet üretimi gerçekleştirilmektedir.¹⁵⁹ Sadece heteroseksüel erkekler için “doğal ihtiyaç” olarak görülen cinsellik devlet eliyle, aksi durumda kamu düzeninin sarsılması endişesiyle, genelevler aracılığıyla sağlanmakta ve vergilendirme sistemi ile beraber devlet tarafından kazanç elde edilmektedir.¹⁶⁰ Aynı zamanda trans deneyime sahip bireyler açısından; süreçteki düzenlemeler, kamu öznelerinin tavırları da “öteki”leştirme politikasını aktif olarak yerine getirmektedir.¹⁶¹

Üçüncü olarak ise; devletlerin ideolojik aygıtı olan medya söylemleri normalleştirme görevini üstlenen en önemli araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullandığı dille beraber çeşitli kimlikleri ötekileştirmekte ve dışlamaktayken ataerkil düzene hizmet eden kimlikleri yüceltmektedir. Hem toplumsal cinsiyet üretim aşamasında hem de üretilen kabulleri pekiştirme amaçlı kullanılmaktadır.¹⁶² Medyanın en önemli araçlarından biri olan reklamlarda da beden üzerinden ürüne olan ilginin arttırılması çalışılmakta, bu süreç içerisinde cinsellik ve özellikle kadın bedeninin metalaştırılması yollarına gidilmektedir.¹⁶³ Reklamı yapılan ürüne göre de kullanılan oyuncuların cinsiyetleri değiştirilmekte, üretilmiş olan kabullerin pekiştirilmesi için sürekli olarak aynı senaryolar irdelenmektedir.¹⁶⁴ Reklamların yanı sıra televizyon dizilerinde de karakterler üzerinden üretim gerçekleştirilmekte ve ataerkil düzene uyum sağlayacak roller atanmaktadır. Örneğin; erkek karşısında boyun eğmeyen kadınlar “kötü” olarak nitelendirirken, evinde çocuklarına bakan kadın “iffetli” yani “iyi” olarak ifade edilmektedir ki sonuçta iyi olan kazanan taraf olarak gösterilerek bu kalıbın yer edinmesi amaçlanmaktadır. Televizyon kanallarında yer alan programların

---

¹⁵⁸ Levent, *a.g.e.*, s.25-26.

¹⁵⁹ Levent, *a.g.e.*, s.28.

¹⁶⁰ Levent, *a.g.e.*, s.31-32.

¹⁶¹ Levent, *a.g.e.*, s.32.

¹⁶² Levent, *a.g.e.*, s.32-33.

¹⁶³ Levent, *a.g.e.*, s.33.

¹⁶⁴ Levent, *a.g.e.*, s.34.

da içerikleri cinsiyetlere göre belirlenmekte ve özellikle gündüz kuşağında evde oturması beklenen ve öğütlenen kadınlara yönelik programlara yer verilirken, akşam haberleri sonrasında erkeklere uygun görülen bilim, teknoloji, siyaset gibi içeriklere sahip programlar gösterilmektedir.¹⁶⁵ Bir diğer kitle iletişim aracı olan gazetelerde de cinsiyete göre çeşitli ayrımlar yapılmakta; heteroseksüel erkekler bilirkşi, uzman karakterler olarak belirtilirken, diğer cinsiyetler “üçüncü sayfa haberleri” diye de adlandırılabilir yerlerde ve magazine dayalı başlıklarda kendilerini bulmaktadır. Özellikle eşcinsel erkekler eğlence sektörünün vazgeçilmezleri olarak lanse edilmekte ancak spor, sanat, siyaset gibi sektörlerde elde ettikleri başarılarla değinilmemektedir.¹⁶⁶ Tüm bu araçlarda kullanılan dil de özellikle ötekileştirici ve dışlayıcı bir karaktere sahip olmakta, bunun yanında şiddet olaylarına yönelik yapılan haberlerde mağdurun cinsiyeti ön plana çıkarılarak gerçekleşen şiddete haklılık payı çıkarılmaya çalışılmaktadır.¹⁶⁷

Son olarak ise sokak arenasından bahsedildiğinde kentsel mekanların üzerine düşülmektedir. Çakır’a göre kentsel mekan, toplumsal cinsiyet, sınıf, din vb. kimliklerin konumlandığı yer olarak tanımlanmaktadır. Mekan ve birey arasındaki ilişkinin basit olarak görülmesinden ziyade politik ve ekonomik sonuçlara gebe olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁸ Sokağın da aslında bir tür kamusal alan olup önceden de bahsi geçtiği üzere eril bir karaktere sahip olduğu irdelenmektedir. Heteroseksüel erkeklerin dışında kalanlar onlara öğretilmiş toplumsal cinsiyet kabullerini yerine getirdikleri takdirde sokakta kendilerine alan bulabilmektedirler. Bu kısa süreli alan yaratma da belli bir saate kadar geçerli olup özellikle havanın da kararmasıyla salt eril yapısına dönerek ötekiler için bir korku alanına dönüşmektedir.¹⁶⁹ Sokak da üretilmiş olan kabullerin pekiştirildiği bir alan olarak değerlendirilmektedir. Buna yönelik olarak, Connell sokaktaki iş bölümü hakkında yine bir ayrımın olduğunu belirterek örneğin çocuk arabası gezdirme işini kadınların; araba, otobüs kullanma gibi işlerin ise erkeklerin yaptığına değinmektedir.¹⁷⁰ Özellikle cinsel yönelime dayalı olarak mekanların ayrıştırılması da dışlanma ve ötekileştirmenin göstergesi olarak ortaya

---

¹⁶⁵ Levent, *a.g.e.*, s.34.

¹⁶⁶ Levent, *a.g.e.*, s.35.

¹⁶⁷ Levent, *a.g.e.*, s.36-37.

¹⁶⁸ Serpil Çakır, “Osmanlı’da Kadınların Mekânı, Sınırlar ve İhlaller”, A. Alkan (ed.), *Cins Cins Mekan*, İstanbul, Varlık Yayınları, 2013, s.98.

¹⁶⁹ Levent, *a.g.e.*, s.38.

¹⁷⁰ Connell, *a.g.e.*, s.181.

çıkılmaktadır.¹⁷¹ Ötekileştirilen kimliklerin kendilerine has oluşturdukları mekanlarda dahi bir ayrıma gidildiği, özellikle ekonomik ve eğitim durumu iyi olanların mekanlarda bulunmaktansa internet ortamında sosyalleştikleri, evlerinde kalmayı tercih etmelerinden gözlemlenmektedir.¹⁷² Tüm bunların net bir şekilde anlaşılabilmesi amacıyla, gerek toplumdaki çoğunluk tarafından gerekse öznelerin yakın çevresinden gelen her türlü ayrımcılığın dayandığı cinsiyet kimliği, cinsel ve duygusal yönelimleri büyük önem arz etmektedir.

C. Cinsiyet Kimliği, Cinsel ve Duygusal Yönelimler

Cinsellik ve cinsiyetin biyolojik, toplumsal boyutlarının incelenmesinin ardından bireylerin toplum içerisindeki varlıklarını ve toplumsal düzenlemeleri etkileyen cinsiyet kimlikleri ile cinsel ve duygusal yönelimlerine değinmek gerekmektedir.

Cinsiyet kimliği, cinsel nesneden bağımsız olarak bireylerin kendilerini hangi cinsiyet kategorisinde hissediyorlarsa onu yaşamaları olarak ifade edilmektedir. Bunun yanında, bireylerin cinsiyet kimlikleri doğuştan içerisine dahil edildikleri cinsiyet kategorileri ile farklı olabilmektedir.¹⁷³ “Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğiyle İlişkili Olarak Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Uygulanmasına Dair Yogyakarta İlkeleri”nde¹⁷⁴ cinsiyet kimliğine yönelik şu ifadeler yer almaktadır:

“Cinsiyet kimliği, kişinin toplumsal cinsiyetine dair derinden hissettiği iç ve bireysel tecrübesidir ancak doğumla gelen cinsiyetle aynı olmayabilir. Kişinin bedenine ait kişisel duyusuna (serbestçe seçmesi mümkünse vücut görünümünde ve işlevlerinde tıbbi, cerrahi ve başka yollarla değişiklik de dahil) ve kılık kıyafet, konuşma, davranış, hareket ve tavır dahil diğer toplumsal cinsiyet ifadelerine de atıfta bulunmaktadır.”

Cinsiyet kimliği bünyesinde gelenekselleşmiş kadın¹⁷⁵ ve erkek kategorilerinin yanında alternatifler de var olmaktadır. Çalışmalarda özellikle biyolojiye dayalı olarak cinsiyet kimliği kategorileri kadın, erkek ve interseks olarak sınırlandırılırsa da

¹⁷¹ Levent, *a.g.e.*, s.39-40.

¹⁷² Levent, *a.g.e.*, s.42.

¹⁷³ American Psychological Association, “Guidelines For Psychological Practice With Transgender And Gender Nonconforming People”, s.832.

¹⁷⁴ 6-9 Kasım 2006 tarihinde Endonezya’nın Yogyakarta kentinde “Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Uzmanları”na gerçekleştirilen toplantı sonrasında kararlaştırılan, 29 ilke ve ek tavsiyelerden oluşan, devletleri bağlayıcı bir statüye sahip işlemdir.

¹⁷⁵ Kadın cinsiyeti ile ilgili olarak bakınız: Nazlı Hilal Demir, *Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal Bir Hukuk Arayışı*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017.

kanımızca böyle bir sınırlandırmanın gereksizliği sebebiyle alternatifler ucu açık olarak bırakılmaktadır.

Bahsi geçen kadını; XX kromozom yapısında olan, vajinası ve göğüsleri olan, östrojen hormonunun üstünlüğüne sahip kişi olarak tanımlamak biyolojik determinizmin hedefini gerçekleştirmektedir. Aynı şekilde erkek de XY kromozom yapısında olan, penise ve testislere sahip, testosteron hormonu salgılayan kişi olarak tarif edilebilmektedir.¹⁷⁶ Bu tanımlamaların yanında kadın ve erkek kategorileri toplumsal cinsiyetin de etkisi ile farklı ifadeler ile nitelendirilebilmektedir.¹⁷⁷

Gelenekselleşmiş kategorilerinin devamında interseks bireylerden de bahsetmek gerekmektedir. İnterseks varoluş, farklı cinsiyet özelliklerinin bir karışımı ile dünyaya gelen ve en önemlisi tipik kadın ve erkek bedenlerine uymayan kişilerin varoluşu olarak ifade edilmektedir. İnterseksüalite birbirinden çok farklı şekillerde görülebilmekte ve bu sebeple interseks bireyler, bedenleri tıbbileştirmeyen “interseks çeşitliliği” terimini kullanmaktadır.¹⁷⁸ Benzer şekilde Kuzey Amerika İnterseks Topluluğu¹⁷⁹ da durumun medikal ya da sosyal patolojiyle ilgili olmadığını, gelenekselleşmiş kadın ve erkek tanımının dışına çıkan anatomik bir halden ibaret olduğunu belirtmektedir.¹⁸⁰

Kadın, erkek ve interseks çeşitliliği kavramlarının yanında birçok çalışmada cinsiyet kimliği çatısı altında transseksüalite kavramı da yer almaktadır. Kişilerin doğumla atanmış cinsiyetlerinin, hissettikleri cinsiyet yani cinsiyet kimlikleri ile uyuşmaması durumunda cinsiyet disforisinin varlığından bahsedilmektedir. Transseksüalite ile ilgili olarak birçok terim bulunmaktadır: trans (transgender), transseksüel (transsexual), travesti (transvestisizm/cross-dressing) gibi. Genellikle transseksüel, cinsiyet kimliğini uyumlaştırmak amacıyla tıbbi müdahalede bulunmuş kişiler için kullanılmakta olup travesti, tıbbi müdahalede bulunulmamış ancak cinsiyet kimliğine uyumlu tavırlar sergileyen, rolün gerektirdiği gibi giyinen şekilde ifade edilmektedir. Trans terimi ise; daha kapsayıcı yapıya sahip olup net bir şekilde doğum

---

¹⁷⁶ Arayıcı, *a.g.e.*, s.18.

¹⁷⁷ En basit olarak Türk Dil Kurumu Sözlüğünde; kadın, analık ve ev yönetimi ile becerisi olan olarak ve erkek de sert, sözüne güvenilir, mert olarak tanımlanmaktadır. <https://sozluk.gov.tr/> 5 Aralık 2019

¹⁷⁸ Kaos GL, *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İçin LGBT Hakları El Kitabı*, Ankara, İkinci Baskı, 2017, s.14.

¹⁷⁹ North America Intersex Society (ISNA)

¹⁸⁰ Noa Ben-Asher, “The Necessity of Sex Change: A Struggle for Intersex and Transgender Liberties”, *Harvard Journal of Law and Gender*, Volume 29, 2008, s.66.

anında atanmış cinsiyete göre değil cinsiyet kimliğine göre yaşamaya devam etmek isteyen kişi olarak belirtilmektedir.¹⁸¹ Özellikle son dönemlerde trans bireylerin aktivizmi sayesinde, cinsiyet kimliklerinin ifade edilmesi esnasında trans kelimesinin kullanılmasındansa (örneğin trans erkek ya da trans kadın) “trans deneyimine sahip”¹⁸² nitelendirilmesinin kullanımı teşvik edilmektedir.

Bilinirliği sebebiyle ana akım olarak değerlendirilebilecek bu kimliklerin devamında son dönemlerde gün yüzüne çıkan ve bir terim halini almış çeşitli kategoriler de mevcut olmaktadır. Cinsiyet sistemindeki ikililiğin (binary) aksine akışkanlığın (fluid) varlığıyla beraber çok sayıda kimlik kategorisinin ortaya çıkması kaçınılmaz görülmektedir. Ayrıca bunlardan kısaca bahsedilmeden önce, cinsiyet kimliği kategorilerinin sınırlı sayıda olduğuna dair söylemleri kabul etmediğimizi de belirtmek gerekmektedir.

Kimliksiz (Agender/Neutrois) bireyler, kendilerini herhangi bir cinsiyet kimliğine ait hissetmeyen kişiler; Androjen (Androgyne/Androgynous) bireyler ise, gelenekselleştirilmiş anlamda kadın ve erkek kategorilerine ait özellikleri bir arada barındıran kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bicinsiyetli/Çift Kimlikli (Bigender) bireyler ise, kendilerinin yaşamlarının farklı bölümlerinde kadın veya erkek olarak tanımlayan kişiler olarak ifade edilmektedir. Düz Cinsiyetli (Cis/Cisgender) bireyler, cinsiyet kimlikleri ile biyolojik cinsiyetlerinin örtüşmesi halini deneyimleyen kişiler iken; Akışkan Kimlikli (Gender Fluid) bireyler, sadece gelenekselleşmiş kadın ve erkek kategorilerinin arasında değil aynı zamanda diğer kimlik kategorilerinin arasında da geçiş yapabilen kişiler olarak bilinmektedir. Bağımsız/Değişken Kimlikli (Gender Nonconforming/Variant) bireyler ise kendilerini birçok özel kategori altında tanımlayabilen, gelenekselleşmiş kategorilere uymayan kişiler; Sorgulayan (Gender Questioning) bireyler ise son dönemdeki kimlik kategorilerine dayalı olan tartışmaların yaygınlaşmasıyla kendi kimliğini sorgulamaya devam eden bireyler olarak anılmaktadır. Üçüncü Cinsiyetli (Third Gender) bireyler, kendilerini gelenekselleşmiş kadın veya erkeğin dışında üçüncü bir cinsiyet ile tanımlamaktadır. Bununla karıştırılması olası olabilecek Üçcinsiyetli (Trigender) bireyler ise; kadın, erkek ve cinsiyetsiz özellikleri arasında geçiş yapan kişiler olarak ifade edilmektedir.

---

¹⁸¹ Kaos GL, *a.g.e.*, s.12-13. Jens M. Scherpe, *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*, Intersentia Publishing, 2015, s.2.

¹⁸² Çalışmamızın devamında bahsedilen nitelendirmenin kullanılmasına politik amaçlar sebebiyle özen gösterilecektir.

Kimlik Bükücü (Gender Bender) bireyler ise birbirinden farklı ifade edilen kimlik kalıplarına uymayıp aktivizm amaçlı olarak bunları çiğnemeyi benimseyen kişilerdir. İkiliksiz (Genderqueer/non-binary) ise bahsedilen kategorilerin bir arada toplandığı çatı bir kavram olarak kullanılmaktadır.¹⁸³

Bu kadar fazla ve farklı kategorilerin ardından, cinsiyet kimliği ile dirsek temasında olan cinsel ve duygusal yönelim kavramlarına değinmemek cinsiyet kimliğine dair açıklamaların eksik kalmasına neden olacaktır.

Cinsiyet kimliği bireyin nasıl hissettiğinden yola çıkmakta iken, cinsel yönelime gelindiğinde bireyin kendisi dışında başkalarına yönelik olarak nasıl hissettiğinin dikkate alınmakta olduğu görülmektedir.¹⁸⁴ Buna göre; cinsel yönelim Yogyakarta İlkeleri'nde şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Cinsel yönelim; kişinin karşı cins, aynı cins veya her iki cinse duyduğu derin duygusal, cinsel ve duygulanımsal çekim ve bu kişilerle girdiği mahrem ve cinsel ilişki kapasitesi olarak anlaşılmaktadır.”

Cinsel yönelim kavramına sebep açısından bakıldığında, kişinin iç dünyasındaki cinsel dürtü ve ihtiyaçları dikkate alınmaktadır. Gösterdiği eylemler açısından bakıldığında ise yapmış olduğu seçimler önemsenmektedir.¹⁸⁵ Bu durumun yönelim olarak adlandırılmasının altında ise bireyin kendi kontrolü dışında gerçekleşen yönelme haline işaret etmesi yatmaktadır.¹⁸⁶ Daha öncelerde kullanılan seçim ya da tercih ifadesi ise cinsel nesnelere belirlemedeki irade olarak anlaşılmaktadır ancak burada cinsel yönelimin tercihler sonucu meydana geldiğine dair bir yorum çıkarılmamaktadır.¹⁸⁷

Günümüzde en sık kullanılan cinsel yönelim türleri kadın ve erkek ikililiğiyle beraber biyolojik cinsiyetlere dayandırılarak sınıflanmaktadır. Buna göre; heteroseksüellik karşıt biyolojik cinsiyetlere duyulan cinsel çekimi ifade etmekte, homoseksüellik ise hem cinslere yöneltilmiş çekim olarak tanımlanmaktadır.

---

¹⁸³ Çağrı Mert Bakırcı, “Cinsel Kimlik: Biyolojik Cinsiyet, Cinsel Yönelim ve Toplumsal Cinsiyet Nedir?”, *Evrin Ağacı*, <https://evrimagaci.org/s/1470> 08 Ocak 2020

¹⁸⁴ Aşiyen Nilüfer, *İnsan Hakları Hukuku Temelinde Türk Hukukunda Cinsiyet Geçiş Süreci*, (Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Candan Yasan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, (Ulusal Tez Merkezi, 502716), s.9.

¹⁸⁵ Michael G. Shively vd., “Research on Sexual Orientation”, *Journal of Homosexuality*, Volume 9, 2010, Issue 2-3, s.132.

¹⁸⁶ Umut Güner vd., *Türkiye’de Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2011, s.20.

¹⁸⁷ Nilüfer, *a.g.e.*, s.9.

Biseksüellik ise hem kendi hem de karşıt biyolojik cinsiyettekilere duyulan cinsel çekim olarak belirtilmektedir. Homoseksüelliğin özelinde lezbiyen, kadın eşcinselliği; gey ise erkek eşcinselliği olarak kullanılmakta¹⁸⁸ ve bahsedilen cinsel yönelim türleri dışında aseksüel, panseksüel gibi daha birçok tür bulunmaktadır.¹⁸⁹

Aseksüel bireyler hem kendi hem de karşıt biyolojik cinsiyettekilere yönelik herhangi bir cinsel çekim bulundurmeyen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Gri Aseksüel bireyler ise kendilerini seksüellik ile aseksüellik arasındaki skalada konumlandırmaktadır. Pansekseül bireyler, yönelimi ve kimliği ayırt etmeksizin her bireye yönelik cinsel çekim hissedilen kişiler olarak ifade edilmektedir.¹⁹⁰

İkili cinsiyet sistemine alternatif oluşturacak şekilde cinsel yönelimi tanımlamak ve kategorileştirmek için androfili (androphilia) ve jinefili (gynephilia) terimleri kullanılmaktadır. Androfili erillğe yönelik cinsel çekimi ifade ederken, jinefili dişillğe yönelik cinsel çekimi belirtmektedir.¹⁹¹ Böyle bir tanımlamanın neden gerekli olduğuna dair Psikiyatrist Anil Aggrawal tarafından yerinde bir örnek verilmektedir.¹⁹²

“Örneğin, erotik olarak erkeklere yönelen bir trans erkeğin heteroseksüel bir kadın mı yoksa homoseksüel bir erkek mi olduğuna veya erotik olarak kadınlara yönelen bir trans kadının heteroseksüel bir kadın mı yoksa lezbiyen bir kadın mı olduğuna karar vermek zordur. Bunları sınıflandırmak için yapılan herhangi bir girişim karışıklığa sebep olmanın yanında etkilenen özneler arasında alinganlığa da sebep olabilir. Bu gibi durumlarda cinsel çekimi tanımlarken, öznenin cinsiyetinden önce çekimin nesnesine odaklanmak en iyisidir.”¹⁹³

Cinsel yönelimler hakkında Alfred Kinsey tarafından ilk kez bilim dünyasına kazandırılan ve yönelimleri süreklilik olarak değerlendiren bir ölçeğin geliştirildiği

¹⁸⁸ Giddens, *Sosyoloji*, s.497. Şükrü Keleş, *Psikiyatristlerin ve Cinsel Azınlıkların Cinsel Kimlik ve Cinsel Yönelim Konusuna İlişkin Değersel Söylemleri*, (Danışman: Prof.Dr. Neyyire Yasemin Yalın), Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015, (Ulusal Tez Merkezi, 417246), s.12-13.

¹⁸⁹ Özge Arayıcı, *Cinsiyet Ayrımcılığının ve Ötekileştirme Pratiklerinin LGBTİ+'in Cinsiyet Algısına Etkisi: İstanbul ve İzmir Örneği*, (Danışman: Doç.Dr. Derya Şaşman Kaylı), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Ulusal Tez Merkezi, 543628), s.21-22.

¹⁹⁰ Çağrı Mert Bakırcı, “Cinsel Kimlik: Biyolojik Cinsiyet, Cinsel Yönelim ve Toplumsal Cinsiyet Nedir?”, *Evrım Ağacı*, <https://evrimagaci.org/s/1470> 08 Ocak 2020

¹⁹¹ Wikipedia The Free Encyclopedia, “Sexual Orientation”, https://en.wikipedia.org/wiki/Sexual_orientation 05 Aralık 2019

¹⁹² Anil Aggrawal, *Forensic and Medico-legal Aspects of Sexual Crimes and Unusual Sexual Practices*, Boca Raton, CRC Press, 2009.

¹⁹³ Yazar tarafından İngilizce dilinden Türkçe diline çevrilmiştir.

bilinmekte; bu ölçeğe göre 0 bireyin sadece heteroseksüel olduğunu, 6 ise sadece eşcinsel yönelime sahip olduğunu belirtmektedir. Kinsey, ölçeğine göre yapılan çalışmaların çıktılarını çeşitli kitaplarında¹⁹⁴ yayınlarken toplum içerisinde bir ilgi yakalamış bulunmaktadır.¹⁹⁵ Bunun dışında Kinsey raporları; 1973 yılında, Amerikan Psikiyatri Derneği'nin eşcinselliği DSM¹⁹⁶'de patoloji olmaktan çıkarmasını sağlayan temel etken olarak anılmaktadır. Tüm bunlar sayesinde bireylerin cinselliği sabit noktalarda değil, geniş bir skala ya da yelpazede tanımlanmaktadır.¹⁹⁷

Bu geniş skala günümüzde çok daha farklı boyutlara gelmektedir. Bilimsel araştırmalara sıklıkla konu edilmemiş olsa dahi cinsel yönelimin (sexual orientation) yanında duygusal yönelimin (romantic orientation) de önemli bir kavram olarak karşımıza çıktığı görülmekte ve buna göre duygusal yönelim, bireyin romantik ilişki kurmasının veya aşık olmasının muhtemel olduğu cinsiyeti göstermektedir.¹⁹⁸ Aromantik, homoromantik, heteroromantik, biromantik, panromantik gibi duygusal yönelim kimlikleri bulunmaktadır. Örnek olması amacıyla aseksüel ve homoromantik bir çift gösterilebilmektedir.¹⁹⁹ Herhangi bir insana cinsel çekim hissetmeyen ancak duygusal anlamda hem cinslerine yönelen bir çiftten bahsedilirken özellikle cinsel yönelim ile duygusal yönelimin her zaman aynı yönde olacağına dair katı bir durumun olmadığı üzerinde durulmaktadır.

Şimdiye kadar bahsedilen cinsellik, cinsiyet (biyolojik ve toplumsal), cinsiyet kimliği, cinsel ve duygusal yönelim kavramları bireylerin yaşamları ile sıkı sıkıya bağlı olarak kabul edilmektedir. Çünkü; bireyler yaşamlarının hemen hemen her anında bu kavramlara dayalı olarak çeşitli durumlar ile karşı karşıya gelebilmektedir. Doğumları ile başlayan yaşam süreçleri içerisinde bireyler hem iç dünyalarında hem de buldukları toplum içerisinde varlıklarını devam ettirirken özellikle cinsiyetlerine dayalı kimlikleri sebebiyle farklı dozlarda baskı ile karşılaşmakta, o baskı ile yaşamaya devam etmekte ve baskıya karşı mücadelelerini sürdürmektedir. Baskı uygulayan

---

¹⁹⁴ Behaviour of the Human Male (1948) ve Sexual Behaviour of the Human Female (1953)

¹⁹⁵ Yedikardeş, *a.g.e.*, s.9.

¹⁹⁶ DSM; Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı)'nın kısaltması ve yaygın kullanımınıdır.

¹⁹⁷ Judith A. Reisman vd., *Kinsey, Sex and Fraud: The Indoctrination of a People*, Louisiana, Vital Issues Pr, 1990.

¹⁹⁸ Wikipedia The Free Encyclopedia, "Romantic Orientation", https://en.wikipedia.org/wiki/Romantic_orientation 9 Aralık 2019

¹⁹⁹ Huffpost, "Here's What This Asexual Homoromantic Couple Wants You To Know About Their Lives" https://www.huffpost.com/entry/homoromantic-asexual-wedding_n_594a8cbee4b0312cfb60a31a 9 Aralık 2019

özne, kurum ve mekanizmaların bireyler üzerinde ortaya çıkardığı sonuçlar ve bahsedilen baskının nedenlerinin, bireylerin kimliklerinden bahsederken aynı zamanda ortaya çıkan tahakküm tecrübeleriyle de beraber değerlendirmek gerekmektedir.

D. Cinsiyet Tahakkümü

Tahakkümün sözlük anlamına²⁰⁰ bakıldığında “baskı, zorbalık ve hükmetme” kelimelerine karşılık geldiği görülmektedir. Cinsiyet tahakkümünü ise temelde cinsiyet ve türevlerine dayalı olarak meydana gelen baskı diye ifade etmek mümkün görülmektedir. Burada cinsiyet ve türevleri ifadesinde bahsi geçenler, daha önceki başlıklar altında belirtilmiş olan biyolojik ve toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel ve duygusal yönelimden ibaret olmaktadır.

Cinsiyet tahakkümü insanların belirli bir cinsiyet kategorisine dahil olmasını zorlayan sistemlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sistemler, “ikili cinsiyet sistemi” olarak da adlandırılmakta ve kadın ile erkek kategorilerinden oluşmaktadır. Bireyler, doğumları itibariyle -hatta doğum gerçekleşmeden önce- çeşitli yöntemler ile -ki bu yöntemlerden en çok kullanılanı dış genital kontrolüdür- kadın ya da erkek kategorilerine dahil edilmektedir.²⁰¹ Cinsiyetin sadece bahsedilen bu iki kategori üzerinden belirlenmesi esas olarak bireyin cinsiyet kimliğini tayin etmesindeki özgürlüğünü kısıtlamaktadır.²⁰² Bunun ötesinde, birey cinsiyet kimliğini ikili cinsiyet sistemi içerisinde tayin etmiş olsa bile toplumun kendisine yüklediği rollerin dışına çıktığında da tepkiye maruz kalmaktadır. Çünkü cinsiyet rolü, cinsiyet kimliğinin kamusal bir ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır.²⁰³

Atay, özellikle söylemler üzerinden cinsiyetler arasındaki farkı şu örnek ile anlatmaktadır: “kadın gibi erkek” ve “erkek gibi kadın”. Atay’a göre; “kadın gibi erkek” söylemi özel olarak bir erkeğe yönelik aşağılama şeklinde anlaşılrsa da genel

---

²⁰⁰ Türk Dil Kurumu, “Güncel Türkçe Sözlük”, <https://sozluk.gov.tr/> 9 Aralık 2019

²⁰¹ Doğan, İbrahim Tarkan, *a.g.e.*, s.17.

²⁰² Yeşim Atamer vd., “Transseksüellere İlişkin Hukuksal Düzenlemeler: Uygulama, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Aykırı Yönleri ve Revizyon Teklifleri”, *Yargıtay Dergisi*, Cilt 42, 2016, Sayı 4, s.720.

²⁰³ John Money, *Gender Role, Gender Identity, Core Gender Identity: Usage and Definition of Terms*, Maryland, 2008, s.399.

anlamda tüm kadınları aşağılamakta; “erkek gibi kadın” söylemi ile özelden bir kadın övülmekte ve aslında tüm erkekler yüceltilmektedir.²⁰⁴

Bunun yanında yüceltilen erkek cinsiyetine sahip bireyler ise sürekli olarak kendilerini kanıtlamak durumunda kalmaktadır. Sünnet, askerlik, iş bulma, evlilik gibi süreçler vasıtasıyla erkek olma halini kanıtlamaları ve öteki olmamak adına norm dışına çıkmadan yaşamlarına devam etmeleri beklenmektedir. Buradaki mücadele hem kendi iç dünyalarında hem de diğer erkekler ile beraber olmaktadır.²⁰⁵

Trans deneyimine sahip bireylerin ise hem hukuki hem de toplumsal süreç içerisinde yaşadıkları onları sürekli olarak “öteki” olmaya itmektir.²⁰⁶ Bahsi geçen ikili cinsiyet sistemi terkedilmediği sürece trans deneyimine sahip bireylerin geçirdiği tıbbi ve/veya adli süreçler bir hak olarak değil ‘normalleştirme’ gibi algılanmaya devam edilmektedir.²⁰⁷ İnterseks çeşitliliğe sahip bireyler ise doğum anı itibarıyla gerek hormon gerekse tıbbi müdahalelere maruz kalarak kadın veya erkek olarak cinsiyet bakımından belirlenmektedir.²⁰⁸ Bunun nedeni, ataerkil düzen içerisinde “öteki” olarak görülebilecek çocukların “normal” statüsüne konumlandırılması diye ifade edilmektedir.²⁰⁹ Ancak ailelerinin rızası ile geçirdikleri tıbbi operasyonlar sonrasında kendisine belirlenmiş olan cinsiyete dahil hissetmeyen bireylerin var olduğu ve gelişim çağında sorunlar yaşadıkları unutulmamalıdır.²¹⁰

İkili cinsiyet sistemi yanında, cinsel ilişkilerde, bireylerin aktif ve pasif roller üzerinden bir ayrıma tabi olması da cinsiyet tahakkümü için zemin hazırlamaktadır. Özellikle heteroseksüel/romantik ilişkilerde aktif role sahip olan erkek için pasif role atanmış eylemlere sahip olunması bir aşağılanma olarak tanımlanmakta²¹¹ ve tahakküm ilişkisinin sadece karşılıklı olarak değil aynı zamanda bireyin iç dünyasında da gerçekleşebildiği görülmektedir.

---

²⁰⁴ Tayfun Atay, *Çin İşi Japon İşi Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değıniler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s.21.

²⁰⁵ Huriye Kuruoğlu vd., *Toplumsal Cinsiyet ve Medya*, Ankara, Detay Yayınları, 2014, s.36.

²⁰⁶ Nilüfer, *a.g.e.*, s.2-3.

²⁰⁷ Nilüfer, *a.g.e.*, s.5.

²⁰⁸ Anne Fausto-Sterling, “The Five Sexes: Why Male and Female Are Not Enough?”, *The Sciences*, 1993, s.22.

²⁰⁹ Arayıcı, *a.g.e.*, s.20.

²¹⁰ Nilüfer, *a.g.e.*, s.15.

²¹¹ Pierre Bourdieu, *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, Derya Fırat (çev.), İstanbul, Heretik Yayıncılık, 2015, s.35-36.

Wittig ise; tahakküme zemin hazırlayan bu sistemin ve bu sistemin içerdiği cinsiyet kategorisinin toplumlaşma öncesinde a priori olarak var olmadığını söylemekte ve bu kategorinin toplumu heteroseksüel olarak inşa eden politik bir yapı olduğunu belirtmektedir.²¹² Ayrıca, heteroseksüelliğin de 1911’de Fransa’da egemenliğin normalleştirilmesi amacıyla yaratıldığını belirtmektedir. Üreme temelli cinselliği kabul ederek ataerkil yapıyı meşrulaştırma çabası gütmekte olan heteroseksüel yapı kendisini normal olarak tanımlamaktadır. Bu sebeple de diğer yönelimler gibi değil de zaten doğal olan, olması gereken olarak kabul edilmektedir.²¹³ İlave olarak heteroseksüelliğin sadece diğer yönelimleri değil, toplumda yer alan “öteki” olanları, kadınları, çok sayıda erkek kategorisini yani kısaca tahakküm altında olan herkesi ezdiğini ifade etmektedir.²¹⁴

Gayle Rubin ise cinsiyet çalışmaları neticesinde hiyerarşik bir değer sisteminden söz etmektedir:

“Evli ve üreme amacı olan heteroseksüeller erotik piramidin zirvesinde tek başına dururlar. Onların altında evli olmayan, çift olarak ilişki yaşayan tek eşli heteroseksüeller yarışır, bunları da diğer heteroseksüellerin çoğunluğu izler. İstikrarlı, uzun süreli lezbiyen ve gey erkek çiftlerde saygı görme eşliğindedirler, ama erkeksi bar lezbiyenleri ve rastgele cinsel ilişkide bulunan gey erkekler, piramidin en dibindeki grupların hemen üzerinde yer alırlar. Halihazırda en çok horlanan cinsel kastlar ise transseksüelleri, travestileri, fetişistleri, sadomazoşistleri, fahişeler ve porno modelleri gibi seks işçilerini ve hepsinden de aşağıda bulunan, erotizmli kuşaksal sınırları ihlal eden kimseleri içerir.”²¹⁵

Bahsedilen hiyerarşik düzene göre, piramidin en üstünde yer alanlar toplum içerisindeki normu oluşturanlar olarak kabul edilmektedir. Bunların arasında en fazla avantajı kullanan da tepede yer alanlar olmakta ve piramidin aşağısına indikçe yasal haklar ve korunma azalmaktadır. Altlarda yer alan ve öteki konumunda görülenler gerekli korunmaya sahip olamadıklarından şiddet ve istismara uğramakta ve toplumun huzuru ile dengesini bozacakları korkusu ile dışlanmaktadır. Tepede yer alanın iyi

---

²¹² Monique Wittig, “The Category of Sex”, D. Leonard, L. Adkins (ed.), *Sex in Question: French Materialist Feminism*, London, Taylor&Francis, 2005, s.27.

²¹³ Arayıcı, *a.g.e.*, s.22-23.

²¹⁴ Monique Wittig, *Straight Düşünce*, Leman Sevda Darıcıoğlu (çev.), İstanbul, Sel Yayıncılık, 2013, s.61.

²¹⁵ Gayle S. Rubin, “Cinselliği Düşünmek Cinsellik Politikasına Dair Radikal Bir Kuram Üzerine Notlar”, *KaosQueer+ Dergisi*, Sayı 1, 2014, s.30.

ve normal olduğunu göstermek amacıyla alt tarafta kalanlar araçsallaştırılarak kullanılmaktadır.²¹⁶

Şimdiye kadar tanımlanan ve ucu açık şekilde alternatiflerine de yer bırakılan kavramlar karmaşasının devamında bu kavramlar sebebi ile tahakküm mekanizmasının nasıl ortaya çıktığı açıkça görülmektedir. Peki bu kadar kavram ve durumların tanımlanması ya da bunlara ilişkin argümanların ileri sürülmesi, üzerinde çeşitli fikirlerin oluşturulması; sorunların ortadan kaldırılması için yeterli olmaktadır mı? Özellikle son dönem tarihsel süreci içerisinde politik mücadelenin artması birtakım kazanımların elde edilmesine destek olsa da maalesef ki hala sorunların, baskıların, yasakların ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Bu doğrultuda, özellikle tahakküm mekanizmaları ile mücadelede faydalı bir araç olabilecek queer kavramının ve buna dayalı olarak son dönemlerin en tartışmalı konularından olan queer kuramın ele alınarak derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

III. Queer Kavramı ve Ortaya Çıkışı

Queer kelimesi sözlük anlamı bakımından tuhaf, garip gibi anlamlara gelse de dikkatleri üzerine çektiği başka bir anlam barındırmaktadır: “ibne”. 80’lerin başında özellikle eşcinsel erkekleri aşağılamak için kullanılan queer kelimesi, 90’ların başı itibariyle cinsiyete dayalı olarak ötekileştirilmiş bireyler için kullanılmaktadır.²¹⁷ Queer kelimesinin sözlük anlamının yerine argo olarak nitelendirilen diğer anlamı ile kullanılmasının ve bunun devamında politik bir anlam kazanmasının nedenlerini öğrenebilmek için tarihsel sürece bakmak gerekmektedir.

Stonewall Inn; 60’ların sonlarında, New York şehrinin Greenwich mahallesinde, polise verdikleri rüşvetler ile ayakta kalma çabasında bulunan bir bar olarak anlatılmaktadır. Anlaşılacağı üzere polise rüşvet verilmesinin altında o dönemde eşcinsellerin toplanmasının yasak olması yatmakta; ancak rüşvete rağmen polis baskınları varlığını devam ettirmekte ve baskınlar sonucunda küçükler, kimliği olmayanlar vb. kişiler gözaltına alınmaktadır. 27 Haziran 1969 gecesinde rutin olarak gerçekleşen polis baskınında; polis, barın kapılarını kilitleyerek içeridekilerin kimlik kontrolünü yapmakta ve serbest bıraktıklarını bardan dışarı çıkarmaktadır. Bu gece

²¹⁶ Arayıcı, *a.g.e.*, s.24.

²¹⁷ Şeyda Öztürk, “Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram”, *Cogito*, 2011, Sayı 65-66, s.5.

farklı olarak bardan çıkarılan kişiler; oradan uzaklaşmak yerine barın karşısındaki kaldırımda toplanmakta ve barın içerisinde sadece polisler kaldığında taş, bozuk para gibi eşyaları onlara atarak protesto etmektedirler. Protestonun şiddeti her geçen dakikada artmakta ve sonrasında içeride mahsur kalan polislere yardım etmek amacıyla destek ekipler barın olduğu yere gelmektedir. Destek ekiplerin gelmesi ile dağılan kalabalık ertesi gün de protestolarından vazgeçmeyerek, daha da kalabalık bir şekilde toplanmakta ve neticesinde beş yüz kişiyle beraber polisleri protesto ettikleri, tarihteki ilk “onur yürüyüşü”nü gerçekleştirmektedirler. 60’ların sonundaki politik koşullar sebebi ile eşcinsellerin başlattığı bu protesto sadece onların katılımı ile değil aynı zamanda savaş karşıtı gruplar, sosyalistler, öğrenciler gibi farklı grupların katılımıyla da çok kalabalık bir gösteri haline gelmektedir. Toplum tarafından ötekileştirilmişlerin ve destekleyenlerinin bir araya gelmesi, bir sonraki sene de yapılan protestolarda kendisini göstermekte ve on binlerce insan New York sokaklarında yerlerini almaktadırlar.²¹⁸

Stonewall Inn’de başlayan protestoların etkisinin sadece orayla sınırlı kalmayarak üniversitelere, iş yerlerine, dini kurum ve kişilere, sosyal hayata da sirayet ettiği görülmektedir. Örnek olarak, protestolar öncesinde 50 civarında kalan dernek sayısının, farkındalık ve görünürlüğün artmasıyla beraber hak mücadelesi vermek uğruna 800’ü aştığı tespit edilebilmektedir. Hak temelli arayışların neticesinde ise bireyler tarafından, zamanla yasal düzenlemelere yönelik tepkiler artarak, ayrımcılığı destekleyen mevzuatlarda değişiklik yapılması talep edilmekte ve bu doğrultuda ilk başta polislerin keyfi fiilleri karşısında durulması amaçlanmaktadır.²¹⁹

Stonewall Inn ile başlayan güven dolu ortamın getirileri olarak medyadaki görünürlüğün artması ve medyada eşcinseller hakkında ayrımcı politika takip eden programların, protestolar sonucunda reklam desteklerinden de mahrum kalarak yayından kaldırılması gibi durumlar sayılabilmektedir. Toplumsal gösterilerin getirmiş olduğu kazanımların gözle görülür bir hal aldığı günlerde, özellikle 1973 yılında, Amerikan Psikologlar Derneği’nin eşcinselliğin bir hastalık olarak değerlendirilmesine son vermesi en büyük adımlardan biri olarak ifade edilebilmektedir. Bir diğer önemli gelişme olarak ise bu protestoların etkisinin okyanus ötesi ülkelere de ulaşarak farklı kıtalarda eşcinselliğin suç olmaktan

²¹⁸ Yener Bayramoğlu, “Stonewall’dan Onur Yürüyüşü’ne...”, *Cogito*, 2011, Sayı 65-66, s.387-389.

²¹⁹ Bayramoğlu, *a.g.e.*, s.389-390.

çıkarılmasını ve cinsiyet uyum süreçleri hakkında düzenlemeler yapılmasını desteklediği şeklinde gösterilebilmektedir.²²⁰

80'li yıllara gelindiğinde ise bahsedilen tüm olumlu gelişmeler yaşanan AIDS krizi nedeniyle yarar almaktadır. AIDS krizi; o zamana kadar sağlanmış olan görünürlük ve farkındalık çabalarını kötü anlamda etkilemekte ve aynı zamanda bu krizin sebebi olarak cinsel devrim gösterilmektedir. AIDS'e ilişkin olarak; cinsel devrimin yaşandığı en önemli alanlardan olan cinsel yönelimler gerekçe gösterilerek halk arasında "gey vebası" tanımlaması yapılmaktadır. Bununla beraber toplumun dışında bırakılmış, ötekileştirilmiş tüm grupların aksine toplumda sözde normal olarak kabul edilen heteroseksüel çekirdek ailelerin içerisinde de AIDS krizi varlığını göstermektedir. Ancak bu süreç içerisinde özellikle eşcinsel hareketin duracağı veya yavaşlayacağı üzerine özellikle ötekileştirilmiş bireylerin endişeleri varlıklarını devam ettirmekte, bu endişelerle birlikte AIDS'e dayalı olarak ölen sayısı da git gide artmaktadır.²²¹

Paul Robinson; AIDS krizinin yarattığı ortamın, 60'lı ve 70'li yıllarda başlamış olan Stonewall Inn ruhunun aksine hareket ettiğini belirtmekte ve muhafazakar politikaların daha ön plana çıktığını söylemektedir. Bahsedilen bu politikalar, 90'lı yıllara gelindiğinde eşcinsel bireyleri, toplumca normal olarak kabul edilen bireyler gibi olduklarına dair bir kanıtlama çabasına sürüklemektedir. Evlenme ve aile kurma, orduya katılma, dini kurumlarca tanınma ve cemiyetler içerisinde kendilerine yer bulma gibi geleneksel davranışlar, AIDS krizi sonrasında kaybedilen ve dönüşüme uğrayan radikal ruhun merkezindeki arzular olarak kendini göstermektedir.²²² Verilen mücadeleler 2001 yılında Hollanda ile başlayan, sonrasında ve günümüzde devam eden hem cins evliliklerin kabulü ile sonuçlanmaktadır.

Robinson ise, hak temelli olarak kazanımlar sağlamış olan eşcinsel ana akım hareketin içine kapanması, muhafazakar bir karaktere bürünmesi hakkında üç temel noktaya değinmektedir. İlk olarak; bahsedilen hareket, sol hareketle olan bağların artık sonlanması amacını taşımaktadır. İkinci olarak ise; geleneksel cinsiyet rollerinin kabulünde ısrar etmekte ve son olarak cinsel devrimi reddetmektedir.²²³ Günümüzde

---

²²⁰ Bayramoğlu, *a.g.e.*, s.390.

²²¹ Bayramoğlu, *a.g.e.*, s.390-391.

²²² Paul Robinson, *Queer Wars: The New Gay Right and Its Critics*, Chicago, The University of Chicago Press, 2005, s.6.

²²³ Robinson, *a.g.e.*, s.2.

ise; özellikle eşcinsel bireylerin, üzerine dikkat çekilmesi gereken bir tüketici grup olması pazarlama piyasasındakilerinin ilgisini arttırmakta ve buna dayalı olarak Stonewall Inn ile ortaya çıkan hak temelli radikal ruh yerini moda deneyimlere bırakmaktadır.

Tüm bu süreçler içerisinde; yani eşcinsel ana akım hareketin günbegün gelenekselleşmiş ve muhafazakar kalıplar içerisine girdiği dönemde, eşcinsel politikaları önceye nazaran daha da radikal boyuta taşımayı amaçlayan gruplar ortaya çıkmaktadır. ACT UP ve Queer Nation gibi gruplar, hükümetin AIDS krizi döneminde takındığı tavır ve aldığı yetersiz önlemler sebebi ile eşcinsel hareketin bir arada kalması gerektiğini savunmaktadır. 1990 yılında Queer Nation adlı gruba ait olan manifesto ise queer anlayışının doğmasında öncü olmaktadır.²²⁴

“Her mekanı bir lezbiyen ve gay mekanı, her sokağı cinsel coğrafyamızın bir parçası haline getirelim. Arzu ve eksiksiz tatminden örülmüş bir şehir. Güvenli, özgür ve dahası olabileceğimiz bir şehir ve ülke. Hayatlarımıza nazar etmeli, en iyiyi bulup çıkarmalı, queer olanı görmeli, düz (straight) olanı görmeli, ondan sonra da düz olanı samanı buğdaydan eleyip atmamız! Unutmayın, çok ama çok az vaktimiz var. Ve ben her birinizin ve hepinizin aşığı olmak istiyorum... Queer olmak mahremiyet hakkıyla değil, kamusal olma özgürlüğü, kim isek o olma özgürlüğü ile ilgilidir. Queer olmak her gün zulme karşı, homofobiye, ırkçılığa, kadın düşmanlığına, dindar ikiyezlülerin bağnazlığına ve kendi kendimize yönelttiğimiz nefrete karşı (kendimizden nefret etmemiz gerektiği bize özenle öğretildi) mücadele etmek demektir. Ve bugün elbette hem bir virüse karşı hem de AIDS’i kullanarak bizi dünyanın yüzünden silmeye çalışan bütün homofobiklere karşı mücadele etmek demektir... Evet, “gay” harika bir kelime. Onun da bir yeri var. Ama pek çok lezbiyen ve gay erkek sabaha kızgın ve bıkkın uyanıyorlar, neşeli (gay) olarak değil. İşte bu yüzden biz kendimize queer demeye karar verdik. Queer’i kullanmak dünyanın geri kalanının bizi nasıl gördüğünü kendimize hatırlatmanın bir yolu. Queer’i kullanmak düz bir dünyada gizli ve kenara itilmiş hayatlar yaşayan zarif ve çekici insanlar olmak zorunda olmadığımızı kendimize söylemenin bir yolu... Evet, queer sert bir kelime olabilir ama aynı zamanda homofobiğin elinden çalabileceğimiz ve ona karşı kullanabileceğimiz sinsî ve ironik bir silahtır.”

Belirtildiği üzere queer kavramı heteronormatif ve ataerkil bir düzen içerisinde ötekileştirilmiş olan bireylerin hak mücadelesi içerisinde anlamlaşıp, pejoratif bir

²²⁴ Cüneyt Çakırlar vd., “Yerel ile Küresel Arasında Türkiye’de Cinsellik, Kültür ve Toplumsallık”, *Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*, Cüneyt Çakırlar vd. (ed.), İstanbul, Metis Yayınları, 2012, s.15.

anlamdan çıkararak iyileşen bir yapıya bürünmektedir. Daha ilerici bir kavramlaştırmayı ise Grosz'un eserine²²⁵ başlarken yaptığı alıntıda görmek mümkündür:

“Bana soracak olursanız, queer her türlü toplumsal cinsiyeti, her türlü cinsel kanaati ve felsefeyi aşmaktadır. Queerlik bir varoluş halidir. Aynı zamanda bir yaşam tarzıdır. Edebiyen alternatif olan bir şeydir. (...)”

Buna dayanarak zaman içerisinde queer kavramının sadece ötekileştirilmekte olan bireyleri kapsadığı yanılgısına kapılmamak gerekmektedir. Her ne kadar tarihsel süreç içerisinde queer kavramı LGBTI+ ile ilgili olarak kullanılmış olsa da normatif cinselliklere dair sorgulama yapsa da; queerin, sadece norm dışında kalan cinsiyete dayalı bireyleri ifade ettiğini söylemek mümkün değildir.²²⁶ Özkazanç da queeri alternatif bir muhalefet alanı olarak betimlerken temelinde yer alan düşüncenin queerin doğasında yer alan yapısökücülük ve sorgulayıcılıktan geldiğini belirtmektedir. Özkazanç'ın yaklaşımından yola çıkarak queer, toplumsallığın ve tarihselliğin yeniden düşünülmesine ve yaratılmasına olanak sağlayacak bir araç olarak da düşünülebilmektedir.²²⁷

Yaşanılan tüm bu gelişmeler ışığında ise; bu kavram ile aynı adı taşıyan, günümüzde değişimini ve gelişimini sürdürmekte olan queer kuramın temelleri ortaya atılmış olmaktadır.

---

²²⁵ Elizabeth Grosz, “Deneysel Arzu: Queer Öznelliğini Yeniden Düşünmek”, *Cogito*, 2011, Sayı 65-66, s.7.

²²⁶ Karalı, **a.g.e.**, s.6.

²²⁷ Alev Özkazanç, *Feminizm ve Queer Kuram*, Ankara, Dipnot Yayınları, 2015, s.104.

İKİNCİ BÖLÜM

QUEER KURAM

I. Genel Olarak

Queer hareket ile aynı minvalde ilerleyen queer kuram, cinsiyetin sabitliğini reddederek koşullara göre değiştiğini belirten ve heteronormatifliği alt üst etmek için var olan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır.²²⁸

Ancak söz konusu queer kuramın anlamı olduğunda buradaki çeviri için “ibne” kelimesinden ziyade herhangi bir normale karşı direnen anlamını verebilmesi için kaçık, sapkın, sapık gibi kelimeler kullanılmaktadır ki buna örnek olarak Foucault ve Kaçıklık Kuramı²²⁹ adında bir eser de bulunmaktadır. Aynı zamanda queer kuramın karşılığı olarak sapkın kuram teriminin kullanıldığı da görülebilmektedir. Burada sapkın kuram kullanılmasının altında yatan neden olarak, queer’in bir bilinmezlik içermesi ve ibne kelimesinin de bilinmezlikten ziyade net bir anlama sahip olması gösterilmektedir. Zira queer kuram, net bir kavramsal çerçeve ve metodolojisi olmadan kendisini sürekli olarak normal olanın karşısında var etmektedir.²³⁰

Queer kuram; önceki bölümde açıklanmış olan cinsellik, cinsiyet, cinsiyet kimliği gibi kavramların arasındaki, süreklilik arz eden, heteronormativite ile karşılıklı olarak beslenen bağı her türlü ötekileştirilmiş biçim ile kırma hedefi olan bir yaklaşım olarak ifade edilebilmektedir. Özellikle Halperin de queer’i; “Normal, yasal ve baskın olanın içindeki garip, tuhaf olan her neyse odur.” diye tanımlayarak queer’in bir çerçeve içerisinde tutulması zor olan anlamını bulmasına destek olmaktadır.²³¹ Butler da queer kuramın normal olarak kabul edilenin karşısında durarak yapısökümcü özelliğini gösterircesine; toplumsal cinsiyetlerin kültürel olarak inşasının varlığı halinde, bunun ikiden fazla ve disipline olmayan bir yapı içerisinde olmasının mümkün olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak da erkeklik ve kadınlık inşalarının sadece

---

²²⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s.5.

²²⁹ Tamsin Spargo, *Foucault ve Kaçıklık Kuramı*, Kaan H. Ökten (çev.), İstanbul, Everest Yayınları, 2000.

²³⁰ Cihan Sondoğaç, *Queer Teori'nin Kısa Tarihi*, <http://www.kaosglidergi.com/dosyasayfa.php?id=1741> 13 Ocak 2020

²³¹ David M. Halperin, *Saint Foucault Towards a Gay Hagiography*, New York, Oxford University Press, 1995, s.62.

ilgili bedenler üzerinden değil aslında her türlü cinsiyet üzerinden kurulabileceğine değinmektedir.²³²

Queer kuramın tarihsel olarak gelişimi incelendiğinde özellikle postyapısalcı veya postmodern yaklaşımlarla karşımıza çıkmakta ve önceki bölümde de bahsettiğimiz eşcinsel hareketin 90'ların başındaki yeniden yükselişi ile önem kazanan bu yaklaşımların bünyesinde tutarlı bir özne anlayışının sorgulanması bulunmaktadır. Tutarlı özneye dair sorgulamalar, bunun yanında farklılık, deneyim gibi unsurların ön plana çıkması ve iktidarın sadece baskılayıcı değil aynı zamanda üretici de olduğuna dair düşünceler queer kuram için zemin hazırlamaktadır. Bahsedilen yaklaşımların ve özellikle Foucault tarafından gerçekleştirilen çalışmaların queer kuram için gerçek temeli hazırladığı, devamında ise Eve Kosofsky Sedgwick, Judith Butler gibi isimlerin eserlerinin kuramın ana metinlerini oluşturduğunu söylemek mümkündür. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve günümüze kadar olan süreçte kaleme alınmış diğer eserlerde queer kuram tartışılmakta ve süreç içerisinde geliştirilmektedir. Ancak; queer kuramın genel hatlarıyla ne olduğunu ortaya koyabilmek amacıyla, bahsedilen zamanda feminist kuram hakkında ortaya attığı görüşlerle beraber yeni bir bakış açısı yaratan ve bu açıyla kimliklerin alt üst edilmesi konusunda fikirler ortaya atarak queer kuramı besleyen, hatta bu sayede queer kuramın ebeveynleri arasında Foucault ile sayılan Butler'ın görüşlerine değinmekte fayda görülmektedir.²³³

Butler, özellikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir ayrım gözetmeksizin toplumsal cinsiyetin bedenleri ifade etme aracı olarak görüp iktidarın üretici yönünü de dikkate alarak norm dışında herhangi bir toplumsal cinsiyetin ortaya konulamayacağını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet ifadeleri, kendilerini var edebilmek için bir kurucu dışı ihtiyaç duymakta ve aynı zamanda varlıklarını performans ve istikrarlı tekrar ile devam ettirmektedir. Özellikle tekrar konusu üzerine düşünüldüğünde, içerisinde taklidi barındırmakta; bu taklit de var olanı tekrarlamak üzerine değil, temelinde veya özünde bulunanın bir yanılısına olduğunu performe etmek açısından kendini yaratmaktadır.²³⁴ Yapılan bu tekrarlar ile kimlik ortaya çıkarılmakta, kimliği kurgulayan özne de aslında kendini yaratan bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Belirtildiği üzere; baskılayıcı veya sınırlayıcı ya da üretici

---

²³² Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.50-51.

²³³ Candemir, *a.g.e.*, s.18-19.

²³⁴ Judith Butler, *İktidarın Psikik Yaşamı Tabiyet Üzerine Teoriler*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005, s.137.

özelliklere sahip olan iktidarın burada üretici özelliği ön plana çıkmakta, her ne kadar üretici olumlama barındıran bir söylem olsa da iktidar alt üst edici potansiyeli ile hareket etmektedir ki bu yaklaşım Foucault'nun görüşlerine dayandırılmaktadır.²³⁵ Daha önce söylenildiği üzere performatifliğin toplumsal cinsiyeti kurmasının yanında onu alt üst etme yeteneği de bulunmaktadır ki Butler bu durumu bela çıkarmak olarak tanımlamaktadır.²³⁶ Çünkü bahsedilen bu bela heteronormatif düzenin içerisinde karışıklık yaratarak ötekileştirilmiş olan kimliklerin gün yüzüne çıkmasını sağlamaktadır.²³⁷

Buna göre, toplumsal cinsiyet ifadelerinin yok edilmesinden ziyade onları çeşitlendirmenin mümkün olduğunu söylemek yerinde olmaktadır. Bu sayede doğallık kıstasının önüne geçilerek; taklit ve performansla dayandırılmış, öznenin isteği doğrultusunda inşa edilebilecek ifadelerin arzu edilen kalabalığı yaratarak; yıkılmak istenilen heteronormatif düzen karşısında amacını elde edebileceği ihtimali bulunmaktadır. Bu sayede daha önceden belirtilen cinsiyet, cinsel yönelim, duygusal yönelim, cinsiyet kimliği ve diğerleri ile sınıflandırılma çabası içerisine gidilen durumların söylemsel anlamda birbirlerine bağlı şekilde kurulduklarını ifade etmek mümkündür ki queer kuram da tüm bu bütünlüğün varlığı sayesinde kimliğe dayalı eleştirilerini bu noktadan oluşturmaktadır.²³⁸

Daha önceki başlıklarda satırlarca ifade edilen farklı kimlik kategorilerinin çok çeşitli şekilde varlıklarını devam ettirmesi durumunda karşımıza ne gibi durumlar çıkmaktadır? Bu sorunun devamında bu kategorilerinin kimler için oluşturulduğunu da sorgulamak gerekmektedir ki örneğin kadın kategorisi içerisine kimleri yerleştireceğimiz konusunda hem fikir olunan bir durum bulunmamaktadır. Aynı zamanda bu bahsedilen kimlik kategorileri içerisinde barındırdığı özneler için nasıl ve ne kadar genişlikte bir özgürlük alanı yaratabilmektedirler? Özellikle cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve duygusal yönelim hakkında bahsedilen kimlik kategorilerinin çokluğunun ve aynı zamanda akışkanlığının bir bilinmezlik yarattığını söylemek gerekir. Kimliklerle alakalı olan bu bilinmezlik aslında bireylerin hayatları boyunca durağan ya da sabit bir yaşam öyküsüne sahip olmamalarından da gelmektedir. İşte

---

²³⁵ Candemir, **a.g.e.**, s.19-20.

²³⁶ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.33.

²³⁷ Ezgi Demir Oralgül, *Günümüz Siyaset Felsefesinde Kimlik Sorununa Alternatif Bakışlar: E.Levinas, J.Butler ve C.Taylor'da Kimlik ve Siyaset*, (Danışman: Prof.Dr.Cemal Güzel), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014, (Ulusal Tez Merkezi, 365017), s.72.

²³⁸ Candemir, **a.g.e.**, s.20-21.

queer kuramla beraber kimliklerin ortadan kaldırılması konusu açıldığında özellikle kendisini bu kategoriler ile var eden bireylerin tepkisi ile karşılaşmak gayet mümkün ve makul görülmektedir. Ancak burada özellikle kimliklerin kaldırılması söylemi bireylerin kendi öznelliklerine ait olan kimliklerden ziyade aslında toplum ve iktidar tarafından tam kapsayıcı bir düzenin oluşturulması adına bir arayışı ilgilendirmektedir. Butler da Spivak'ın şu ifadesini aktararak kimliklerin kaldırılması adına düşüncelerini belirtmektedir: *“Benim anladığım kadarıyla yapı sökümler bir hata ifşası değildir, hele diğer insanların hatasının ifşası hiç değildir. Yapı sökümlerindeki eleştiri, yapı sökümlerindeki en ciddi eleştiri, fazlasıyla yararlı bir şeyin eleştirisidir, onsuz hiçbir şey yapamayacağımız bir şeyin eleştirisi...”*²³⁹ Butler'a göre ise, kimlik kategorilerine yöneltilmiş olan yapı sökümler veya alt üst edici eleştirilerin onları ortadan kaldırma amacı gütmemekte, kimliğin gerisinde yer almayan hakiki öze dayandırılan sabit kimlikleri öncüleyen heteronormatif düzenin alt üst edilmesi amacı bulunmaktadır. Bu sebeptendir ki queer kuram ile ilgili olarak görüşler belirtildiğinde önce ne olmadığı üzerine ifadeler yer verilmektedir. Çünkü queer kuram; heteronormatif düzen tarafından ötekileştirilmiş olanları bir çatı altına toplama potansiyeline sahip kapsayıcı özelliğiyle beraber, tamamlanmış ve var olan üzerinden değil de sabit olana karşı pozisyonda politika üretme çabası içerisinde bulunmaktadır.²⁴⁰

Tüm bu açıklamalar ışığında kurama dair genel bir giriş yapılmasının ardından bu kuramın temellendirilmesinde aktif rol oynayan ve aynı zamanda üzerinde durulması gereken temel eserler hakkında ayrıntılı bir inceleme yapılması gerekmektedir. Bu incelemeler yapılırken sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve benzeri alanlardaki uzmanların gözünden değil de hukuk bilimi ile alakalı ileri sürdüklerinden hareket edilecektir.

Gelecek başlıklarda da görülebileceği üzere bu kuramın ortaya çıkmasında etkili üç önemli isim inceleme kapsamına alınmaktadır. İlk olarak; her ne kadar queer kuramı doğrudan ifade etmese de ileri sürdüğü düşünceleri ile queer kurama bir şekilde düşünsel zemin hazırlayan Michel Foucault ele alındığında, Cinselliğin Tarihi projesi dikkat çekmekte ve çalışmalarının soy bilimi evresinin bir parçası olan ayrıca özne ve iktidar ilişkilenmesini konu edinen birinci cildi çalışmanın özellikle hukuk bilimi

---

²³⁹ Judith Butler, *Bela Bedenler*, Cüneyt Çakırlar vd. (çev.), İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2014, s.43.

²⁴⁰ Candemir, *a.g.e.*, s.22-24.

çerçevesi içerisinde kalması hedeflenerek ele alınmaktadır.²⁴¹ İkinci olarak queer kuramın ebeveynlerinden bir diğeri Judith Butler ismi karşımıza çıkmakta ve özellikle kimliklerin alt üst edilmesine yönelik düşüncelerini irdelemek amacıyla Cinsiyet Belası adlı eseri çalışmamıza dahil edilmektedir. Son olarak ise; diğerlerine göre daha yeni tarihli eseri ile Annamarie Jagose, bu kuramın adını da taşıyan Queer Teori: Bir Giriş adlı eseriyle kurama dair tarihsel süreci ortaya koyarak, günümüz açısından etkili söylemlerde bulunmaktadır.

II. Michel Foucault

Michel Foucault'nun özellikle yakın dönem düşünce tarihi için önemi genel olarak kabul edilmekte ve bilim dünyasına katkıda bulunduğu eserleri ile kendisinden sonra gelenlere bir yol gösterici olduğu hakkında hem fikir olunmaktadır. Çalışmamız dahilinde de önceden bahsedildiği üzere Cinselliğin Tarihi adlı eserinin birinci cildi hakkında inceleme ve değerlendirme yapılması planlanmakta ancak tüm bunlardan önce ilk olarak, hukuk teorilerini de etkilemiş olan ve bizim de çalışmamızda yer edinmesini önemseydiğimiz ayrıca Foucault'nun da temsilcilerinden biri olduğu "Özcülük Karşıtlığı" ve bununla bağlı olarak "Cinsiyet Özcülüğü Karşıtlığı" akımlarından kısaca bahsedilmesi uygun görülmektedir.

A. Cinsiyet Özcülüğü Karşıtlığı (Anti-Gender Essentialism)

Cinsiyete dayalı olarak özcülük tartışmaları hem Feminist Teori'nin gündemini fazlaca etkilemekte hem de söz konusu queer olduğunda hakkında eleştiriler çokça yapılmaktadır. Ancak cinsiyet minvalinde özcülük ve özcülük karşıtlığı üzerinde durmadan önce genel anlamda konu başlığımız olan özcülük karşıtlığının ne olduğu üzerinde birtakım açıklamalar yapmak gerekmektedir.

Özcülük Karşıtlığı, Anti-Özcülük veya yabancı literatürde görülebileceği üzere Anti-Essentialism; özellikle tüm kültür ve dönemlerde doğruluğundan şüphe duyulmayan durağan gerçekliğin mevcut olduğunu ve hakikatlerin de değişmez "öz"lere dayandığını savunan geleneksel akımlara karşı çıkmakta, ahlaki anlamda bir

---

²⁴¹ Yağız Ay, "Yeniden Michel Foucault ve Cinselliğin Tarihi", *Brikim Dergisi*, 2018, <https://www.birikimdergisi.com/guncel/8850/yeniden-michel-foucault-ve-cinselligin-tarihi> 24 Haziran 2020.

evrenselliğin savunulmasının mümkün olmadığını vurgulayan ve her şeyin göreceli bir oluş olduğu savında bulunarak bunların sosyal yaklaşım içerisinde gerçekleştiğini ileri süren fikirlerden meydana gelmektedir. Özellikle postyapsalcı ve postmodern felsefelerle bir ilişki içerisinde olduğu irdelenmekte ve temsilcisi olarak Nietzsche, Foucault, Derrida, Deleuze, Spivak gibi isimler ön plana çıkmaktadır. Özet olarak bu akım bünyesinde değişmez, sabit gerçekliklere ve evrensel bilginin mevcut olabileceğine yönelik düşüncelere karşı durulmaktadır.²⁴² Söz konusu kimliğe dayalı süreç olduğunda ise; Kirton, özcülüğe karşı çıkmanın kimliğe dayalı tartışmaların evrensel bir niteliği olduğunu belirtmektedir.²⁴³ Çok kültürlülüğün (multiculturalism) irdelendiği eserinde Tariq Modood ise; İngiliz özcülük karşıtlarının etnik kimlik karşısında farklı modeller ürettiğini ancak bunun arkasındaki itici gücün kimliklerin statik ya da atropik olmadığı aksine sosyal alan etkilerine göre değişkenlik gösterdiği düşüncesinden ibaret olduğunu irdelemektedir.²⁴⁴

Genellemelerin devamında özcülük karşıtlığı akımı ile ilgili olarak tarihsel sürece bakıldığında Protagoras'ın "insanın her şeyin ölçüsü" olduğu düşüncesinin bu akımın ilk örneği olarak kabul edildiği görülmektedir. Protagoras; geniş anlamda aslında her şeyin birbiri ile bağlantılı olarak var olduğunu, bu sebeple de hiçbir şeyin kendi başına mevcut olamayacağını belirtmekte ve dar anlamda ise şeylerin varlığının insanların algısı doğrultusunda mevcut olacağını ifade etmektedir. Bir şeyin nitelikleri kendi bünyesinde mutlak olarak değil, göreceli bir şekilde olmak halini gerçekleştirebilmektedir.²⁴⁵

Bir kişinin yaşam hikayesi sonlandığında ve geriye doğru bir tarama yapıldığında zamanla kişinin karakterinin nasıl değiştiği, özcü bir tavırla bir 'ben'in mevcut olmadığı görülebilmektedir.²⁴⁶ Özcülük akımında ise belki de bunu destekler şekilde bir şeyin nitelikleri iki dala ayrılmakta ve özsel ile ilintisel olarak adlandırılmaktadır. Özsel nitelikler, o şeyin var olması için kaçınılmaz olarak tanımlanmakta ve ilintisel olanlar ise, şeyin mevcudiyeti için zaruri olmayan eklentiler

---

²⁴² Kasım Küçükalp, "Anti-Özcülük", *Felsefe Ansiklopedisi (Cilt 1)*, Ahmet Cevizci (ed.), İstanbul, Etik Yayınları, 2003, s.470.

²⁴³ Derek Kirton, "'Race', Identity and the Politics of Adoption", *Working Paper 2, Center for Adoption and Identity Studies*, University of London, 1995, s.5.

²⁴⁴ Tariq Modood, "Anti-Essentialism, Multiculturalism and the 'Recognition' of Religious Group", *The Journal of Political Philosophy*, Cilt 6, Sayı 4, 1998, s.379-380.

²⁴⁵ Küçükalp, **a.g.e.**, s.470.

²⁴⁶ Modood, **a.g.e.**, s.382.

anlamında kullanılmaktadır. Buradaki asıl soru ise neyin özsel neyin ilintisel olduğundan geçmektedir ki özellikle Antik Yunan dönemi filozoflarına bakıldığında özcülük, dünyada var olanların belli bir cins olarak ayrılmasını mümkün kılarak bilginin de o cinslerle eşleştirilerek var olması yaklaşımı hakim görülmektedir. Bu yaklaşımın altında yatan sebep olarak, şeylerin belli cinslere ayrılmasının onları tanımlamakta fayda sağlaması ve ilgili olarak tanımlamaların realiteyi oluşturmada kolaylık sağlayarak anlaşılabilir ve idrak edilebilir bir dünya düzeni amacı bulunmaktadır.²⁴⁷ Özcülüğün, özellikle politik anlamda işe yarar bir yaklaşım olduğu realiteye bakıldığında görülebilmekte ayrıca ara bir yöntem olarak ‘stratejik özcülük’ yaklaşımı da benimsenebilmektedir. Her ne kadar özcülük karşıtı bir perspektife sahip olursa, özcülüğün yanlış olduğu ileri sürülse bile politik minvalde kabul edilebilmesi de mümkün olarak atfedilebilmektedir.²⁴⁸

Özcülük karşıtlığı yaklaşımında özcülük savunularına yönelik olarak özellikle iki eleştiri yer almaktadır: “insan doğası veya aşkın özne”, “olgu-kurgu ayrımı”. İlk eleştiriye örnek üzerinden anlatmak gerekirse; tarih bilimi bünyesinde geçmişte yaşayan insanların şu andakilerle benzerlik içerisinde olduğuna yönelik varsayımın özcüler tarafından ileri sürülmesine yönelik özcülük karşıtlarının da bu yaklaşımın bireylerin biricikliği konusunda sorun yaratabileceği söylenebilmektedir. Kişilerin biricikliğini, ötekiliklerini belli bir kalıba indirgemek tahakküm mekanizmalarının harekete geçmesine ön ayak olmaktadır. İkinci eleştiri hakkında ise özcülük karşıtları; gösteren ve gösterilen, özne ve nesne gibi ikililiklerin aralarında zorunlu bir ilişki olamayacağı üzerinde durmaktadır. Olgu ile kurgu ayrımının net bir şekilde gösterilebileceği söylemsel alanda da bir şeyi ifade ettiğine yönelik iddiada bulunulan bir sözcüğün yoruma açık olduğu ve sadece belli bir anlamı ifade etmeyeceği yaklaşımı örnek olarak verilebilmektedir. Burada Nietzsche’nin “*Olgu diye bir şey yoktur, her şey yorumdan ibarettir.*” ile “*Ahlaki yargılar da dinsel yargılar gibi olmayan gerçekliklere dayanır.*” ifadelerine dikkat etmek gerekmektedir. Özellikle cinsellik nezdinde ahlaki yaklaşımların günümüz düzeninin kurulmasında ne kadar etkili olduğu tekrardan göz önüne getirilirse, gerçekliğe dayanmayan bu yargıların ortaya çıkardığının varlığı da sorgulama alanına girmekte ve varoluş nedeni hakkında soru işaretleri yaratmaktadır. Aynı zamanda Wittgenstein’in ifade ettiği, dile yönelik

²⁴⁷ Küçükalp, a.g.e., s.470-471.

²⁴⁸ Alison Stone, “Essentialism and Anti-Essentialism in Feminist Philosophy”, *Journal of Moral Philosophy*, Cilt 1, Sayı 2, The Continuum Publishing, 2004, s.142.

olarak çokluluğu barındıran ve yoruma dayalı bir altyapıyı gösteren “dil oyunu” yaklaşımı özellikle dilin kullanıldığı bilimler ve sözde gerçeklikler için bir yıkım oluşturma kuvvetine sahip olmaktadır. Wittgenstein; “*Bir parçanın anlamı, onun oyun içerisindeki rolüdür.*” ifadesiyle beraber, hiçbir sözcüğün zamansal olarak evrensel şekilde tanımlanmasına imkan sağlayan temel niteliklere sahip olamayacağını anlatmaktadır.²⁴⁹

Özcülük karşıtlığının genel olarak ifade edilmesi sonrasında kimliklere ilişkin bir değerlendirme yapmak gerekirse sabit, verilmiş, yeknesak bir kimliğin kabul edilemeyeceği aşikar görülmektedir. Yeknesak bir kimliğimizin olduğunun kabulünü kendimizi rahatlatmak adına bir hikayenin ya da benliğin inşa edilmesi şeklinde nitelendirmek mümkündür. Ancak kimliklere yönelik farklı anlamların ve ayrıca bu anlamların çeşitlendiği kültürel sistemlerin çoğalmasıyla beraber, kimliklerin şaşırtıcı ve muazzam geçişi, akışkanlığı, değişimiyle karşı karşıya kalınmaktadır.²⁵⁰

Bahsi geçen kimliklerin arasında çalışmamız gereğince dikkat çeken cinsel kimlikler genelinde cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsel ve duygusal yönelimler de göz önüne alındığında psikolojide egemen olan özcülük görüşünün yetersiz olduğu çeşitli örneklerle ileri sürülmektedir. Örneğin, hiçbir cinsel deneyime sahip olmayan bir bireyin kendisini eşcinsel, biseksüel ya da herhangi bir yönelim dahilinde ifade edilmesinin veya erkek eşcinselliği bünyesinde aktif ve pasif rollerin atanmasıyla özellikle pasif rolün kadınsılıkla özdeşleştiriliyor olmasının özcü bir yaklaşımdan ziyade gerek kültürel gerekse sosyal inşa süreçlerine dayalı olarak değiştiği gözlenmektedir.²⁵¹ Benzer şekilde, özcü bir yaklaşıma dayalı olarak Pablo Guzman’ın 1971 yılındaki serzenişi de bizlere bireylerin bir öze sahip olmadığını, aslında öz olarak görünen şeylerin olumlu ya da olumsuz bir amaçla yapılan bir inşa olduğunu göstermektedir.²⁵²

“Cinsiyet yanlış bir fikirdir, çünkü cinsiyet sadece yıllar boyunca bir erkeğe veya bir kadına atfedilen özelliklerdir. Adamın güçlü, asil, doyurucu, kılı, kaba

²⁴⁹ Küçükalp, **a.g.e.**, s.471-472. Modood, **a.g.e.**, s.382.

²⁵⁰ Stuart Hall, “The Question of Cultural Identity”, *Modernity and its Features*, S. Hall-T. McGrew (ed.), Oxford, Polity Press, 1992, s.277.

²⁵¹ Hale Bolak Boratav, “Psikolojide Cinsel Yönelim ve Eşcinsellik Tartışmaları”, *Lambdaistanbul LGBTİ+ Dayanışma Derneği İnternet Sitesi*, 2006, <http://www.lambdaistanbul.org/s/etkinlik/psikolojide-cinsel-yonelim-ve-escinsellik-tartismalari/> 29 Haziran 2020.

²⁵² Darrel Enck-Wanzer, “Gender Politics, Democratic Demand and Anti-Essentialism in the New York Young Lords”, *Latina/o Discourse in Vernacular Spaces: Somos de Una Voz?*, Michelle A. Holling, Bernadette Marie Calafell (ed.), Lexington Books, 2011, s.75.

olması ve kadının hafif, yumuşak, güzel, kırılğan, duygusal ve zayıf olması gerekiyor. Ve hafif, güzel ve hassas bir adam bulduğunuzda ne olur? Adam belli ki bir "queer", değil mi? Ve erkeğin cinsiyet özelliklerine sahip bir kadın bulursanız, o kadın açıkça bir "lezbiyen" dir. Ve her iki kelime de çok olumsuz söyleniyor - ikisi de çok berbat olmalı, değil mi? Başka bir deyişle, kadın olmaya çalışan bir adam ve erkek olmaya çalışan bir kadın. Eh, bu doğru değil, görüyorsunuz, çünkü eşcinsel mücadelesi analizimizde - ve bu terimlerle ifade etmek istiyorum, özgürleşme için eşcinsel mücadelesi - bunun anlamının gerçekten insandan ayrıldığı açıktır.

Akademik dünyada geçirdiğim zaman, her zaman bireyi nasıl tamamlayacak bir eğitim alabileceğinizden bahsediyordu. Eşcinsel mücadele gerçekten bireyi tamamlar. Bazı özellikler tarihsel olarak toplum tarafından insanlara atandığından, aslında yarı insan, yarı gerçek olarak geliştik. Tamamen gerçek olmak için, ağlamak istiyorsa, devam edip ağlamanın bir adam için de sağlıklı olacağını söylüyoruz. Bir kadının silahı alması, silahı kullanması da sağlıklı olurdu."

Özcülük karşıtlığı ve bu akımın cinsiyete dayalı bakış açısı sonrasında queer kuramın başlıca eserlerinden olan ve yazarı tarafından da özcülük karşıtlığı akımı takip edilen, son olarak ise özne ve iktidar arasındaki mücadele konusunda kuramın gelişmesinde sonsuz katkıya sahip Cinselliğin Tarihi adlı eserin birinci cildinin incelenmesi çalışmamız için gerekli görülmektedir.

B. Cinselliğin Tarihi (Histoire de la Sexualité)

Queer kuramın ebeveynlerinden biri olarak nitelendirilebileceğimiz Michel Foucault, kuramın zemini hazırlayacak argümanları ilk olarak 1976 yılında kaleme aldığı ve Türkçe'ye "Cinselliğin Tarihi" olarak çevrilmiş eserinde ileri sürmektedir.²⁵³ Bu kapsamda bahsedilen eserin özellikle queer kurama dair teorik altyapıyı oluşturmaya katkı sağlayan bölümlerine değinilmesi hedeflenmektedir.

1. Cinsellik, Baskı, Sapkınlık ve Süreçler Üzerine

Foucault, eserinin özne ve iktidar ilişkisini içeren ilk cildini "bilme istenci" olarak başlıklandırmakta ve genelinde cinsellik üzerindeki baskı mekanizması üzerinde durarak bunun varlığı konusunda tarihsel süreçleri ele almaktadır. Yazar, cildin ilk bölümüne Viktoryen burjuvazisinin cinselliği belli bir kalıp içerisine

---

²⁵³ Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Hülya Uğur Tanrıöver (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Dokuzuncu Baskı, 2018.

soktuğunu, aile kurumunun cinsellik bakımından nasıl önemli bir hale geldiğini ve cinselliği üreme minvalinde ilerlediği sürece kabul edilebilir kıldığını anlatarak başlamaktadır. Buna bağlı olarak üremeye yönelik olarak düzenlenmemiş durumların varlığından bahsetmenin mümkün olmadığını, ilgili durumların varlıklarını bir şekilde belli etme çabası içerisinde bulduklarında ise susturulmaya mahkum edildiklerini ifade etmektedir. Devamında üremeye hizmet etmeyen durumların illaki icrası söz konusu olacaksa, bunların kamu bünyesinde değil de ötekileştirilmiş mekanlarda gerçekleşmesinin talep edildiğini söylemektedir. Bu baskıdan, ötekileştirmeden kurtulmanın da yollarını yasaya karşı çıkmak, yasakları kaldırma ve var olan iktidar mekanizmalarının düzeninde çeşitli değişiklikler yapma olarak sıralamaktadır. Cinselliğin bastırılması diğer ifadelerle yasaklanması, yok sayılması ve suskunluğa itilmesine karşı bir ses çıkarma eylemi aslında belli bir yere kadar iktidar etkisinin dışında kalmaya ve ileriki süreçte var olabilecek özgürlük alanının yaratılmasına sebep olmaktadır. Bu sürecin işleyişini Foucault'un sözleri ile belirtmek gerekirse:²⁵⁴

“İktidarlara karşı çıkmak, hakikati söylemek ve doyum vaat etmek; esini, özgürlüştürmeyi ve çoğaltılmış şehvetleri birbirlerine bağlamak; bilmenin coşkusunun, yasayı değiştirme istencinin ve umut edilen bir cennetin bulunduğu bir söylemi benimsemek.”

Bahsedilen baskı sıradanlaşmış bir yapıdan ziyade uzun süreli ve derinlere inmiş bir yapıya sahiptir ki bundan kurtulmanın yolu bir kerelik kınamadan ziyade uzun soluklu bir mücadelenin verilmesinden geçmektedir.²⁵⁵

İkinci bölümde ise “baskı varsayımı” başlığı altında bir önceki bölümde üzerinde durulan baskı sürecine dair açıklamalar yer almaktadır. Foucault, XVII. yüzyıl itibariyle ortaya çıkan baskının, yani cinselliğin denetlenmesinin söylem vasıtasıyla gerçekleştirildiğine dair gereklilik üzerinde durmakta ve cinselliğin dil seviyesine indirgenip, ona dair ifadelerin susturulması yolunun izlendiğini ileri sürmektedir. Dinsel öğretiler bakımından da sözcüklerin yasaklanması, söylem üzerinde sansür uygulanması yöntemlerinin aslında ikincil planda olduğunu; temelde yatan amacın, sansürler ile boyun eğdirmeyi ahlaksal bir zeminde kabul edilebilir kılmak olduğunu belirtmektedir. Baskılama ve sansürleme uğraşlarından daha farklı bir açıdan bakıldığında ise cinsellik üzerine kamuya da açık bir şekilde söylem üretmenin, cinsellik vasıtasıyla bireylerin yönetilmesinde, onlardan yararlanılmasında

---

²⁵⁴ Foucault, **a.g.e.**, s.14.

²⁵⁵ Foucault, **a.g.e.**, s.11-18.

faydası olabilmektedir. Çünkü cinsellik sadece yasaklanan veya hoş görülen bir şey görünümünde değil aynı zamanda herkesin iyiliği için işletilebilecek bir yapıya da bürünmektedir. Kısacası cinsellik sadece yargılanmamakta aynı zamanda yönetilmektedir. Burada da özellikle nüfus politikalarına dayalı olarak yönetim sisteminden bahsetmek mümkün olmakta, temelinde yer alan sebep olarak da devletlerin nüfuslarının coğrafyadan ziyade üretim araçlarının ihtiyaçlarına göre belirlenmesi gösterilmektedir. Bu yönetim süreçleri baskılama ve kontrol etme güdülerini yok etmemekte, özellikle çocukların cinsel etkinliğine dayalı olarak düzenlenen süreçlerin buna bir gösterge olabileceği Foucault tarafından paylaşılmaktadır. Sınıflar, teneffüslerde çıkılan mekanlar, yatakhaneler gibi yerler hakkında yapılan yasal düzenlemelerin çocukların cinsel etkinliğine göndermeler içerdiğini belirtmektedir.²⁵⁶ Tüm bu ikilikler arasında, bir başka deyişle, bir yandan cinsellik hakkında konuşulmasını ısrar eden mekanizmaların varlığı; diğer yanda ise cinselliğin sıkı koşullar altında tutularak gizliliğini sürdürme çabasıyla beraber asıl olanın cinselliği önceden de bulunduğu kapılar arkasındaki konumunda tutma çabasının kanıtı olup olmadığı Foucault'ca sorgulanmaktadır.²⁵⁷

Söylemlerin arasında; sapkınlıkların cezalarının arttırılması, cinsel olarak uygunsuzluk halinin akıl hastalığına bağlanması, çocukluktan itibaren cinsel gelişim süreçlerinin planlanması, 'sözde' tıbbi tedavilerin gün yüzüne çıkması ahlakçıların ve özellikle doktorların iğrençliğe yönelik ithamlı söylemlerini yeniden ortaya çıkarmaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında 17.yy. sonuna kadar olan akışta cinselliğe dayalı düzenlemelerin üç farklı disipline yapıldığı görülmektedir: Kilise Hukuku, Hristiyan Öğretisi ve Medeni Kanun. Bu yaklaşımlar kendilerince çeşitli belirlemeleri yaparak kabul edilen ile edilmeyen ayrımlarını yaratmakta ve aynı zamanda ortak olarak düzenlemelerinin merkezine evlilik kurumunu yerleştirmektedir. Günümüzde gelenekselleşmiş olarak bahsedilebilecek; karı koca görevleri, görevlere dair yeterlilikler, üreme ve doğurganlık gibi süreçler yasaklarla boğulmakta, yasaklar

---

²⁵⁶ Règlement de police pour les lycées (Liseler için Güvenlik Yönetmeliği), 1809;

“Madde 67: Ders ve etüt saatlerinde, ihtiyaç için dışarı çıkmış çocukların, duraklamasını ve toplanmasını engellemek amacıyla her zaman dışarıyı gözeten bir etüt öğretmeni olacaktır.

Madde 68: Akşam duasından sonra çocuklar yatakhanelere götürüleceklerdir. Öğretmenler, onları hemen yatıracaklardır.

Madde 69: Öğretmenler tüm çocukların yatağında olduğundan emin olduktan sonra yatacaklardır.

Madde 70: Yataklar birbirinden iki metre uzunluğundaki bölmelerle ayrılacaktır. Yatakhaneler gece boyunca aydınlatılacaktır.”

²⁵⁷ Foucault, **a.g.e.**, s.19-32.

bireylerin yaşamları üzerinde güçlü bir baskı yaratmaktadır. İlgili yasalara karşı olduğu ileri sürülen cinsel uyumsuzluklar ise aslında doğaya karşı olarak görülmekte, doğa da aslında bir nevi hukuk olarak nitelendirilmekte ve bu perspektif sonucunda hermafrodit olarak tanımlanan bireylerin bir suçlu olarak görülmesi tarih kayıtlarına geçmektedir. Doğaya karşı olma durumları süreç içerisinde bir dönüşüm geçirmekte, kenar cinsellikler olarak adlandırılabilir olan norm dışı kalanlar, diğer suçlanabilir durumlara nazaran –örneğin zina, kız kaçırma– farklılaşmaktadır. Evliliğin merkeze alındığı ve değer verildiği zamanlarda; kenar cinsellikler, sapkınlıklar hukuksal veya ahlaksal uygunsuzluk kesişiminde yer alan yeni bir sapkınlar dünyasını belirlemektedir ve bu dünyanın bünyesinde bulunanlar; deliliğin, ahlaksızlığın, aşırılığın, bozulmuşluğun, dengesizliğin izlerini üzerlerinde taşımaktadırlar. Seks de sapkınlar dünyasına belki de paralel bir yol izleyerek tıbbileştirmelere maruz kalmakta ve siyasi iktidar tarafından bedenlere istenilen müdahaleler gerçekleştirilmektedir.

Tüm bu sözde aykırılıkların şekillendirilmesinin yanında çok masum olarak gözüken ancak detaylandırıldığında cinsellik temelli kontrol çılgınlığını barındıran bir yapıya sahip olan aileden bahsedilmektedir. Aile içerisinde; konutlarındaki odaların yerleşimi, ebeveyn yatak odası ile çocuk odaları arasındaki gerilim, çocukların farklı cinsiyetlere göre ayrı odalarda bulundurulmaları, çocuklar üzerindeki masturbasyon başta olmak üzere özenli kontrol süreçleri, gizlilikler ve korkular, son olarak ise varsa hizmetçi karakterinin bulunmasına dair istekler ve kuşkuları barındıran, bir örümcek ağı misali nesneleşen kontrol ve baskı mekanizması oluşmaktadır. Aile kurumunun ötesinde topluma bakıldığında ise; özellikle modern toplumun cinselliği yok saymasından ziyade cinselliği bedenlere dahil ederek haz ile iktidar arasında bağlantıları gerçekleştirerek iktidar gücü arttırmaktadır. Toplum yaşamına cinselliğin dahil edilmesi sürecinde; cinselliklerin çoğaltılması, sınırlandırılmaması, cinsel uyumsuzlukların üretilmesi ve kabullenilmesi yer almaktadır ki bu durumda modern toplum için sapkın demek daha önce yaşananlara göre mümkün görülmektedir.²⁵⁸

2. Cinsellik Tertibatına Bilimsel Yaklaşım Üzerine

Cildin devamında ise cinselliğe bilimsel bir yaklaşım sergilenerek, onun hakkında çeşitli çıkarımlar hakikat ve itiraf olguları üzerinden yapılmaktadır.

---

²⁵⁸ Foucault, **a.g.e.**, s.33-42.

Cinselliğin hakikat ile olan ilişkisi ön plana çıkarılarak, cinselliğin sadece daha önceki bölümlerde bahsedilen haz, yasa ve yasaklarla ilgili olmadığını; bunun ötesinde değerli ve korku verici bir temelden gelerek hakikatin hedefi olarak biçimlendiği belirtilmektedir. Hakikat söylemi de bireylerin kendilerini tanımlamalarında; daha önceden kullanılan, diğerlerine referans ile tanımlama olgusunun yerine geçmektedir. Hakikatlerin ve itirafların bireylerin dünyasında yer edindiği dönemde cinsellik içerisindeki gizin aktarımından ziyade mahremiyetin yüceltildiği ve bu minvalde düzenlendiği bir toplum var olmaktadır. Bu noktada hakikatin nerede vücut bulduğu üzerine değerlendirme yapıldığında ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Hakikat bizzat öznenin kendisinde bulunmasına rağmen farkında olunmaz bir haldedir ki tamamlanması için karşı tarafa aktarımı gerekmektedir. Bu sayede hakikati söylem haline getirebilecek olan özne dinleyen taraftaki olmaktadır. Foucault; dinleyen özneyi sadece bir merci ya da yargıç olarak değil, hakikatin efendisi olarak nitelendirmektedir.²⁵⁹

Foucault, ayrıca ayrıntılı olarak Cinsellik Tertibatı'nı anlatmakta; amaç, yöntem, alan ve dönemselleştirme alt başlıkları ile onu incelemektedir. İktidar kuramından bahsetmek yerine iktidarın çözümlenmesi üzerine çaba gösterilen bu bölümde iktidar temsilinin ana hatlarından bazıları şu şekilde ifade edilmektedir:

Öncelikli olarak, iktidar ile cinsellik arasında olumsuz nitelikli bir bağıntı kurularak; reddetme, dışlama, engelleme gibi fiiller görülmektedir. Bunun yanında, siyasi iktidar cinselliğe yasalarını dikte ettirerek aralarında bir kural düzlemi oluşturmakta ve sonucunda kurala uygun ile kuraldışı ya da izin verilen ile yasaklanan biçimlerinde ikilikler ortaya çıkarılmaktadır. Devamında ise siyasi iktidarın cinsellik üzerinde keskin bir şekilde uygulamakta olduğu yasaklar döngüsünü görmek mümkün olmakta, bu durumda ise “yaklaşma, dokunma, konuşma, ortaya çıkma” gibi emir nitelikli eylemler dile gelmektedir. Burada net bir tavır görülmektedir: “*Ortadan kaldırılmak istemiyorsan ortaya çıkma.*”²⁶⁰ Bahsedilen iktidar temsili sansür olmadan, yani kendisi gerçeklik içerisinde varlığını sonlandırana kadar yasak olandan söz etmeden gerçekleşmemektedir. Son olarak tüm bunların belli bir bütünlük içerisinde oluşması gerektiğinden; aile, devlet, hükümdar, baba, mahkeme, ceza vb. vasıtasıyla farklı boyutlardaki iktidar biçimleri ile yeknesaklık oluşturulmaktadır. Buradaki biçim

---

²⁵⁹ Foucault, **a.g.e.**, s.43-58.

²⁶⁰ Foucault, **a.g.e.**, s.64.

ise; kurala uyan ile uymayan, karşı gelinenle ceza ikiliklerini barındıran hukuktan başkası olmamaktadır. Foucault; hukuku, sadece katı hükümdarlar tarafından kullanılan bir silah olarak değil aynı zamanda kabul edilebilirliğin bir biçimi olarak tanımlamaktadır. Aynı şekilde bahsedilen cinsellik tertibatı içerisinde siyasi iktidardan bahsetmenin amacını da bir iktidar biçimini göstererek başka biçimleri keşfetmek, tarihsel şifreleri çözerek yeni anlayışlara doğru ilerleme ve en nihayetinde cinselliği yasadışı, siyasi iktidarı ise kralsız olarak düşünmek diyerek noktalamaktadır.²⁶¹

Bahsedilen amacın gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan yöntem söz konusu olduğunda, öncelikle iktidar kavramından ne anlaşılması gerektiği tartışılmaktadır. Foucault'ya göre burada bahsedilen iktidar; en basit haliyle etkili oldukları alanla ilgili ve kendi örgütlenmesini kurabilen güç ilişkileridir. Başka ifadelerle iktidar denildiğinde; mücadeleler ile güç ilişkilerini dönüştüren hareketi veya güç ilişkilerinin bir araya geldiği ya da ayrıldığı noktalardaki dayanakları veya son olarak devlet, yasa ve toplumdaki stratejileri anlamaktan geçmektedir. Çünkü bahsedilen güç ilişkileri, özellikle stratejiler içerisinde etkili olabileceği alanı bulmaktadır. İktidarın nitelendirmelerine bakıldığında ise; sürekli, tekrara dayalı, cansız, kendini üreten ve geriye dönük olarak kendini sabitlemeye çalışan yapısı dikkatleri çekmektedir. Bulduğu konuma bakılarak iktidarın, birçok yerden ortaya çıkabileceği ve ortaya çıktıktan sonra eşitsiz ve hareketli ilişkiler bünyesinde etkili olabileceği görülmektedir. Bunun yanında iktidar ilişkileri; üstten bir tavırla yasaklama ya da sürdürmeye dayalı bir hükmetme rolünü değil, bizzat, var olduğu herhangi bir yerden üretici rolünü oynamaktadır. İktidar ilişkileriyle birlikte varlıklarını devam ettiren, çoğu zaman toplumdaki ayrışmalara ve sonrasında farklı kümelenmelerin olmasına sebebiyet olabilecek hareketli ve geçici direnme noktalarının mevcudiyeti de göz ardı edilmemektedir.²⁶²

Cinsellik tertibatının amaç ve yönteminden sonra Foucault, tertibatın alanına dair fikirlerini paylaşmaktadır. Farklı yapılarıdaki öznelerin aralarında birden fazla sayıdaki kişiyle kurdukları ilişkilendirmelerin hepsinde farklı çıktılar almanın mümkün olduğunu belirterek toplumdaki herkese uygun ve geçerli bir stratejinin olmayacağını belirtmektedir. İktidar mekanizmalarını ortaya çıkaran ve özellikle 18.yy. itibarıyla süreç içerisinde belirginleşen dört madde sayılmaktadır: Kadın bedeninin

---

²⁶¹ Foucault, **a.g.e.**, s.61-68.

²⁶² Foucault, **a.g.e.**, s.69-76.

histerikleştirilmesi, çocuk cinselliğinin eğitbilimselleştirilmesi, üreme davranışlarının toplumsallaştırılması ve sapkın hazzın psikiyatikleştirilmesi. Bunları kısaca açıklayacak olursak; kadın bedeninin histerikleştirilmesinden anlaşılan, kadın bedeninin cinsellekle doldurulması, ona özgü patolojik değer biçilmesi, toplumsallaştırılması ve aile düzlemi içerisinde çocukla olan bağının kurulması olmaktadır. Buna örnek olarak, anne veya tam aksi şekilde asabi kadın görüntüleri verilmektedir. Çocuk cinselliğinin eğitbilimselleştirilmesi ile ise özellikle tüm çocukların cinsel etkinliğe sahip olduğu varsayımı üzerinden toplumdaki diğer öznel vasıtasıyla kontrol altına alma eğilimi ifade edilmekte ve bunun başlangıç noktası olarak da mastürbasyona karşı olan savaş gösterilmektedir. Üreme davranışlarının toplumsallaştırılması hakkında ise; doğurganlığın çeşitli yöntemler ile özendirilmesi, teşvik edilmesinin yanı sıra doğum kontrol yöntemlerinin de patolojik olarak nitelendirilmesi hususları söylenmektedir. Son olarak; sapkın hazzın psikiyatikleştirilmesi için cinsel içgüdüyü etkilemesi olası tüm tuhafıkların klinik olarak analizleri yapılarak bunların normalleştirilmesi yani tedavi edilmeleri amacıyla tıbbi araştırmalar sonucunda patolojik rolün yakıştırılması yoluna gidilmektedir. Bu maddeler ışığında, iktidar ilişkilerinin bünyesindeki sağlıklı süreçlerin evlilik kurumu ile ilerlediğini tespit etmek mümkün olup evliliğin amacının akrabaların sabitlenmesi ve mal aktarımının gerçekleşmesine fayda sağlamak olduğu belirtilmektedir. Evlilik bağının toplumun devamı için çok önemli bir role sahip olması sebebiyle, üreme minvalinde tutulmakta ve hukuk ile de sıkı sıkıya ilişkilendirilmektedir.²⁶³

Cinsellik tertibatı ile ilgili olan son başlıkta yani dönemselleştirme başlığında ise cinselliğin öznenin hayat döngüsünü etkileyen süreçler hakkındaki fikirler paylaşılmaktadır. Cinselliğin bastırılması ile ilgili olarak tarihsel süreç içerisinde kopmalar gerçekleşmekte ve bunlardan ilki 17.yy. itibariyle olan cinselliğin büyük yasaklara maruz kalması, yetişkin ve karı kocaların cinselliğinin geçerli olması, beden unutturulması ve dilin sansürlenmesini içermektedir. İkinci dönem ise 20.yy.dan sonraya tekabül etmekte ve bu dönemde baskı mekanizmalarının gevşemesi, evlilik öncesi ve evlilik dışı ilişkilerin hoş görülmesi, sapkınların mahkum edilmesinin kısmen sonlanması, çocukların üzerindeki tabuların ağırlığını kaybetmesi yer almaktadır. Tarihsel süreç içerisinde de görüldüğü üzere belirli bir değişim yaşanmakta ancak bu göstergeler hala cinsellik üzerinden baskı mekanizmalarının

---

²⁶³ Foucault, a.g.e., s.76-84.

kalktığı anlamına gelmemektedir. Toplum içerisinde sömürülen sınıf olarak nitelendirilenlerin cinselliğinin bastırılmasından ziyade egemen sınıfın kendi soyunun en sağlıklı ve en uzun şekilde devam etmesi amacıyla cinsellik üzerinde etkileşimler olması sorunu hala devam etmektedir. Bu durum 19.yy.da burjuvazinin kendi bedeninin diğerleri karşısında öznelliğini devam ettirmesi amacıyla farklı olduğunu gösteren çizginin çizilmesi ile aynı minvalde ilerlemektedir. Güç sahibi olanların yönettiği bir toplum düzeninde, diğerleri olarak cinselliğin yasaya sunulmasından ziyade yasaya bağlı olarak bir cinselliğe sahip olunmaktadır.²⁶⁴

3. Biyo-İktidar Üzerine

Cinselliğin Tarihi adlı eserin birinci cildinin en son bölümünde ise Foucault'nun adından çok söz edilen biyo-iktidar fikirleri yer almaktadır. Batı'daki toplumlarda klasik çağdan bu yana iktidar üzerinde bir dönüşüm olmakta, buna dayalı olarak tasarruf hakkı o dönemki iktidar mekanizmalarının en önemli biçimi olmaktan çıkıp karşılarındakileri güçlendirme, çoğaltma, düzeltme işlevlerine sahip parça haline gelmektedir. Bunun yanında ölüm hakkı da yaşam üzerinde etkili olan iktidara dayanmaya başlamaktadır. Ölüm ile ilgili olarak eklemek gerekir ki bir topluluğun ölüme mahkum edilmesi, bir diğer topluluğun varlıklarına devam etmesi anlamına gelmektedir. Eski çağlarda mevcut olan yaşamak için öldürme düşüncesi her ne kadar günümüz siyasi iktidarında yer almasa da bu dönemdeki soykırımın temelleri bu düşünceden ziyade siyasi iktidarın nüfus olayları nezdinde kendini göstermesinde bulunmaktadır. Yaşam üzerinde etkili olan iktidar 17.yy.dan bu yana iki ana şekilde gelişmektedir: İlk olarak; makineleştirilmiş beden merkeze alınarak terbiye edilmekte, yetenekleri ortaya çıkarılarak güçlendirilmekte, itaatkar tavır içerisinde bulunarak özellikle ekonomik sistemlerle bütünleştirilmektedir ve tüm bu iktidar süreçleri insan bedeninin anatomo-politikası olarak adlandırılmaktadır. Devamında yani ikinci olarak ise; 18.yy. ortalarında meydana gelen iktidarda biyolojik yanı ön plana çıkarılan beden merkeze alınmakta olup üreme, doğum, ölüm, uzun yaşam ve benzerlerini etkileyen tüm koşullar üzerinde dikkat kesilerek bir takım müdahaleci ve düzenleyici yöntemler gerçekleştirilmektedir ve buradaki nüfusa dayalı politika da biyo-politika olarak adlandırılmaktadır. Eski dönemlerde hükümdarlar nezdinde kullanılan öldürme gücü

---

²⁶⁴ Foucault, **a.g.e.**, s.84-96.

artık günümüzde yerini yaşatma uğruna bedenlerin yönetilmesine bırakmaktadır. Farklı disiplin ve kurumlar, siyasi deneyimler, doğurganlık, uzun yaşama, kamu sağlığı vb. konuların belirmesi yani başka bir deyişle bedenlerin kontrolüne ve nüfusların denetlenmesine olanak sağlayan tekniklerin ortaya çıkmasıyla biyo-iktidar çağı da başlamaktadır. Daha önce bahsedilen cinsellik tertibatı da bu düzen içerisinde yerini almaktadır.

Biyo-iktidar çağının başlaması ile yasa ve siyasi iktidar arasında bir çatışma meydana gelmektedir. Şöyle ki; yasanın elindeki silahlardan birisi ölümdür ki sembollerdeki kılıçlar bunun bir göstergesi olarak görülmektedir, ancak bunun karşısında siyasi iktidarın yaşatma görevini üstlendiği süreç içerisinde bu ikili arasındaki gerilimden kaçılmamaktadır. Önemli olan ölümü öne sürmektense değerli bir yaşam sunmak diye belirtilmekte ancak bu gerilimde her ne kadar yaşam ön plana çıksa da yasanın kaybettiği ve yok olduğu söylenmemektedir. Burada belirtilmek istenen; yasanın norm temelli bir yapıya büründüğü, adalet kurumunun ise düzenleyici aygıtlar ile gittikçe bütünleştiğidir. Yaşamı merkeze alan bir siyasi iktidarın sonucu olarak da normalleştirici bir toplum ortaya çıkmakta olup Fransız Devrimi'nde bu yana ortaya çıkarılmış hukuki metinler ise normalleştirici iktidarı kabul edilebilir kılmaktadır.

Biyo-iktidar çağında cinsellik hem bedenin yaşamına hem de toplumun devamına kaynak olmasından, bu süreçte her yerde yer alarak ilgili düzenlemelerin temelinde bir çeşit ilke olarak yer almaktadır. Bu sebeptendir ki; 19.yy.da cinsellik en detay noktaya kadar takip edilerek kontrol altından tutulmakta ve en ufak sapmalarda kuşku meydana gelmektedir. Bireysel anlamda cinselliğin kontrol altında tutulmasının yanında, kitlesel olarak da hem siyasal hem de iktisadi yönleriyle cinsellik gerekli düzenlemeler altında varlığını devam ettirmektedir. İster üremeyi özendirici ya da kısıtlayıcı hareketlerle isterse de ahlaksal boyutta iyi veya kötü ayrımıyla olsun cinsellik hem siyasal gücün hem de biyolojik gücün bir göstergesi olmaya devam etmektedir. Özellikle sağlık, türün geleceği, çocuklar gibi konularda siyasi iktidar cinsellik üzerine konuşmakta, cinsellik bu durumda bir nesneden çok hedef statüsüne sahip olmakta ve bu atfedilen önemin sebebi onun aldatıcı

mevcudiyetiyle hem kışkırtılan hem de ürkülen olmasında bulunmaktadır. Bu iktidara karşı direnme yöntemini ise Foucault şu şekilde ifade etmektedir:²⁶⁵

“Eğer cinselliğin çeşitli mekanizmalarını taktik olarak devirmekle iktidarın etkilerine karşı, bedenlere, hazlara, bilgilere çoğullukları ve direnme olanakları çerçevesinde değer kazandırmak istiyorsak, cinsiyet düzleminden kurtulmamız gerekir. Cinsellik tertibatına karşı saldırıda bulunmak için dayanak noktası bir cinsiyet-arzu değil, bedenler ve hazlar olmalıdır.”

Son olarak belirtmek gerekir ki; cinsellik tertibatının cilvesi, bizi beklenen kurtuluşumuz olduğuna inandırmasında yer almaktadır.²⁶⁶

4. Değerlendirme

Eserin içeriğine yönelik inceleme sonrasında queer kuram ile olan bağlantısını netleştirmek adına bir değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Foucault, özne ve iktidar arasındaki ilişkiye değindiği eserinde bu iki taraf arasındaki bağlantıyı da cinsellik temelinde kurmakta ve bu temelin ardından cinselliğe bağlı olarak ortaya çıkan kimliklerin varlığı konusunda tartışmalara kaynak oluşturmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki; siyasi iktidarın cinselliğe bakış açısı her zaman üreme odaklı olmakta ve bunun yanında üreme görevini üstlenmeyecek olan herhangi bir cinselliğin kabul edilemeyeceğini hatta bu tarz cinselliklerin de sapkınlık olarak nitelendirebileceğini ortaya koymaktadır. Buradaki kabul etmeme eylemi siyasi iktidarın etkisini fazlaca gösterdiği kamusal alanlarla sınırlı kalmakta ve özel alanlara yönelik bir kısıtlamayı mümkün olduğunca gerçekleştirmemektedir. Bu durum, hem şu an devam eden örgütlü mücadele içerisinde var olan hem de queer kuram bünyesinde bahsedilebilen ötekileştirme politikalarını hatırlatmakta ve norm olarak kabul edilen ile diğerleri olarak bir ayrıma gidildiği gerçekliğini tekrarlatmaktadır. Bahsedilen bu günümüz gerçekliği özellikle queer kuramın temelini değil de kuramın mücadele ettiği noktalardan birini oluşturmaktadır.

Ötekileştirme ya da marjinalleştirme olarak adlandırabileceğimiz bu süreç ise bize net bir şekilde norm olarak kabul edilen bir kesimin olduğunu göstermektedir. İktidarın bu ön kabulünün altında çeşitli sebepler yer almakta ve bunlar toplumun şekillendirilmesi ile kontrolü, aile yapısının ve kutsallığının korunması, çeşitlilikten

---

²⁶⁵ Foucault, **a.g.e.**, s.112.

²⁶⁶ Foucault, **a.g.e.**, s.96-114.

ziyade tekdüzelik ile iktidar mekanizmalarının işinin kolaylaştırılması olarak sayılabilmektedir. Queer kuramın genel anlamda karşı çıktığı bu ötekileştirme bireyler arasında ayrımı görülür şekilde genişletmekte ve bu sebeptendir ki kuramın savunucuları tarafından kimliğin sabit normlarla oluşturulmasına karşı çıkılmakta, akışkan bir yapının iddiası ile toplum içerisindeki çeşitliliğin siyasi iktidar nezdinde de görülmesi amaçlanmaktadır. Kısacası norm olarak kabul edilenin özellikle siyasi iktidar tarafından belirlenen heteroseksüel erkek değil kimliklerden bağımsız bir şekilde salt insan var oluşunun gerekliliği ileri sürülmektedir.

Foucault, cinselliğe dayalı norm yaratılmasını sadece ötekileştirme üzerinden değil aynı zamanda cinselliğin düzenlenerek çeşitli politikalar içeriğinde kullanılması bakımından da değerlendirmektedir. Özellikle nüfus politikaları, yasal düzenlemeler ve üreme kontrolü konularında ortak paydada bulunduğu nokta olarak cinselliğin düzenlenmesiyle beraber siyasi iktidarın birey ve özellikle beden üzerindeki kontrolü gösterilmektedir. Bireylerin toplumsal sözleşme sonrasında siyasi iktidarlara verdiği yetkilerin yine aynı bireylerin bedenlerine yönelik böyle bir baskı mekanizması kurması aslında bireyler tarafından talep edilen değil de elindeki gücü politikası hedefinde kullanan siyasi iktidarların ürünüdür. Queer kuram her ne kadar kimlik politikası çerçevesinde değerlendirilse de özel olarak kimlikleri ve hatta var oluşları etkileyecek olan bu güç kullanımı karşısında da yerini almaktadır. Sadece toplumsal sözleşme neticesinde ortaya çıkan devlet değil de din, ahlak, kültür vb. kurumların da yarattığı siyasi iktidarların bedenlerin var oluşları hakkında bir söz söyleme yetkisi bulunmamakta, ayrıca neticede bu söz söyleme yetkisinin ellerinden alınması ile ötekileştirilmiş bireylerin toplum içerisinde var olmaları sağlanmaktadır.

İktidarların bu söylemleri hem devlet hem de din ve hukuk bakımından kendini evlilik kurumunda somutlaştırmaktadır. Evlilik kurumunun var oluş sebebi ve tarihsel süreç içerisinde geldiği nokta da göz önüne alındığında bireylerin ilişkilendirmelerinin dahi kontrol altına alma arzusunu göstermekte hatta son dönemlerde fazlaca özgürlükçü olarak nitelendirilen hem cins evliliklerde bile siyasi iktidarların kontrolü görülebilmektedir. Queer kuramın temel taşlarından biri olan cinsel kimliklere dayalı eşitlik politikası norm olan ile eşitlenmeyi değil herkesin aynı düzlemde eşitlenmesi olarak anlaşılmalıdır. Günbegün çeşitli devletlerin hem cins evliliklerin ya da medeni birlikteliklerin yasallaştırılmasına dair gelen haberler heteroseksüel erkek kimliğinin norm olarak kabul edilmesi gerçeğini değiştirmemektedir. Çünkü evlilik kurumu özne

ve taraflar dikkate alınmaksızın siyasi iktidar tarafından toplumun kontrol altına alınmasını ve aile kutsallığının devam ettirilmesini amaçlamaktadır. Foucault'nun da belirttiği üzere evlilik merkeze alınmakta ve ahlaksal anlamda uygunluk hedeflenmektedir. Evliliğin bu konumu tüm bireylerin eşitliğini değil de ilgili hakka ulaşabilenlerin eşitliğini, aynı zamanda kimlikler ve tarafların sayısı gereğince 'kabul edilebilir' olanların eşitliğini sağlamaktadır. Evlilik kurumunun kapsamı alanı genişletilmiş olsa da queer hukuk kuramının hedefinde yer alan eşitlik sağlanamamaktadır.

Düşünür tarafından ortaya atılan bir diğer durum ise hakikat ile itiraf ikiliğidir. Bireyler kendilikleri içerisinde var oluşlarını tanımakta, şekillendirmekte ve ifade etme cesaretini barındırmaktadır. Ancak hakikat bireyin kendi iç dünyasında yer alsada asıl varlığına karşı tarafa tam olarak aktarımı ile sahip olmaktadır. Bu aktarım da sadece söylemsel olarak ifade edilmesini değil aynı zamanda karşı tarafça duyulması ve kabul edilmesini içerir. Bireyler hakikatlerinin asıl varlıklarına sahip olmadıkça kendi varoluşlarına da erişememekte, özellikle toplumsal baskının devam etmesiyle hakikat yerini itirafa bırakmaktadır. Hem cins evlilikleri gibi özgürlükçü bir hareket olarak görülen cinsel kimliğini açıklama, bilinen ifadesiyle 'açılma' (coming out) eylemi hakikati değil itirafı meydana getirmektedir. Bireyler, çevreleri tarafından kabul görebilmek ve kendileri açısından da daha rahat hareket edebilmek adına bu eylemi gerçekleştirmekte ancak hem öncesinde hem de sonrasında sorunsuz bir süreç geçirmemektedirler. Ayrıca bu açılma eylemi nedense sadece toplum tarafından ötekileştirilmiş kimliklere sahip bireylerce yerine getirilmekte ancak norm olarak kabul edilen kimlikler böyle bir süreci yaşamamaktadır. Sadece bu durum bile kuram gereğince istenilen durumu gerçekleştirmemekte, aksine merkeze alınan bir kategorinin olduğunu defalarca bizlere kanıtlamaktadır. Ek olarak bu noktada Foucault'nun da belirttiği iktidar tarafından uygulanan sansür akıllara gelmekte ve öteki mekanlarda da olsa varlığını devam ettirmek isteyen bireyin yok edilmemek adına varlığına dair kendi oto sansürünü uygulaması gerektiği gerçekliği görülmektedir.

Foucault, iktidarın baskı işlevinden ziyade üretici işlevine de değinmekte ve kendi politikaları doğrultusunda bu üretici yanını da kullanarak kendince kabul edilebilir olanları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bu kabul edilebilirlerin varlıkları için siyasi iktidar çeşitli yasalar üretmekte ve buna göre istediği düzeni kurabilmektedir.

Özellikle sapkın olarak nitelendirdiklerine bir yandan patolojik bir vaka olarak göreberek normalleştirme uğruna yaptığı müdahaleler de bu üretici yanını göstermektedir. Özellikle interseks bireylere yapılan tıbbi müdahaleler bireylerin doğal olarak var olmaya devam etmelerine değil siyasi iktidarın kabul edeceği şekilde yani normlara uygun olarak toplum içerisinde var olmalarına sebep olmaktadır. Bu durum da queer kuramın peşinde olduğu kimliklerin akışkanlığına müsaade edilmemesine bir örnek olarak gösterilebilmektedir. Ek olarak tarihsel sürece bakıldığında iktidarın cinselliğe dair üretici işlevini kullanarak norm olanı yarattığı ve merkeze aldığı, bununla beraber diğerlerini ötekileştirmek için gerekli altyapıyı hazırladığı görülebilmektedir.

Nihayetinde Foucault tarafından ileri sürülen biyo-iktidar tüm anlatılanların neticesinde karşımıza çıkmakta ve siyasi iktidarın bedenler üzerindeki aşkın etki etme çabası sınırlarını fazlasıyla aşmaktadır. Bedenlerin yok olması yani ölümün dahi siyasi iktidar tarafından geriye kalan toplumun sağlığı ve sükuneti için gerekli görülmekte, bu durum da özellikle queer kuram anlatılarının temelinde yer alan ötekileştirilmekte olan trans deneyimine sahip bireylerin ve kadınların öldürülmesi konusunda iktidara sahip olanların neden etkili bir yaklaşım sergilemediğini bizlere anlatmaktadır. Bununla beraber biyo-iktidarın hedeflerinden biri olan uzun yaşama süresi de soyun devamlılığı olarak karşımıza çıkmakta ve bahsedilen soy devamlılığı için gerekli olan üreme fonksiyonlarına sahip bireylerin siyasi iktidar için önemi tekrardan akıllara gelmektedir. Bunu gerçekleştirmeyen bireyler de otomatik olarak sistem dışında bırakılmakta ya da çeşitli müdahaleler ile sistem içerisine dahil edilmeye çalışılmaktadır. Ancak burada konumuz gereğince dikkat çekmek gerekir ki sistem içerisinde dahil edildiklerinde dahi kendi varoluşları ile değil siyasi iktidarların istekleri ve yasaları doğrultusunda dahil olabilmektedirler.

Tüm bunların sonucunda Foucault'dan da alıntılandığı üzere iktidarın çetin kuvvetini yerle bir edebilmek için temelde cinsellik ve bağlantılı olarak cinsiyet hatta tarafımızca ilerletilen şekliyle cinsel kimliklerden kurtulmak gerekmektedir. Ancak bu sayede mücadele alanında kuvvetler eşitliği sağlanabilmekte ve toplumun yapısına herkes dahil edilebilmektedir ki queer kuramın da hedeflerinden biri bu sayede gerçekleştirilebilmektedir.

Son olarak siyasi iktidar tarafından norm olarak ortaya çıkarılan kimliklerin dışarısında kalanlar da ötekiler olarak kendilerine bir alan yaratmakta ve bu sayede

politik mücadele için ortak bir alan bulunmaktadır. Queer kuram bakımından aşamalardan bir tanesi sayılabilecek ama tamamen bir geçiş anı olarak nitelendirilebilecek bu durum, politik anlamda ötekilerin birleşmesi ve hakları doğrultusunda mücadele etmesi için gereklidir. Ancak bunun ötesinde olması gereken bu politik birlikteliğin sonlanarak aslında bütün için temelde yer alan insan olma haline dayanarak mücadele edilmesi ve sonucunda kimliklerden bağımsız olarak eşitliğin elde edilmesidir. Foucault'nun eseri aslında queer kurama dair doğrudan ifadelerle yer vermese de ortaya koyduğu ifadeler ile kuramın oluşmasına ön ayak oluşturmakta, kendisinden sonra bilim dünyasında yer alan isimleri etkilemektedir ki bunların arasında Judith Butler da yer almaktadır.

III. Judith Butler – Cinsiyet Belası (Gender Trouble)

Queer kuramın bir diğer ebeveyni olarak gösterilen Butler tarafından 1990 yılında kaleme alınan ve kuramın oluşmasında temel kaynak olarak gösterilen Cinsiyet Belası isimli eserin²⁶⁷ içeriğini incelemeye önce, biri 1990 diğeri ise 1999 yıllarında yazılmış olan önsözlerde birkaç noktaya dikkat çekilmesi gerekmektedir. Burada ilk olarak eleştirel ve günümüzde hala bu konularda çalışmalar yapılmasına sebep olan düşüncenin altyapısını oluşturan, ‘toplumsal cinsiyet ikiliklerinin çökmesi fikrinin ürkütücü, korkunç olup olmadığı’na yönelik bir sorgulama yapılmaktadır. Ardından Gayle Rubin’in “Kadın Ticareti” makalesinden esinlenerek üretilmiş normatif cinselliğin aynı zamanda normatif toplumsal cinsiyeti kuvvetlendirdiği görüşü yer almaktadır. Devamında Butler, kendisinin ortaya çıkardığı performatiflik kuramına değinerek, onun tek seferlik bir edimden ziyade tekerrür ve ritüel barındıran bir yapıya sahip olduğunu kısaca irdelemekte aynı zamanda toplumsal cinsiyetli bir öz arayışının aslında kendisi dışındakini ürettiği üzerinde durmaktadır. Bununla beraber kendi hayatından bir kesit sunarak insan haklarıyla bağıntılı çokça ifade imkanı bulan evrensellik iddiasının da aslında performatif olabileceği ve keşfedilmemiş gerçekliklere yol açabileceğine dair kavrayışını paylaşmaktadır. Keşfedilmemiş gerçekliklere doğru giden yolda nasıl bir yeniden düşünme yapılmalıdır ki norma uymayanların yaşam içerisinde ölüme mahkum edilmedikleri bir durum yaratılsın diye de sorgulamalarına devam etmekte ve eserin ortaya çıkış amacına göz kırpmaktadır.

---

²⁶⁷ Judith Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, İstanbul, Metis Yayınları, Yedinci Baskı, 2019.

Eserin amacıyla beraber aynı zamanda Cinsiyet Belası'nın görevinin, meşruiyetin ötekileştirilmiş bedenleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi üzerine ısrar etmek olduğunu belirtmektedir. 1999 yılındaki önsözü sonlandırırken, bireylerin cinsel azınlık statülerinin hüküm sürmekte olan hukuk, siyaset ve söylemler için kabulünün ne kadar zor olduğu ancak yaşam için zaruri olduğu üzerinde durarak kimliklerin seferber edilmesinin altında yatan tehlikelerden birinin de iktidarın aynı kimlikleri bir araç olarak kullanması olduğu üzerinde durmaktadır.²⁶⁸

1990 yılında yazılan önsözde ise özellikle bir nokta üzerinde kendi yaşamından bir kesiti kullanarak durmakta ve yasa hakkında önemli bir çıkarım yapmaktadır:²⁶⁹

“İsyan ile azar aynı koşullara saplanıp kalmış gibi görünüyordu ki bu fenomen iktidarın örtük hilesine dair ilk eleştirel kavrayışıma sebep oldu: Yürürlükteki yasa insanı belayla tehdit ediyordu, hatta başına bela kesiliyordu, bütün bunları da onu beladan uzak tutmak için yapıyordu.”

Önsözlerin ardından eserin genel olarak değerlendirmesine geçilirken üç ana başlığın varlığından ve incelemelerin de mümkün mertebe bu başlıklar ışığında yapılacağından bahsetmek gerekmektedir.

İlk olarak “Cinsiyetin/Toplumsal Cinsiyetin/Arzunun Özneleri” olarak adlandırılmış olan bölümde Butler, feminizmin öznesi olan kadın üzerine değerlendirmeler yapmakta, toplumsal cinsiyet-cinsiyet ikililiğini yorumlamakta, iktidar-söylem rejimlerini açıklamaktadır. Feminizmin öznesi olarak kadınlar alt başlığında öncelikli olarak temsil alanlarının özne olma kriterlerini en başta belirlediğini ifade etmekte, başka bir deyişle siyasi ve dilsel temsile kavuşmak için önce özne olma halinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Özne olmanın siyasi ve hukuki anlamda önemine binaen şu tespiti yapmak doğrudur: Hukuki özneler belli dışlayıcı ve ötekileştirici pratikler vasıtasıyla üretilmektedir. Üretimde kullanılan bu pratikler siyasetin hukuki yapısının kurulması ile ortadan kalkarak üretilen düzen, temel ve doğal hal olarak gösterilmeye uğraşılmaktadır. Başka ifadelerle; hukuki düzen sadece temsil ettiğine inandığını üretmekte, yasa ise yasa önündeki özne mefhumunu üreterek bu oluşumu doğal öncül olarak kullanmaktadır. Öznelerin ve temsillerin bu şekilde istenilen minvalde üretimi devam ederken söylemsel olarak genelleştirilmiş ifadelerin de altında yatan farklar bulunmaktadır. Yasa önündeki

²⁶⁸ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.11-32.

²⁶⁹ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.33.

öznelerden biri olarak kabul edilen “kadın” öznesinden anlaşılanın ne olduğuna dair sorgulama yapılması gayet olasıdır ki temelde toplumsal cinsiyetin hem tarihsel hem de anlamsal değişimine dayalı olarak farklılaşmasının getirdiği tam kapsayıcı olmama hali yer almaktadır. Hem dil hem de siyasetin hukuki yapısıyla beraber günümüzde kurulan iktidar alanı belli bir kesimi kapsamakta, ancak bu alanın dışında da herhangi bir varlık söz konusu olmamaktadır. Bu durumun değiştirilmesi için Butler tarafından önerilen çözüm ise özellikle durağanlaşan, doğallaşan kimlik kategorileri üzerine eleştirel düşünerek ortaya çıkarılan iktidar alanının kapsamını ve yapısını değiştirmekten geçmektedir.²⁷⁰

A. Cinsiyetin Özneleri Üzerine

Cinsiyetin, toplumsal cinsiyetin veya arzunun zorunlu düzenindeki öznelerden bahsedilecek olursa iki cinsiyetin varlığına yönelik kabul varsayımında bile erkek inşasının yalnızca erkek bedenlere, kadın inşasının da kadın bedenlere yönelik olacağına dair anlam çıkartılmamaktadır. Başka bir deyişle cinsiyetler sorunsuz bir şekilde ikili gibi görünse de toplumsal cinsiyet üzerinde ikili bir sınırlandırma söz konusu olmamaktadır. Toplumsal cinsiyetin üretimini cinsiyetten bağımsız bir tarafa çekilmesi durumunda, toplumsal cinsiyetin bizzat kendisi akışkan bir yapıya bürünmekte ve “eril”in kadın bedenini, “dişi”nin de erkek bendenini imleyebilme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyetin yanında biyolojik cinsiyet olarak ifade edilen sabit yapıya da itiraz edildiği takdirde; onun da bir inşaya tabi olduğu ya da en başından beri biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ayrımına gerek kalmaksızın ikisinin de bir inşa ürünü olarak aynı olduğu gerçekliği mümkün kılınmaktadır. Ancak şurası açıktır ki; biyolojik cinsiyetin sabitliğinin kurulması ve devam etmesi yani bir nevi sabitlik bilgisinin garanti altına alınması, biyolojik cinsiyete yönelik ikililiğin söylemsellik öncesi bir alana ait olması ile sağlanmaktadır.²⁷¹

Toplumsal cinsiyete günümüz tartışmaları da referans alınarak değinildiği takdirde toplumsal cinsiyetin inşa edildiğini savunan kimi görüşlerde, toplumsal cinsiyet anlamlarının farklı anatomilere sahip bedenlere işlendiği fikri determinizm

²⁷⁰ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.43-50.

²⁷¹ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.50-53.

etkisiyle ifade edilmekte, bahsedilen bedenler kültürel yasanın edilgen alıcıları diye belirlenmekte, daha önceden kabul edilmiş olan ‘biyoloji kaderdir’ görüşü günümüzde ‘kültür kaderdir’ olarak kavranmaktadır. Toplumsal cinsiyetin söylemsel olarak çerçevesi ise kültürel olarak imgelenebilecek bir hat ile çizilmekte ve bu çerçeve içerisinde toplumsal cinsiyet olanakları açık değil sınırlı bir hal almaktadır. Bu çerçevenin sınırları söylemsel bir gücün etkisi ile belirlenmekte olup bu söylemsel güç bizlere evrensel olarak görünmektedir. Halbuki sınırları belirleyen kısıtlamalar; ilgili dilin imgeleyebildiği yere kadar ifade edilmekte, dilin sınırları aşıldığı noktada toplumsal cinsiyetin ifadesi mümkün olmamaktadır. Toplumsal cinsiyetin anlamına dair fazlaca bilinmez ve sorgulanan noktanın varlığı sebebiyle gerçekten köklü ve radikal bir biçimde konu üzerinde yeniden düşünme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Butler; Beauvoir’ın kadın düşmanlığı analitiğini dikkate alarak ‘özne’nin her zaman erkek olduğunu, evrensel olanla bir tutulduğunu; ancak bunların yanında dışı olan bir ‘öteki’den ayrıldığına yönelik görüşlerini belirtmektedir. Irigaray ise Beauvoir’ın ‘kadın cinsiyettir’ fikrine karşı olarak aslında kadın için bir cinsiyet olmadığını, onun ötekilik görüntüsü altında yatan bir eril cinsiyetten ibaret olduğunu ifade etmektedir.²⁷²

İkiliği, tekliği ve ötesini kuramsallaştırmaya ilişkin fikirlere bakıldığında; ilk olarak cinsiyet farklılığının gerçekleştiği kültürel ve tarihsel süreci yeknesak ele alan bir ekonominin mevcudiyetine yönelik sorgulama Butler tarafından yapılmaktadır. Tekleştirilen söylemlerin karşısında duran ‘öteki’ kavramı da bütünleştirici bir kavram haline bürünerek, başkaldırabilecek farklılıkları dizginleyerek fallosantrik yaklaşımı tekrar etme riskini barındırmaktadır. Tek bir üslup ile tarif etme çabasının terk edilmesi halinde ise, ister yatay isterse dikey ekseninde olsun bir sıralamanın yapılması da yine risk taşımaktadır. Örneğin, ‘kadınlar’ kategorisinin belirliliği üzerine kurulan kabul tarihsel, kültürel vb. kesişimlerin çokluğunu da göz ardı etmeye sürüklemektedir. Tüm biçimleri kapsayacağı vaadiyle bir koalisyon birliğinin oluşturulmasını dayatanlar da aslında önceden belirledikleri biçimlerin kabulünü gerçekleştirmekte ve aynı zamanda bu uğraşın peşine düşerek belki de istemeden kendilerini egemen konumuna yerleştirmektedirler. Koalisyon bünyesinde gerçekleşmesi beklenen diyalog mefhumunun da kültür ve tarihe bağımlı olduğu ifade edilmekte ve kimilerine göre sohbetin gerçekleşmesi üzerinde görüş ayrılıkları yaşanmaktadır. Diyalog mefhumu

---

²⁷² Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.53-61.

var oldukça da bahsedilen koalisyon içerisinde bir birlik kurulması söz konusu olmamaktadır. Birliğin oluşturulması çabasıyla koalisyonun tam kapsayıcı bir perspektif ile farklı ırk, sınıf, yaş, etnisite gibi bileşenlerle doldurulması da hatalı bir yaklaşım olarak görülmekte; çözüm olarak ise ilgili kategorinin tamamlanmamış olduğunu varsaymak açık bir alanın yaratılmasına hizmet etmektedir. Burada bir başka soru da dikkat çekmektedir: “*Etkili siyasi eylem için ‘birlik’ şart mıdır?*” Butler tarafından feminist eylemlerinin üzerinde anlaşılmış olan bir kimlikten ortaya çıkmasındansa, bir beklenti olmadan muhtemel eylem halinin daha da çabuk bir şekilde oluşması; özellikle kategorinin içeriği konusunda soru işaretleri barındıran bireyler açısından da uygun görülmektedir. Bunlara dayalı olarak kimlik var olan terimler ile ifade edildiğinde, hiç ortaya çıkmadan diğer oluşabilecek yeni kimliklerin önünde engel olmaktadır. Bunun da ötesinde, hali hazırda oluşmuş olan kimlikler ile kurulu siyasi mekanizmaların varlıkları devam ettikçe yeni kimliklerin oluşması söz konusu olarak görülmemektedir. İkilik, teklik ve ötesinin tartışıldığı bu noktada sonuç olarak kabul edilmesi gereken toplumsal cinsiyetin herhangi bir anda aslında tam anlamıyla bütünleşmemiş bir yapı olduğundan başkası değildir.²⁷³

Kimlik, cinsiyet ve töz hakkındaki fikirlere sıra geldiğinde ise; Butler, kimlik üzerine yapılan tartışmaların toplumsal cinsiyet kimliği tartışmalarından önce gelmesini sakıncalı bulmaktadır. Çünkü, kişiler toplumsal cinsiyetin diğerlerince kabul edilebilir olduğuna yönelik standartlarla cinsiyetlendirildiklerinde idrak edilebilir olmaktadır. Başka bir deyişle, toplumsal cinsiyet kimlikleri idrak edilebilir olduğunda kişiler kendilerinin farkına varmakta, sonrasında kimliklere dayalı olarak düşünebilmektedirler. Bahsedilen toplumsal cinsiyet kimliklerini idrak edilebilir kılan matriste ise; bazı kimliklerin bulunmaması söz konusu olup gerçekten de toplumda idrak edilebilme kriterlerine uygun olmadığı için norm dışı kabul edilen, gelişimsel hata olarak görülen toplumsal cinsiyet kimlikleri var olmaktadır. Ancak bu şekildeki, kimliklerin var olması hatta daha da ileri giderek artması idrak edilebilirlik sınırlarının genişletilmesinde belki de sınırların kaldırılmasında etki yaratmaktadır.²⁷⁴

Butler, hangi iktidar rejiminin toplumsal cinsiyete dayalı kimliklerin üretilmesinde etkili olduğuna dair farklı kişilerin görüşlerini toplamaktadır. Buna göre; Irigaray, tek bir cinsiyet yani eril cinsiyetin olduğunu ve “öteki”yi ürettiğini

²⁷³ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.61-65.

²⁷⁴ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.65-66.

belirtmekte, Foucault, cinsiyetin yaygın bir cinsellik ekonomisi tarafından üretildiğini savunmakta, Wittig ise cinsiyet kategorisinin her zaman dışıl olduğunu, eril olanın ise zaten evrensel olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Wittig heteroseksüel hegemonyanın darbe almasıyla beraber cinsiyet kategorilerinin dağılacağı konusunda Foucault ile görüş birliğinde bulunmaktadır. Foucault da zaten cinselliğin ikili olarak düzenlenmesinin özellikle tıbbi-hukuksal hegemonyaya darbede bulunan yapısökümcü cinselliği bastırıldığını belirtmektedir. Wittig de özel olarak öznelere ortaya çıkması için gerekli olanı şu şekilde ifade etmektedir: “*Bireysel öznelerin ortaya çıkması için öncelikle cinsiyet kategorilerinin yok edilmesi gerekir...*” Hali hazırda cinsi tekil olarak kullanan Wittig, yani tek cins olarak dışillik kabul eden, cinsiyetin imhasıyla beraber kadınların evrensellik boyutuna ulaşabileceklerini ileri sürmektedir. Butler’ın dilbilimsel olarak toplumsal cinsiyetin nasıl konumlandırıldığı üzerine fikirlerini sunarken, Foucault tarafından kaleme alınan Herculine Barbin’in kitabının önsözünden bahsetmekte; ayrıca hermafrodit Herculine’nin idrak edilebilirlik kriterlerini, var olan ikili sistemdeki kimliğe dair terimlerin toparlanıp tekrardan dağıtılmasıyla ve bu dağıtım sonrasında ikiliğin dışına taşmasıyla yerle bir ettiğini belirtmektedir. Ek olarak; Nietzsche, Ahlakın Soykütüğü adlı eserinde şu şekilde ifadeler yer vermektedir: “*Yapma, eyleme, oluşma fiillerinin ardında bir ‘varlık’ yoktur: ‘yapan’ yalnızca yapılanı eklenen bir kurgudur – mesele yapılandırılmıdır.*” Bunu dikkate alarak Butler da toplumsal cinsiyet ifadelerinin arkasında bir kimliğin yer almayacağını, o kimliğin bizzat ifadeler tarafından performatif yaklaşım ile üretildiğini söylemektedir.²⁷⁵

Butler; dil, iktidar ve yer değiştirme stratejileri başlığı ile beraber ifadelerine devam ederken Wittig’in saptırma/tersine çevirme eylemlerinin neticesinde hegemonik cinselliğin karşıtı olarak betimlenen dağınık, antigenital bir cinselliğin de ikililiği yeniden üretmeye mahkum olup olmadığını sorgulamaktadır. Karşıtlık dışında tartışma yaratan zamansal kavrama üzerinde de durarak yasanın öncesinde, sonrasında ya da bizatihi esnasında bahsi geçen yasayı alt üst edecek bir cinselliğin varlığı da ifade alanı bulmaktadır. Burada da Foucault’ya atıfta bulunarak, yasa değil de iktidar ilişkilerinin hem hukuki hem de üretici görevleri üstlendiği belirtilmekte; dolayısıyla iktidar ilişkileri himayesinde yer alan cinselliğin, yasanın basit bir tekrarı olmadığını söylemektedir. Bunun sonucu olarak cinsellik iktidar ilişkileri himayesinde yer aldıkça

---

²⁷⁵ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.67-77.

öncesinde, dışında ya da ötesinde bir cinselliğin inşa edilmesi söz konusu olmamakta; iktidar ilişkileri himayesinde inşa edilen cinselliğin tahakküm mekanizmalarını eleştirmeden yinelenmesinden başka bir işlevi yerine getiremeyeceği farz edilmektedir. Kültürel olarak inşa edilen cinselliğin reddedilmesinin mümkün olmadığı varsayımı halinde insanın ne şekilde kabul edileceği ve kurulacağı sorgulaması akıllara gelmekte, daha önceden kullanılan basit tekrar ve pekiştirmelerin dışında başka bir yöntemin ihtimali aranmaktadır. İnşa üzerine ileri sürülen görüşlerin devamında heteroseksüel inşaların aynı zamanda heteroseksüel olmayan çerçevelerde tekrar edilmelerinin; aslında sözde orijinalin de bir inşa, yanılısama olduğunu göstermekte, tüm bunların sonucu olarak heteroseksüel ve homoseksüel kimliklerin inşasının aslında bir orijinal-kopya ikilisi değil de kopya-kopya ikilisini oluşturduğu görülmektedir. Kopya ya da yanılısama olarak nitelendirilebilen inşa sürecini yöneten iktidar ilişkilerinden kendini kurtarmış bir kişi, cinsiyet ya da cinsellik kavramından bahsetmek mümkün olmadığı takdirde; inşa edilen kimlikler ile alt üst, ters yüz etme fiillerinin uygulanmasının mümküniyeti akıllarda soru işaretlerini oluşturmaktadır. Beauvoir'in düşüncelerini yansıtan 'kişi kadın doğmaz, kadın olur' ifadesi kadının başlangıcı ve sonu belli olmayan bir oluş olduğunu göstermekte ve toplumsal cinsiyetin de beden in tekrarlar barındıran düzenleyici işlemlere maruz kaldığı edimlerce doğal bir varlık görünümüne sürüklendiğini belirtmektedir.²⁷⁶

B. Yasakların Üretimi Üzerine

Butler, eserinin ikinci bölümünde "Yasak, Psikanaliz ve Heteroseksüel Matrisin Üretimi" başlığını kullanmakta ve giriş bölümünde baskıcı bir yasanın kendi gerekçesini yasa öncesinde yer alan durumu irdeleyen hikayede bulduğunu anlatmaktadır. Yasa öncesinde mevcut durum tekdüze bir anlatı ile gerçekleştirilmekte ve sonucunda yasanın ortaya çıkışı ile sorunların da çözüme ulaştığı duygusu verilmektedir. Bu durumda yasanın ortaya çıkışını dillendiren bu stratejik ve üzerinde düşünülmüş olan hikayesel anlatının bir taktikten ibaret olduğunu belirtmek mümkün görülmektedir. Atıfta bulunulan yasa öncesindeki alanda orijinal bir kimliğin kabulü dar perspektifli bir yapıda olmakta, günümüzdeki toplumsal cinsiyetin girift yapısına karşılık gelmemektedir. Orijinal kimlik yaklaşımı

---

²⁷⁶ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.77-90.

muhafazakar görüşlerin altyapısını beslerken aynı zamanda feminizm içerisinde de dışlayıcı bir politikanın oluşmasına sebep olmaktadır. Daha önceden de bahsedilen inşa edilmiş olma hali toplumsal cinsiyetin günümüzdeki şekillenmesine yardımcı olmakta ancak buradaki inşadan kasıt olumsuzluğa işaret eder halde olmaktadır. Ayrıca Butler tarafından yasa ötesindeki ve öncesindeki bedenlerin feminizmin hedefi haline getirilmesi halinde kuramın odağında bir kaymaya sebep olacağına inanılmaktadır. Bu noktadan yasanın varoluşsal yapısı hakkında sorgulama yapılmakta, yasa işleyiş bakımından hukuki, baskıcı veya indirgemeci midir yoksa kültürel anlamda yapı söküme uğratılması yolunu bilinçsizce mi açmaktadır?²⁷⁷

Psikanaliz temelli olarak yapılan değerlendirmelerde Lévi-Strauss'un akrabalık temelli ve Lacan'ın fallus merkezli tezlerine yer verilmekte, çalışmamızla ilgili olarak Lacan açısından söylemsellik öncesindeki imkansızlığa değinilmektedir. Butler; söylemsellik öncesindeki ikililiğin, cinsel farklılık alanındaki konumların tek anlamlılığını engellediği minvalinde soru yöneltmektedir. Jacqueline Rose'a da atıfta bulunarak Lacan'ın söylemsellik öncesinin olmadığı gerçekliğine dayanarak yasa öncesindeki bir durumdan bahsedilemeyeceği çıkarımında bulunmaktadır. Söylemsellik öncesinin imkansızlaştıran bu yaklaşım yasayı da hem baskılayıcı hem de üretici bir konuma yerleştirmektedir.²⁷⁸

Freud ile ilgili olarak değerlendirmelere gelindiğinde ise ilk etapta yasaklamaların sonuçları dikkati çekmektedir. Yasaklanmış bir heteroseksüel birliktelik söz konusu olduğunda nesnenin etkilendiği ancak arzunun etkilendiği görülmemekte, yasaklanan kişi arzusunu devam ettirerek karşı cinsten başka bir nesneye yönelebilmektedir. Ancak yasaklanmış bir eşcinsel birliktelik incelendiğinde, hem nesnenin hem de arzunun etkilendiği görülmektedir. Bunun devamında Butler, Freud tarafından toplumsal cinsiyetin oluşmasında etkili olduğu kanısına varılan yatkinliklerin oluşmasında yasanın etkisini sorgulamaktadır. Cevap olarak da Foucault'ya atıf yapılmakta ve yasanın söz konusu arzuları baskılayarak arka plana ittiğini yani ilgili arzuların dönüştürüldüğü, yer değiştirildiğini belirtmektedir. Buradaki yasa baskılama işlevinden ziyade üreticilik görevini kullanmakta, kendi konumunu korumak uğruna bastırılmış arzuyu tekrardan üretmektedir. Sonuç olarak baskıcı yasa heteroseksüelliği üreterek, yalnızca olumsuzlama yöntemini kullanarak

²⁷⁷ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.91-96.

²⁷⁸ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.118-119.

değil onay mekanizmasını da devreye sokarak meşru olanların sınırlarını çizmekte ve gayrimeşru olanları ayrı tutarak farklı bir alana taşımaktadır.²⁷⁹

Butler, psikanalitik açıdan çeşitli isimlerin ortaya çıkardığı fikirleri ayrıntılı bir şekilde paylaştıktan sonra meydana gelen toplumsal cinsiyet karmaşasını çözmek uğruna bir değerlendirme yapmaya gitmektedir. Özellikle çalışmamız açısından yaptığı çıkarımda, babaerkil yasanın kimliği sabit bir yapıda görmesini bir yapı söküme uğratmanın yolunun çoklu ve bir arada bulunan özdeşleşmelerin toplumsal cinsiyet bünyesinde meydana getirecekleri çatışmalar vasıtasıyla olabileceğini belirtmektedir. Babaerkil yasa bünyesinde katılmış olan eril ve dişil tarafların varlıklarının sarsılması ve anlamlarının eleştirilmesi için bu yola başvurmak gerekmektedir.²⁸⁰

İktidar olarak yasağı yeniden formüle etmeye dair açılan başlık altında Butler tarafından Gayle Rubin'in yaklaşımları üzerinde durulmaktadır. Rubin toplumsal cinsiyetin ortadan kaldırılması için çok da beklendik bir şekilde biseksüellik ve eşcinsellik için gerekli kimlik imkanlarının yaratılması ve heteroseksüelliğin zorunluluk halinin sonlandırılmasını önermektedir. Heteroseksüelliğin zorunlu hale gelmesi de Rubin tarafından biyolojik çokcinselliğin çeşitli dönüşümlere uğrayarak özellikle kültürün emrettiği heteroseksüelliğin bir hiyerarşi mekanizması içerisinde tepede var olup diğerlerini de kendine göre var etmesi diyerek açıklamaktadır. Rubin'in bu görüşleri özde zorunlu heteroseksüelliği yaratan kültürün ve yasanın bir şekilde söküme uğratılacağı ve tüm bedenlerin cinsiyet farkları göz önüne alınmaksızın dikkate alınacağına dair düşüncelere dayanmaktadır. Aynı başlık altında Rubin ile beraber Foucault'ya da dair çeşitli çıkarımlarda da bulunan Butler yasanın evrenselliği üzerine açıklamalar yapma ihtiyacı duymaktadır. Bir yasanın evrensel olduğunu ifade etmenin tüm kültürlerde ilgili yasanın aynı şekilde görev yaptığını belirtmekten geçtiğini söylemenin mümkün olmadığı dillendirilmekte ve evrensellik denildiği takdirde bu yasanın etkili olacağı egemen bir çerçevenin varlığından bahsedilmektedir. Başka bir deyişle evrensel bir yasa her toplumda, her yerde değil de her toplumda, belli bir yerlerde işlemektedir.²⁸¹

---

²⁷⁹ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.122-132.

²⁸⁰ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.133-134.

²⁸¹ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.141-150.

C. Bilineni Altüst Eden Bedenler Üzerine

Butler, bu eserinin üçüncü yani aynı zamanda sonuncu bölümünde altüst edici bedensel eylemler üzerinde durmakta ve Julia Kristeva, Michel Foucault, Monique Wittig gibi düşünürlerin eserlerini de kullanarak değerlendirmelerde bulunmaktadır.

İlk olarak Julia Kristeva'nın beden politikasına bakıldığında Butler tarafından sürdürülebilir bir altüst etme stratejisi olmadığı düşünülerek; dürtüler, dil ve ataerkil ayrıcalık arasındaki ilişkiyi daha sürdürülebilir bir strateji oluşturmak amacıyla ifade edileceği belirtilmektedir. Kristeva, anne bedenini ve lezbiyen deneyimini bir heteroseksüel konum vasıtasıyla tasvir etmekte, babaerkil yasa üzerinden kadın eşcinselliği inkar edilmekte ve kültürel bir yanı olan anneliğin çeşitli anlamları reddedilmektedir. Kristeva hali hazırda altüst ediş pratiklerinin kültürel yapısıyla ilgilenmemekte, aksine altüst ediş ona göre kültürün yüzeyine kadar gelmekte ve teğet geçerek geldiği yere geri dönmektedir. Bu durumda da babaerkil yasayı geçebilecek bir dil imkanı bulunamamakta, bulunsa dahi bu yasanın alanının aşağılarında kalmaktadır. Dolayısıyla da Kristeva'nın ileri sürdüğü şiirsel dil ve annelik pratikleri babaerkil yasayı bir yere kadar etkileyebilmekte, altüst edebilmekte ancak sonunda tekrardan boyunduruğu altında girmektedirler. Sonuç olarak altüst edişin kaynağının kültür dışında bir yerde tutuluyor olması etkili ve gerçekleştirilebilir olma ihtimallerini yok etmektedir. Kristeva annelik içgüdüsünün ontolojik statüsünün babaerkil yasa öncesinde bir yerde olduğunu savunduğu için, babaerkil yasanın baskıladığı doğurma arzusunun nedeni olduğuna dair olan bilgiyi fark edememektedir. İşte bu arzular belki de, babaerkil yasa öncesindeki nedensellik bünyesinde değil de akarabalık ilişkilerinin getirdiği toplumsal pratik olmasının bir kanıtı olarak ifade edilmektedir. Butler tarafından son bölümde Kristeva'nın düşünceleri Foucault ile beraber irdelenmektedir. Foucault'ya göre beden cinsiyetlendirilmiş bir yapıda olmamakta, ilgili beden söylem içerisinde hayat bulması iktidar ilişkileri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. İktidar, söylem ve beden örgütlemesi olan cinsellik mefhum cinsiyeti üretmekte, bu mefhum da kendi yaratımında söz sahibi olan iktidar ilişkilerini yaygınlaştırmaktadır. Butler'a göre Foucault'nun bu çerçevesi Kristeva'nın dışı bedene dair görüşlerinin çözümüne yönelik kullanılabilir ve şu ifadeler ile ilişki anlatılmaktadır:²⁸²

---

²⁸² Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.167.

“Kristeva’nın söylemden önce gelen, dürtülerin yapısında kendi nedensel kuvvetini gösteren bir anne bedeni savına karşı Foucault kuşkusuz annenin bedeninin söylemsellik öncesi bir şey olarak söylemsel inşasının bir taktik olduğunu, bu taktik vesilesiyle annenin bedeni fikrini üreten iktidar ilişkilerinin gelişip gizlendiğini savunurdu.”

Bu durumda anne bedeni bir temel ya da kültürün örtük nedeni olarak algılanmamaktadır. Onun yerine anne bedeni, dişi bedenden anneliğin özü ve arzusunun yarasını üstlenmesini talep eden bir cinselliğin sonucu olarak kavranmaktadır. Ayrıca Kristeva babaerkil yasayı baskılayıcı olarak tanımlarken, Foucault’nun aksine aynı yasanın üretkenliği hakkında açıklamaz kalmaktadır. Sonuç olarak da yasayı altüst etmenin yolunun ancak ve ancak yasanın kendi içinden özellikle beklenmedik ve farklı olayların, ihtimallerin ve türevlerin denenerek yapılacağı aşikar görülmektedir. Kültürel olarak inşa edilmiş olan bedenin özgürleşmesi bu sayede gerçekleştirilebilmekte ancak bedenin doğal olan geçmişine ve orijinaline dair bir özgürleşmeden ziyade kültürel imkanlarının geleceğine yönelik olmaktadır.²⁸³

İkinci olarak Foucault, Herculine ve cinsel süreksizlik politikası başlığı altında Foucault’nun en bilinen eserlerinden ve bizim de bir önceki başlıkta değerlendirdiğimiz Cinselliğin Tarihi ile Herculine Barbin’in otobiyografisine yazmış olduğu önsöz dikkate alınarak değerlendirmeler yapılmaktadır. Foucault, cinsiyetin yanlış inşasına karşı olarak onu bir nedenden ziyade sonuç olarak ele almakta ve bedensel hazların nedeni olarak kabul edilmiş olan cinsiyetin yerine özellikle bir iktidar biçimi olarak nitelendirdiği cinselliği koymaktadır. İktidar ve cinsellik ikilisinden oluşan bu modellemede bir takım varsayımlar kabul edilmektedir. İlk olarak iktidar ve cinsellik ontolojik anlamda birbirinden ayrı olmakta, ikinci olarak ise iktidar kendisine yeterli ve sağlam olan cinselliği kontrol etmek veya özgürleştirmek için işlemektedir. Bedenlerin cinsiyetlendirilmiş olması toplumsal düzenlemelere tabi olunmasına ve aynı zamanda toplumsal düzenlemeleri meydana getiren yasaların da yerleşmesine sebebiyet vermektedir. Buna dayanarak Foucault, cinsiyetin ortadan kaldırılmasıyla beraber bedensel işlev, haz ve özelliklerin kalıp cinsiyetlerin boyunduruğu altından kurtularak çoğalacağını öngörmektedir. Ek olarak iktidar ilişkilerinin ve bu ilişkileri düzenlemede görevi olan yasaların öncesinde yer alan cinsellik mefhumunun da aldatıcı bir kuruntu olduğu ileri sürülmektedir. Ancak şurası nettir ki ister yasadan önceki cinsellik, isterse de yasadan sonra meydana gelebilecek

²⁸³ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.151-168.

olan itaatsizlik tekrardan cinselliği üretmekte ve dışarıda kalanların cinselliğini de biçimlendirerek gizlenmeye devam etmektedir. Bu işlemlerin oluşu durumunda tek anlamlılık her ne kadar terkedilerek çokluluk hali benimsenmek istense de sonuçta yine bir ikililikle karşılaşmak olası görülmektedir. Foucault da özellikle kaleme aldığı önsözden anlaşılana göre eşcinselliğin cinsiyet kategorisinin yıkılması için bir yöntem olabilmesi ihtimalinin yanında asıl çözümün kimliksizlikten geçtiğini ifade etmektedir. Foucault çokluluğu ifade etmek için de Plutarkhos'un meşhur kişilerin paralel hayatlar sürdüğünü ve bu hayatların sonsuzlukta bir araya geldiği fikrine atıf yapmakta, ancak farklı bir şekilde hayatlardan bazılarının sapma göstererek bilinmezlik içerisinde kaybolduğunu ve hiçbir kuvvetin de bu hayatları bir noktaya getiremeyeceğini belirtmektedir. Bu çokluluk dünyasında somut olarak var olan hayatlara örnek teşkil eden Herculine hikayesinde; kendisinin yasanın yargı alanına girmediğini, sürgünlüğünün bile bir ceza olarak yargı bünyesinde değerlendirilmediğini belirterek dışlanmışlık duygusunu "*benden kaçınan bu dünyada yerim işaretlenmemişti*" ifadesiyle anlatmaktadır. Herculine diğerleri tarafından ayıplanmadığında dahi kendisini suçlu bulduğunu söyleyerek hukuki yasanın toplumsal cinsiyeti belirleyen yasadan çok daha etkili olduğunu bizlere göstermektedir. Ancak unutulmamalıdır ki Herculine bir özne olarak yasanın dışında yer almaktadır ancak bu dış dediğimiz alan yasanın içerisinde var olmaya devam etmektedir.²⁸⁴

Sonsöz niyetine bilimsel olmayan hamış alt başlığı ile beraber eserde bazı bilimsel tespitler üzerinden de değerlendirmeler yapılmaktadır. Dr. David Page'ın yaptığı tespitler göz önüne alınarak erkekliği belirleyen genlerin dişilerdeki X kromozomunda da görülmesi üzerine erkekliği belirleyen erkeklerde etkin, kadınlarda ise edilgen yapıda olması iddia edilmektedir ve Butler, bu iddiaya yönelik olarak haklı ve mizahi bir yorum eklemektedir: "*Aristoteles yaşıyor!*" Genetik bilimi hakkında uzmanlaşam isimlerden Eva Eicher ve Linda L. Washburn da cinsiyetin belirlenmesi söz konusu olduğunda erkekliğin etken olduğu ancak belirlenim esnasında yumurtalıkların varlığı dikkate alınmayarak veya edilgen sayılarak araştırma konusu olmaktan çıkarıldığını belirtmektedir. Bilimsel araştırmalara yönelik bilgiler de kullanılarak cinsiyetli bedenlerin o ya da bu olduğuna dair ön kabullerimizin kültürel olarak uzlaşmalarımıza sığmayan, kategorilerin dışarısında yer alanlarca alt

---

²⁸⁴ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.168-184.

üst edilebileceği kayda değer görülmektedir. Bu sayede tuhaf, tutarsız olanların aslında birer inşa sürecine tabi olduğu ve bu sürecin yinelenebileceğinin anlaşılması mümkün kılınmaktadır. Wittig ise birazdan ayrıntılarına yer verileceği üzere bu inşa süreçlerinin heteroseksüel matris bünyesinde olduğunu belirtmekte ve eril ile dişinin yalnızca o matris içerisinde var olabileceğini söylemektedir.²⁸⁵

Üçüncü olarak Monique Wittig: Bedensel çözülme ve kurgusal cinsiyet başlığı altında inceleme yapılmakta Simone de Beauvoir'in teorileri değerlendirilerek başlanmaktadır. Beauvoir, İkinci Cins adlı eserinde "*kişi kadın doğmaz, kadın olur*" ifadesine yer vermektedir. Doğum esnasında bebeğin insanlaştığı an da aslında cinsiyetine dair sorunun cevaplandığı an olarak gerçekleşmektedir. Var olan iki toplumsal cinsiyet kategorisine dahil olmayan bedenler ötekileştirilerek tiksiniç olanlar alanına kaydırılmaktadır. Beauvoir, biyolojik cinsiyetin değişmez olduğuna toplumsal cinsiyetin ise edinildiğine inanmakta ve toplumsal cinsiyeti kültürel yaklaşımla beraber değişken olarak nitelendirmektedir. Bu formülasyon da bedenlerin toplumsal cinsiyetlerinin iki ile sınırlı olamayacağına işaret etmektedir. Wittig ise Beauvoir'in ifadesine karşılık olarak "*Kişi kadın doğmaz.*" başlıklı makalesi ile kendisini farklı konumlandırmaktadır. Buna göre cinsiyetin ne değişmez ne de doğal olduğu, üreme odaklı cinselliğe fayda sağlayacak şekilde siyasi olarak kullanıldığını söylemektedir. Başka bir deyişle erkek ve dişi cinsiyetlerinin varlığı üreme odaklı olan zorunlu heteroseksüelliğin varlığını devam ettirebilecek bir ekonomiye hizmet ettiğini ifade etmekte, sonuç olarak da Wittig'e göre biyolojik ile toplumsal cinsiyet arasında bir fark görülmemektedir. Ayrıca Wittig lezbiyenin kadın olmadığını iddia etmekte, bunun sebebi olarak da kadının yalnızca erkekle karşılık halinde var olduğunu, bunun heteroseksüelliği beslediğini ve lezbiyenin de heteroseksüel matriste yer almaması sebebiyle bunlara uymadığını göstermektedir. Lezbiyen ona göre ne kadın ne de erkektir, bahsedilen kategorilerin ötesinde yer almaktadır. O halde Wittig'in düşüncelerine göre şu ifade bizlere bir özet vermektedir: "*Kişi kadın doğmaz, kadın olur; üstelik kişi dişi doğmaz, dişi olur; daha da radikal, kişi isterse ne dişi ne eril, ne kadın ne erkek olur.*" Sonuç olarak Wittig hem düşünceleri hem de eserleri ile ifade ettiği üzere bedenlerin ve cinselliklerin bahsi geçen kategoriler olmaksızın tekrardan düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Tüm bunların ötesinde aynı zamanda dile dayalı olan söylemsel inşa sürecine de değinilmektedir. Dil, zamanla beraber tekrar

---

²⁸⁵ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.184-190.

edilen bir edim sürecidir ancak yanlış olarak dil tarafından üretilenler olgu olarak kabul edilmektedir. Cinsiyetleri de bu şekilde söylem haline getirmek ya da başka bir deyişle adlandırmak aslında tahakküm mekanizmalarını aktive eden bir eylem olarak belirtilmektedir. Bu söylemsel yaklaşım zorlamaları oluşturduğu gibi uzun vadede yasaların da oluşmasında etkili olmaktadır ve bu zorlamalar cinsiyetin adlandırılması ile beraber kişinin kendisini uymak zorunda olduğu bir yapay dünyayı gerçekleştirilmektedir. Oluşturalan bu ikili cinsiyet sisteminin yıkılması ile beraber pek çok cinsiyetin bulunduğu bir alanın ortaya çıkacağı inancı Wittig tarafından sahiplenilmekte, “*ne kadar birey varsa o kadar cinsiyet vardır*” ifadesi ile bu görüşü irdelenmektedir. Sonuç olarak cinsiyetin kontrol edilmez bir şekilde nicel olarak çoğalması aynı zamanda o kavramın değillenmesine de sebep olabilmektedir. Birey sayısı kadar cinsiyetin varlığı söz konusu olduğunda cinsiyet genelleştirme ya da kategorizasyon yapmak amacıyla kullanılmasına ihtiyaç kalınmayan bir kavram olarak lanse edilebilmektedir. Wittig’in teorilerinde değindiği heteroseksüellik ve eşcinsellik ayrımı Butler tarafından sorunlu bulunmaktadır. Butler böyle bir ayrımın yanlış olduğu, aslında her birinin bünyesinde ruhsal olarak bir diğeri de barındığı gerçeğinin var olduğu üzerinde durmaktadır. Ayrıca cinselliği yapılandıran tek iktidar biçiminin de heteroseksüellik olmadığı belirtilmektedir. Her ne olursa olsun iktidarın geri çekilmesi veya reddedilmesi mümkün görülmemekte ancak yeniden şekillendirilmesinin mümküniyeti hakkında bahsedilmektedir. Butler da iktidarı tamamen alaşağı etmektense, altüst edici bir tarzda ve parodiyle yeniden şekillendirilmesini efektif bulmaktadır. Sonuç olarak dikkat edilmesi gereken noktaların cinsiyet kategorisinin ve doğallaştırılmış heteroseksüelliğin birer inşa sürecinin sonucu, doğal değil de siyasi kategori olduğu söylenmektedir. Kimliklerin inşa, yıkım, devam süreçlerinin aslında kültürel alanda yer alan dinamik yapılar olduğunu unutmuyarak; Beauvoir ve Wittig’in söylemlerinden yola çıkarak kadın olmak, kadın haline gelmek veya ne erkek ne de kadın olmak mümkün görülmektedir. Burada ne erkek ne de kadın ile bahsedilen androjen, üçüncü cins vb.’den ziyade ikililiği aşmak uğruna yapılan çaba olup, hatta daha da ilerisi ikililiği kabul edip, çoğaltılıp alt üst edilebileceği bir içten yıkım süreci olarak tanımlanmaktadır.²⁸⁶

Son olarak ise bedensel yazıtlar, performatif altüst edişler başlığı altında anlaşılacağı üzere beden odaklı fikirler ve aynı zamanda genel olarak cinsiyetin

---

²⁸⁶ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.190-213.

performasyona dayalı durumu irdelenmektedir. Bedensel hareketler, edimler ve kişini arzusu her ne kadar içsel bir etki üretir gibi görünse de bu üretim bedenın yüzeyinde gerçekleşmektedir. Bahsedilen hareketler ve icralar performatif yapıda olup kimliğin dışavurumu yoluyla yapılan üretimler olmaktadır. Butler'ın fikirleri içerisinde kendisine özellikle yer bulan *drag* toplumsal cinsiyeti taklit ederek, toplumsal cinsiyetin yapay, üretilebilen ve tekrarlanabilen yapısını gözler önüne sermektedir. Burada söz konusu durum orijinal olarak kabul edilen mefhumun bir nevi parodisi olup hali hazırda orijinal olanın da temeli olmayan bir taklitten ibaret gerçekleşmesine dayanmaktadır. Yani başka ve öz bir deyişle “...taklitmiş gibi yapan bir üretilimdir.” Sürekli olarak yer değiştirme, yeniden tanımlanmaya maruz kalınması kimlikleri akışkan bir yapıya sokmakta ve özcü olduğu iddiasını barındıran toplumsal cinsiyet çalışmalarını yerle bir etmektedir. Günümüz toplumunda var olan toplumsal cinsiyetlerin istenildiği gibi icra edilmesi beklenmekte ve aksi bir durumda cezalar ile karşılaşması mümkün kılınmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki toplumsal cinsiyet belli bir öz ile oluşan bir olgu değil edimler neticesinde ortaya çıkan bir performans olmaktadır. Bahsi geçen edimlerin olmaması halinde de toplumsal cinsiyetten bahsedilmesi mümkün görülmemektedir. Bu sebeptendir ki toplumsal cinsiyet üretimini kendisinin devamlılığı için gerekli olduğundan gizli tutan bir inşa olarak adlandırılabilir. Tarihsel süreç boyunca da dışarıda kalan toplumsal cinsiyetlere zorla inandırılmamasının temelinde inşanın bireyleri zorunluluğa ve sürecin doğallığına yönelik inanmaya itmesi yer almaktadır. Aslında bu süreçler boyunca gerçekleştirilenler kültürel alan içerisinde kimi zaman belli bir forma sokulan kimi zaman da engellenen imkanlardan ibaret olmaktadır. Eğer ki toplumsal cinsiyet nitelikleri ve edimleri ile birlikte performatif bir yapıda olduğu kabul edilirse, bunun arkasında yer alan sabit ve öz bir kimliğin de olamayacağı anlaşılabilmektedir. Bu sayede tüm toplumsal cinsiyetlerin ortadan kalkması mümkün olabilmekte ve düzenleyici bir görev üstlenen hakiki toplumsal cinsiyetin aslında bir kurgu olduğuna fark edilebilmektedir. Butler eserinin sonuç bölümüne geçmeden önce şu ifadelere yer vermektedir.²⁸⁷

“Toplumsal cinsiyetler ne hakiki ne sahte, ne gerçek ne görüntüsel, ne orijinal ne türev olabilirler. Fakat bu niteliklerin inanılır taşıyıcıları olarak toplumsal cinsiyetler aynı zamanda kökten ve bütünüyle inanılmaz kılınabilirler.”

²⁸⁷ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.214-231.

Sonuç bölümünde ise manidar bir şekilde parodiden siyasete başlığı atılmakta ve Butler'ın özellikle kimliklerin altüst edilmesine yönelik olarak son ifadelerine yer verilmektedir. Kimlik politikaları temelli akıl yürütmeler, siyasi temellendirmelerin yapılması ve eylemleştirilmesi için bir kimliğin bulunduğu varsayımından yola çıkmaktadır. Butler ise yapılanın arkasında yer alan bir yapanın bulunma zorunluluğunun olmadığını, yapanın aslında yapılan içerisinde var olarak değişken bir şekilde üretildiğini belirtmektedir. Aynı zamanda kendiliğin ve edimlerin birbirleri içerisinde ve yine birbirleri aracılığıyla nasıl inşa edildiği, üretildiği ilgi alanımıza girmektedir. Kimliklerin kategorizasyonunda kullanılan çeşitli özellikleri gösteren genel ifadelerin sonunda yer alan “ve diğerleri, vesaire, ve benzeri” gibi ifadeler aslında bu kalıpların yatay olarak ilişkisini göstermekte ancak hiçbir zaman öznel olarak ifade edilememektedir. Butler, bu ifadelerden aslında herkesi tanımlayamayışını içeren bir siyasi dürtünün çıkarılması gerektiğini önermektedir. Bu ifadeler hem tükenmişliğin bir göstergesi hem de bu sürecin sınırlandırılmasının mümkün olmadığını ifadesi olduğunu söylemektedir. Ancak aynı zamanda bu ifadeler tüm bunların katıyen sınırlandırılmayacağını işareti olarak tanımlanmaktadır. Kimliklere dayalı olarak sınır tanımayan bu yapı sökülür ek olarak siyasetin de bir yapı sökülür anlamına gelmemektedir. Burada asıl yapılması gereken imkansız olarak görülenlerin de her halde bir imkanın olduğunu göstermektense, imkan dahilinde olanları yeniden belirlemekten geçmektedir. Siyaseti daha önceden belirlenmiş olan bir takım sabit özneye göre düzenlenmiş olan bir yapı diye kabul etmekten vazgeçerek, siyasete dair yeni biçimlerin var olan enkazdan tekrar doğabileceğine dair inancı sürdürmek gerekmektedir.²⁸⁸

D. Değerlendirme

Judith Butler'ın Cinsiyet Belası adlı eserinin incelemesi sonrasında da özgün bir değerlendirme yapmak gerekirse, öncelikli olarak eserin 1999 yılındaki önsözünde yer alan keşfedilmemiş gerçekliklere giden yolda norm dışı kalanların da yaşamlarına devam edebilmeleri için izlenecek yol uygulamasının bizlere queer kuram arayışına dair bir tür göz kırptığını söylemek mümkün görülmektedir. Bunun yanında açık bir

---

²⁸⁸ Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, s.233-241.

şekilde; bu eserin amacının, meşruiyetin ötekileştirilmiş bedenleri de kapsamasını yani aslında queer kuramın da temel amacını belirtmektedir.

Eserin içeriğine göz atıldığında tam anlamıyla bir özne olabilmenin sadece bireye ait olan bir karar değil de aynı zamanda iktidar ve toplumun çeşitli yöntemler ile kabullenmesi ile sağlanabileceğini söylemek doğru gelmektedir. Çünkü özellikle hukuk var etmek istediği öznelerle yönelik olarak düzenlemeleri yerine getirmekte, diğerlerini ise hiçbir düzenlemeye konu etmeyerek yok hükmünde kalmasına sebep olmakta ve bu sayede ötekileştirilmiş olanların bahsedildiği gibi bir özne olmasının önüne geçilmektedir. Ek olarak hakkında düzenleme yapılan öznelerle dair kullanılan genel ifadeler de -ki Butler 'kadın' üzerinden örnek vermektedir- kapsayıcı bir sisteme sahip olabilmek için bir mücadele alanı yaratmaktadır. Şimdiye kadar kabul edilen ve üzerinde çokça konuşulan 'kadın' öznesinin iktidarın gözündeki anlamına bakıldığında gayet dar anlamlı bir kullanımı mevcut olup bu kapsamın genişletilmesi halinde kazanım elde edilebileceği açıktır. Bir kimlik kategorisine iktidarca yüklenen anlam ile bireyler tarafından içeriğinin ne şekilde doldurulduğu arasındaki fark temsiliyeti olumsuz yönde etkilemekte ve queer kuram gereğince de bir kategorinin kullanılması zarurieti halinde anlamın en geniş şekilde şekillendirilmesi gerekmektedir.

Özel olarak seçilmiş bir kategorinin anlam genişliğinin de ötesinde hali hazırda toplumda yer alan cinsiyete dayalı ikililik sorunsalına da değinilmelidir. Her ne kadar biyolojik sebepler kullanılarak uzun senelerdir kadın ve erkek olmak üzere ikililik içeren bir sistem topluma hakim olsa da özellikle toplumsal cinsiyet penceresinden bakıldığında böyle bir iki tarafın olamayacağı, aksine kimliklerin akışkanlığı sayesinde çeşitliliğin mevcut olduğu söylenebilmektedir. Ancak kimliklere yönelik bahsedilen akışkanlık sadece toplumsal cinsiyet tarafında değil aynı zamanda biyolojik cinsiyet konusunda da yerini almakta ve özellikle biyolojik ve toplumsal cinsiyetin birer inşa süreçlerine tabi olduğu ifade edilmektedir. Bahsi geçen inşa süreçleri her ne kadar biyoloji etkisinden kurtulsa da kültür etkisi altındaki yerini tam olarak terk etmiş değildir ve bu durum her ne kadar inşa sonucunda çeşitlilik olsa da bu çeşitliliğin ilgili kültür sınırlarında kalacağını göstermektedir. Hatta bir adım ileriye gidildiğinde yani kültür etkisinden kurtulduğunda dahi söylemsel olarak üretilen kimliklerin etrafında dile dayalı olarak bulunan bir sınır çizgisine rastlanmaktadır. Çünkü insanlar dillerinin sınırları dahilinde üretim yapabilmekte ancak bu sınır çizgisi zamana bağlı olarak

sürekli değişken bir yapıya sahip olmaktadır. İşte bu noktada queer kuramın varlığının önemine dair tekrardan müteşekkik olmak gerekir ki, kuramın da belirttiği üzere bu akışkan yapı sonu belli olmayan bir süreçtir ve zaman olgusu içerisinde değişim sürekli olarak devam etmektedir.

Kimliklerin böylesine akışkan bir yapıya sahip olduklarına dair iddiaların yanında somut bir örnek vermek gerekirse, feminizm eleştirisi yapan Butler ve günümüz gerçekleri ele alındığında ‘kadın yürüyüşleri’ akıllara gelmektedir. Öncelikle Butler, etkili bir eylem için birliğin şart olup olmadığını sorgulamakta ve aynı kategori altından bir koalisyonun ortaya çıkarılması halinde dahi bir egemenin ortaya çıkmasını muhtemel görmektedir. 8 Mart günü ile bağlantılı olarak dünyanın dört bir yanında organize edilen kadın yürüyüşleri de düşünöldüğünde ise burada ifade edilen kadın kategorisinin kapsayıcılığına dair şüpheler oluşmaktadır. Özellikle son dönemde gözlemlendiği üzere kadın yürüyüşlerine katılanlar ilk başta biyolojik kadınlardan oluşmakta ve sonrasında çeşitli mücadelelerin verilmesiyle trans deneyimine sahip bireylerin de dahil edilmesi, son olarak ise beyan esaslı bir temelde kendini kadın olarak tanımlayan bireylerin yer alması şeklinde ilerlemektedir. Bu örnek bize bir yandan süreç dahilinde kapsayıcılığın nasıl geliştiğini göstermekte ancak bir diğer açıdan bakıldığında iktidara sahip olmayan ve hatta toplum içerisinde ötekileştirilmiş diyebileceğimiz bireylerin bile diğerlerini dahil etme konusunda ne kadar katı olduğunu anlatmaktadır. Politik anlamda güç sahibi olabilmek adına oluşturulmak istenen bir birliğin çeşitli kategoriler dikkate alınarak kurallara tabi tutulmasındansa bu birliğin hiçbir zaman oluşumunu tamamlamayacak ucu açık şekilde bırakılması gerekmektedir ki queer kuram gereğince de sadece kimliklerin kendi bünyesinde değil bireylerin birer özne olarak toplum içerisinde var olmasında da bu akışkan yapının korunması sağlanmalıdır.

Kimliklerin ve öznelerin bağlı oldukları bedenler üzerine ise Butler; Kristeva, Foucault ve Wittig’in fikirlerini de kullanarak altüst edici bedenler ile bu bedenlerin eylemleri üzerine çeşitli düşüncelerini paylaşmaktadır. Özet olarak; Kristeva, babaerkil yasanın altüst edilebilmesi için yasanın kendisinden beklenmeyecek eylemlerin ortaya çıkarılmasını öngörmekte; Foucault, cinsiyeti cinselliğin bir sonucu olarak tanımlayarak kalıplaşmış cinsiyetlerin kaldırılması halinde bedensel haz ve arzuların özgürleşeceğini düşünmekte; Wittig ise, doğum ile beraber bir cinsiyet atamasının olmaması halinde yani cinsiyetlerin ortadan kaldırılması veya tekrardan

düzenlenmesi sonucunda kazanım elde edilebileceğini belirtmekte çünkü ne kadar birey varsa o kadar da cinsiyetin olacağını savunmaktadır.

Tüm bu düşüncelerle birlikte Butler, bedensel hareketler üzerine eğilmekte ve toplumsal cinsiyete dayalı olarak performatif bir alan belirlemektedir. Bireyler, sürekli olarak bedensel eylemleri vasıtasıyla kendi toplumsal cinsiyetlerini üretmekte ama aynı zamanda özde olduğu iddia edilenin de bir üretimini gerçekleştirmektedir. Yani birey etrafına yansıtmadan önce kendi iç dünyasında cinsel kimliğine yönelik olarak inşa sürecini gerçekleştirmekte, gerçekleştirdiği inşayı dış dünyaya bireye öznel bir filtreden geçirerek yansıtmakta, dış dünyadan gelen olumlu veya olumsuz tepkileri de göz önüne alarak kendi iç dünyasındaki inşayı değiştirerek yinelemektedir. Bu döngü esnasında bazı bedensel eylemlerin sürekli olarak tekrar edildiği görülmekte ve bu tekrarlar bireyin kimliğinin kalıcı olabilecek yanını gerçekleştirmektedir. Ancak ne inşa süreci belli bir zamanda nihayete ulaşmakta ne de kimliğimizin kalıcı diyebileceğimiz tarafı bu niteliğini sonsuza kadar korumaktadır. Bu sonsuz sürecin gerçekleşmesine sebep olan zamansal, kültürel, coğrafi vb. her türlü değişimin yanında söylemsel olarak da gerçekleşen değişiminin yeri çok önemli olarak görülmekte; örneğin, bundan birkaç sene öncesinde bireyler kendilerini, karşısındaki bireyin entelektüel zekası sebebiyle cinsel çekim hissetme olarak tanımlayabildiğimiz sapyoseksüel olarak kategorize etmediği bilinmektedir. Söylemlerin değişmesi ve yeni ifadelerin de hayatlarımıza girmesiyle beraber zaten hiçbir zaman sonuca ulaşmayan inşa süreci akışkanlığını daha da arttırmakta ve bu noktada sabit bir kimlikten bahsetmek neredeyse imkansız olmaktadır.

Queer kuramın da savunmuş olduğu kimliklerin bir sabitlik ile ifade edilemeyeceği görüşü kuramın ebeveynleri olan Foucault ve Butler'ın düşünceleri doğrultusunda yeniden karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen akışkan yapı da hiç kuşkusuz bugüne kadar gerçekleştirilmiş düzenlemelerin de zeminini sarsmakta ve yenilenmenin hatta radikal bir değişimin ihtiyacını gözler önüne sermektedir. Bu ihtiyacı teorik fikirlerin yanında farklı düşünürlerin de ifadeleri ile derleyen ve açık bir şekilde queer kuram hakkında değerlendirmeler yapan Annamarie Jagose'nin eserine de değinmek, hem kronolojik hem de sistemsal olarak kuramın anlaşılabilmesi için gerekli görülmektedir.

IV. Annamarie Jagose – Queer Teori: Bir Giriş (Queer Theory: An Introduction)

Annamarie Jagose tarafından bu eser, 1996 yılında ilk defa yayınlanmakta ve içeriğinde queer kurama yönelik olarak hali hazırda literatürde ileri sürülen görüşlerin bir derlemesi ve değerlendirmesi sunulmaktadır. Eserin giriş bölümünde queer kelimesinden ve queer kuramdan ne anlaşılacağı belirtilmekte; queer'in varoluş sürecinin halen devam etmekte olduğu, bunun da ötesinde bu kavramın tanımında kullanılan belirsizlik ve akışkanlık özelliklerinin kendisinin bünyesinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu eser, queer'i Edelman'ın da deyimiyle “bir olasılıklar alanı” olarak kabul etmektedir. Her ne kadar queer çalışmalarda farklı perspektiflerle değerlendirilse de bu eserde queer çokça lezbiyen ve gey kimlikleri ile harmonik bir şekilde irdelenmektedir. Genel anlamıyla queer, heteroseksüelliğin doğal ve doğru olduğunu savunan görüşlere karşı durarak, cinsiyet ve cinsellik dünyasındaki uyumsuzluklara dokunmaktadır. Doğal olarak kabul edilen heteroseksüelliğin sorgulanmasına binaen kadın ve erkek kimliklerinin de eleştirisini atlamamaktadır. Bu sayede kimliğin bir sabitlikten ziyade çoklu ve değişken dünyasına kapıları aralamakta, post-yapısalcı bir yaklaşım ile özgül bir alan yaratmaktadır. Jagose, giriş bölümünü queer'in geleceğinin aslında geleceğin bizatihi kendisi olduğunu ifade ederek sonlandırmaktadır.²⁸⁹

A. Eşcinsel Arzuyu Kuramlaştırma ve Eşcinsel Özgürleşmesi Üzerine

Jagose, eserinin ilk bölümünde eşcinsel arzuyu kuramlaştırma üzerine düşüncelerine yer vermekte ve ilk olarak da eşcinselliğin gerçekte ne olduğuna dair sorgulama yapmaktadır. Sorunsuz bir şekilde belli kalıplara uyan eşcinsel erkek ve kadının var oluşuna ek olarak bahsi geçen kalıplar hakkında şüphe uyandıracak muğlak yönelimlerin de mevcudiyetine dikkat çekmektedir. Buradan da kimlikle ilgili olarak iki farklı görüş üzerinde durmaktadır. Özcüler kimliğin doğal, durağan ve doğumla kazanılan bir yapısının olduğunu ileri sürerken; konstrüktivizm (inşacılık, oluşturmacılık) kimliğin sosyal yapı içerisinde kültürel modellerin de etkisiyle ortaya çıktığını belirtmektedir. Eşcinsellik bakımından da konstrüktivistler, özcülerin aksine,

---

²⁸⁹ Annamarie Jagose, *Queer Teori: Bir Giriş*, Ali Toprak (çev.), İstanbul, NotaBene Yayınları, İkinci Baskı, 2017, s.9-15.

tarihsel ve kültürel bağlamların ilgili edimler üzerinde farklılıklar yarattığını varsaymaktadır. Ancak özcüler, eşcinsel kimliğin sabitliği üzerinde dursalar da insan haklarının tanınmasına dönük homofobi karşıtı bir tarafta yer alırken; konstrüktivistlerin değişken ve akışkan kimlik görüşleri, eşcinselliğin düzeltilebilir bir yanı olduğunu da öngörerek homofobiye zemin hazırlamaktadır.²⁹⁰

Eşcinselliğin icadı başlığı altında ise özellikle modern dönemdeki eşcinsel kimliğin tarihsel arka planının nasıl olduğuna yönelik olarak çeşitli isimlerin, çeşitli tespitlerine yer verilmekte ancak nihayetinde bu tespitlerin erkek eşcinselliği üzerinden olduğu anlaşılmaktadır. Ancak araştırmalara da bakıldığında erkek eşcinselliği ile kadın eşcinselliğinin tarihsel süreçlerinin aynı şekilde gerçekleşmediği rahatça görülebilmektedir. Tarihsel sürece ek olarak, hukuki ve tıbbi söylemler incelendiğinde de bu fark dikkat çekmektedir. İcadın ötesinde günümüzdeki var oluş bakımından değerlendirme yapıldığında ise Jagose, Jeffrey Weeks'in şu zaman tanımayan ifadelerine atıfta bulunmaktadır: *"Her ne kadar eşcinsellik her toplumda karşılaştığı türlü engellere rağmen var olsa da gerçekte dikkatleri çeken eşcinsel kimliğin farklı toplumlara ve hatta bireylere göre muazzam bir çeşitlilik ortaya çıkarmasıdır."*²⁹¹

Yazar; eşcinsellik ve heteroseksüelliğin beraber bir okumasını yapmış olduğu bölümde bahsedilen iki kavramın da doğallıktan çıkarılma çabasının onların önemini azaltmaya yönelik olmadığını söylemekte ve aslında bu kavramların belli bir bağlamla ilişkilendirilmesinin hedeflendiğini belirtmektedir. Bu bağlamların kurulumunda öncülük olabilecek kültürel inşa ile eşcinsellik ve heteroseksüellik arasında radikal bir farkın yaratıldığı ve açıkça bunun korunması için uğraşıldığının altını çizmektedir. Jagose; Eve Kosofsky Sedgwick tarafından eserinde²⁹² ileri sürdüğü eşcinsellikle ilgili bir yandan ötekileştirici bir yandan da evrenselleştirici bakış açısının çelişkisini AIDS kaynaklı söylem ve yaklaşımlar üzerinden değerlendirmektedir. AIDS'in ilk etapta bir eşcinsel hastalığı olarak nitelendirildiği günlerde ötekileştirici söylemlerin üretildiği, homofobinin beslendiği bilinmektedir. Ancak bunun devamında özellikle hastalığın sadece eşcinsellerle sınırlı kalmadığı öğrenildiğinde hasta olabilecek herkese ulaşmak adına söylemsel olarak bir fark yaratılmakta, özellikle kapsayıcılığın sağlanabilmesi

---

²⁹⁰ Jagose, *a.g.e.*, s.17-20.

²⁹¹ Jagose, *a.g.e.*, s.20-26.

²⁹² Eve Kosofsky Sedgwick, *Epistemology of the Closet*, University of California Press, 1990.

için eşcinsel kimlik ile eşcinsel edim kavramları birbirinden ayrılmaktadır. Bu sayede kendilerini eşcinsel kimlik bünyesinde tanımlamayan kişilere ulaşma hedeflenmekte ve onlara MSM (Men-Sex-Men) başka bir deyişle gey topluluğu içerisinde yer almayan ve erkeklerle ilişki yaşayan erkekler denilerek evrensellik olgusu yaratılmaktadır. Sedgwick'in belirttiği çelişki ile AIDS sürecindeki yaklaşımların belirtilmesi altında yatan temel amaç ise eşcinsellik ya da heteroseksüelliğin ne olduğunu aramaktansa özellikle eşcinselliğin barındırdığı tutarsızlığın modern dönemlerde de devam ettiğini göstermektir.²⁹³

Jagose, eşcinselliğin kültürel bağlamlarını dört ana başlıkta incelemekte ve bunlardan ilk olarak da homofil hareketi ele almaktadır. Homofil örgütlenmeler tarihsel süreç içerisinde eşcinsel özgürleşme hareketinin bir parçası olarak görülmemekte ancak destek niteliğine sahip toplantı, etkinlik ve/veya eğitim düzenleyen bir yapıya bürünmektedir. 19.yy'ın sonların doğru Almanya'da eşcinselliğin suç kapsamına alınmasını öngören yeni ceza kanunu tasarisına yönelik olarak Karolyn Maria Benkert adalet bakanı ile irtibata geçmekte ve eşcinselliğin doğuştan olması sebebiyle onun ancak doğa kanunlarına tabi olacağını, ceza kanununun bir konusu olamayacağını belirtmektedir. Her ne kadar Benkert'in bu çabası yeterli olmasa da homofil örgütlenmelerin ortaya çıkmasına sebep olmakta ve çabanın etkisiyle öncelikle Almanya'da çeşitli örgütlenmeler oluşmaktadır. Almanya'daki hareketlenmenin etkisiyle İngiltere'de de çeşitli oluşumlar ortaya çıkmakta ancak orada eşcinsellik bakımından hukuki süreçlerdense eğitim alanına odaklanılmaktadır. Eğitim alanına odaklanmasıyla beraber ortaya çıkarılan bilimsel eserlerin etkisiyle Amerika'daki müstakbel homofil örgütlenmeler etkilenmektedir. Yazar, homofil örgütlenmelerin tarihi ve yapısına dönük bir şekilde çeşitli açıklamalar yaptıktan sonra ortak bir fikirle ilgili homofil örgütlenmelerin sınırlı kazanımlarda bulunduğunu, asıl kazanımların baskıcı gruplar sayesinde olduğunu belirtmektedir. Homofil hareket yaklaşımı ve yapısı gereğince eşcinselliği sürekli olarak doğuştan sahip olunan bir kimlik olarak da tanımlamasıyla muhafazakar bir maskeye sahip olarak eşcinsel özgürleşme hareketinin karşısında yer almaktadır. Her ne kadar eşcinsel özgürleşmeye yönelik olarak çeşitli adımlar atılsa da homofil örgütlenmeler bu adımları farklı bir bağlam üzerinden gerçekleştirmektedir.²⁹⁴

---

²⁹³ Jagose, *a.g.e.*, s.26-33.

²⁹⁴ Jagose, *a.g.e.*, s.35-43.

Homofil hareketlerle beraber olarak andığımız eşcinsel özgürleşme hareketine daha derin bir şekilde bakıldığında, bu alandaki bireylerin kendilerinin cinsel nesne bakımından heteroseksüellerden farklı olduklarını söylemek yerine; cinsiyet temelli edimlere, tek eşliliğe ve hukukun üstünlüğüne kafa tutma yolunu tercih ettikleri görülmektedir. Eşcinsel özgürleşme hareketinin önemli noktalarından biri olan Stonewall isyanına katılanlar kendi kaderlerini tayin etme hakkını savunmakta, homofil hareketin aksine statükoya meydan okumaktadırlar. Ancak tutarlı cinsel pratiklerin anlaşılması ve bunun yanında yeni bir kimlik düzeninin oluşturulması için bir bar isyanından fazlasına ihtiyaç duyulacağı Jagose tarafından ifade edilmektedir. Her ne kadar muhafazakar olarak nitelendirilse de homofil hareket eşcinsel özgürleşme hareketinin amaçları uğrunda ilerleyebilmesi için dikkatten kaçmayacak bir destekte bulunmaktadır. Hem homofil hareketin tarihsel süreci hem de eşcinsel özgürleşme hareketinin yaşadıkları kimliklerin politikleştirilmesi için birden fazla koldan ilerlenmesi gerektiğini bizlere göstermektedir. Buna ek olarak eşcinsel özgürleşme hareketinin ne ulusal ne de uluslararası açıdan tutarlı ve bütüncül bir toplumsal hareket olmadığını belirtmek gerekmektedir. Ancak buldukları ortak noktalar mevcuttur ki en önemlilerinden birisi de her ne kadar devrimci bir yanı olsa da asıl amaç toplumsal kabulden ziyade eşcinselliği ötekileştiren kurumları yıkmak üzerinde toplanmaktadır. Eşcinsel kimlik dönüştürme potansiyelini gösteren devrimci yapısının yanında kamusal alanlarda ilan edilmesi gereken meşru bir var oluş biçimi olarak görülmektedir. Bu kimliğe dayalı ilişkilermeleri ve toplumsal etiğin değişmesiyle beraber eğitim ile hukuk reformlarının da gerçekleşebileceği varsayılmaktadır. Eşcinsel özgürleşmecileri arasında cinsel roller veya benzeri ifadeler ile değil de bireylerin insan olmasına dayalı şekilde değer görmesi gerektiği çokça ifade edilmektedir. Aslında buradan da çıkarılabileceği üzere toplumdaki herkesin eşcinsel olacağı bir gelecek tasarısı değil de cinsel çeşitliliğin, özgürleşmenin potansiyeli üzerinde durulmaktadır. Kadın, erkek gibi sabit kimliklerin sarsılması, çeşitliliğin ve özgürleşmenin önünün açılması hiç kuşkusuz ki toplumdaki tüm bireyler üzerinde etki yaratma potansiyeline sahip olmaktadır. Dennis Altman, “Özgürleşme: Çok Biçimli Bütüne Doğru” adlı eserinde bu özgürleşmenin olası hedeflerini sıralamaktadır: cinsel rollerin yok edilmesi, kurum olarak ailenin dönüştürülmesi, homofobiye son verilmesi, eşcinsellik ve heteroseksüellik kategorilerinin ortadan kaldırılması, üreme odaklı cinsellikten vazgeçilmesi gibi. Hedefler arasında sayılan eşcinsellik ve heteroseksüelliğin birer yapay kategori oldukları, toplumsal cinsiyetin bir baskı

mekanizması olduğu görüldüğünde anlaşılabilir. Başlangıç durumunda aslında bir problem olduğu konusunda Judy Grahn'ın ifadeleri gayet açıklayıcı olmaktadır: *“Eğer herhangi birinin herhangi birine aşık olmasına izin verilmiş olsaydı, ‘eşcinsel’ diye bir sözcüğe hiç ihtiyaç duyulmazdı.”*²⁹⁵

Lezbiyen Feminizm hakkında bahsedildiğinde ise özellikle eşcinsel özgürleşme hareketinden ve mevcut olan ana akım feminist hareketinden dışarıda kalan lezbiyenlerin durumu irdelenmektedir. Jagose, bu bölümde tarihsel olarak lezbiyenlerin her iki hareketin içerisine de tarihsel sürecin ilk dönemlerinde dahil olmadıklarını anlatmakta, sonrasında ise hem queer kuram hem de cinsel özgürlük için lezbiyenlerin oynadığı rolü ifade etmektedir. Bu dönem içerisinde ortaya çıkan RadikaLezbiyenler adlı grup özellikle ana akım feminist harekete yönelik olarak muhalif bir tavır sergilemekte, ancak hedeflerinde lezbiyenliğin cinsel yönelim temelli kabullendirme tarafı değil de yeniden kavramsallaştırma ile tüm kadınları kapsayıcı bir varoluş biçimi olarak tanımlandırılması yer almaktadır. İlgili süreçlere dayalı olarak Adrienne Rich ve Sheila Jeffreys'in eserlerine atıf yapılmakta, özellikle Jeffreys erkek eşcinsellerin cinsel nesnelere dolayısıyla aslında erkek egemen yapı içerisinde heteroseksüellerle birlikte yer aldıklarını ve bu erkek egemen yapı içerisinde olmayan cinsel nesne olarak kadınları seçen lezbiyenlerin bulunduğunu belirterek eşcinsel özgürleşme hareketinde de neden lezbiyenlerin yer almadığını göstermektedir. Bunun yanında Rich ise heteroseksüelliği kapitalizm ve ırkçılıkla beraber değerlendirerek; heteroseksüelliğin bir kurum olarak incelenmesinin başari lamamasının, kapitalizm ve ırkçılığın çeşitli baskılarla sürdürüldüğünü kabul edememekten bir farkını görmemektedir. Lezbiyen feministler arasında gösterilen Monique Wittig ise gey ve lezbiyenlerin kendilerini kadın ya da erkek olarak görmelerinin devamı halinde heteroseksüelliğin de devam etmesine yardımcı olunacağını belirtmektedir. Lezbiyen feministler heteroseksüelliğe yönelik eleştirilerin gerçekleştirilmesi gerektiğine dair yaklaşımları ile olguları insan hakları temelli ele almakta ve nihayetinde queer kuram için de bir zemin hazırlamaktadır.²⁹⁶

---

²⁹⁵ Jagose, *a.g.e.*, s.45-59.

²⁹⁶ Jagose, *a.g.e.*, s.61-75.

B. Kimlik ve Queer Üzerine

Jagose, eserinin kimliğin sınırları başlıklı bölümüne geldiğinde ise belki günümüzdeki örgütlü hareketlerin dahi içerisinde bulunduğu özgürleşme veya eşcinsel kimlik temelli yaklaşımlar arasındaki geçişi tartışmaktadır. Tarihsel sürecin başlarında daha önceden bahsedilen eşcinsel özgürleşme ve lezbiyen feminizm hareketleri cinsel yönden bir devrimi hedeflemektedirken zaman içerisinde marjinalleştirilmiş, ötekileştirilmiş azınlık grupların hakları odaklı yaklaşıma sahip insan hakları hareketine evrilmektedir. Aslında iki hareketin öznelere de toplumsal cinsiyetin yapı sökülmesine uğratılması yolunda ilerlerken, kendileri ile aynı cinsel nesne seçimine dayalı bir eşcinsel topluluğunun haklarına odaklanmaktadır. Başlangıçta çok biçimliliği ve çeşitliliği savunan özgürleşme perspektifi, 1970'lerin ortalarından itibaren toplumsal ve kültürel kimliği dikkate alan etnik bir modeli destekleyen lezbiyen ve gey hareketleri için önemsiz kalmaktadır. Bahsedilen bu kayma hem özgürleşme hareketinin hedeflediği normatif yapılardan kurtulmuş insan modelinin bir hayal olarak kurgulanması hem de bu sürece etki eden iktidar ve ona dayalı şekillenen direniş stratejilerinin etkinliğinin artırılması amacı sonucunda oluşmaktadır. Hareketler evrensel yaklaşımdan ziyade yereldeki stratejilere yüzlerini dönmektedirler. Bu değişim hegemonik yapılara karşı direnmek yerine bir nevi şartlı teslimiyet olarak görülmekte ve eleştirilmektedir. Özgürleşmenin yerini alan etnik kimlik modeli meşru bir azınlık kimliğinin yaratılmasını ve bu şekilde ilgili hak ve özgürlüklerin elde edilmesini amaçlamaktadır. İnsan hakları hareketinin “eşit fakat farklı” yaklaşımına sahip olan bu model; eşit ya da artırılmış yasal güvenceler talebinde bulunmakta, günümüz deyimiyle gerekirse pozitif ayrımcılığa olumlu yaklaşmaktadır. Ancak bu süreç herhangi bir oluşum içerisinde yer alma beklentisi içerisinde olanları ve aynı zamanda özgürleşme hareketinin kendilerinin daha iyi temsil ettiğine inananları dışarıda bırakan bir yapıya bürünmektedir. Bahsedilen bu etnik kimlik modeli aslında ironik bir şekilde kökenlerini ırk temelli hareketlerden almasına rağmen beyaz gey ve lezbiyenleri barındırmaktadır. Bu durum da beyaz olmayan gey ve lezbiyenler tarafından eşcinsel hareket içerisinde açık olmasa da örtülü bir şekilde ayrımcılığın, ırkçılığın oluşması yönünden eleştirilmektedir. Etnik kimlik modeli, heteroseksüellik-eşcinsellik ikililiğini ve karşıtlığını koşulsuz olarak kabul ederek aslında egemen cinsellik anlayışına da uymaktadır. Etnik kimlik modeli içerisinde de dahil edilmeyen kuşaklar arası cinsel ilişki durumu Jagose tarafından da

konusulmakta ve bununla ilgili çeşitli sorgulamalar yapılmaktadır. Özellikle şu iki soru aslında konuların nasıl da sorgulamaya fazlasıyla açık olduğunu, aynı zamanda çeşitli konulara ön kabullerle yaklaşıldığını göstermektedir: “*Farklı ve keyfi rıza yaşı yasalarının statüsü nedir? Neden -sözgelimi ırk ya da sınıf değil de- yaş yasalarca korunan bir cinselleştirilmiş güç farklılığı olarak görülmektedir?*” Tüm bunların sonucunda şimdiye kadar dillendirilmiş kimlik, toplumsal cinsiyet, iktidar, cinsellik gibi konulara yöneltilen postmodern görüşler, normatif kimliklerin bireyleri kapsayabilmesi bakımından yeterli olmayacağını göstermekte ve queer’in kaçınılmaz bir olgu olduğunu bizlere göstermektedir.²⁹⁷

Geçmişe dair ilerlemelerin anlatılmasının ardından queer ana başlığı atılarak eserin gelişme bölümüne geçilmektedir. Bu bölümde beş alt başlık bulunmakta ve şu şekilde sıralanmaktadır: Homoseksüel, lezbiyen ve gey, queer; Queer’in post-yapısalcı bağlamı; Performativite ve kimlik; HIV/AIDS söylemi; Queer kimlik. İlk alt başlıkta öncelikle homoseksüel kelimesinin nasıl ortaya çıktığı ve bu kelimenin özellikle tıbbi patoloji nitelendirmesi içerdiği ifade edilmekte ve süreç içerisinde öznelerin kendilerinin patolojik olduğuna dair ifadelerle karşı durmak adına gey söyleminin kullanılması anlatılmaktadır. Önceleri neşeli, şen gibi anlamları barındıran ve özellikle ahlaki kuşkulara sahip kadınlar için kullanılan gey kelimesinin eşcinseller için kullanılması eleştirileri üzerine çekmektedir. Paralel olarak lezbiyen kelimesinin kullanılması ve devamında queer’e doğru bir geçiş anlatılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nüans şudur ki; kelimelerin değişimi eskiden kullanılanların yeniler üzerine etkilerini değil de öznelerin yeni dönemde kendilerini nasıl ifade ettiği sebebine sahip olmaktadır. Bu durumda queer kelimesinin de son olmayacağına dikkat çekilmekte ancak şu dönemde queer’in değişmekte olan bir gerçekliği bizlere sunduğu ifade edilmektedir.²⁹⁸

Queer’in post-yapısalcı bağlamına bakıldığında ise öncelikli olarak queer’in daha önceden bahsedilen eşcinsel özgürleşme ve lezbiyen feminizm hareketlerinin bir yandan devamını, diğer bir yandan onlardan ayrılışını ifade ettiği belirtilmektedir. Queer, akademik mecra içinde ve dışında kimlik temelli tartışmaları şekillendiren kültürel ve teorik etkilerin bir ürünü olarak nitelendirilmektedir. Bu süreçte kimlik siyasetinin yerini farklılıklara ve çeşitliliklere dayanan bir siyasetin almış olması

---

²⁹⁷ Jagose, *a.g.e.*, s.77-91.

²⁹⁸ Jagose, *a.g.e.*, s.93-96.

önemli görülmektedir. Jagose de queer'in etkilerini ifade etmek üzere Donald Morton'un şu cümlelerine atıfta bulunmaktadır:

“Queer'in etkileri sınırlı bir biçimde algılanmamalı; bu etkiler cinsel alanda aydınlanmanın; kavramsal, sistematik, yapısal, normatif, ilerlemeci, özgürleştirici, devrimsel ve hatta sosyal bir değişim ile post-modern bir kabul ve aynı zamanda reddediş olarak düşünülmelidir.”

Kimliğin post-yapısalcı bir perspektif ile kuramsallaştırılması, onun yeni bir kimlik ve politik tavır olarak ortaya çıkmasına imkan vermekte ve nihayetinde kimlik sürekli bir kültürel örgü olarak kavramsallaştırılmaktadır. Kimlik ve kavram hakkında etkili olan kendilik, öznellik gibi diğer ifadelerin üzerine yapılan tartışmalarda Althusser, Freud, Saussure, Foucault gibi isimler sayılmakta ancak özellikle Lacan'ın öznellik tanımına dikkat çekilmektedir. Lacan, özneliği orada var olan bir şeyden ziyade öğrenilebilen bir şey olarak kurgulamakta ve buna bağlı olarak da kimlik, öznenin kendini diğerleri karşısında tanımlama hali olarak belirtilmektedir. Kimlik; devamlı, tamamlanmamış bir süreç olarak özetlenebilmektedir. Ayrıca Saussure de dilin önemi üzerinde durmakta ve dilin öncelikli bir yapısının olduğunu söyleyerek; onu, tanımlanacak şeyi inşa eden ve şey üzerine dikkatleri çeken bir yapı diye kuramlaştırmaktadır. Ek olarak, daha önceki bölümde bahsettiğimiz Foucault'nun iktidar görüşüne Jagose de değinmekte ve bizim de belirttiğimiz üzere iktidarın sürekli hayır diyen baskıcı bir mekanizmadan ziyade aynı zamanda üretici yanı olan bir oluşum olduğunu irdelemektedir. Tüm bunların sonucunda farklılık siyasetinin kimlik siyasetini tekrardan geri kazanması olası görülmemekte, bunun sebebi olarak da kimlik siyasetinin sadece özneler arası değil aynı zamanda öznelerin iç dünyalarındaki farklılıklar sayesinde boşaltıldığı ifade edilmektedir. Ek olarak; Diana Fuss tarafınca dillendirilen çoklu kimlik teorilerinin geleneksel kimlik karşısında başarısız olacağı söylemi görünen o ki Jagose tarafından da savunulmaktadır.²⁹⁹

Performative ve kimlik başlığı altında tahmin edileceği üzere queer kuram konusunda fazlaca adından bahsedilen Judith Butler dikkate alınmaktadır. Daha önce bahsedilen gey ve lezbiyen hareketlerinin uğraş verdiği eşcinsel arzuyu meşrulaştırmanın aksine Butler tarafından toplumsal cinsiyete yönelik herhangi bir bağlılığın eşcinsel hareketin lehine olmayacağı sebebini ileri sürerek doğrudan toplumsal cinsiyet olgusuna karşı çıkılmaktadır. Toplumsal cinsiyet; kültürel bir olgu

---

²⁹⁹ Jagose, *a.g.e.*, s.97-104.

ve aynı zamanda tekrarlayıcı edimlerin performatif bir çıktısı olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bunun devamında normatif toplumsal cinsiyet kimliklerinin performatif edimleriyle beraber heteroseksüellik de doğallaştırılmaktadır. Bir önceki başlık altında da fazlaca bahsettiğimiz görüşlerine ek olarak Butler, “Bela Bedenler” adlı eserinde performativite ile performansın karıştırılması üzerine çeşitli açıklamalar yapmaktadır. Net bir şekilde toplumsal cinsiyetin bilinçli bir performans olarak algılanmasına karşı çıkmakta ve aynı zamanda performatifliğin tiyatral bir sunum şekli yani bir performans olmadığı üzerinde özellikle durmaktadır. Bu düşüncenin değişmesi için de “oluşturulmuşluk” ve “sınırlama” kavramlarını gündemleştirmektedir:

“Performatiflik, düzenli ve sınırlandırılmış norm tekrarlarını içeren bir sürecin dışında anlaşılabilir. Ve bu tekrar bir özne tarafından icra edilemez; bu tekrar, özneyi olanaklı kılan ve özneye geçici koşulunu kuran şeydir. Bu tekrarlanabilirlik ‘performansın’ tekil bir eylem ya da olay olmadığını fakat ritüel bir yapı, belli sınır ve çerçeveleri olan, yasak ve tabularla yönlendirilen, sürgün ve hatta ölüm tehditleri altında sahnelenen sürekli bir ritüel olduğunu belirtir, fakat ısrar etmekteyim ki bu tekrarlanabilirlik ‘performatifliği’ tam manasıyla tanımlamamaktadır.”

Özetlemek gerekirse, bahsedilen toplumsal cinsiyet performatifliği, acaba bugün hangi cinsiyeti seçsem algısından öte olarak görülmektedir. Performativiteye dönük tartışmaların ötesinde ayrıca Elizabeth Grosz, Butler’a, toplumsal cinsiyete odaklanmaktansa, cinsiyetin ve bedenlerin tutarsızlığı üzerinde durmasını tavsiye ederek hali hazırda kuvvetli olan teorisini çok daha iyi bir boyuta ulaşabileceğini söylemektedir. Ancak unutulması gereken bir şey vardır ki; Butler zaten cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını reddederek cinsiyetin merkezindeki tutarsızlığı gün yüzüne çıkarmaktadır. Butler’ın kimliğin yapı sökülmesine uğratılması uğraşları üzerine, şu anda bile kafalarda soru işaretlerinin oluşmasına sebep olabilecek bir sorgulama Diana Fuss tarafından dile getirilmektedir: *“Feminizm, gey ve lezbiyen özneler birleşik, sabit kimlikler fikrinden vazgeçebilir mi?”*³⁰⁰

Gey ve lezbiyen hareketin kimliklerinden vazgeçip geçemeyecekleri üzerinde düşünürken aynı zamanda eşcinsel hastalığı olarak fobik bir şekilde adlandırılan AIDS ve dolaylı olarak HIV söylemi üzerinde de Jagose tarafından durulmaktadır. Gey ve lezbiyen hareketlerin kendi içlerindeki ve aralarındaki çatışmaların sonuçlarıyla AIDS krizi neticesinde karşı karşıya kalınmakta ve bu sorunlu süreçte queer de kendisine

---

³⁰⁰ Jagose, *a.g.e.*, s.104-115.

ortaya çıkabileceği bir alan bulmaktadır. Alternatif ve farklı nosyonlar benimsenerek, post-modern bir yaklaşımla öznenin ideolojisine meydan okuma fırsatı da aynı zamanda doğmaktadır. AIDS aktivizmi bünyesinde queer kendisini kamusal alanda dile getirtmekte, diğer açıdan cinsel kimliklerin yapısökümü için AIDS hareketi görünür bir alan olmaktadır. AIDS krizi ile beraber daha önceleri gey ve lezbiyen hareket içerisinde sonuca çok da bağlanmamış olan öznellikler ve kimliklerin yeniden betimlenmesi tetiklenmektedir.³⁰¹

AIDS krizi ile sahiplenilen queer tanımlaması beraberinde queer kimliği de getirmekte ve bunun üzerine farklı düşünceler ileri sürülmektedir. David Halperin, açık bir şekilde queerin işaret etmek zorunda olduğu herhangi bir şeyin olmadığını dile getirerek muğlaklığı üzerinde durmaktadır. Teorik anlamda ise genel olarak geleneksel cinsel kimlik anlayışını yerle bir etme uğraşında olan, ilgili olguları yapısökümüne uğratarak sorgulamaya açan bir kuram olarak görülmektedir. Özellikle kimlik olarak kullanılması durumunda belli bir topluluktansa norm dışında kalan bir ahaliyi ifade etmesi de mümkün görülmektedir. Bu sayede geçmişte belli bir meşruiyeti kazanan gey ve lezbiyen kimlikleri dışarıda bırakılarak özde cinsel kimlikleri ötekileştirilen herkesi kapsamı altına almaktadır. Her ne kadar queer daha çok cinsel bağlamda ilerliyor olsa da doğallıktan çıkarma yaklaşımı genişlemekte ve toplumsal cinsiyet ile cinsiyet dışında kalan kimlikler de queerin sorunu olarak görülmektedir. Özellikle Sedgwick; ırk, etnisite, post kolonyal uluslar ve kimlik meseleleri ile ilgili olarak parçalanmış olan karışıklıklara yeni bir değer verebilmek için queer'in ivmesinden yararlanmaktadır. Sonuç ve özet olarak şunu söylemek mümkündür ki; queer belli bir kalıbın şeklini almaktan uzak durarak, normalin oluşmasında etkili olan her ne ise ondan uzaklaşarak onunla direniş içerisinde girmektedir.³⁰²

C. Queer Tartışmaları Üzerine

Queer tartışmaları olarak adlandırılan ve eserin son bölümü olarak planlanmış olan kesimde özellikle queer'e yöneltilen eleştiriler belirtilmekte ve farklı açılardan tartışılmaktadır. Queer, normatif olmayan öznelerin bir birleştiricisi olarak kendilerini geleneksel yapı içerisinde kuran hareketlerden farklı bir konumda durmaktadır. Ancak

---

³⁰¹ Jagose, *a.g.e.*, s.115-118.

³⁰² Jagose, *a.g.e.*, s.118-121.

queer'in çeşitli biçimler arasındaki farklılıkları hiçe sayarak meydana gelmesi bazı kesimlerde coşku yaratırken diğer kesimlerde ise endişeye mahal vermektedir. Kimliğin akışkanlığına ve açıklığına yönelen queer, birtakım endişeler yaratmakta ve mesela Susan J. Wolfie ve Julia Penelope'un değindiği üzere istikrarsızlaştırma ile beraber homofobik bir strateji içerisinde bulunmaktadır. Bu tarz itirazlar genellikle ortak akla hitap etmekte, ancak modern teoride açıkça eleştirilen nokta sorgusuz bir şekilde doğrunun kabul edilmesinden geçmektedir. Modern teori izinde ilerleyen Lee Edelman, sözde ortak aklın homofobinin dayandığı 'doğal olma' halini pekiştirdiğini ve bu sayede heteroseksüelliğin üstünlüğünü benimsemiş ideolojiyi beslediğini belirtmektedir. Bununla beraber lezbiyen ve gey kimliklerin queerleştirilmesine yöneltilen bir diğer itiraz da politik fayda ile bağlantılı görülmektedir. Açık kimliklerin apolitik yanından dolayı savunulmasının imkansız olduğu görüşü ifade edilmekte ve Butler da buna karşı olarak *"Kimliğin yapısökümü siyasetin yapısökümü değildir."* ifadesi ile asıl olanın kimliklerin kendilerini siyasi kılma çabası olduğunu irdeleyen cevabı vermektedir. Queer'e yöneltilen basit ama temel bir diğer itiraz da bu söylemin daha önceden kullanıldığı aşağılayıcı anlamından ötürü kapsayıcılık konusunda yaşadığı problemler minvalinde ilerlemektedir. Eve Kosofsky Sedgwick de burada amacın herkesin queer kimlik altından ifade edilmesinin zorunlu olmadığını belirten gözlemini sunmakta; hem queer sayılmayacak gey ve lezbiyenlerin hem de eşcinsel şehveti gey ve lezbiyen ile değil queer üzerinden tanımlayanların var olabileceğini anlatmaktadır. Üzerine bu şekilde eleştirel okları çeken queer'in ehlileştirilmeye karşı başışıklığı olduğu 'normalin rejimlerine direnç' niteliğiyle birlikte Michale Warner tarafından söylenmektedir. Ancak her ne kadar normalin karşısındaki harikulade bir güç olarak tasvir edilse de özellikle lezbiyen ve gey hareketleri tarafından queer'in iktidar mekanizmaları karşısında fazlaca naif kalacağına inanılmakta ve sonucunda da queer'in marjinalleştirilmiş konumları dışında başka bir şeyi elde edemeyeceği savunulmaktadır.

Görüleceği üzere karşılıklı iki grup haline gelmiş olan queer ile lezbiyen ve gey hareketi tarafları arasında birbirlerine karşı görüş ayrılıkları oluşmaktadır. Queer ekseninde bulunan grup, lezbiyen ve gey hareketinin sorgulamadan kabul ettikleri daha geniş bir sistemin gölgesinde kalacaklarını düşünmekte; aksi yönde ise queer taleplerin meşru kurumlar tarafından dinlenilmeyeceği ve herhangi bir yaptırıma tabi tutulmayacağı iddiası öne sürülmektedir. Başka bir açıdan ise queer'in bu kadar kolay

bir şekilde kabul edilmesi ve kurumsallaştırılmasının, bu denli radikal bir hedefte ilerlemeyi kaldırıp kaldıramayacağı merak edilmektedir. Harriet Malinowitz de şüphelerini şu şekilde belirtmektedir:

“...saygın akademik kurumlarda fazla temsil edilen, kapalı devre sunum çağrularından yararlanan, eksiksiz sözcüklerin dahi hızına yetişemediği postyapısalcı bir sözcük dağarcığı kullanan, ciddi ölçüde kendi içinde referanslar gösteren ve beyazların ezici çoğunlukta olduğu queer teorisyen ağı, yalnızca çoğumuzun yeterli maddi imkanlara sahip olmadığımız için yerleşemediğimiz bir mahallenin sakinlerine açık bir sosyal kulüp gibidir.”

Bir adım da ilerisinde ise soyut bir fanus içerisinde olduğu ileri sürülen bu akademisyen ağının, çalışmaların devamlılığı için, mutlaka ilgili politik koşulları ortaya çıkaran topluluklarla temas içerisinde bulunulması gerektiği öğüt edilmektedir. Bu topluluklar arasında, Louise Sloan'ın deyimiyle “farklılıkların oksimoronik ortaklığı” olarak queer, temel farklılıkları inkar etmeden bir bütünlüğü amaçlamaktadır. Ancak bu amaç farklı grupların ihtiyaç ve gündemlerinin göz ardı edilebileceği düşünülerek eleştirilmekte ve hatta queer'in gey ve lezbiyenler için bir nevi yeni bir dolap (closet) inşa ettiği söylenmektedir. Kimliklere bir dolap inşa etmesi eleştirisine ek olarak lezbiyen ve gey hareketin geçmişteki politik kazanımların salt olarak gelenekselliğe direnme üzerinden heba edileceği düşüncesi de hakim olmaktadır. Queer bir perspektifte ilerleyen bireyler ise; lezbiyen ve geylere yönelik mekanların var edilmesini, çeşitli fonların kullanılmasını ve onların seçmen potansiyeli olarak hedeflenmesini ana akım kültür ve değerler bünyesinde asimile edilmek olarak değerlendirmektedir. Tüm bunlara rağmen queer'e karşı eleştiriler bitmemekte ve hatta toplumsal cinsiyet siyasetini görmezden geldiği ifade edilerek böyle genel bir terimin kullanılmasının kadın kimliğini de yok edeceği anlamına geldiği üzerinde durulmaktadır. Her ne kadar bu eleştiriler sonlanmasa da queer siyasetinin eski kimliklerin yerini alma gibi bir hedefi olmadığı, aksine yeni olanakları ve beraberinde sorunları getirdiği Warner tarafından ifade edilmektedir. Jagose ise son söz olarak kimlik siyasetine yönelik queer'in etkisi bakımından bir belirsizlik olduğunu ancak kuvvetle muhtemel bu siyaseti yok edemeyeceğini ama onu şekillendirerek her türlü kimliği oluşturan etkilere uyum sağlayabilecek konuma getireceği üzerinde durmaktadır. Bölümün özeti olarak ise; queer'in lezbiyen ve gey'in yeni versiyonu olmadığını, aksine bu tarz tanımlayıcıların aşıkarcılığını sorguladığını, herhangi bir itibarsızlaştırma hedefi bulunmadığını anlatmakta ve queer'in temel

başarısının kendisi de dahil olmak üzere herhangi bir kimlik kategorisinin doğasında bulunan olasılıklara ve varsayımlara dikkat çekmek olduğunu belirtmektedir.³⁰³

Jagose eserin son sözünde ise queer'in geleceği konusuna yer vermekte ve Butler'a atıf yaparak queer'in gelenekselleşmiş kimlik kategorileri karşısında onun esnek ve değişken yapısını vurgulamaktadır. Daha da ötesinde queer'in kısıtlayıcı etkilere cevap verebilecek bir kimlik politikası, kimliksizlik ya da anti-kimlik projeleri olarak algılanabileceğini belirtmektedir. Genel olarak ise queer'in kimliklerin kurmaca olduğunun kavranmasına yönelik ilerlediği ifade edilmekte, bir kimlikten ziyade kimlik eleştirisi olarak nitelendirilmektedir. Queer bünyesinde yer alan bilinmezlik özelliğinin geleceğe dönük olarak etkinleştirici bir potansiyel yarattığı ortaya konulmakta, kimliğin hem ön koşullarının hem de sonuçlarının devamlı olarak sorgulandığı söylenmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki; queer, kimliğin etki alanı dışarısında kalmamakta, bir nevi postmodern mimari gibi kimliği yerle bir etmekte ancak dış iskeletinde varlığını devam ettirmektedir.³⁰⁴

D. Değerlendirme

İçeriğini incelediğimiz eser her ne kadar derleme bir statüye sahip olsa da tarafımızca queer kurama yönelik tespitlerinin açık bir şekilde ifade edilmesi gerekliliği görülmektedir. İlk olarak, queer kavramı ve queer kuramın varoluş süreçlerinin halen devam ettiği ve bu süreçlerin de aslında teorik olarak hiçbir zaman sonlanmayacağı görüşü belirtilmektedir. Çünkü, queer'in akışkan yapısı kendisini normal olanın karşısında konumlandırmasına müsaade ettiğinden zamanın değişmesiyle beraber normal değiştikçe queer'in konumunun da değişeceği ve kendisini o ana göre şekillendireceği söylenebilmektedir. Bahsedilen eserde queer; dar anlamda lezbiyen ve gey kimlikleri, geniş anlamda ise LGBTİ+'yı kapsayacak şekilde de kullanılmakta ancak genel anlamıyla norm olarak kabul edilenin aksine akışkan tarafını da korumaktadır.

Eşcinsel kimliğini irdelemekle başlayan Jagose, bizlere kimliğin sabit ya da akışkan olmasına göre meydana getirebileceği sonuçlara dair farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Günümüzde de sabit bir şekilde cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim

---

³⁰³ Jagose, *a.g.e.*, s.123-150.

³⁰⁴ Jagose, *a.g.e.*, s.151-156.

kimlikleri kabul edilmekte ve gerek sivil toplum organizasyonları gerekse hukuki düzenlemeler bu ön kabul neticesinde ortaya çıkmaktadır. LGBTİ+ kısaltması ile global bir şekilde ifade edilen cinsel kimlikler, çok yakın bir geçmişe kadar farklı şekillerden kullanılmakta ve özellikle LGBT çerçevesinde politik mücadelesini vermektedir. Yakın zamanda kısaltmaya çeşitli harflerin ve alternatifleri belirtmek adına artı işaretinin eklenmesi daha kapsayıcı bir konuma yönlendirse de sivil toplum organizasyonlarının çalışmalarına bakıldığında sınırlı bir alan görülmektedir. Bu durum özellikle politik anlamda mücadeleye kolaylık sağlamak ve talep edilen temel hak ve özgürlüklerin elde edilmesi adına tercih edilen yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak diğer bir yandan kimliklerin herhangi bir öze bağlı olmadığını savunanlar dikkate alındığında, bu özün olmaması ile değiştirilebilir algısı hatalı bir şekilde ortaya çıkmakta ve neticesinde homofobi, transfobi gibi karşıtlıklara zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple, kimliğin sabit olmadığı ve bir öze dayanmadığı savunusunun yapılması halinde neticelerinin de düşünülerek dikkatli adımlar atılması gerekliliği akıllara gelmektedir.

Queer kelimesinin bir çatı kavram olarak kullanılması çabası, tüm cinsel kimliklerin bir kavram içerisinde eritilerek yok edilmesi değil de sözde normal ve doğal olanın karşısındaki duruşunun ifade edilmesi amacını taşımaktadır. Her türlü cinsel kimlik varlığını devam ettirmekte ancak özellikle politik mücadelede ihtiyaç duyulan güç bu sayede elde edilebilmektedir. Daha önceden örneğini verdiğimiz kadınların mücadelesinin sadece biyolojik kadınlar tarafından yürütülüyor olması halen tartışmalı olsa da daha zayıf bir yapıda bulunmakta, bunun aksine herhangi bir mücadelenin yeknesak olarak tüm insanlıkla verilmesi tarafımızca doğru bulunmaktadır. Jagose de bunu destekler şekilde; eşcinsellik ile heteroseksüelliğin doğal olmaktan çıkarılma çabasını, onların önemini azaltmadan ziyade ikisinin de nasıl inşa edildiğini göstermek amacına eserinde yer vermektedir. Ek olarak, Kosofsky'nin AIDS krizi esnasında eşcinsel yerine MSM (Men-Sex-Men) kullanılmasına dair belirttikleri söylemsel hamlelerin queer kuram içerisinde de ne kadar önemli bir yere sahip olabileceğini ifade etmektedir.

Jagose'nin eserinde bahsettiği; homofil hareket, eşcinsel özgürleşmesi hareketi ve lezbiyen feminizm hemen hemen aynı hedef uğruna kullanılan farklı mücadele yöntem ve alanlarını ortaya çıkarmaktadır. Bahsi geçen tüm mücadeleler kendilerine has özneleri barındırmakta ancak tam anlamıyla kapsayıcı bir yapıya sahip olamamaktadır.

Günümüzde de Türkiye'deki mücadele hareketine etki eden dernekler ve çeşitli topluluklara bakıldığında hem çalışma alanlarının hem de bünyelerinde barındırdıkları öznelerin aynı kesişim kümesine dahil olmadıkları görülmektedir. Hatta son dönemlerde derneklerden bağımsız şekilde onur haftasının düzenlenebilmesi için oluşturulan komitenin dahi ülkedeki tüm öznelere hitap edemediği, kapsayıcı bir yapıya geçemediği görülebilmektedir. Bahsi geçen organizasyonların belki de böyle bir iddiaları bulunmamakta ancak belli bir bölgedeki mücadeleye dahil oldukları düşünüldüğünde doğal olarak kazanımların herkes için elde edilmesi hedefine sahip olmaları beklenmektedir. Ek olarak Jagose, eşcinsel özgürleşme hareketi ve lezbiyen feminizmin zaman içerisinde azınlıkların insan haklarını elde etmeye çalışan yapılara dönüştüğünü ifade ederek eleştirmektedir ki özellikle akışkanlığı ve çeşitliliği savunan queer kuramın amacının bu olmadığı açıkça görülmektedir.

Mücadele hareketleri yüzlerini evrensel ve kapsayıcı olandansa yerel olana döndürmekte ve şu an için geçerli bir kazanımı elde etmeye çalışmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere queer kavramı ve kuramı zaman içerisinde sürekli olarak var oluşunu devam ettiren, değişen bir yapıya sahiptir. Bu halde olması kuramın hedefini yereldeki anlık kazanım şeklinde değil de en geniş alanda etki edecek radikal değişim ile bireyler arasındaki eşitliğin sağlanması olarak oluşturmaktadır. Cinsiyetler arasındaki ikili sistemi yerle bir etmeye çalışan kuram, çeşitliliği de savunurken aynı zamanda farklı temelli kimliklerin de mücadeleye dahil edilmesi konusuna yaklaşmaktadır. Sadece cinsel temelli değil; aynı zamanda ırk, din, dil, yaş, etnik köken, siyasi görüş, özel gereksinim hali vb. durumlar da göz önüne alınarak tüm bireylerin hem mücadele içerisine dahil edilmesi hem de elde edilecek kazanımların herkesi etkileyecek şekilde planlanması kuramca hedeflenmektedir.

Söylemsel anlamda gey kelimesinin hem kadın hem de erkek eşcinselliği ifade etmek için geçmişte kullanıldığı bilinmekte ancak ifadelerin değişmesinin yukarıdan zorla yapılan bir şekilde değil de bireylerin kendilerini tanımlamalarının zaman içerisinde fark göstermesiyle gerçekleştiği belirtilmektedir. Zamanla beraber ortaya çıkan bu değişim sonlanmayacak olup doğası gereği bu değişimi göğüsleyebilecek queer kavramının kullanılması ve ilgili kuramın da bunu göz önüne alarak gelişmesi tarafımızca yerinde görülmektedir. Queer kuramın barındırdığı çeşitlilik ve akışkanlık bireylerin temsili açısından özellikle politik mücadele için gerekli olup bu minvalde kullanılması, zaman içerisindeki değişimiyle beraber, gerekmektedir.

Özetlemek gerekirse; queer kavramı ve kuramı ile bunlarla bağlantılı kimlikler, muğlak, geleneksel olanın karşısında, norm dışında kalanların yanında, akışkan ve mücadeleci niteliklere sahiptir. Bunun karşısında doğal olarak queer kuram çeşitli eleştirilere maruz kalmaktadır. İlk olarak, böylesine akışkan bir yapıyı savunan bir kuramın istikrarsız olacağına ve bu sebeple de istenilen kazanımları tam anlamıyla elde edemeyeceği düşünülmektedir. Buna ek olarak politik fayda minvalinde de eleştiriler gelmekte ve akışkan kimliklerin sahip olabileceği apolitik yanından dolayı savunma bakımından ortaya çıkabilecek zorluklar irdelenmektedir. Bir diğer eleştiri olarak ise; queer kelimesinin daha önceden aşağılama amaçlı kullanılıyor olmasından herkesi çatısı altında toplayamayabileceği görüşü belirtilmekte, iddia edilen kapsayıcılığa ulaşamayacağı iddia edilmektedir. Son olarak, norm olanın karşısında göstermesi istenilen direnç ile anılan queer kuramın aslında iktidar karşısında zayıf kalabileceği endişesi bulunmaktadır.

Ancak unutulmamalıdır ki; queer kuram farklılıkları inkar etmeden bir bütünlüğü amaçlamaktadır. Aynı zamanda belli bir siyaseti yerle bir etme değil de onu şekillendirme amacını barındırmaktadır. Psikolojik, sosyolojik veya herhangi bir bilim alanı kullanıldığında ilgili farklılıkların dikkate alınmasında değer görülse de özellikle hukuk bilimi açısından yine ilgili farklılıklar inkar edilmeden bütünlüğün sağlanabileceği ihtimali tarafımızca güçlü görülmektedir. Bu sebeple, öncelikle şu anki hukuki durumun gözler önüne serilmesi ve ardından da queer hukuk kuramı ile her bir bireyin öznelliğine saygı göstererek bütünü kapsayacak bir hukukun mümkünlüğüne dair fikirlerin paylaşılması planlanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

QUEER HUKUK KURAMI

Çalışmamızın bu bölümünde; ilk olarak hem uluslararası hem de ulusal minvalde hukuki durum ortaya konulmakta ve sonrasında asıl hedefimizi oluşturan Queer Hukuk Kuramı'na dair teorik bir altyapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. İlerleyen başlıklar altında da görülebileceği üzere; dünya üzerinde farklı coğrafya ve hukuk sistemlerinde, birbirlerinden farklı düzenlemelerin olması ve dolayısıyla da farklı sonuçları doğurması asıl hedefimiz olan kapsayıcı bir hukuk yaklaşımını kaçınılmaz kılmaktadır.

Ancak burada özellikle belirtmekte fayda görülmektedir ki; hukuki çerçevenin yanında, bir de konunun sınırlarını çizmek adına, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim çerçevesi de kullanılmakta ve bu sayede cinsel kimliklere dair durumlar ele alınmaktadır. Özellikle cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim çerçevesinin kullanılmasının temelinde yer alan sebeplere; ilk olarak feminist perspektifle kadına dair çalışmaların halihazırda yapılmış olması, ikinci olarak ise sadece kadına dair düzenlemelerin karşı çıktığımız ikili sistemi tekrardan üretmesi gösterilebilmektedir. Sonuç olarak, ilerleyen başlıklarda cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelli düzenlemeler incelenmekte ancak devamındaki teorik bölümde bütüncül bir eleştirel yaklaşım gerçekleştirilmektedir.

I. Hukuk Sistemlerine Queer Bakış

Mevcut hukuki düzenlemeler ve yargı kararlarının analizi açısından, ülkemiz hukuk sistemine gelmeden önce uluslararası ve bölgesel nitelikli hukuki sistemlerin ortaya konması çalışmamız için gerekli görülmektedir. Sonrasında ise; Türkiye'deki durumun irdelenmesi uygun görülmektedir.

Sadece hukuki kaynakların dikkate alınmayarak ayrıca ilgili kurumların da dahil edilmesi, bir tercihten ziyade gereklilik olarak görülmektedir. Çünkü; uluslararası düzenlemelere bakıldığında, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimle³⁰⁵ ilgili olarak

---

³⁰⁵ Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği olarak ifade edilen ilgi alanımız; İngilizce karşılıkları ile genellikle “*Sexual Orientation and Gender Identity*” yani “*SOGI*” olarak kullanılmaktadır.

şimdiye kadar yapılmış ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesi'nde³⁰⁶ de uluslararası hukukun en önemli kaynağı olarak nitelendirilmiş olan herhangi bir sözleşme bulunmamaktadır. Bu sebeple, çalışma alanımızla ilgili olarak, hem hukukun kaynakları arasında doğrudan sayılmayan çeşitli belgeler ve bu belgelerle bağlantılı olan örgüt ile kurumlar hem de hukuki bir bağlayıcılığı bulunmayan ancak hukuk mekanizmalarına etki eden toplantı, kurum, rapor vb. de dikkate alınmaktadır.

En baştan haklı bir şekilde eleştirilebilir ki; cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimleri kapsayıcı bir hukuki düzenlemenin bulunmamasına dayalı belki de günümüzdeki süreçler, hak ihlalleri, bireyler arasındaki çatışmalar sonucunda mağduriyetler gerçekleşmekte ve gerçekleşmeye de devam etmektedir. Tüm bunları göz önüne alarak; Birleşmiş Milletler ve ilgili mekanizmalarının değerlendirilmesi, sonrasında coğrafi olarak bölümlenerek yaşanan gelişmelere yer verilmesi planlanmaktadır.

Alt başlıklara geçmeden önce, özellikle tüm dünyadaki gelişmelere bir şekilde etkisini yansıtabilmiş ve her ne kadar hukuki bağlayıcılığı bulunmasa da çok önemli bir metin olarak kabul edilen Yogyakarta İlkeleri'nden bahsetmek yerinde görülmektedir.

2006 yılının Kasım ayında Endonezya'nın Yogyakarta şehrinde, insan hakları konusunda uzman kişilerce yapılan toplantı sonrasında ortaya çıkan ve "Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğiyle İlişkili Olarak Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Uygulanmasına Dair Yogyakarta İlkeleri" şeklinde anılan bu metin hukuki gelişmeler için büyük bir öneme sahip olmaktadır. 29 ilkedен oluşan bu metinde, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği dikkate alınarak insanların temel hak ve özgürlükleri tanımlanmaktadır. İlkelerin öncesinde de genel anlamda kabul görmüş şekilde, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin tanımlamaları yapılmıştır. 2017 yılında ise; yaklaşık on sene öncesinde belirlenen ilkelere ek ilkeler gündeme getirilmiş ve bu sayede ilke

---

³⁰⁶ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, Madde 38:

"1. Kendisine sunulan uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmekle görevli olan Divan: a. uyuşmazlık durumundaki devletlerce açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan, gerek genel gerekse özel uluslararası antlaşmaları; b. hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası yapılagelmiş kurallarını; c. uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkelerini; d. 59. Madde hükmü saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak adli kararları ve çeşitli ulusların en yetkin yazarlarının öğretilerini uygular.

2. Bu hüküm, tarafların görüş birliğine varmaları halinde, Divan'ın hakça ve eşitçe karar verme yetkisini zedelemez."

sayısı 38'e çıkmıştır. Yapılan bu güncelleme ile sadece yeni ilkeleri tanımlamakla yetinilmemiş, ayrıca daha önceden tanımlanan ilkelerle bağlantılı olarak devletlerin yükümlülüklerini de güncellemiştir. Yogyakarta İlkeleri, başta Birleşmiş Milletler ve ilgili organları olmak üzere, çeşitli coğrafyalardan sürekli olarak atıf almakta ve rehber bir metin olarak kabul edilmektedir.

A. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Uluslararası Örgütler

1. Birleşmiş Milletler

Dünya üzerinde ulus devletlerin ayrı ayrı temsil edildiği en geniş ve doğal olarak da etkisinin en fazla olabileceği örgüt olarak gösterilebilecek Birleşmiş Milletler'in özellikle cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli eylemlerine bakıldığında, ilk olarak 1948 yılında dünya tarihinde önemli bir yeri olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi³⁰⁷ gelmektedir. Bildirge incelendiğinde sadece konumuzla ilgili değil de genel olarak insan haklarıyla ilgili olduğu ancak kapsayıcı maddeleri ile aslında bünyesinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini de barındırabileceği düşünülmektedir. Madde metinlerinde geçen "herkes, hiç kimse" gibi geniş kavramların içeriğine tüm insanların dahil edilmesi teorik olarak mümkün iken söz konusu durum uygulamaya geldiğinde istenilenin gerçekleşmediği ve bunun sonucunda da aksi mümkün değilse ek düzenlemelerin yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Burada net olarak görülebilir ki kağıt üzerinde yapılan düzenlemeler, insanların yaşamlarına ve aynı zamanda devletlerin politikalarına etki etme konusunda harikulade bir işlem olamamaktadır. Özel olarak Bildirge'nin 2. maddesine³⁰⁸ göz atıldığında ise -ilerleyen başlıklarda da benzerlerinden sıkça bahsedeceğimiz- "herhangi başka bir" ifadesi dikkat çekmekte; kimliğe dayalı kategorilerin bir takımının -ki içerisinde cinsiyeti de barındırarak- sayılmasından sonra eklenen ilgili ifade, aslında sayılı sıra sisteminden ziyade daha kapsayıcı olma niteliğini korumaktadır. Bildirge'nin düzenlendiği zaman da göz önüne alındığında, bu yaklaşımın o süreç bakımından doğru olabileceği ancak özellikle hakların elde

³⁰⁷ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu A/RES/217(III)A-E no.lu kararı, 10 Aralık 1948.

³⁰⁸ BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Madde 2: "*Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. (...)*"

edilmesi konusunda dilin ve ifadelerin ne kadar önem arz edebileceğinin hatırlanması gerekmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin devamında, daha dar anlamda temel hak ve özgürlüklere yönelik düzenlemelerin yapıldığı ve çok taraflı bir sözleşme olan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi³⁰⁹ 1966 yılı itibariyle hayatımıza girmektedir. İlgili sözleşmenin yürürlüğe girmesi yaklaşık on seneyi almış olsa da Sözleşme'nin 2. maddesinde³¹⁰ ayrımcılık yasağında bahsedilirken daha önce de belirtilmiş olana benzer bir ifade ile "herhangi bir statü" ifadesinin bünyesinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği kendilerine yer bulabilmektedir.³¹¹ Ayrıca Sözleşme'nin 3. maddesinde³¹² belirtilen hakların elde edilmesinde cinsiyetler arasında eşitlik öngörülmekte ancak hem kategorilerin sayılması hem de cinsiyet ifadelerinin bahsi kadın-erkek ikililiği kısıcında bulunmaktadır.

İnsan hakları temelli yapılan diğer ilgili sözleşmelere örnek olarak gösterilebilecek, 1979 yılında kabul edilen Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi³¹³ ile 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi³¹⁴ içerdikleri maddeler ve daha da belirgini bu sözleşmeye dair Çocuk Hakları Komitesi'nin yorumları ile cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği yaklaşımına sahip olduğu görülmektedir.³¹⁵ 1979 tarihli Sözleşme'ye bakıldığında adından da anlaşılacağı üzere kadın cinsiyeti çerçevesinde düzenlemeler yapılmakta ancak maddelerine bakıldığında her türden ayrımcılığın önlenmesi³¹⁶ veya kalıplaşmış ön

³⁰⁹ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu A/RES/2200(XXI)A-C nolu kararı, 16 Aralık 1966.

³¹⁰ BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Madde 2: "(...) 2. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede beyan edilen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ve diğer bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi herhangi bir statüye göre ayrımcılık yapılmaksızın kullanılmasını güvence altına almayı taahhüt ederler. (...)”

³¹¹ BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 20 no.lu Genel Yorum, p. 27, <http://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2007/12/ESKHKG20.pdf> 1 Ağustos 2020.

³¹² BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Madde 3: "Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan bütün ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılmasında erkeklere ve kadınlara eşit haklar sağlamayı taahhüt eder."

³¹³ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu A/RES/34/180 no.lu kararı, 18 Aralık 1979.

³¹⁴ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu A/RES/44/25 no.lu kararı, 20 Kasım 1989.

³¹⁵ BM Çocuk Hakları Komitesi, 14 no.lu Genel Yorum, p. 55; 15 no.lu Genel Yorum, p. 8; 20 no.lu Genel Yorum, p. 34; 21 no.lu Genel Yorum, p. 6, 26; 22 no.lu Genel Yorum, p. 3, 21, 42, <https://www.unicef.org/turkey/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller.%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf> 1 Ağustos 2020.

³¹⁶ BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi, Madde 2: "(...) (b) Kadınlara karşı her türlü ayrımı yasaklayan ve gerekli yerlerde müeyyideler de ihtiva eden yasal ve diğer uygun önlemleri kabul etmeyi, (...)”

yargılara göre hareket edilmemesi³¹⁷ gibi geniş yorumlanabilecek alanları barındırmaktadır. Ancak göz ardı edilmemelidir ki; özellikle kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesi hedefiyle düzenlenmiş olan bu Sözleşme, daha önce de belirtildiği üzere ikili cinsiyet sistemine hizmet etmektedir. Bunun yanında, 1989 tarihli Sözleşme incelendiğinde daha önce karşımıza çıkan “diğer statü” kavramına tekrar denk gelinmekte³¹⁸ ve özellikle günümüz şartları ile değerlendirildiğinde, üstün yararları da korunarak interseks çeşitliliğine ve trans deneyimine sahip çocukların durumlarına ilişkin ihtiyaçları, hukuki korumayı karşılamaının mümkün olamayacağı söylenebilmektedir.

Yukarıda bahsedilenler ile bu sözleşmelerin dışında günümüze kadar yapılmış uluslararası nitelikli sözleşmeler dikkate alındığında, doğrudan cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim konularını barındıran bir sözleşme bulunmamaktadır. Sözleşmelerin içerisinde geçen maddelerin bazılarında kapsayıcı ifadeler sayesinde LGBTİ+ bireylere yönelik düzenlemeler tespit edilebilmektedir. Devletler tarafından konuya yaklaşım değişkenlik gösterdiğinden ve şu ana kadar yapılmış genel bir düzenleme olmadığından, yakın geçmişte Birleşmiş Milletler tarafından ilgili konu farklı şekillerde ele alınmaya çalışılmaktadır. Örgütün İnsan Hakları ile ilgili oluşumlarına, çeşitli senelerde farklı devletlerin teşvikiyle çeşitli belgeler sunulmuş olup bu denemelerin sonuncusu olarak ifade edilebilecek olan 66 devlet adına Arjantin tarafından sunulmuş 2008 yılındaki ortak bildiri³¹⁹ bulunmaktadır. Bildiri içeriğinde insan haklarının tasarrufunda tüm dünya üzerinde cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime dayalı herhangi bir ayrımcılığın veya ihlalin gerçekleşmemesi talebi sunulmakta, ilerleyen başlıklarda değinilecek olan Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu’nun 3 Haziran 2008 yılında almış olduğu kararı da örnek olarak gösterilmektedir. Sonucunda ise; tüm devletlerin üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi ve gerekli önlemleri alması talep edilmektedir. Bahsedilen ortak bildiriye karşı olarak da

---

³¹⁷ BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi, Madde 5: “*Taraf Devletler aşağıdaki bütün uygun önlemleri alacaklardır: (a) Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek, (...)*

³¹⁸ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Madde 2: “*1. Taraf Devletler, bu Sözleşme’de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler. (...)*

³¹⁹ ARC International, “2008 Joint Statement”, <http://arc-international.net/global-advocacy/sogi-statements/2008-joint-statement/>

Arap Birliği ve İslam İş birliği Teşkilatı tarafından bir bildiri sunulmuş olup içeriğinde Bildirge'nin 29. maddesi hatırlatılarak devletler nezdinde yapılacak olan düzenlemelerin ahlak ve kamu yararını gözetmesi gerektiğini belirtmekte ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği; pedofili ile de ilişkilendirilerek tercih temelli olduğu, aynı zamanda uluslararası hukukun konusu olamayacağı üzerinde durmaktadır.³²⁰ İki tarafın bildirimleri de halen imzaya açık konumda kalarak Genel Kurul tarafından kabul edilmemiş durumunu korumaktadır.³²¹

Ancak 2011 yılına gelindiğinde, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ön ayak olduğu ve 17 Haziran tarihinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nde görüşülerek 23'e 19 oy ile kabul edilen kararda açık bir şekilde cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimin irdelendiği dikkat çekmektedir. Bu karara göre; uluslararası sözleşmeler, insan haklarının evrenselliği, tüm insanların eşit ve özgür olarak doğdukları ve 2006 yılındaki insan haklarına yönelik Konsey'in yetkilendirilmesine dair Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararı da hatırlatılarak; tüm dünyada gerçekleşen şiddet ve ayrımcılığa dair endişeler dile getirilmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nden bu konularla ilgili bir çalışma yapılması talep edilmekte ve bu çalışmanın çıktılarının da Konsey'in 19. Olağan Dönemi'nde tartışılmasına karar verilmektedir.³²² 2014 yılında ise; bu sefer Brezilya, Şili, Kolombiya ve Uruguay önderliğinde Konsey'in gündemine getirilen kararda, bir önceki hatırlatmalara ek olarak devletlerin tarihsel, kültürel ve dini temellerine bakılmaksızın insan haklarının eşit olarak tanınması gerekliliğine dikkat çekilmektedir. 2011 yılındaki kararın akabinde meydana gelen olumlu gelişmeler ve İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin göstermiş olduğu emekler takdir edilerek yine aynı raporun şiddet ve ayrımcılığın üstesinden gelinen olumlu örnekler minvalinde yinelenmesi talebinde bulunarak 29. Olağan Dönem'de görüşülmesine karar verilmiştir.³²³ 2016 yılına gelindiğinde ise; Birleşmiş Milletler tarafından şu an için doğrudan cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim ile ilgili verilmiş en güncel karar karşımıza çıkmaktadır. Bu kararda da daha önceden verilmiş olan kararlara ve ilgili sözleşmelere atıflar yapılarak cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelli ayrımcılık ve

---

³²⁰ OutRight Action International, General Assembly Counter Statement From Syria, <https://outrightinternational.org/sites/default/files/315-1.doc> 2 Ağustos 2020.

³²¹ Wikipedia The Free Encyclopedia, "LGBTI Rights at the United Nations", https://en.wikipedia.org/wiki/LGBT_rights_at_the_United_Nations

³²² Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi A/HRC/RES/17/19 no.lu kararı, 17 Haziran 2011.

³²³ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi A/HRC/RES/27/32 no.lu kararı, 2 Ekim 2014.

şiddetin, tüm dünya ülkelerinde ivedilikle üzerine düşülmesi gereken bir konu olduğu belirtilmektedir. Kararın en can alıcı noktasında ise; üç yıl görev yapacak ve yıllık olarak da raporlarını sunacak olan bir bağımsız bilirkişinin görevlendirilmesi söz konusu olmakta, bilirkişinin çalışması boyunca da kendisiyle uluslararası ve ulusal tüm aktörlerin iş birliği içerisinde bulunması talebi iletilmektedir. Bağımsız bilirkişinin görevlendirilmesi ile konu hakkında farkındalık oluşturulması, ulusal aktörler ile etkileşimde kalınması ve kapasite artırıcı faaliyetlerin desteklenmesi gibi amaçlar hedeflenmektedir.³²⁴

2. Avrupa Konseyi

Uluslararası düzenlemelerin Avrupa kıtasındaki bölgesel yönüne bakıldığında ise karşımıza özellikle iki organizasyon çıkmaktadır: Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği. Bu iki organizasyonun geçmişlerine de bakıldığında cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim temelli olarak hem çeşitli düzenlemeleri hem de yargı organları tarafından verilmiş olan kararları, ki özellikle Avrupa Konseyi, ülkemiz açısından da önem arz etmekte ve tüm dünya genelinde de emsal olarak gösterilebilmektedir.

Avrupa Konseyi ile başlanıldığı takdirde organları tarafından verilmiş kararların öncesinde konumuzla da ilgili olarak çeşitli sözleşmelerden bahsedilebilmekte olup bunların kanımızca en önemlileri olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek 12 No.lu Protokolü, Avrupa Sosyal Şartı, Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Sözleşme'leri gösterilebilmektedir. Kronolojik olarak bahsetmek gerekirse; 1950 yılı itibariyle yürürlükte olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin her ne kadar her bir maddesi temel insan hakları bakımından fazlaca önem arz etse de üzerinde durulması gereken "Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı" (8. madde), "Evlenme Hakkı" (12. madde) ve "Ayrımcılık Yasağı" (14. madde) başlıklı maddeler bulunmaktadır. 8. madde³²⁵ özelinde incelendiğinde madde metninde de görüleceği üzere "herkes" gibi kapsayıcı bir ifade ile amaç; herhangi bir ayırım olmaksızın tüm insanların özel hayatlarının

³²⁴ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi A/HRC/RES/32/2 no.lu kararı, 15 Haziran 2016.

³²⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 8: "1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. 2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir."

güvencesi sağlanmaya çalışılmasıken, özellikle sınırlandırılma hallerini belirten ikinci fıkradaki "... kamu güvenliği, (...) sağlığın ve ahlakın ..." gibi genel ifadelerin varlığı kamu makamlarının lehine işleyen bir alan ortaya çıkarmaktadır. Kapsayıcılığın aksine 12. madde³²⁶'nin metninde görüleceği üzere ve son dönemlerdeki hem cins evliliklerine yönelik mücadeleye de bir nevi olumsuz etki yaratan "... her erkek ve kadın ..." ifadesi eşit hakların kullanılması konusunda bir engel yaratmaya devam etmektedir. Burada hem bir sınırlama söz konusu olmakta, bunun da ötesinde ikili cinsiyet sisteminin halen normal olarak kabul edildiğini bizlere göstermektedir. Son olarak ise 14. madde³²⁷'de her türlü ayrımcılığın önlenmesi çabasının varlığı görülmekte, ancak daha önceden de bahsedildiği üzere "diğer statü" gibi açık bir alan sayesinde cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime yer bulunabilmektedir.

1996 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı'na bakıldığında ise; her ne kadar maddelerin geneli çalışma hakkı ve ona yönelik olan diğer haklara fazlaca değinse de olumsuz örnek olarak gösterilebilecek iki madde özellikle belirtilebilmektedir. Bunlardan ilk olarak çalışan kadınların annelik durumlarının korunmasına yönelik 8. madde³²⁸'ye dikkat çekildiğinde, ilk bakışta çocuklu kadınların özellikle işverenlere karşı korunması amacı gündeme gelse de aslında arka planda çocuk bakma yükümlülüğünün sadece kadına yüklendiği anlamı çıkarılabilmektedir. Bunun da yanında heteronormatif aile yapısının normalleştirildiği bir sistem minvalinde ortaya çıkan maddenin alternatif aile yapılarını göz ardı ettiği de açıkça görülmektedir. Ek olarak 20. madde³²⁹ kontrol edildiğinde ise cinsiyetler

³²⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 12: "Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, bu hakkın kullanımını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir."

³²⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 14: "Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır."

³²⁸ Avrupa Sosyal Şartı, Madde 8: "Akit Taraflar, çalışan kadınların annelik durumunda korunma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla:

1. Kadınlara doğumdan önce ve sonra, ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlik yardımı veya kamu kaynaklarından yararlandırma yoluyla toplam olarak en az on dört haftalık izin sağlamayı;

2. İşverenin, bir kadının işverenine hamile olduğunu bildirmesi ile doğum iznine ayrılması arasındaki dönem içinde veya süresi bu döneme rastlayacak şekilde işten çıkarma bildiriminde bulunmasını yasadışı saymayı,

3. Emzirme döneminde annelere, bu amaçla yeterli bir süre işe ara verme hakkı sağlamayı;

4. Hamile, yeni doğum yapmış ve çocuklarını emzirme dönemindeki kadınların gece çalışmalarını düzenlemeyi;

5. Hamile, yeni doğum yapmış ve çocuklarını emzirme dönemindeki kadınların yeraltı madenlerinde ve tehlikeli, sağlığa zararlı ya da ağır nitelikleri nedeniyle uygun olmayan diğer işlerde çalıştırılmalarını yasaklamayı ve bunların çalışma haklarını korumaya yönelik uygun önlemleri almayı taahhüt ederler."

³²⁹ Avrupa Sosyal Şartı, Madde 20: "Akit Taraflar, istihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayırım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkının etkili bir biçimde kullanımını

arasında ayrımcılığın önlenmesi içeriğinde cinsiyet olarak dikte edilen, metnin orijinal dilinde de görülebileceği üzere biyolojik cinsiyet olup ikili cinsiyet sisteminin dayatması örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000 yılında ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ilave edilen Ek 12 No.lu Protokol ayrımcılık yasağı konusuna özel olarak değinmektedir. Sözleşme'deki 14. madde'ye benzer şekilde Protokol'ün 1. madde'sinde de "diğer statü" yaklaşımı karşımıza çıkmakta ancak protokolün varlığı ayrımcılıkla mücadele kapsamında önemli bir adım olarak görülmektedir. 2011 yılında ise İstanbul Sözleşmesi olarak da anılan kadına yönelik ve ev içi şiddetin önlenmesi amaçlı belge gündeme yerleşmektedir. Sözleşme'nin 4. madde³³⁰'sinde görülebileceği üzere "diğer statü" ifadesinin altında değil de cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim ibareleri açıkça yer almakta ve bunlara yönelik ayrımcılık açıkça yasaklanmaktadır. Bu sözleşme bir dönüm noktası olarak görülse de özellikle cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim odaklı bireylere yönelik bir nüans barındırmaktadır. Sözleşme'nin tanımlarını içeren 3. madde³³¹'sinde orijinal dil ile "domestic violence", Türkçe diline çevirisiyle ise "aile içi şiddet" olarak belirtilmiş olan ifadelerin arasında bir fark bulunmaktadır. Günümüzde çokça tartışma konusu yapılan Sözleşme'nin amacı olan ev içi şiddetin önlenmesi olgusu, ülkemizde aile içi şiddet olarak algılanarak aile kurumunun tekrardan kutsanması ve normlara göre aile olamayan birlikteliklerin sözleşme dışında bırakılmasının hedeflendiği açıkça görülebilmektedir. Bu sayede resmi ve toplumsal olarak da kabul edilmeyen LGBTİ+ bireylerin birlikteliklerindeki şiddet vakalarının, İstanbul Sözleşme'sinin koruması altına alınmamaya dair bir çaba gösterilmektedir.

Bahsedilen sözleşmelerin de ötesinde Avrupa Konseyi'nin ilgili organları tarafından alınmış olan kararlar da konumuzu aydınlatmak adına emin adımlar

---

sağlamak amacıyla, bu hakkı tanımayı ve bunun aşağıdaki alanlarda uygulanmasını sağlamak ve teşvik etmek için uygun önlemler almayı taahhüt ederler:

- a. İşe giriş, işten çıkarılmaya karşı korunma ve yeniden işe yerleştirilme;*
- b. Mesleki yönlendirme, eğitim, yeniden eğitim ve rehabilitasyon;*
- c. İstihdam koşulları ve ücreti de kapsayan çalışma koşulları;*
- d. Yükselmeyi de kapsayan meslekte ilerleme."*

³³⁰ Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, Madde 4: "(...) 3. Özellikle mağdurların haklarını korumaya yönelik önlemler olmak üzere, işbu Sözleşme hükümlerinin cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ırk, dil, din, siyasi veya başka görüşe sahip olma, ulusal veya sosyal menşe, bir ulusal azınlıkla bağ, mülkiyet, doğum, cinsel yönelim, cinsel kimlik, yaş, sağlık durumu, engellilik, medeni hal, göçmen ya da mülteci olma durumu veya başka statüler temelinde herhangi bir ayrımcılık olmaksızın Taraflarca uygulanması güvence altına alınmıştır. (...)"

³³¹ Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, Madde 3: "(...) b. "aile içi şiddet", aile içerisinde veya hanede veya mağdur faille aynı evi paylaşsa da paylaşmasa da eski veya şimdi ki eşler veya partnerler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemi anlamına gelir. (...)"

atmaktadır. Buna göre Bakanlar Komitesi, Parlamenter Meclisi, Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından alınmış kararların incelenmesi planlanmaktadır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ile başladığı takdirde karşımıza tek bir tavsiye kararı çıkmakta ve 2010 yılı tarihli ilgili karar da “Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli Ayrımcılıkla Mücadele Tedbirleri”³³² olarak adlandırılmaktadır. İnsan haklarının evrenselliği, devletlerin ayrımcılıkla mücadele kapsamındaki yükümlülükleri ve LGBTİ+ bireylerin uzun sürelerdir ayrımcılığa maruz bırakıldığı gerçekleri paylaşıldıktan sonra, özellikle çoğunluğun kültürü göz önünde tutularak nefret söylemi ve ayrımcılığın kabul edilemez olduğu üzerinde durmaktadır. Doğrudan ve dolaylı ayrımcılığa yönelik olarak devletlerin gerekli düzenlemeleri yapması, bu konularda ilgili verileri toplaması, ayrımcılığa maruz kalanların adalete erişimi için kurumları harekete geçirmesi ve kararın ekinde bulunan ilke ve tedbirlerin dikkate alınması tavsiye edilmektedir. Kararın ekinde ise; başta nefret suçları, nefret saikli fiiller ve nefret söylemi olmak üzere diğer temel haklar madde madde hatırlatılmakta ve devletler için haklar özelinde rehber niteliğinde değerlendirmeler paylaşılmaktadır.

Bakanlar Komitesi’ndeki yegane düzenleme sonrasında Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi’nin almış olduğu kararların incelenmesi yerinde görülmektedir. Meclis’in 1981 tarihli ve “Eşcinsellere Yönelik Ayrımcılık”³³³ başlıklı kararında; Meclis her türlü ayrımcılıkla mücadeledeki konumunu belirterek, yasal yaşı doldurmuş olan kişilerin cinsel kararlarında özgür olduklarına olan inancını iletmektedir. Kararın en önemli bölümünde ise; eşcinselliğin zihinsel bir rahatsızlık olduğuna yönelik teorilerin bilimsel ve tıbbi bir desteğinin olmadığını ve aynı zamanda böyle bir kabul halinde eşcinsel bireylerin devletlerinde karşılaşılabilecekleri olumsuz durumlardan yana endişelendiğini söylemektedir. Sonuç olarak ise, Dünya Sağlık Örgütü’nden (WHO) eşcinselliğin Hastalıkların Uluslararası Sınıflaması’ndan (ICD) silinmesini talep etmektedir. 1983 tarihli ve “AIDS”³³⁴ başlıklı kararında ise özellikle AIDS’in sadece eşcinselleri etkilediğinin halen bilinmediğini, 756 no.lu kararına da atıf yaparak herhangi bir ayrımcılığın oluşmaması için özellikle medya erkine hitaben bu konuda hassas davranılması gerektiğini hatırlatmaktadır. 1989 tarihli ve

---

³³² Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi CM/Rec(2010)17 no.lu tavsiye kararı, 31 Mart 2010.

³³³ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Res 756 no.lu kararı, 1 Ekim 1981.

³³⁴ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Res 812 no.lu kararı, 23 Kasım 1983.

“Transseksüellerin Durumu”³³⁵ başlıklı tavsiye kararında ise Meclis; tıbbi gelişmeler ile gerekli işlemlerin yapılabildiğini hatırlatarak devletlerin de kimlik, isim değiştirme gibi prosedürlere yönelik olarak çalışma yapmasını ve bu sayede kişinin fiziksel görünümü ile hukuki statüsü arasında bir fark bırakmayarak hali hazırda çokça ayrımcılığa uğrayan bireylerin korunması hedeflenmektedir. O ana kadar yasal düzenlemeleri sebebiyle bahsedilen değişikliklerin yapılmasına müsaade etmeyen devletlere de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin ilgili içtihatları hatırlatılarak neler yapmaları gerektiği listelenmektedir.

2000’li yıllara gelindiğinde ise ilk olarak “Avrupa Konseyi Üye Devletlerinde Lezbiyen ve Geylerin Durumu”³³⁶ başlıklı tavsiye kararı karşımıza çıkmakta ve öncelikle 1981 yılındaki kararına atıfta bulunarak ilgili bireylerin ayrımcılığa her alanda maruz kaldıklarını hatırlatmakta, özellikle de ayrımcılıkların oluşmasında siyasi veya dini liderlerin yaklaşımlarının da önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bunun da ötesinde Konsey’e yeni katılan üye devletlerin bazılarında eşcinselliğin suç olarak düzenlendiğini belirtmekte, bu düzenlemelerin hem içtihatlarla hem de Ek 12 no.lu Protokol’e atıfta bulunarak güncellenmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Tüm bunların sonucunda Meclis, Bakanlar Komitesi’ne üye devletlerin ulusal düzenlemelerinde eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılması, hem cins partnerliğin yasal düzenlemelerle hayata geçirilmesi, cinsel yönelim temelli ayrımcılıkta bulunanların gerekli yaptırımlara tabi tutulması gibi çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. 2003 yılında ise “Sporda Lezbiyen ve Geyler”³³⁷ başlıklı tavsiye kararı ile daha özel bir alana değinilmekte, spor aktivitelerinin herkese açık olduğu hatırlatılarak cinsel yönelim temelli ayrımcılığın, ırkçılık ve diğer tür ayrımcılıklar gibi değerlendirilmesi ve buna uygun olarak da önlemlerin alınması gerektiği izah edilmektedir. Meclis kararında; üye devletlere homofobinin önlenmesine yönelik aktif kampanyalar oluşturmalarını, spor aktivitelerindeki homofobinin yaptırımlara tabi tutulmasını; Avrupa’daki spor organizasyonlarına kampanya ve ilkelerine cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılık ile homofobi ile mücadelenin dahil edilmesini; medyaya olası cinsiyetçi söylemlerden kaçınmalarını; Bakanlar Komitesi’ne ise sporla ilgili düzenlemelerinde

---

³³⁵ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Rec 1117 no.lu tavsiye kararı, 29 Eylül 1989.

³³⁶ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Rec 1474 no.lu tavsiye kararı, 30 Haziran 2000.

³³⁷ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Rec 1635 no.lu tavsiye kararı, 25 Kasım 2003.

ayrımcılığa yönelik maddelerin homofobiyi de kapsayacak şekilde genişletmesini tavsiye etmektedir.

2010’lu yıllarda ise Meclis kararları sıklaşarak devam etmekte ve “Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Temelli Ayrımcılık”³³⁸ başlıklı kararı bu dilimde ilk olarak karşımıza çıkmaktadır. Karar cinsel yönelimin bireylerin kimliklerinin bir parçası olduğunu belirterek başlamakta ve devamında tüm insanların eşit ve özgür olduklarını hatırlatarak diğer kararlarından farklı bir şekilde LGBTİ+ bireylerin ifade, toplanma ve örgüt kurma özgürlüklerine değinmektedir. Siyasi ve dini liderler ile medyanın nefret söylemi bakımından buldukları can alıcı konumu tekrardan hatırlatarak, homofobi ve transfobinin özellikle gençler üzerinde zorbalık kurulmasına sebep olduğu tespitini yapmaktadır. Sonucunda ise, devletlerin yükümlülükleri belirtilmekte ve öncekilerden daha farklı bir örnek olarak çocuğun üstün yararı korunmak şartıyla ortak ebeveynlik konusunda ihtimallerin değerlendirilmesi gösterilebilmektedir. 2013 tarihli ve “Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli Ayrımcılıkla Mücadele” başlıklı karar incelendiğinde ise 2010 yılından bu yana yapılmış olan lehe düzenlemelerin kutlandığı, aynı zamanda ülkeden ülkeye sosyal tavırlardaki değişimin farklı sürelerde olabileceği ve bu sürelerin de çok kısa olamayacağını tespiti görülmektedir. Sonucunda; bir önceki kararında bulunan devletlerin yükümlülükleri tekrar edilmekte, çeşitli devletlerin özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde verilmiş kararları belirterek gerekli özeni göstermeleri beklenmekte ve en nihayetinde kamusal aktörlerin rolleri üzerinde durulmaktadır. 2015 yılında “Avrupa’daki Trans Bireylere Yönelik Ayrımcılık”³³⁹ başlıklı tavsiye kararında ise Meclis, trans bireylerin çoklu ayrımcılığa halen maruz kaldığını belirtmekte ve cinsiyet uyum sürecinde kamusal kurumlar tarafından çeşitli hakların ihlal edildiğini yakınlıkla dikte etmektedir. Özellikle Malta’da ortaya çıkan yasal düzenlemeler ile bireylerin kendi cinsiyet kimliklerini tayin etmelerine dikkat çekerek, devletlere ayrımcılık karşıtlığına, cinsiyet uyum sürecine, sağlık hakkına erişim ve konuyla ilgili farkındalığın artırılmasına yönelik düzenlemelerini yapmak adına yükümlülüklerini hatırlatmaktadır. 2017 yılına gelindiğinde ise Meclis; “İnterseks Bireylere Yönelik İnsan Haklarının Teşvik Edilmesi ve Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması”³⁴⁰ başlıklı kararında, interseks tanımlamasını yaparak başlamakta ve

³³⁸ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Res 1728 no.lu kararı, 29 Nisan 2010.

³³⁹ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Res 2048 no.lu kararı, 22 Nisan 2015.

³⁴⁰ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Res 2191 no.lu kararı, 12 Ekim 2017.

interseks beden ile doğan çocukların erken dönemde müdahale yöntemi ile cinsiyetlerine karar verilmesinin sonradan ortaya çıkaracak sonuçlarını öngörmeden yapıldığını ve sosyal tepkilerden çekinen ebeveynlerin de böyle bir telaş içerisinde olmasını açıkça anlayabildiğini söylemektedir. Karar bölümünde ise, özellikle cinsiyet normalleştirme müdahalelerinin yasaklanmasını, interseks bireylerin tıbbi kayıtlara ulaşmalarının kolaylaştırılmasını, yeni doğanların cinsiyetlerinin kayıt altına alınması ve belli bir kategoriye dahil edilmesi konusunda zorlama yapılmayarak kendilerini kadın veya erkek kategorilerinde hissetmeyen kişilerin de hukuki olarak tanınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını, ayrımcılık karşıtı düzenlemelerin interseks bireyleri de kapsayacak şekilde genişletilmesini ve ulusal mekanizmaların özellikle interseks bireylerin katılımı ile süreçleri ilerletmesini belirtmektedir. Meclisin, en son tarihli kararı yani, 2018 yılındaki “Özel Hayat ve Aile Hayatı: Cinsel Yönelimden Bağımsız Olarak Eşitliğin Sağlanması”³⁴¹ başlıklı kararında; herkesin özel hayat ve aile hayatına yönelik eşit haklara sahip olduğu ve günümüzdeki hem cins ve gelenekselleşmiş kalıpların dışındaki ailelerin ihtiyaçlarının var olan hukuki düzenlemeler tarafından karşılanamadığı üzerinde durmaktadır. Başta anayasal düzenlemeler olmak üzere tüm hukuki dokümanlar üzerinde hem cins çiftler ile karşıt cins çiftlerin eşit haklara sahip olmalarını sağlayacak değişikliklerin yapılmasını ve hem cins çiftlerin aile konutu, bakma yükümlülüğü, ölüm ve miras gibi konularda özellikle talep edilen süreçlerle ilgili olarak çalışmaların yerine getirilmesini talep etmektedir. Çocuklar konusunda da herhangi bir ayrımcılığa mahal vermeden partnerlerin ebeveynlik durumuna ilerleyen süreçleri için gerekli yasal düzenlemelerin gerekliliği hatırlatılarak, özellikle toplumdan gelecek olan tepkilerin eşitliğin sağlanması adına yapılacak olan düzenlemelerin önüne engel olmaması gerektiği ile karar sonlandırılmaktadır.

Avrupa Konseyi'nin bir diğer organı olan Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nden de konumuzla ilgili olarak çeşitli kararlara imza atılmaktadır. İlk olarak 2007 yılındaki “Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Bireyler İçin İfade ve Toplanma ve Örgüt Kurma Özgürlüğü”³⁴² başlıklı kararında Kongre; başlıktan da anlaşılacağı üzere özellikle barışçıl gösterilere yönelik durumlara hitap etmekte ve bu uğurda yerel yönetimlerce yürütülecek olan sürecin şeffaf ve adil olması gerektiğini

³⁴¹ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Res 2239 no.lu kararı, 10 Ekim 2018.

³⁴² Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Res 230 (2007) no.lu kararı, 28 Mart 2007.

vurgulamaktadır. Barışçıl gösteriler esnasında yerel yönetimlerin olası karşıt gruplardan gelebilecek olan şiddet içerikli tepkilerin önlenmesi için yükümlülüklerini hatırlatarak, kendi çalışanlarının da -ki polis memurlarına özel bir parantez açılmak kaydıyla- ilgili kişilere karşı duyarlı ve donanımlı olmalarının gerektiğini belirtmektedir. 2015 yılındaki “Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transseksüel (LGBT) Bireylerin Haklarının Garanti Altına Alınması: Avrupa'nın Şehir ve Bölgeleri İçin Sorumluluk”³⁴³ başlıklı kararında ise; herkesin eşit ve özgür doğduğunu, çoğunluğun kültürü dikkate alınarak ayrımcılığın meşrulaştırılmayacağı ve insan haklarının korunması ve teşvik edilmesi konusunda kurumların müşterek sorumluluğa sahip olduğunu hatırlatarak, yerel ve merkezi yönetimler ile sivil toplum ve gönüllü organizasyonların işbirliği içerisinde olmaları halinde insan haklarına yönelik kazanımların daha kolay elde edilebileceğini söylemektedir. Sonuç bölümünde de insan hakları kültürünün geliştirilmesi, etkili koruma yöntemlerinin oluşturulması ve ayrımcılık karşıtı politikaların takip edilmesini gerçekleştirebilecek yükümlülükler dair ilgili bilgiler verilmekte ve özellikle yereldeki sivil toplum örgütleri ile iş birliğinin gerekliliğine dikkat çekilmektedir.

3. Avrupa Birliği

Avrupa Konseyi ve ilgili organlarca meydana getirilen düzenlemeler ve verilen kararlar sonrasında bölgesel olarak devlet üstü bir konumda bulunan Avrupa Birliği ve ilgili organlarının yaklaşımlarına da bakmakta fayda görülmektedir.

Avrupa Birliği'nin yapısında bulunan organların yürürlükteki hukuki metinlerinin öncesinde insan haklarını düzenleyen temel bir sözleşme bulunmaktadır. 2000 yılında ortaya çıkan, 2009 yılında ilk olarak yürürlüğe giren ve çeşitli değişiklikler ile güncellenen bu sözleşme yani Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi³⁴⁴ ile temel hak ve özgürlüklerin beraberinde, özellikle ayrımcılıkla ilgili maddesinde cinsel yönelim açıkça sayılmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin aksine özellikle Bildirge'nin 9. maddesine³⁴⁵ bakıldığında evlenme hakkıyla ilgili olarak herhangi bir cinsiyet ön kabulü olmaksızın kapsayıcı bir

³⁴³ Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Res 380 (2015) no.lu kararı, 25 Mart 2015.

³⁴⁴ Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi, 2016/C 202/02, 7 Haziran 2016.

³⁴⁵ Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi Madde 9 (Evlence ve aile kurma hakkı): “Evlence hakkı ve aile kurma hakkı, bu hakların kullanılmasına ilişkin ulusal mevzuata uygun olarak teminat altına alınacaktır.”

düzenleme yapılmakta, ancak buradaki yetki ulusal kanunlara açıkça bırakılmaktadır. Bildirge'nin ötesinde Avrupa Birliği'nin yapısında bulunan Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Komisyonu çeşitli türlerde hukuki metinleri ortaya çıkarmakta ve aynı zamanda Birliğin yargı mekanizmasını oluşturan Avrupa Adalet Divanı ise vermiş olduğu kararlar ile cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli yaklaşımını göstermektedir.

İlk olarak Birliğin yasama fonksiyonunun genelinde söz sahibi olan Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Komisyonu'nun müşterek belgelerine bakıldığında hem yürürlükten kaldırılan hem de halen etkisini devam ettiren çokça düzenleme bulunmaktadır. Şu anda yürürlükte olan hukuki metinlerin çoğunluğu genel konularla bağlantılı olmakla beraber, bu metinlerin ortaya çıkmasında birçok hazırlık işlemlerinin çeşitli organlarca yapıldığı görülmektedir. Yasama fonksiyonunun müşterek olarak oluşturduğu yürürlükteki metinlere bakıldığında; 2006 yılında kabul edilen ve 2007 yılını "Avrupa Herkes İçin Eşit Fırsatlar Yılı" olarak ilan edilmesi kararı³⁴⁶ ortaya çıkmakta, bu kararın içerisinde cinsel yönelime dayalı ayrımcılıkla mücadele ve konunun farkındalığı için çeşitli çalışmaların yapılmasına karar verilmektedir. 2006 yılındaki bir tavsiye kararında³⁴⁷ ise özellikle kitle iletişim araçları kullanılarak her türlü ayrımcılığın -ki içerisinde cinsel yönelime dayalı ayrımcılık da bulunmakta- engellenmesi amaçlanmakta ve bu süreçte basın özgürlüğünün ihlal edilmemesi için özellikle uyarı yapılmaktadır. 2012 yılındaki yönergede³⁴⁸ ise; suç mağdurlarının herhangi bir ayrımcılığa maruz bırakılmaması gerektiğini belirtirken cinsel yönelimi de dahil etmekte, ayrıca mağdurların kişisel özelliklerinin de dikkate alınması gerektiğini belirtirken cinsel yönelimi de saymakta ve aynı zamanda ortaya çıkan suçların nefret veya önyargı saikiyle yapılıp yapılmadığının araştırılması beklenmektedir. 2013 yılında çıkarılan Tüzükte³⁴⁹ ise; cinsel yönelim temelli ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin ifadeler bulunmakta ama bunlara ek olarak özellikle homofobiyle mücadele kapsama alınmaktadır. Homofobinin önlenmesiyle ilgili

---

³⁴⁶ Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi, "Decision on establishing the European Year of Equal Opportunities for All (2007) - towards a just society", 771/2006/EC, 17 Mayıs 2006.

³⁴⁷ Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi, "Recommendation on the protection of minors and human dignity and on the right of reply in relation to the competitiveness of the European audiovisual and on-line information services industry", 2006/952/EC, 20 Aralık 2006.

³⁴⁸ Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi, "Directive on establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA", 2012/29/EU, 25 Ekim 2012.

³⁴⁹ Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi, "Regulation (EU) on establishing a Rights, Equality and Citizenship Programme for the period 2014 to 2020", 1381/2013, 17 Aralık 2013.

olarak; kamu kurumları, güvenlik kuvvetleri, yargı makamları, eğitim kurumları ve iş yerlerinde ortaya çıkabilecek her türlü şiddetin, zorbalığın önlenmesine özellikle dikkat edilmesi beklenmektedir. 2014 yılında aynı tarihte çıkarılan üç farklı tüzük incelendiğinde ise; numaralarına göre birincisinde³⁵⁰, 2014 – 2020 yılları arasında lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve interseks bireylerin haklarının korunması ve teşvikinin başarılması amaçlanmakta ve gerekli yardımların yapılması planlanmaktadır. İkincisinde³⁵¹ ise; dünya üzerindeki çeşitli bölgeler ile 2014 – 2020 yılları arasında iş birliği yapılması planlanmakta ve bu iş birliği bünyesinde cinsel yönelim temelli ayrımcılığın önlenmesi için yerel, ulusal ve bölgesel organizasyonlarla temasa geçilmesi hedeflenmektedir. Sonuncusunda³⁵² ise; dünya genelinde demokrasi ve insan haklarının sağlanması bakımından daha önceden de defaten belirtilen cinsel yönelim temelli ayrımcılık ve homofobi ile mücadelenin de ötesinde LGBTİ+ bireylerin toplanma ve dernek kurma özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün teşvik edilmesi çalışma alanı bünyesinde tanınmaktadır.

Avrupa Birliği Konseyi'nin tek başına yapmış olduğu işlere bakmak gerekirse de karşımıza başlangıçta çokça yerde atıf yapılan bir Yönerge³⁵³ çıkmakta ve bu yönergenin amacında çok net bir şekilde cinsel yönelim de dahil olmak üzere her türlü ayrımcılığın önlenmesi ve eşit muamelenin sağlanması istenmektedir. 2003 yılındaki kararında³⁵⁴ ise; geniş bir sosyal katılımın gerçekleştirilmesi için işgücü piyasasında ve toplumda cinsel yönelim ve diğerleri gibi geçmişlerine bakılmaksızın bireylere ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. 2007 yılındaki kararda³⁵⁵ ise; tekraren cinsel yönelim temelli ayrımcılık anılmakta ancak ek olarak Avrupa için çeşitliliğin yararlarına dikkat çekilmekte ve bu çeşitlilik içerisinde cinsel yönelim de bir kategori olarak sayılmaktadır. Konsey'in boşanma ve yasal ayrılık ile ilgili 2010 yılındaki Tüzüğünde³⁵⁶ de cinsel yönelime dayalı olarak ayrımcılık yapılmaması ve ilgili

---

³⁵⁰ Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi, “*Regulation (EU) on establishing an Instrument for Pre-accession Assistance (IPA II)*”, 231/2014, 11 Mart 2014.

³⁵¹ Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi, “*Regulation (EU) on establishing a financing instrument for development cooperation for the period 2014-2020*”, 233/2014, 11 Mart 2014.

³⁵² Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi, “*Regulation (EU) on establishing a financing instrument for democracy and human rights worldwide*”, 235/2014, 11 Mart 2014.

³⁵³ Avrupa Birliği Konseyi, “*Directive on establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation*”, 2000/78/EC, 27 Kasım 2000.

³⁵⁴ Avrupa Birliği Konseyi, “*Resolution on Social Inclusion — through social dialogue and partnership*”, 2003/C 39/01, 6 Şubat 2003.

³⁵⁵ Avrupa Birliği Konseyi, “*Resolution on the follow-up of the European Year of Equal Opportunities for All (2007)*”, 2007/C 308/01, 5 Aralık 2007.

³⁵⁶ Avrupa Birliği Konseyi, “*Regulation (EU) on implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation*”, 1259/2010, 20 Aralık 2010.

düzenlemelerin kapsayıcı olması belirtilmektedir. Son olarak 2018 yılındaki kararıyla³⁵⁷ beraber Konsey, cinsel yönelim temelli ayrımcılığın önüne geçerek hem işgücü piyasasını genişletmek hem de yoksullukla mücadele etmek amacıyla ilerlemektedir.

Avrupa Komisyonu'na sıra geldiğinde ise; 2000 yılında üye devletlere yönelik olarak yürürlüğe koyduğu ayrımcılığın önlenmesi ve işgücü piyasasında eşitliğin sağlanması konularındaki tebliğinde³⁵⁸ açık bir şekilde cinsel yönelime dayalı ayrımcılıkla mücadelenin devam etmesi gerektiğini belirtmektedir. 2013 yılındaki tavsiye kararı³⁵⁹ ile dezavantajların yok edilmesi üzerine çocuklar ve onların aileleri özelinde cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın yok edilmesi gerekliliğini hatırlatmaktadır.

4. Diğer Bölgesel Örgütler

Amerika kıtasında bölgesel anlamda ulusların üstünde bir yapı olan ve 1948 yılında kurulan Amerikan Devletleri Örgütü (Organization of American States) ve bu organizasyonun yapısındaki organlar göz önüne alınarak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği minvalindeki adımlara göz atıldığında, özellikle milenyum yılı sonrasında önemli gelişmeler görülebilmektedir. Ana hatlarıyla Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurul kararları, Amerikalılar Arası Sözleşmeler, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu raporlarının bu bölümde değerlendirilmesi planlanmaktadır.

Öncelikli olarak Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu'nun 2008 ile 2014 yılları arasında düzenli olarak vermiş olduğu "İnsan Hakları, Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği" adlı kararlarına bakıldığında; ilk olarak 2008 yılındaki kararında³⁶⁰ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Amerikan İnsan Hakları ve Görevleri Bildirgesi'ne göre herkesin eşit ve özgür doğduğu, aynı zamanda yine herkesin eşit

---

³⁵⁷ Avrupa Birliği Konseyi, "Decision (EU) on guidelines for the employment policies of the Member States", 2018/1215, 16 Temmuz 2018.

³⁵⁸ Avrupa Komisyonu, "Communication from the Commission to the Member States establishing the guidelines for the Community initiative Equal concerning transnational cooperation to promote new means of combating all forms of discrimination and inequalities in connection with the labour market", 2000/C 127/02, 5 Mayıs 2000.

³⁵⁹ Avrupa Komisyonu, "Recommendation on Investing in children: breaking the cycle of disadvantage", 2013/112/EU, 20 Şubat 2013.

³⁶⁰ Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu, "Human Rights, Sexual Orientation, and Gender Identity", AG/RES. 2435 (XXXVIII-O/08), 3 Haziran 2008.

temel hak ve özgürlüklere sahip olduğu hatırlatılmakta ve insan haklarının evrenselliğine vurgu yapılmaktadır. Devamında ise; cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli şiddete dayalı insan hakları ihlallerine dair endişelerini dile getirerek bir sonraki toplantı gündemine alınmasına ve finansal çalışmaların yapılmasına karar vermektedir. 2009 yılındaki karara³⁶¹ gelindiğinde; Kurul, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli şiddet eylemlerinin faillerinin yargılanması için ve aynı zamanda bu konuda çalışan insan hakları savunucularının güvenliği için üye devletleri harekete geçirmektedir. Aynı zamanda Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi'nde yer alan tüm yapılara da bu konuda gerekli dikkati göstermeleri söylenmektedir. 2010 yılında ortaya çıkan kararda³⁶² ise; diğer kararların da üstüne koyarak bireylerin adalete erişimi için gerekli adımların atılmasından emin olunması beklenmektedir. Ek olarak, devletlerin cinsel yönelim temelli ayrımcılıkla mücadelesini cesaretlendirmekte ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu'na çalışmalarına devam etmesi tavsiye edilmektedir. 2011 yılı kararı³⁶³ incelendiğinde ise; cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli ayrımcılıkla mücadele kapsamında devletlerin gerekli tüm kurumlarını kullanmasını önemsendiği görülmektedir. Bu ayrımcılıkla mücadele kapsamında devletlerin de ulusal hukuklarında gerekli düzenlemeleri yapmaları beklenmekte, insan hakları sisteminde yer alan yapıların ise üzerinde çalışılan rapora özen gösterilmesi talebinin devamında da hukuki, terminolojik ve kavramsal açılardan cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve ifadesi konularıyla ilgili gerekli araştırmaların yapılması teşvik edilmektedir. 2012 yılında verilen kararda³⁶⁴ ise; öncelikli olarak Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu bünyesinde LGBTİ+ bireylerin haklarına yönelik bir birimin oluşturulduğu belirtilmekte ve bölgedeki LGBTİ+ bireylere yönelik çalışan sivil toplum organizasyonlarına dikkat çekilmektedir. Başta siyasi katılım olmak üzere; kamusal ve özel alanlarda da bireylere yönelik olası ayrımcılığın engellenmesi bakımından devletlerin yükümlülükleri hatırlatılmakta, Komisyon'dan ise başta eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılması gibi bireylere hakların tanınması konusunda gerekli kanunlaştırma hareketine yol gösterecek bir rehber

---

³⁶¹ Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu, “*Human Rights, Sexual Orientation, and Gender Identity*”, AG/RES. 2504 (XXXIX-O/09), 4 Haziran 2009.

³⁶² Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu, “*Human Rights, Sexual Orientation, and Gender Identity*”, AG/RES. 2600 (XL-O/10), 8 Haziran 2010.

³⁶³ Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu, “*Human Rights, Sexual Orientation, and Gender Identity*”, AG/RES. 2653 (XLI-O/11), 7 Haziran 2011.

³⁶⁴ Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu, “*Human Rights, Sexual Orientation, and Gender Identity*”, AG/RES. 2721 (XLII-O/12), 4 Haziran 2012.

hazırlanması talep edilmektedir. 2013 yılı tarihli karara³⁶⁵ bakıldığında, diğer kararlarına ek olarak kararlar serisini adına “cinsiyet ifadesi” ibaresinin eklenmesine yönelik devletlerden çekincelerin geldiğini ve aynı zamanda homofobik ve transfobik şiddet hakkında söylem üretildiği, şiddetin engellenmesi adına devletlere ödevler yüklendiği görülebilmektedir. Ayrıca interseks çeşitliliğe sahip bireylere yönelik olarak ve Birleşmiş Milletler’in de atmış olduğu adımları takip ederek tıbbi müdahalelere dair düzenlenmelerin yapılması ve bu müdahalelerin insan hakları süzgecinden geçirilerek değerlendirilmesi gerekliliği belirtilmektedir. Bahsedilen bu karar serisinin son yılında yani 2014 yılındaki kararda³⁶⁶ ise daha önceden alınmış olan kararların kümülatif bir şekilde tek bir yerde toplanması söz konusu olmakta, elde edilen gelişme ve kazanımlar ışığında bu seviyeye ulaşmayan devletlerin gerekli adımları atması teşvik edilmektedir.

Genel Kurul kararları ile tarihsel anlamda hemen hemen örtüşmekte olan iki sözleşmeden de bahsetmekte fayda görülmektedir. İlk olarak 2013 yılında kabul edilen “Amerikalılar Arası Her Türlü Ayrımcılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Sözleşme³⁶⁷” incelendiğinde; özellikle giriş bölümünde bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin her ne olursa olsun tasarrufuna hakim olmaları gerektiğini, yine bireylerin birden fazla sebebe dayalı olarak ayrımcılığa uğradıklarının farkında olduğunu, çok çeşitli ve demokratik toplum için bireylerin kimliklerine saygı gösterilmesi gerektiğini, ötekileştirmenin de engellenmesi adına ayrımcılıkla mücadelenin önemli olduğunu, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı nefret suçlarına karşı tetikte beklendiğini belirten ifadeler görülmektedir. Ayrıca Sözleşme’nin tanımlarını içeren 1. maddesinin 1. fıkrasında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine açıkça yer verilmektedir. 2015 yılında kabul edilen “Amerikalılar Arası Yaşlı Bireylerin Haklarının Korunması Sözleşmesi³⁶⁸”nin ise 5. maddesinde yer aldığı üzere, çok yönlü ayrımcılıklara maruz yalan yaşlı bireylerin aynı zamanda cinsel yönelim temelli ayrımcılıktan da

---

³⁶⁵ Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu, “*Human Rights, Sexual Orientation, and Gender Identity and Expression*”, AG/RES. 2807 (XLIII-O/13), 6 Haziran 2013.

³⁶⁶ Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu, “*Human Rights, Sexual Orientation, and Gender Identity and Expression*”, AG/RES. 2863 (XLIV-O/14), 5 Haziran 2014.

³⁶⁷ Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu, “*Inter-American Convention against All Forms of Discrimination and Intolerance*”, AG/RES. 2804 (XLIII-O/13), 5 Haziran 2013.

³⁶⁸ Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu, “*Inter-American Convention on the Protection of the Rights of Older Persons*”, AG/RES. 2875 (XLV-O/15), 15 Haziran 2015.

korunmalarını ve 9. maddesinde de belirtildiği üzere, cinsel yönelimine bakılmaksızın bireylerin güven içerisinde ve şiddetten uzak yaşama hakkını belirtmektedir.

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu'nun hazırladığı tematik raporlara göz atıldığı takdirde ise; ilk olarak 2015 yılı tarihli olan rapor³⁶⁹ karşımıza gelmektedir. Bu raporda genel anlamda LGBTİ+ bireylere yönelik şiddet ve onların kriminalize edilmesi söz konusuyken; daha detaylı şekilde ele alındığında terminolojik bir giriş sonrasında şiddetin anlaşılması ve tanımlanması, bireylere suçlu muamelesi yapılırken kanunların etkisi, şiddetin türleri ve içerikleri, diğer insan grupları ile kesişim ve şiddete yönelik devletin tutumu ile adalete erişim ana başlıkları çok detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bundan yaklaşık üç sene sonra yani 2018 yılında ortaya çıkan rapor³⁷⁰ ise; şiddet veya ayrımcılıktan ziyade LGBTİ+ bireylere temel hak ve özgürlüklerinin nasıl teslim edilebileceği üzerine özellikle devletler için bir çerçeve çizmektedir. Demokratik ve politik hayata katılım, eğitim hakkı, sağlık hakkı, kişi güvenliği, adalete erişim ve ekonomik kaynakların kontrolüne erişim gibi alt başlıklar olsa da kanımızca daha önemli görülen veri toplanması ve toplumdaki kültürel değişim gibi hakların tanımlanmasından ziyade kullanılmasına dair bilgiler veren başlıklar da raporda yer almaktadır.

Afrika kıtasına bölgesel anlamda bakıldığında ise karşımıza doğrudan Afrika Birliği çıkmakta ve bununla bağlantılı olarak da insan hakları mekanizmaları bakımından Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu (ACoHPR) ile Mahkemesi (ACtHPR) dikkat çekmektedir.

Afrika Birliği'nin insan hakları ile ilgili olan, 1981 yılında yürürlüğe giren temel hukuki belgesi yani Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (ACHPR) bulunmakta olup Şart'ın maddelerine genel anlamda göz gezdirildiğinde genel ifadelerin varlığı tespit edilebilmektedir. İlk olarak Şart'ın 2. maddesinde³⁷¹ yer alan

---

³⁶⁹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu (IACHR), "Violence against Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Persons in the Americas", 12 Kasım 2015, <http://www.oas.org/en/iachr/reports/pdfs/ViolenceLGBTIPersons.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.05.2020).

³⁷⁰ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu (IACHR), "Advances and Challenges towards the Recognition of the Rights of LGBTI Persons in the Americas", 7 Aralık 2018, <http://www.oas.org/en/iachr/reports/pdfs/LGBTI-RecognitionRights2019.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.05.2020).

³⁷¹ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, Madde 2: "Every individual shall be entitled to the enjoyment of the rights and freedoms recognized and guaranteed in the present Charter without distinction of any kind such as race, ethnic group, colour, sex, language, religion, political or any other opinion, national and social origin, birth of other status."

“diğer statü” ifadesi daha önceden de bahsedildiği üzere yoruma açık bir alan yaratmakta ancak devam eden maddelerinde “herkes, her birey, insanlar” gibi genel ifadelerle³⁷² yer verilerek hakların bunun üzerinden tanımlanması ve hakların tanımlanmasında öncelikli olarak kategorik açıdan bir ayrımcılığa gidilmemesi umut verici gelişmeler olarak gösterilebilmektedir.

Asya kıtasına gelindiğinde ise Afrika’dan çok farklı bir tabloyla karşılaşmanın mümkün olmadığı, aynı şekilde bazı ülkelerde LGBTİ+ bireylere çeşitli temel hak ve özgürlüklerden tasarrufta bulunmaları sağlanırken bazı ülkelerde ise eşcinselliğin ölüm ile cezalandırıldığı görülmektedir. Aynı zamanda, diğer kıtaların aksine Asya’da bulunan ülkeleri genel olarak kapsayan herhangi bir bölgesel mekanizmadan bahsedilememektedir. Ancak bir istisna olarak, her ülke kendi içerisinde çeşitli düzenlemeler yaparken, ülkelerin üstünde yer alan ve kısıtlı üye devlete sahip bir organizasyon bulunmaktadır: Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN)

Birlik sadece 10 ülkeden oluşmaktadır: Brunei Sultanlığı, Kamboçya, Endonezya, Laos, Malezya, Myanmar, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam. Bu ülkelerin oluşturdukları birliğin konumuz açısından önemi insan haklarına dayalı organlarının ve düzenlemelerinin var olmasından gelmektedir. ASEAN Hükümetler Arası İnsan Hakları Komisyonu’nun 2009 yılı itibariyle birliğin organı olarak görev yapmaya başlamasından sonra 2012 yılının sonlarında yaklaşık olarak 600 milyon kişiye etki edecek olan ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi (AHRD) ortaya çıkmaktadır. Bildirge incelendiğinde; kapsayıcı nitelikte genel ifadelerle yer verdiği görülmekte ve aynı zamanda 2. maddede³⁷³ “diğer statü” ifadesi ile yoruma açık bir alan bırakılmaktadır. Bunun dışında, 4. maddede³⁷⁴ daha önceden sıkça rastlanılmayan “hassas ve ötekileştirilmiş gruplar” ifadesi ile madde metninde sayılan kadın, çocuk, yaşlı, engelli, göçmen bireylerin dışındakiler de kapsamaktadır. Ancak 19. maddeye³⁷⁵ gelindiğinde Bildirge’nin genelinin aksine evlenme hakkına yönelik

³⁷² Örnek olarak; Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, Madde 4: “*Human beings are inviolable. Every human being shall be entitled to respect for his life and the integrity of his person. No one may be arbitrarily deprived of this right.*”

³⁷³ ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi, Madde 2: “*Every person is entitled to the rights and freedoms set forth herein, without distinction of any kind, such as race, gender, age, language, religion, political or other opinion, national or social origin, economic status, birth, disability or other status.*”

³⁷⁴ ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi, Madde 4: “*The rights of women, children, the elderly, persons with disabilities, migrant workers, and vulnerable and marginalised groups are an inalienable, integral and indivisible part of human rights and fundamental freedoms.*”

³⁷⁵ ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi, Madde 19: “*The family as the natural and fundamental unit of society is entitled to protection by society and each ASEAN Member State. Men and women of full age*

olarak hakkın özneleri erkek ve kadın olarak özellikle belirtilmektedir. Ayrıca 22. maddede³⁷⁶ de sınırlı bir şekilde sadece din ve inanca dayalı nefret eylemleri yasaklanmaktadır. Son olarak ise; 29. maddenin 2. fıkrasında³⁷⁷ HIV/AIDS ile ilgili olarak bireylerin tedavisi, bakımı ve hastalığın önlenmesi durumlarında damgalanma, inkar, ayrımcılık gibi olasılıkların üstesinden gelebilmek adına olumlu ortam yaratılmasını üye devletlere yüklemektedir.

B. Uluslararası Örgütler Çerçevesinde Oluşturulan Yargı Makamları

1. İnsan Hakları Komitesi

Birleşmiş Milletler'in hem Genel Kurul'unda hem de başta İnsan Hakları Konseyi olmak üzere ilgili organlarında elde edilen gelişmelere ek olarak; çeşitli davalar ile şekillenen süreçlerden de bahsetmek mümkün görülmektedir. Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 28. maddesi neticesinde kurulmuş olan İnsan Hakları Komitesi Birleşmiş Milletler'in bir organı olarak görev yapmakta ve gündemine gelen davalar hakkında çeşitli kararlar vermektedir.

İlk olarak Toonen/Avustralya³⁷⁸ kararı dikkate alındığında, Avustralya'nın Tazmanya eyaletinde yaşayan 1964 doğumlu başvurucunun Tazmanya Ceza Kanunu'ndaki eşcinsel erkekler arasında özel alandaki cinsel aktivitelerin cezalandırılmasını mümkün kılan ilgili maddeler neticesinde şikayetini oluşturduğu görülmektedir. Komite; başvuranın ilgili sözleşmenin 17.³⁷⁹ ve 2.³⁸⁰ maddelerine

---

have the right to marry on the basis of their free and full consent, to found a family and to dissolve a marriage, as prescribed by law."

³⁷⁶ ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi, Madde 22: "Every person has the right to freedom of thought, conscience and religion. All forms of intolerance, discrimination and incitement of hatred based on religion and beliefs shall be eliminated."

³⁷⁷ ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi, Madde 29, Fıkra 2: "The ASEAN Member States shall create a positive environment in overcoming stigma, silence, denial and discrimination in the prevention, treatment, care and support of people suffering from communicable diseases, including HIV/AIDS."

³⁷⁸ İnsan Hakları Komitesi, Toonen v. Avustralya, 488/1992, 31 Mart 1994.

³⁷⁹ Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Madde 17 (Mahremiyet hakkı): 1. Hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemez; onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılamaz. 2. Herkes bu tür saldırılara veya müdahalelere karşı hukuk tarafından korunma hakkına sahiptir.

³⁸⁰ Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Madde 2 (Sözleşmenin iç hukuka uygulanması ve Ayrımcılık yasağı) Fıkra 1: Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder.

dayanarak hak ihlaline uğradığına karar vermekte, ancak bunun yanında özellikle cinsel yönelimin “diğer statü” bünyesinde ele alınabileceğini belirtmekte ve devamında da “cinsiyet” kategorisi altında da düşünölebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca eşcinselliğin bir ceza kanunu bünyesinde suç olarak kabul edilmesinin ayrımcılık meydana getirdiğini de bizlere göstermektedir.

Komite’nin vermiş olduğu kararlardan bir diğer ilgi çekenini de 1935 doğumlu başvuruçunun 38 yıl boyunca ilişki içerisinde bulunduğu partnerinin kanun önünde tanınmasına yönelik olan Young/Avusturalya³⁸¹’dır. Avusturalya’da yürürlükte olan Gazilerin Hak Sahipliği Kanunu’nu dikkate alarak; partneri gazi olan ve 1998 yılında vefat eden başvuruçucu, bakmakla yükümlü olunan kişi statüsüne değinerek maaş ve hak talebinde bulunmaktadır. Ancak ilgili kanunlarda da yer alan partnerlik ilişkisinin karşı cinsler arasında çeşitli şekil şartlarına da bağlı olarak kurulması öngörölmekte, bu sebeple de başvuruçunun talebi olumsuz sonuçlanmaktadır. Komite, ilgili devlete gelecek dönemlerde de bu tarz ihlallerin olası olduğunu sebep göstererek gerekli düzenlemelerin yapılmasını da hatırlatmakta ve başvuruçunun Sözleşme’nin 26. maddesine³⁸² dayanarak hak ihlaline uğradığına karar vermektedir. Bu sayede eşcinsel birlikteliklerin tanınması yoluna gidilmekte ve Komitenin benzer sonuca vardığı, başvuruçunun 22 yıllık ilişki sonrasında partnerinin vefatıyla sosyal destek talebinde bulunduğu ancak yine cinsel yönelime dayalı olarak ayrımcılığa uğradığı X./Kolombiya³⁸³ kararı da bulunmaktadır.

2002 yılında Komite önüne gelen bir davada ise; günümüzde dahi tartışma konusu olabilecek evlenme hakkı irdelenmektedir. Joslin vd./Yeni Zelanda³⁸⁴ başvurusunda, başvuruçular devletlerinin kanunlarına göre evlilik birliğini kuramamakta ve bununla da ilgili olarak iç hukuk yollarını tüketmekte ancak istenilen sonuca ulaşmamaktadır. Tüm bunların neticesinde, Komite gündemine getirilen başvuruda da belirtildiği üzere Sözleşme’nin ilgili maddelerinin ihlal edildiği ifade

---

³⁸¹ İnsan Hakları Komitesi, Young v. Avusturalya, 941/2000, 6 Ağustos 2003.

³⁸² Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Madde 26 (Hukuk önünde eşitlik): Herkes, hukuk önünde eşittir ve hiçbir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın hukuk tarafından eşit olarak korunma hakkına sahiptir. Hukuk bu alanda her türlü ayrımcılığı yasaklar ve herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir fikir ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir statü ile yapılan ayrımcılığa karşı etkili ve eşit koruma sağlar.

³⁸³ İnsan Hakları Komitesi, X. v. Kolombiya, 1361/2005, 30 Mart 2007.

³⁸⁴ İnsan Hakları Komitesi, Joslin vd. v. Yeni Zelanda, 902/1999, 17 Temmuz 2002.

edilmekte ve ihlal edildiği iddia edilen maddelerden birisi de 23. madde³⁸⁵ olarak gösterilmektedir. Sözü edilen madde evlenme hakkını düzenlemekte ve ikinci fıkrasında açıkça evlilik yaşı gelmiş erkek ve kadınların bu hakkı kullanabileceği belirtilmektedir. Komite de kararında Sözleşmenin geri kalanında kullanılan genel ifadelerle nazaran burada özellikle kadın ve erkek ifadelerinin kullanılmasına dikkat çekmekte³⁸⁶ ve sonucunda ilgili maddenin ihlal edildiği sonucuna varmaktadır.

Son olarak, Komite Fedotova/Rusya³⁸⁷ başvurusunda kamusal alanda cinsel yönelim temelli ifadelerin engellenmesi veya cezalandırılmasının hem ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini hem de cinsel yönelim temelli ayrımcılığı ortaya çıkardığını belirtmektedir. 2009 yılında 1978 doğumlu başvurucunun kamusal alanda eşcinselliğin normal olduğunu ve kendisinin de cinsel yönelimiyle gurur duyduğunu belirten pankartları kullanarak bir protesto düzenlemesi sonucunda ilgili kamu kurumları tarafından engellenmekte, dava konusu edilen süreçte de eylem sonucunda tazminat ödenmesine karar verilmiştir. Sonrasında değerlendirilen diğer hukuki yollar ile nihayetinde Komite önüne gelen başvuruda kişinin haklarının ihlal edildiği iddia edilmektedir. Komite kararında, ifade özgürlüğü bakımından öngörülen sınırlandırma yollarının mevcut olup olmadığını incelemekte ve gerekli şekilde yapılmadığını belirterek ihlal kararı vermekte ayrıca bizim de yukarıda bahsetmiş olduğumuz kararlara atıfta bulunarak cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın bulunduğunu tespit etmektedir.

2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Avrupa Konseyi'nin çeşitli organları tarafından kağıt üzerinde hazırlanarak ortaya çıkarılan düzenlemelerin bir bölümünün oluşmasında, bir bölümünün gelişmesinde ve belki de yeni düzenlemelerin kaynağını oluşturmada etkili olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilmiş çeşitli kararlar; cinsiyet kimliği

---

³⁸⁵ Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Madde 23 (Ailenin korunması): 1. Aile toplumun doğal ve esaslı bir birimidir ve aile toplum ve Devlet tarafından korunma hakkına sahiptir. 2. Evlilik çağındaki her erkek ve kadının evlenme ve aile kurma hakkı hukuk tarafından tanınır. 3. Evlenecek eşlerin tam ve serbest iradeleri ile kurulmayan bir evlilik geçerli sayılmaz. 4. Bu Sözleşmeye taraf Devletler, eşlerin evlilik konusunda, evliliğin devam ettiği sürece ve boşanmada eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olmaları için gerekli önlemleri alır. Boşanma halinde çocukların korunması için gerekli hükümler konur.

³⁸⁶ Joslin vd. v. Yeni Zelanda, §8.2.

³⁸⁷ İnsan Hakları Komitesi, Fedotova v. Rusya, 1932/2010, 31 Ekim 2012.

ve cinsel yönelim temelli hukuki süreçlerin var olmasında çok önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple, her ne kadar konumuzla ilgili olarak verilmiş detaylı ve çok değerli birçok karar mevcut olsa da³⁸⁸ özellikle LGBTİ+ bireylerin kazanımlarını gösterebilecek birtakım kararlardan, bu alanda konuya göre bir sıralama takip edilerek bahsedilmesi planlanmaktadır.

İlk olarak eşcinsel ilişkilerin suç olarak kabul edilmesi hakkında Mahkeme'nin birçok kararı mevcut olup bunlardan özellikle tarihi gereğince de bir mihenk taşı olan Dudgeon/Birleşik Krallık³⁸⁹ başvurusuna bakıldığında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinin ihlaline karar verildiği görülmektedir. İhlal kararının verilmesi altında, kanunlar ile getirilen kısıtlamanın yani eşcinselliğin suç olarak kabul edilmesinin diğerlerinin haklarını veya genel ahlakın korunması karşısında orantısız olduğu görüşü bulunmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, yetişkinler ve küçükler arasındaki eşcinsel ilişkilerin cezalandırılması boyutunda S.L./Avusturya³⁹⁰ başvurusu dikkate alındığında; yetişkin erkeklerin 14 ile 18 yaş arasındaki erkekler ile olabilecek ilişkisi suç olarak kabul edilirken, aynı yaş grubundaki kadınlar ile bir ilişkilene söz konusu olduğunda suç olmamasından kaynaklı olarak Sözleşme'nin 8. Maddesi ve beraberinde 14. maddesinin yani ayrımcılık yasağının ihlaline karar verilmektedir.

İkinci olarak cinsiyet kimliğine dayalı olan başvurulara göz atıldığında karşımıza sonrasında çok büyük etki yaratan Christine Goodwin/Birleşik Krallık³⁹¹ başvurusu gelmektedir. Mahkeme bu başvuruya gelene kadar trans deneyimine sahip bireylerin cinsiyet uyum süreci ve hukuken tanınmalarına yönelik bir kafa karışıklığı içerisinde iken bu başvuru ile görüşünü net bir şekilde ortaya koymakta ve sonrasında ise bu başvuruya referansla çeşitli kazanımlara sebep olmaktadır. İlgili başvuruda; başvuranın cinsiyet uyum süreci sonrasında çalışma, sosyal güvenlik, evlenme gibi haklarından hukuken tanınmanın eksikliğinden dolayı mahrum bırakıldığı şikayeti üzerine; Mahkeme de trans bireylere yönelik genel bir kabulün artık gerçekleştiğini de belirterek ve aynı zamanda trans bireylerin süreç sonrasında hukuken tanınmaması

---

³⁸⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ışığında queer bireylerin haklarını konu alan çeşitli çalışmalar mevcut olup bunlardan iki tanesini örnek ve ileri okuma için göstermek mümkündür: Can Çelik, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin LGBTT Bireylere Yaklaşımı", *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, 2012, Sayı 2, s.105-139. Nergiz Karadağ, *Cinsel Azınlıkların Bireysel Hakları*, İstanbul, Oniki Levha Yayınları, 2008.

³⁸⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 7525/76, K.T.: 22 Ekim 1981.

³⁹⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 45330/99, K.T.: 9 Ocak 2003.

³⁹¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 28957/95, K.T.: 11 Temmuz 2002.

halinde kendine ve topluma yabancılaştığını eleştirerek hem 8. maddenin ihlaline hem de 12. maddedeki kadın ve erkek ibarelerinin sadece biyolojik değil aynı zamanda toplumsal cinsiyete atıfla var olduğunu belirterek ihlal kararına ulaşılmaktadır. Hämäläinen/Finlandiya³⁹² başvurusunda ise başvurusunun cinsiyet uyum sürecini tamamlamasına rağmen var olan evliliğinin partnerliğe (civil partnership) dönüştürülmesi ya da sonlandırılması halinde ancak kimlikte ilgili değişikliklerinin yapılması şartından kaynaklı ihlal iddiası Mahkeme tarafından evliliğin partnerliğe dönüştürülmesinde herhangi bir hak kaybının yaşanmayacağını ileri sürmesi ile reddedilmektedir. Cinsiyet uyum sürecinin şartlarıyla ilgili olarak ise Y.Y./Türkiye³⁹³ başvurusunda görülebileceği üzere üreme yetilerinden zorunlu yoksunluk halinin sağlanmaması üzerine yerel mahkemece talebi reddedilen başvurusunun durumu neticesinde; Mahkeme, kişilerin kendi bedenlerine yönelik seçimlere dayalı bu başvuruda gelişen zaman içerisinde devletin görevinin de düzenlemeleri ile uyum sağlamak olduğunu belirterek 8. maddenin ihlali kararını vermektedir.

Son olarak ise, Sözleşme'nin çeşitli maddelerine dayalı başvurulara bakmak gerekirse; Identoba ve Diğerleri/Gürcistan³⁹⁴ başvurusunda görülebileceği üzere homofobik söylemler ile LGBTİ+ bireylere sözlü ve fiziksel saldırıda bulunulmasının engellenmesi görevinin her ne kadar saldırı üçüncü kişilerden gelse de kolluk kuvvetlerinin dolayısıyla da devletin yükümlülüğü olduğunu hatırlatarak gerçekleşen olaylardan dolayı başvuru sahiplerinin haklarının ihlal edildiği ve ayrımcılığa maruz kaldıkları kararına ulaşılmaktadır. Olayların barışçıl gösteri esnasında gerçekleşmesi ile hem insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağı (3. madde) hem de toplantı ve gösteri yürüyüşleri özgürlüğü (11. madde) ve bunlarla bağlantılı olarak ayrımcılık yasağı (14. madde) ihlal edilmektedir. X./Türkiye³⁹⁵ başvurusunda ise cinsel yönelimi sebebiyle ceza infaz kurumunda tacize uğrayan başvurucuya yönelik kurum yönetimi tarafından alınan tedbirlerin bir dereceye kadar kabul edilebileceği ancak gerçekte yaşanan tek kişilik hücrede tecrit hayatının diretilmesi, açık havadan mahrum bırakılması gibi tedbirlerin kabul edilemez olup 3. ve 14. maddelerin ihlaline sebep olmaktadır. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile ilgili olarak ise O.M./Macaristan³⁹⁶ başvurusunda İran asıllı olan ve mülteci statüsüne sahip başvurusunun İran'da cinsel

³⁹² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 37359/09, K.T.: 16 Temmuz 2014.

³⁹³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 14793/08, K.T.: 10 Mart 2015.

³⁹⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 73235/12, K.T.: 12 Mayıs 2015.

³⁹⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 24626/09, K.T.: 9 Ekim 2012.

³⁹⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 9912/15, K.T.: 5 Temmuz 2016.

yönelim temelli uygulamalar bilinmesine rağmen ülkesine geri gönderilmek üzere 58 gün boyunca göz altında tutulmasının kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkının ihlaline sebep olduğu görülmektedir.

Özel ve aile hayatına saygı hakkıyla ilgili olarak ise çokça başvuru ve karar mevcuttur. Cinsel yönelimi sebebiyle evlat edinme başvurusu reddedilen lezbiyen başvurucuyu konu alan E.B./Fransa³⁹⁷ başvurusunda Mahkeme, ilgili makamların bu ret sebebine dayanmasının aynı zamanda bekar kişilerin evlat edinmesinde bir yasak bulunmazken yaşam şekli öne sürülerek olumsuz karar verilmesinin 8. ve 14. maddelerin ihlali niteliğinde olduğunu belirtmektedir. Vallianatos ve Diğerleri/Yunanistan³⁹⁸ başvurusunda ise sivil birlikteliklerin (civil unions) sadece karşıt cinsteki çiftlere tanınıyor olmasının, Sözleşme'ye taraf 19 devletin evliliğe alternatif olarak herkes için yasal düzenlemeler yapmasının yanında Yunanistan'ın sadece karşıt cinsten birlikteliklere bu hakkı tanımasını eleştirerek 8. ve 14. maddelerin ihlal edildiğine karar verilmektedir. Bunların dışında Mahkeme tarafından verilen Perkins ve R./Birleşik Krallık³⁹⁹, Beizaras ve Levickas/Litvanya⁴⁰⁰, Salgueiro da Silva Mouta/Portekiz⁴⁰¹, Taddeucci ve McCall/İtalya⁴⁰², P.B. ve J.S./Avusturya⁴⁰³ ve Karner/Avusturya⁴⁰⁴ başvuruları neticesindeki kararlarda sırasıyla; cinsel yönelimi sebebiyle ordudan atılmanın, sosyal medya üzerinden yapılan nefret söylemlerinin, çocuğun velayetinden ve ona erişimden mahrum bırakılmanın, evlilik birliği içerisinde olmayan kişinin aile üyelerine yönelik oturma izni alamamasının, sosyal güvenlik haklarından yararlanamamasının ve son olarak miras hakkına erişimin sağlanamamasının 8. ve ilgili diğer maddelerin ihlallerini ortaya çıkardığını göstermektedir. Kaos GL/Türkiye⁴⁰⁵ başvurusunda ise cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim konularına ilişkin olarak yayın çıkartmanın engellenmesi fiilinin ifade özgürlüğünü yani Sözleşme'nin 10. maddesini ihlal ettiği kararı ortaya çıkmaktadır.

---

³⁹⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 43546/02, K.T.: 22 Ocak 2008.

³⁹⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 29381/09, 32684/09, K.T.: 7 Kasım 2013.

³⁹⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 43208/98, 44875/98, K.T.: 22 Ekim 2002.

⁴⁰⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 41288/15, K.T.: 14 Ocak 2020.

⁴⁰¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 33290/96, K.T.: 21 Aralık 1999.

⁴⁰² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 51362/09, K.T.: 30 Haziran 2016.

⁴⁰³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 51362/09, K.T.: 22 Temmuz 2010.

⁴⁰⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 40016/98, K.T.: 24 Temmuz 2003.

⁴⁰⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 4982/07, K.T.: 22 Kasım 2016.

Mahkeme gündemine sıkça gelen bir diğer başvuru tipi de Baczkowski ve Diğerleri/Polonya⁴⁰⁶ başvurusunun örnek olarak gösterilebileceği, LGBTİ+ bireylerin haklarına yönelik ve aynı zamanda “onur yürüyüşü” (pride) olarak adlandırılan barışçıl gösterilerin engellenmesinin 11. maddeyi ihlal ettiği ile ilgili olmaktadır. Ayrıca J.M/Birleşik Krallık⁴⁰⁷ başvurusunda başka bir hem cinsi ile uzun süreli ilişki içerisinde olan ve boşandıktan sonra çocukların bakımını baba üstlendiği için kendisine çocukların bakımı için maddi yardımda bulunan başvuruçunun, eğer karşıt cinsinden birisi ile ilişki içerisinde olsaydı ödeyeceği maddi yardımın normalde olanın yaklaşık üçte biri oranına düşeceğini ifade ederek haklarının ihlal edildiği iddiası bulunmaktadır. Mahkeme bu başvuruda Sözleşme’nin 1 No.lu Ek Protokol’ü 1. maddesi’nde düzenlenen mülkiyet hakkı ile bağlantılı şekilde ayrımcılık yasağının da ihlal edildiğine karar vermektedir.

3. Avrupa Birliği Adalet Divanı

Avrupa Birliği’nin yargı organı olan Avrupa Adalet Divanı’nın farklı tarihlerde vermiş olduğu birkaç karara bakılırsa da 1996 yılında verilmiş P/S ve Cornwall İlçe Konseyi⁴⁰⁸ kararında dönemin düzenlemelerinin biyolojik cinsiyet temelli ayrımcılığın önlenmesine yönelik olduğu ancak Divan’ın bu kararı ile hem Avrupa Birliği’nin ilgili yönergesinin etkisi hem de ulusal düzeydeki hukuki düzenlemenin trans deneyimine sahip bireyleri de kapsayacak şekilde geniş yorumlanması gerekliliği görülmektedir. Bu karar işyerindeki ayrımcılığın önlenmesi konusunda trans deneyimine sahip bireylere yönelik oluşuyla da dünya üzerinde bir ilk olma özelliği taşımaktadır.

2004 yılındaki K.B./NHS Emeklilik Ajansı⁴⁰⁹ davasında ise; cinsiyet uyum süreci geçirmiş R. ile birliktelik içerisinde bulunan K.B.’nin ölümü halinde Ajans’ın belirtmiş olduğu dul aylığını sadece eşin alabileceği ve eşin de sadece hukuken tanınan bir evlilik birliği ile belirlenebileceğini bildirmesi üzerine meydana gelen ayrımcılık söz konusu olmakta ve Divan da kişilere bu hakların tanınması gerektiğine hükmetmektedir. 2006 yılında ise cinsiyet uyum süreci sonrasında karşılaşılan emeklilik yaşına dair ayrımcılık konu edinmekte; Divan, Sarah Margaret

⁴⁰⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 1543/06, K.T.: 3 Mayıs 2007.

⁴⁰⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 37060/06, K.T.: 28 Eylül 2010.

⁴⁰⁸ Avrupa Adalet Divanı, C-13/94, K.T.: 30 Nisan 1996.

⁴⁰⁹ Avrupa Adalet Divanı, C-117/01, K.T.: 7 Ocak 2004.

Richards/Çalışma ve Emeklilik Bakanlığı⁴¹⁰ başvurusunda, hukuki düzenlemelerin erkek ve kadın için ayrı emeklilik yaşları belirlemesinden ziyade kişilerin bu kategorilerle neye göre ilişkilendirilebileceğini tartışmakta ve cinsiyet uyum süreci sonrasında resmi kayıtlarda kadın cinsiyetine sahip kişinin de süreç öncesindeki gibi değil şu anda var olan duruma göre emeklilik yaşından yararlanmasını uygun bulmaktadır.

Bunların dışında Divan tarafından verilen ve verilmeye de devam edilen çokça karar bulunmakta olup karar alma süreçlerinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden etkilenmekte ve verdiği kararlar ile onları da etkilemektedir.

4. Diğer Yargı Makamları

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu birkaç karara bakılacak olursa, Mahkeme'nin LGBTİ+ haklarına ilişkin ilk kararı olan *Atala Riffo ve Kızları/Şili*⁴¹¹ başvurusu 2012 yılında karşımıza çıkmaktadır. Bu başvuruda 2001 yılında boşanan bir çiftin, çocukların velayeti ile ilgili olarak annenin hem cinsi ile bir ilişkide olmasından dolayı yerel mahkemenin velayeti babaya vermesi söz konusu olmaktadır. Bu başvurunun kararında Mahkeme, cinsel yönelimin şüpheli bir kategori olduğunu belirtmekte ve gerçekleşen olayda anneye bundan kaynaklı bir ayrımcılık yapıldığını, dolayısıyla da haklarının ihlal edildiğini ifade etmektedir.

2016 yılında ise karşımıza *Duque/Kolombiya*⁴¹² başvurusu çıkmakta, bu başvurunun içeriği de hem cins birliktelik içerisindeki başvuruçunun partnerinin ölümü halinde ölüm aylığı hakkını kullanması talebinden oluşmaktadır. Bu başvuru ile Mahkeme'nin gündemine ilk defa hem cins çiftlere yönelik bir karar gelmekte ve bu kararın neticesinde Mahkeme tarafından çeşitli hakların ihlal edildiğine varılmaktadır. 2016 yılındaki bir diğer yani *Flor Freire/Ekvador*⁴¹³ başvurusunda ise; hem cinsi ile cinsel ilişkiye girmesi sonucunda cezalandırılarak ordudan atılan bir vaka söz konusu olmakta ancak burada mahkeme kişinin kimliğinden ziyade cinsel ilişkilerin cezalandırılıp cezalandırılmadığı sorusunu sormaktadır. Aynı zamanda kişinin kendi kimliğini nasıl tanımladığındansa ayrımcılığın ya kişi tarafından tanımlanan ya da

⁴¹⁰ Avrupa Adalet Divanı, C-423/04, 27 Nisan 2006.

⁴¹¹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi (IACtHR), 239, 24 Şubat 2012.

⁴¹² Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi (IACtHR), 310, 26 Şubat 2016.

⁴¹³ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi (IACtHR), 315, 31 Ağustos 2016.

üçüncü şahısların itham etmesine dayalı olarak her türlü gerçekleşebileceğini söylemektedir. İlgili hukuki düzenlemelerde, hem cinsleri ile ilişki içerisinde bulunanlar ile karşıt cinsleri ile kabul edilmeyecek ilişkide bulunmanın cezalarının arasındaki farkı dikkate alarak burada ayrımcılık olduğunu tespit etmekte ve aynı zamanda ilgili devletin bireye genel ahlak ve sağlığı bozacağı endişesi ile yaklaşmasının o kişinin onurunu zedelediğini belirtmekte, bu sebeple de özel hayata saygı hakkının ihlal edildiği kararına varılmaktadır.

Son olarak ise; Azul Rojas Marin ve Diğerleri/Peru⁴¹⁴ başvurusu dikkate alındığında, önyargıya dayalı şiddet konusu gündeme gelmekte olup gerçekleşen olayda başvuruçunun polis tarafından kayıt altına alınmayan ve sebepsiz göz altına alınması sonrasında, çıplak soyulması, dövülmesi ve anal yoldan cisim ile tecavüz edilmesi söz konusudur. Komisyon bu başvurunun LGBTİ+ bireylere yönelik şiddet konusu bakımından bir ilk olduğunu belirtmekte, Mahkeme ise kararında hak ihlallerini tespit etmektedir.

Bir diğer bölgeye bakılacak olursa, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu ve Mahkemesi genel anlamda temel hak ve özgürlüklerin korunması için yetki bölgesinde önemli bir görev üstlenmektedir. Ancak söz konusu cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği olduğunda var olan durum pek de iç açıcı değildir ve bu gerçeklik doğrudan Mahkeme'nin yayınlamış olduğu raporlarda da göze çarpmaktadır. İki parça olarak yayınlanmış raporlar⁴¹⁵ incelendiğinde maalesef cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı herhangi bir başvuru, ifade ya da yorum bulmamız mümkün olmamaktadır. ILGA Europe'un yayınlamış olduğu araştırmada⁴¹⁶ da görüleceği üzere Afrika'daki 54 ülkeden 34'ünde eşcinsel erkekler arasındaki ilişki hukuki düzenlemelerde suçla konu edilmektedir. Bu oran eşcinsel kadınlar arasındaki ilişkiye geldiğinde ise 54 ülkeden 24'ü olarak değişmektedir. Kültürel anlamda çok çeşitli olan kıtanın yeknesak bir uygulamaya kavuşabilmesinin mümkünlüğü bariz şekilde tartışmaya açıktır. Çünkü, örnek olarak bir ülkeye bakıldığında hem cins birliktelikleri

---

⁴¹⁴ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi (IACtHR), 402, 12 Mart 2020.

⁴¹⁵ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi Hukuk Raporları: Sayı 1 (2006-2016) & 2 (2017-2018), <https://en.african-court.org/index.php/publications/african-court-law-report> , (Erişim Tarihi: 07.05.2020)

⁴¹⁶ Aengus Carroll, "State-Sponsored Homophobia – A World Survey of Sexual Orientation Laws: Criminalisation, Protection and Recognition", ILGA Europe, 11. Baskı, 2016, s.144.

yasallaştırdığını görürken; başka bir ülke dikkate alındığında ise, eşcinsel ilişkilerin ölüm ile cezalandırıldığını fark etmek bunun sebebini ortaya koymaktadır.

Yerel mahkemelerden alınan çeşitli olumlu gelişmeler ya da hükümetlerin lehe düzenlemeler yapmaya başlaması umut verici olsa da hala kat edilecek çok uzun bir yol olduğunu söylemek yerinde görülmektedir.⁴¹⁷

C. Ulusal Hukuk Çerçevesinde Queer Hukuk Kuramı

Uluslararası ve bölgesel düzenlemelerin ardından Türkiye'deki durumu ve gelişmeleri ortaya çıkartmak çalışmamızın devamı için gerekli görülmektedir. Bu bölümde, hukukun kaynaklarından hareket edilerek ulusal hukuk çerçevesinin çizilmesi amaçlanmaktadır.

1. Anayasa

1982 yılında kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası günümüze kadar çokça değişikliğe uğramış ve bu değişiklik taleplerinden birisi olan “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği” ifadelerinin ilgili maddeye eklenmesi ise başarısız sonuçlanmıştır. Anayasa'ya genel olarak bakıldığında, çeşitli temel hak ve özgürlükleri düzenlediği ancak konumuzla ilgili olan doğrudan ve açık bir maddenin bulunmadığı görülmektedir. Anayasa'nın 10. Maddesi'ne⁴¹⁸ bakıldığında kanun önünde eşitlik amacı güdülmekte ve kişiler arasında özellikle sayılan kategoriler ışığında herhangi bir ayrımın yapılması yasaklanmaktadır. Bu madde metninde yer alan “ve benzeri sebepler” ifadesi aslında kapsayıcı olarak görülmekte ancak gerçekliğine bakıldığında çok da etkili olduğu söylenememektedir. Ayrıca maddenin devamında ikili cinsiyet

⁴¹⁷ Ayrıntılı bilgi için: Chimaraoko Izugbara vd., “Regional Legal and Policy Instruments for Addressing LGBT Exclusion in Africa”, *Sexual and Reproductive Health Matters*, Cilt 28, Sayı 1, 2020, s.1-14.

⁴¹⁸ 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 10: “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”

sisteminin görünür bir şekilde benimsendiği de vurgulanmakta, olası pozitif ayrımcılığa zemin hazırlanmakta ve devlet organlarının kanun önünde eşitlik ilkesi gereğince hareket etmesi emredilmektedir. Anayasa'nın 70. Maddesi'ne⁴¹⁹ gelindiğinde ise her ne kadar milliyetçi bir söylem yer alsa da cinsiyet anlamında ayrımcı bir tavır sergilemeden kamu istihdamında ayrımcılığı önleyebilecek bir yaklaşım sergilenmektedir.

Her ne kadar Anayasa'nın maddelerine bakıldığında çeşitli çıkarımlar yapılabiliyor olsa da konumuz gereğince 10. Madde'de de değinildiği üzere eşitlik ilkesinin daha detaylı bir şekilde incelenmesi yerinde görülmektedir.

Eşitlik İlkesi, T.C. Anayasa Mahkemesi'nin de kararlarında belirttiği üzere Şekli ve Maddi Hukuki Eşitlik başlıkları altında incelenmekte olup basit bir tanımlama yapılırsa şekli hukuki eşitlik, kanunların herkese eşit bir şekilde uygulanmasını; maddi hukuki eşitlik ise, aynı durumda bulunanlara eşit davranılmasını ifade etmektedir.⁴²⁰ Mahkeme, özellikle şekli hukuki eşitlik kavramının yanında kanunların genelliği konusuna da belli bir önem vermekte ve şu şekilde bir tanımlama ortaya çıkarılabilmektedir:⁴²¹

“Kanunun genelliği; kuralın belli bir kişiyi veya kişileri göz önünde tutmaksızın genel hükümler içermesi, aynı hukuki durumdaki kişilere ayrıcalık tanımaması ve hukuki durumu soyut olarak düzenlenmesidir.”

Bu tanımlamayı yapan Mahkeme'ye göre, açık bir şekilde kanunun genel ve soyut olması ve aynı zamanda da kişilik haricinde hükümlere sahip olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Kanunun genelliği söz konusu olduğunda birebir herkese dair bir düzenlemeyi içermesi değil de belli kişilere göre şekillenmeyen genel hükümlere sahip olması anlaşılmaktadır.

Bu noktaya kadar Mahkeme'nin yaklaşımına bakıldığında genellik ve bağlantılı olarak da eşitlik ilkeleri gereğince kapsayıcı bir yaklaşım sergilediği söylenebilmektedir. Ancak bu ifadelerinin devamına, kanunların herkes için aynı olması ve yine herkes için etkili olabilecek hükümleri içermesinin mümkün olmadığı görüşü de eklenmelidir. Bunun gerekçesi olarak da kanunların tamamen soyut

---

⁴¹⁹ 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 70: “Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.”

⁴²⁰ Demir, a.g.e., s.240.

⁴²¹ AYM, E.2016/181, K.2018/111, 20/12/2018, §32.

durumları değil de sosyal ilişkileri düzenlemek için var olduğunu ve ilgili olarak yasama organının da bu sosyal ilişkilerden hangilerini düzenleyerek hukuk alanı bünyesine dahil edebileceğine yetkin olduğu belirtilmektedir. Bunun tam tersi olarak da hangi tür ilişkileri de hukuk alanı dışarısına koyacağına karar verme yetkisinin de aynı organ üzerinde olduğu açıktır.⁴²² Bu durumda, kanunların genelliği ilkesine ait tanıma “yasama organının karar verdiği kişilere hitap eden” ifadesinin eklenmesinde bir sakınca görülmemelidir.

Yasama organı tarafından verilen karar neticesinde ortaya çıkan sınıflandırmalar ve/veya ayrımların ise haklı bir nedene dayanması halinde kabul edilebilir olduğu ancak bu haklı nedenin genel bir ifade ile değil de somut olay nezdinde ortaya çıkarılması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Haklı nedenin mevcut olduğu durumda ve herhangi bir imtiyazı içermemesi halinde yapılacak olan sınıflandırmaların eşitlik ilkesini etkilemeyeceği görüşü mevcuttur. Ek olarak, Demir’in karşıt olduğu⁴²³ pozitif ayrımcılık konusu ele alındığında ve 10. Madde’de yer aldığı şekliyle incelendiğinde kadının toplumdaki konumunun iyileştirilmesi için yapılan farklı muameleler eşitlik ilkesini zedelememekte ve iyileştirme hali haklı bir neden olarak görülmektedir. Farklı bir konu ele alındığında; yani LGBTİ+ bireylerin kanunlar nezdinde tanınması tartışıldığında haklı neden olarak kamu güvenliği, sağlığı ve genel ahlak gösterilerek bahsi geçen bireylerin hukuken var olamaması eşitlik ilkesini zedelememekte midir? İlgili mahkemenin başvuru kararında atıf yaparak belirttiği üzere; “Sınıflandırma nedensiz, haksız ve keyfi olmamalı, akla uygun, makul ve adil olmalıdır.”⁴²⁴ Ancak realiteye bakıldığında ise kağıt üzerinde geçen değil de aksi durumun yaşandığı açıkça görülmektedir.

Tüm bunların ışığında ulusal düzeydeki eşitlik ilkesine dair yaklaşıma bakıldığında, “kanun önünde eşitlik ilkesi”nin benimsendiği ve buna göre, farklı durumlarda olanlara farklı muamele yapılmasını meşrulaştıran “eşit olmayanların eşitsizliği”nin de ilkeyi zedelediği görüşünün hakim olduğu söylenebilmektedir.⁴²⁵

---

⁴²² AYM, E.2017/124, K.2018/9, 14/02/2018, Başvuru Kararı.

⁴²³ Demir, **a.g.e.**, s.236-244.

⁴²⁴ AYM, E.2017/124, K.2018/9, 14/02/2018, Başvuru Kararı. Demir, **a.g.e.**, s.242.

⁴²⁵ AYM, E.2017/124, K.2018/9, 14/02/2018, §18. Zafer Gören, “Genel Eşitlik İlkesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, 2016, s.3281.

2. Kanun

Anayasa'nın devamında kanunlara bakıldığında ise ilk olarak dikkatleri Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesi⁴²⁶ çekmektedir. İlgili maddenin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili olarak en açık düzenleme olduğu kabul edilebilmektedir ki içeriğinde cinsiyet uyum sürecinden bahsetmekte ve her ne kadar tartışmalı bir madde olsa da hatta yakın zamanda bir değişikliğe⁴²⁷ uğrasa da trans deneyimine sahip bireylere yönelik düzenleme yapmaktadır. Madde metninde de görüleceği üzere; yaş sınırlaması, evli olmama hali ve transseksüel yapıda olduğunun ispatı gibi şartların uyum süreci öncesinde bireyleri kısıtlamakta ve açıkça devlet ve toplumun ahlakına uygun olmayanların kabul edilmeyeceği, ötekileştirileceği yaklaşımını barındırmaktadır. Aynı kanunun bir başka maddesi dikkate alındığında yani evlilik ile ilgili 134. maddesi⁴²⁸ incelendiğinde, evlilik birliğini kurabilecek olanların karşıt cinslerden oluşan bir çift olduğu anlaşılmalı ve bu durum da evlilik eşitliğinin kabul edilmediğini alenen göstermektedir. Aslında burada daha önceden bahsedilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ilgili maddesini akıllara getirmek mümkün olmakta ve eşleştirme yapıldığında hem yerel hem de uluslararası arenada evlenme hakkına yönelik olarak olumsuz süreçlerin devam ettiği ortaya serilmektedir.

LGBTİ+ bireylerin dünya genelinde çokça karşılaştıkları iş hayatında ayrımcılık konusuyla ilgili olarak ise Türkiye'de İş Kanunu'nun 5. maddesi'nin 1. fıkrasında⁴²⁹ görüleceği üzere ayrımcılığı yasaklayan anlaşılır bir kural içermekte ancak bu maddede de daha önce bahsedildiği gibi "ve benzeri sebepler" ifadesi ile sayı sınırsız bir yaklaşım izlenmektedir. Bu yaklaşımın bulunması bir yandan kapsayıcılık perspektifi göz önüne alınarak avantaj olarak görülmekte ama bir yandan da hakim takdir yetkisinin genişletildiği ve keyfiyete serbest bir alan bırakması açısından endişe

---

⁴²⁶ 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 40: "*Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimse, şahsen başvuruda bulunarak mahkemece cinsiyet değişikliğine izin verilmesini isteyebilir. Ancak, izin verilebilmesi için, istem sahibinin on sekiz yaşını doldurmuş bulunması ve evli olmaması; ayrıca transseksüel yapıda olup, cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunluluğunu (...) bir eğitim ve araştırma hastanesinden alınacak resmî sağlık kurulu raporuyla belgelemesi şarttır. Verilen izne bağlı olarak amaç ve tıbbî yöntemlere uygun bir cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirildiğinin resmî sağlık kurulu raporuyla doğrulanması hâlinde, mahkemece nüfus sicilinde gerekli düzeltmenin yapılmasına karar verilir.*"

⁴²⁷ AYM, E.2017/130, K.2017/165, 29/11/2017.

⁴²⁸ 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 134: "*Birbiriyle evlenecek erkek ve kadın, içlerinden birinin oturduğu yer evlendirme memurluğuna birlikte başvururlar. (...)*"

⁴²⁹ 4857 Sayılı İş Kanunu Madde 5: "*(Ek: 6/2/2014-6518/57 md.) İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz. (...)*"

uyandırmaktadır.⁴³⁰ Aynı kanunun fesih ile ilgili 18. maddesinin 3. fıkrasının d bendinde⁴³¹ ise aynı yaklaşım sergilenerek cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı olarak iş ilişkisinin sonlandırılmasının önüne geçilmeye çalışıldığı söylenebilmektedir ama unutulmamalıdır ki bu tarz yoruma açık ifadeler bir yandan aynı endişeleri de beraberinde getirmektedir.⁴³²

Türk Silahlı Kuvvetleri'ne dayalı düzenlemelerde ise “gayri tabii mukarenet” ifadesi dikkat çekmektedir. Örnek olarak, Harp Akademileri Kanunu'nun 11. maddesinde⁴³³ “Giriş Engel Haller” başlığı altında sayılmakta ve aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu'nun 20. maddesinde⁴³⁴ silahlı kuvvetlerden ayırma cezasını gerektiren disiplinsizlikler arasında yer almaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili olan çoğu düzenlemede yer verilen bu ifade, temelde ahlaksız yaşam tarzı olarak okunmakta; hem cinsi, insan dışı bir varlık ile birliktelikleri kapsamaktadır. Bu yaklaşım ayrımcılıktan da öte hem kişilerin küçük düşürülmesine sebep olmakta, hem de birçok temel hak ve özgürlükten tasarruf edilememesi anlamına gelmektedir.⁴³⁵ Silahlı kuvvetlerin sahip olduğu heteroseksist, ataerkil yapısı sebebiyle LGBTİ+ bireylerin onlar için büyük bir tehdit oluşturduğu, kuvvetin disiplinini bozma tehlikesi arz ettiği yaklaşımında sorgulama yapılması gerekmektedir. Kendilerince sözde disiplini bozabilecek olan eylemin; kişinin varlığı veya kimliği yüzünden değil de aslında toz konduramadıkları, onlar için normal olan diğerlerinin hareketlerinden gelebileceğini idrak edememektedirler.⁴³⁶

---

⁴³⁰ Duygu Acar Erdur vd., “Çalışma Yaşamında Ayrımcılık: LGBT+ Bireylere Yönelik Nitel Bir Araştırma”, *Business and Economics Research Journal*, Cilt 11, Sayı 2, 2020, s.482.

⁴³¹ 4857 Sayılı İş Kanunu Madde 18: “(...) d) *İrk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile yükümlülükleri, hamilelik, doğum, din, siyasi görüş ve benzeri nedenler. (...)*”

⁴³² Derya Demirdizen vd., “İşyerinde Cinsel Yönelim Ayrımcılığı: LGB Bireylere Yönelik Bir Alan Çalışması”, *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu IV-Bildiriler Kitabı*, Petrol-İş Yayını, 2012, s.316-317.

⁴³³ 3563 Sayılı Harp Akademileri Kanunu Madde 11: “(...) a) *Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla, zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, yalan yere tanıklık, yalan yere yemin, cürüm tasnii, irza geçmek, sarkıntılık, kız, kadın ve erkek kaçırmak, fuhşiyata tahrik, gayri tabii mukarenet, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı veya şeref ve haysiyeti kırıcı suçlar ile kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından birisinden mahkûm olanlar, (...)*”

⁴³⁴ 6413 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu Madde 20: “(...) ğ) *Gayri tabii mukarenette bulunmak: Bir kimseyle gayri tabii mukarenette bulunmak yahut bu fiili kendisine rızasıyla yaptırmaktır. (...)*”

⁴³⁵ AYM, E.2015/68, K.2017/166, 29/11/2017, Karşı Oy Görüşü, p. 21-22.

⁴³⁶ Askerliğe alım sürecine dair yaşananlara örnek olarak bakınız: Cumhuriyet Gazetesi, ‘Pembe tezkere’ye koğuş işkencesi, 15 Nisan 2012, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/pembe-tezkereye-kogus-iskencesi-335136> 3 Ağustos 2020. Kaos GL, Pembe tezkere sürecim: Selam, ben eşcinselim!, 8 Temmuz 2019, <https://www.kaosgl.org/haber/pembe-tezkere-surecim-selam-ben-escinselim> 3 Ağustos 2020.

Ahlak algısı üzerinden yapılan bir diğer düzenleme olarak gösterilebilecek Kat Mülkiyeti Kanunu'nun 25. maddesi⁴³⁷, ilk bakışta dikkat çekmese de örnek olarak verilebilecek ve basın ile yargıya da yansımış olan İstanbul ilinin Avcılar ilçesinde yer alan “Meis Sitesi” olayları⁴³⁸ göz önüne alındığında kalıba oturmaktadır. Bu olaylar esnasında sitede yaşayan vatandaşlar, trans deneyimine sahip komşularının fuhuş yaptıkları gerekçesiyle evlerinde barındırmamaları için hem resmi organlara başvurular yapılmakta hem de vatandaşlar tarafından ilgili kişilere sözlü ve fiziksel saygılar gerçekleştirilerek mülkiyet hakkının yanında barınma haklarının da ellerinden alınmasına tanık olunmaktadır. Yapılan düzenlemeye göre mülkiyet hakkı ile genel ahlak ve adaba aykırı hareketlerin karşılaşmasından, mülkiyet hakkı genel ahlak karşısında etkisiz kalmakta ve bireyler, genel algı tarafından uygun görülmeyen eylemleri yüzünden bir nevi cezalandırılıyormuşçasına haklarından mahrum olmaktadır. Toplumun genelince ahlaki değerlerine uymadığı söylenen bireyler için aynı toplumda etki gösteren hukuki düzenlemelerde yer alan ahlak kavramını içeren ifadeler çoğunluk görüşüne sahip ve elinde güç bulunduranlar için kullanılmakta ve sonucunda ise bir taraf mütemadiyen ihlallere maruz kalmaktadır.

3. Yönetmelikler ve Yönergeler

İhlallerin ortaya çıkmasında sadece kanunlar değil aynı zamanda vatandaşlar tarafından çok fazla görünmeyen yönetmelikler, yönergeler gibi diğer metinler de rol oynamaktadır. Özellikle ahlak ile cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin ilişkilendirilmesine dair yapılabilecek yorumların yanında somut olarak hukuki kaynaklardan da anlaşılabilir. Harp Okulları Yönetmeliği'nin okuldan çıkarma cezasını gerektirecek eylemlerin belirtildiği 61. maddesinde⁴³⁹ de görüleceği üzere ahlaka aykırı eylem olarak eşcinsellik kabul edilmektedir. Bu eşleştirme sadece

⁴³⁷ 634 Sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu Madde 25: “(...) c) Kendi bağımsız bölümünü randevu evi veya kumarhane veya benzeri yer olarak kullanmak suretiyle ahlak ve adaba aykırı harekette bulunması. (...)”

⁴³⁸ Umut Güner, Avcılar Meis Sitesindeki Son Durum, *Kaos GL*, 8 Ocak 2013, <https://www.kaosgl.org/haber/avcilar-meis-sitesindeki-son-durum> 3 Ağustos 2020.

⁴³⁹ 5848 Sayılı Harp Okulları Yönetmeliği Madde 61: “(...) 3) (Değişik:RG-10/4/2015-29322) Sınavlarda, verilen ödevlerde, proje, tez, yayım ve bu gibi çalışmalarda ikinci kez kopya yaptıkları eğitim ve öğretim yüksek kurulu kararıyla kesinleşenler; diğer ahlâka aykırı (homoseksüellik, gayri tabii mukarret ve benzeri) davranışlarda bulunduğu tespit edilenler; uyuşturucu veya uyuşturucu olarak kabul edilen diğer maddeleri kullanan veya bulunduran, kullanılması maksadıyla başkalarına veren, kullanımını kolaylaştırmak için donanım veya malzeme sağlayan veya kullanılmasını özendirilenler yahut harp okulu öğrencilerinin öğrenimleri süresince muhafaza ve geliştirmekle yükümlü oldukları nitelikleri kaybettiklerine karar verilenler. (...)”

bahsedilen yönetmelik maddesinde değil yine Türk Silahlı Kuvvetleriyle ilgili olan başka yönetmeliklerde de geçmektedir.⁴⁴⁰

Eşcinselliğin ahlaksızlıkla eşleştirilmesinin devamında, cinsel yönelimi sebebiyle ayrı muameleye tabi olunmasına yönelik düzenlemeler de özellikle ceza infaz kurumlarıyla ilgili olarak gündeme gelmektedir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmeliği'nin 57. maddesinde⁴⁴¹ görülebileceği üzere kurumlara yerleştirme düzenlenmekte ve maddede belirtildiği üzere cinsel yönelimi farklı olan bireylerin ayrı bir alana yerleştirilerek zımni bir tecrit uygulamasına oluru vermektedir. Benzer bir yaklaşımla Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliği'nin 22. maddesinde hükümlülerin gruplandırılması düzenlenmekte ve b bendinde yer alan "*Aklî ve bedensel durumları nedeniyle veya yaşları itibarıyla özel bir infaz rejimine tâbi tutulması gerekenler*" grubunun içerisine dahil olanların kimler olduğu aynı yönetmeliğin 26. maddesinde⁴⁴² anlaşılmaktadır. Buna göre cinsel yönelimi farklı olanlar, akli ve bedensel durumları nedeniyle farklı davranılması gereken kişiler olarak etiketlenmekte ve her ne kadar koruma/kollama güdüsü ile hareket edildiği yorumu yapılabilsede özünde ayrımcı bir politika olduğu gerçeği değişmemektedir. Bahsedilen düzenlemeler, her ne kadar ayrımcı yaklaşımı bize belirtse de bunun yanında kapsayıcı çeşitli düzenlemelerin varlığı da bilinmektedir.

Olumlu bir perspektiften; Anayasa ve çeşitli kanunlarda ayrımcılığın önlenmesi ve herkese eşit davranılması için yapılan düzenlemelerin aydınlattığı yolda Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 5. maddesine⁴⁴³ rastlanmaktadır. Sağlık hizmetlerinin iletilmesinde ayrımcılık yapılamayacağı belirtilirken çeşitli kategoriler sayılmakta ve bu sefer "ile sair farklılıkları" diyerek açık bir alan bırakılmaktadır. Buradaki

---

⁴⁴⁰ 11392 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Sınıf Okulları/Eğitim Merkezi Komutanlıkları Yönetmeliği Madde 22; 5822 Sayılı Fakülte ve Yüksek Okullar Askeri Öğrenci Komutanlıkları ve Öğrencileri ile Fakülte ve Yüksek Okullardan Yetişen Subaylara Ait Yönetmelik Madde 22.

⁴⁴¹ 2324 Sayılı Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik Madde 57: "(...) d) *Cinsel yönelimi farklı hükümlülerin diğerlerinden ayrı odalarda kalmaları sağlanır. (...)*"

⁴⁴² 8346 Sayılı Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliği Madde 26: "(...) e) *Cinsel yönelimi farklı olanlar (...)*"

⁴⁴³ 4847 Sayılı Hasta Hakları Yönetmeliği Madde 5: "(...) c) *Sağlık hizmetinin verilmesinde, hastaların, ırk, dil, din ve mezhep, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç ve ekonomik ve sosyal durumları ile sair farklılıkları dikkate alınmaz. Sağlık hizmetleri, herkesin kolayca ulaşabileceği şekilde planlanıp düzenlenir. (...)*"

yaklaşımın özünde ise normal olarak kabul edilenin varlığı ve bu varlığa ters düşen farklı olanların da mevcut olduğunun ön kabulü yer almaktadır.

Bu sözde farklılıkla ilgili olarak, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ifadeleri açıkça kullanılarak bunları hedef alan şahısların cezalandırılmasına yönelik düzenlemeler söz konusu olmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi Yurtlar Yönetmeliği'nin 21. maddesinde⁴⁴⁴ görülebileceği üzere bir kişinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine yönelik davranışta bulunmak yurttan çıkarılma ile cezalandırılmakta ve aynı düzenlemeye T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Öğrenci Yurtları Yönergesi'nde de tanık olunmaktadır.⁴⁴⁵

Şu ana kadar hem uluslararası hem de ulusal olarak özellikle pozitif hukuk filtresi kullanılarak var olan durumun hukuki çerçevesi belirtilmekte ve yürürlükte olan düzenlemeler gösterilmektedir. Hukuki düzenlemelerin yanında çeşitli yargı mekanizmalarının da verdikleri kararlar ile etki yarattıkları açıkça görülmektedir. Tarihsel bir sıralama içerisinde de anlatmaya çalıştığımız bu gelişim süreci aslında temelde yer alan birtakım sorunları aklımıza getirmekte ve bu sorunların çözümü için ne yapılabilir diye sorgulama yapıldığında ise çalışmamızın hedefi olan queer hukuk kuramı bir çözüm umudu olarak karşımıza gelmektedir. Bu noktadan sonra yer alan ifadeler, çalışmamızın başından itibaren belirttiğimiz kavramsal, teorik, pratik söylemler ve kimi düzenlemelerden etkilenerek; bireyler arasında sağlanamayan eşitliğe queer hukuk kuramı dolayısıyla kavuşulabilmesine dair umudumuzu içeren satırlardan oluşmaktadır.

II. Queer Hukuk Kuramı

Queer Hukuk Kuramı'na gelene kadar ilerlediğimiz yolda görüldüğü üzere ilk başta kimlik kavramı ele alınmakta, devamında ise queer kurama dair düşünürlerin ileri sürdüğü fikirlere değinilmekte ve çerçevemiz dahilinde cinsel kimliklerle bağlantılı var olan düzenleme ve uygulamalara bakılmaktadır. Doğal olarak bu

---

⁴⁴⁴ 11629 Boğaziçi Üniversitesi Yurtlar Yönetmeliği Madde 21: "(...) e) *Kişilerin ruhsal ve bedensel bütünlüğüne sözlü, fiziksel veya çeşitli görseller, iletişim araçları yoluyla yapılan, onların cinselliğini, cinsiyetini, cinsiyet kimliğini, cinsel yönelimini hedef alan, güç kullanımı içeren ya da içermeyen davranışlarda bulunmak. (...)*"

⁴⁴⁵ T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Öğrenci Yurtları Yönergesi, 04.01.2018, Madde 25-2-f.

örgünün oluşmasında, queer hukuk kuramının açıklanabilmesi için tarafımızca mantıklı bir metot oluşturulması hedeflenmektedir.

Bilindiği üzere hukuk gerek gerçek gerekse tüzel kişiler arasındaki ilişkileri düzenleme yetisine sahip olan bir alandır. Bu yetkinlik de doğal olarak kişilerin özelliklerini içermekte ve/veya onlardan etkilenmektedir. Kişiler arasındaki ilişkileri var etme ve devam ettirme için hukuk kendisini bahsi geçen özelliklere dayalı olarak konumlandırmakta ve özellikle pozitif hukuk düzenlemelerinin incelemesine bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. Konumuz gereğince gerçek kişiler olan LGBTİ+ bireylerin toplum içerisinde hukuken var olabilmelerini sağlayan ve özellikle devlet tüzel kişisi ile olan ilişkinin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi, bu sayede de bireyler arasındaki eşitliğin yerine getirilmesi amacı güdülmektedir.

Hukuk nezdinde bireylerin eşitliğinin sağlanabilmesi için daha önceden de bahsedilen eşitlik ilkesinin üzerinde durulması yerinde görülmektedir. Türkiye perspektifinden gösterildiği üzere eşitlik ilkesi devlet tarafından yorumlanmakta ve günümüz ile ülkemiz gerçekliğinde bu yorumun sonucunda eşitlerin eşitliği ya da farklı bir söylemle eşit olmayanların eşitsizliği yaklaşımı sergilenmektedir. Her ne kadar şekli hukuki eşitlik ile belirtilen kanunların herkese aynı şekilde uygulanması söz konusu olsa da ve bunun yanında kanunların genelliğiyle beraber genel, soyut ve nesnel kanunların gerekliliği üzerinde durulsa da, reel duruma bakıldığında kanunların herkes için aynı uygulanamayacağı ve farklı durumda olanlara yapılan farklı uygulamaların eşitlik ilkesini zedelemeyeceği yaklaşımı hüküm sürmektedir.

Bu yaklaşımda aynılık ve farklılık durumları ele alınırken, ilk bölümde kimliğe dair ifadeler akıllara gelmekte, bunun sonucunda bahsi geçen aynılık ve farklılık hallerine neye göre karar verildiği sorgulanmaktadır. Kanunlar nezdinde bireylerin kimliklerine dair kabul edilen birtakım kategorilerin, ki bunlar yaş, cinsiyet, etnik köken, ırk, din, dil, siyasi görüş ve benzeridir, aynılık ve farklılık hallerini yarattığı anlaşılabilir. Örneğin; 9 yaşındaki bir çocuk ile 30 yaşındaki bir yetişkine karşı, aynı suç sonucunda infaz hukuku neticesinde uygulanan yaptırımlar aynı olmamakta veya tartışmalı bir konu olan kadınların toplum içindeki konumlarının iyileştirilmesi uğruna uygulanan farklı muameleler yani pozitif ayrımcılık hukuk sistemlerince tanınmaktadır.

Kimlik başlığı altında da tartıştığımız ve neticesinde bizim de kabul ettiğimiz, kimliklerin sürekli bir inşa halinde ve akışkan bir yapıya sahip oldukları hali göz önüne alındığında; birtakım kategoriler ile aynılık ve farklılık halinin tespit edilmesi doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Söz konusu cinsel kimlikler olduğunda ise; bahsi geçen akışkan yapı göz önüne alınarak bireylerin ilgili kategoriler içerisine dahil edilmesinin mümkün olmayacağı kabulü mevcuttur. Böyle bir durumda, kanun önündeki eşitliğin sağlanabilmesi için tüm herkese etki edebilecek bir düzenlemenin yapılması ya da yapılsa dahi o düzenlemenin zamana ayak uydurabilmesi söz konusu değildir.

Bu sebeple, giriş bölümünde de bahsettiğimiz üzere pozitif hukukun ortaya çıkarılması esnasında gözlerimizin önüne Rawls'ın belirttiği üzere bir cehalet perdesinin yerleştirilmesi gerekmektedir. Bu sayede, bireylerin kimliklerine dair bilgilerimiz olmadan bir hukukun yaratılması söz konusu olarak, sağlanmak istenen kapsayıcılığın elde edilebilmesi mümkün kılınmaktadır.

Sürekli olarak bahsedilen aynılık hali aslında queer hukuk kuramının bünyesinde de korunmaktadır. Sosyal yaşam içerisinde bireylerin sahip oldukları kimliklerin değiştirilmesi veya yok sayılması gibi bir amaç içinde olmadan, tüm bireylerin ortak halleri göz önüne alınarak hukuk yaratılması istenilendir. Burada bahsedilen ortak hal ise; hukukun yaratılması esnasında bireylerin kimliklerinin yok sayılması varsayımı sonucunda temelde yer alan insan olma halinden kaynaklanmaktadır. İnsan olma hali, bireyler arasında yeknesak bir ortaklık olarak görülmekte ve ayrıca günümüz gerçekliğinde bildiğimiz kadarıyla değişkenlik göstermeyen bir yanı bulunmaktadır. Diğer bahsedilen kimlik kategorileri, kişisel veya fiziksel özellikler gibi akışkan yapıların yanında, hukukun bu denli akışkanlıktan sıyrılarak değişmez durumları dikkate alıp ortaya çıkması beklenmektedir.

Cinsel kimlikler özelinde bahsetmek gerekirse, dünya üzerinde ilgili kimliklerinden dolayı çok farklı muameleye tabi olan kişilerin mevcudiyeti bilinmekte ve maalesef kimi yerlerde özgürlükçü bir yaklaşım neticesinde temel hak ve özgürlüklerine sahip olanlar yer alırken bazı yerlerde ise halen kimlikleri sebebiyle ölüm cezası ile karşılaşan, en temel hak olarak ifade edebileceğimiz yaşam hakkından dahi yararlanamayan kişiler bulunmaktadır. Dünya üzerinde, temel hak ve özgürlüklerle ilgili olarak bu kadar farklı muamelelerin bulunmasının altında kuşkusuz

çok farklı etkenler dikkat çekmektedir. Bu etkenler farklı bir çalışmayı hatta çalışmalarını oluşturabilecek önemde olduklarından, burada etkenlerden ziyade ortaya çıkardıkları sonuca neler yapılabileceğine dair fikirlerin paylaşılması uygun görülmektedir.

Özellikle batı ülkeleri ile tabir edebileceğimiz yerlerde, son yıllardaki gelişmeler neticesinde temel hak ve özgürlüklerden bireylerin tasarruf edebilmesine dair mücadeleler olumlu sonuçlar vermektedir. Ancak bunun aksi olan yerlerdeki durum ile arada oluşan fark endişe verici olmakta, tabiri caizse bireyler buldukları coğrafyanın kaderini yaşamaktadır. Eğer müdahale edilmezse aradaki makas çok daha fazla açılacak ve neticesinde cinsel kimlikler ile ilgili örgütlü mücadelenin konusu ve gündeminde de çözümler başlayacaktır. Son dönemde hepimizin tanık olduğu kadın mücadelesi gibi ortak paydada buluşan bir ortam değil de farklı amaçlar uğruna savaşılan, politik güç anlamında kısıtlı toplulukların mücadelesiyle karşılaşma olasılığımız artmaktadır.

Bu mücadelenin de güçlü bir şekilde devam edebilmesi için hukuk perspektifinden kuramın belirttiği gibi temele dönüş yani insan olma halinin ortaya alınması durumu gerekli görülmektedir. Toplumun ortaya çıkmasından bu yana, sınırların çizilerek insanların ayrıldığı bir dünya düzenine günümüzde sınırların kaldırılarak cevap verilmesi ve bu sayede tüm insanlığın eşit bir şekilde var olabilmesi için mücadele etmesi gerekmektedir.

Bir diğer açıdan kimliğin doğasında yer alan akışkan yapı her geçen gün bizleri farklı terimler ile tanıştırmakta, özellikle cinsel kimlikler çatısı altında farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin ortaya çıkmasına tanık olunmaktadır. Bireylerin kendilerini ve kimliklerini özgürce ifade etmek istedikleri bu anda, hukuk açısından bahsedilen tüm bireylerin tanınması halinde eşitliğin sağlanabilmesi mümkün olacaktır. Hiçbir şekilde hukuk alanına dahil edilmeyen kimliklerin de tanınarak, ilgili bireylerin toplum içerisinde de var olabileceklerine dair güvence verilmelidir. İşte bunun için de hiç kuşkusuz queer hukuk kuramı ışığında meydana getirilecek ve düzenlenecek hukuk kaynakları büyük bir etki gösterebilecektir.

Ayrıca, queerin özünde yer alan kendisini norm olanın karşısında konumlandırma durumu da queer hukuk kuramı bakımından önemli bir yerde bulunmaktadır. Yaşadığımız dönemin her şeyin hızlı bir şekilde değiştiği ve geliştiği

bir halde olduğundan, hukukun buna ayak uydurabilmesi için sürekli bir şekilde kendisini revize etmesini gerekli kılmaktadır. Hukuku ortaya çıkaranların böyle bir görevi layığıyla yerine getireceğine dair görüş için tarihsel sürece bakmak yeterli olmakta ve günümüze kadar hukukun zamandaki değişime yetişemediği açıkça görülebilmektedir. Kanunların genelliği ilkesi gereğince de ortaya çıkarılacak düzenlemelerin queer hukuk kuramının da tavsiye ettiği üzere kimlik gibi zamansal ve mekânsal değişime uğrayabilen olguların etkisinden kurtulmuş bir şekilde olması beklenmektedir.

Bu noktada, özellikle pozitif ayrımcılığın şimdiye kadar göz ardı edilmiş bireylerin norm olarak kabul edilenler seviyesine çıkarılması için gerekli olduğunu düşünenlerin itirazlarıyla karşılaşmak olası görülmektedir. Ancak, kuramın özünde norm olarak kabul edilen bir olgunun bulunmadığını ve bu sayede norm olarak kabul edilenin seviyesine yükselmek ya da gelmektense tüm bireyleri en temel seviyede buluşturmayı amaç edindiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak; queer hukuk kuramının ne olduğuna dair bir soru ile karşılaşıldığında, buna en temel cevap olarak “hukukun, kimlikler gibi zamansal değişkenliğe ve akışkanlığa sahip olguların etkisinden sıyrılarak tüm bireylerin eşit muameleye, temel hak ve özgürlüklere sahip olabilmesi için norm olanın varlığı yapı söküme uğratarak sadece insan olma halinin merkeze alınmasını ileri süren kuram” verilebilmektedir.

Kısa bir özet geçmek gerekirse de queer hukuk kuramının bulunduğu konumu şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- 1- Ana akımda daha çok görülen LGBTİ+ Hakları'yla kesiştikleri noktalar bulunsa dahi LGBTİ+ mücadelesindeki görünürlük ve hukuken tanınma çabasının aksine queer hukuk kuramında kimliğe dayalı herhangi bir tanınma ön plana çıkmamakta, bireylerin sadece insan olma halleri dikkate alınmaktadır.
- 2- Kimliklere dair yapılan açıklamalarda bir kafa karışıklığına yer vermemek adına söylenebilir ki; queer hukuk kuramı özellikle bireylerin sosyal hayatta edindikleri kimlikleri kabul etmekte ancak en önemlisi bir hukuk sistemi içerisinde bu kimliklerin kullanılmasının karşısında bulunmaktadır. Yani kimliklerin varlığı konusunda özellikle politik mücadele açısından

gerekli olduğu kanısındayken hukuki düzenlemelerde bu kimliklerin yok sayılmasını savunmaktadır.

- 3- Ek olarak queer kuram kimliklerin akışkanlığı konusunda çeşitli fikirlerin ileri sürülmesine sebep olurken ve kapsayıcı bir tavır sergilerken, queer hukuk kuramı eşitlik ilkesinin gereğini yerine getirebilmek amacıyla kimliklerin yıkılması tarafındadır.

SONUÇ

Onlarca yıldır queer kuramın geçirdiği gelişim ve dönüşüm de dikkate alındığında kuramın sosyolojik boyutuyla beraber hukuki boyutun tartışılmaya başlanması gerekliliği açıktır.

Çalışmamızın bu noktasına kadar sürekli irdelenen kimlik meselesi ve bu meselenin bünyesinde yer alan cinsel kimliklere dair söylenecek sözler bulunmaktadır. Temelde cinsellik ve devamında da cinsiyet, cinsiyet kimliği, duygusal ve cinsel yönelimler diye ifade edilen; tarafımızca da cinsel kimlik kavramı altından toplanan bu yapının bireyler bakımından bulunduğu konum özel bir yerdedir. Özel bir yer diye tarif edilmesinin en temel nedeni de tüm bu kavramların aslında dünya üzerindeki birey kadar farklı tanımının olmasıdır. Bundan yüzlerce yıl öncesinde ya da bir saniye öncesinde yapmış olduğumuz tanım an itibariyle geçerliliğini yitirmekte ve şu an yeni tanımlamalar karşımıza çıkmaktadır. Bireyler tarafından inşa edilmesi bu kadar akışkan ve sürekli olan bir yapının da belli kalıplar içerisinde konumlandırılması imkansız görülmektedir. Ancak burada tek bir sorunun sorulması gerekmektedir: Bir tanıma ihtiyaç var mıdır?

Her türlü bilim içerisinde özellikle anlaşılabilir olması adına sürekli olarak birtakım kavramlar belli bir şekilde tanımlanmaktadır. O şeyin ne olduğu sorulduğunda karşılığında bir açıklama almak her zaman işimizi kolaylaştırıcı olarak görülmekte ve sosyal bilimler özelinde tanımların varlığı ile korkulan bir bilinmezlikten kaçınılmaktadır. Ne olduğu bilinmeyenden kaçınmak toplumun devam ettirilmesi için gerekli görülmekte ancak böyle bir kaçınmanın sonucunda toplum dışından bırakılan bireyler göz ardı edilmektedir. Söz konusu cinsel kimlikler olduğunda ise tanımlanamayandan kaçınmak halen devam etmekte ama bunun ötesinde tanımlanan ve kabul edilen de yok sayılabilmektedir. Burada ilgili kimliğin ne olduğundan çok meydana getirebileceği sonuçların bilinmezliği topluma bir korku salmakta, bu korkuyla beraber de onu öğrenmek ve kabul etmektense kolay olan yol izlenerek hiç yokmuş gibi davranılmaktadır.

Ancak bu noktada topluma şunu avazımızın çıktığı kadar bağırmanın gerekmektedir: “Buradayız, buradalar, burada olmaya devam edecekler!” Özellikle çoğunluğun görüşüne önem verilen bir toplumda var oluşlarını tam anlamıyla tamamlamayan; azınlık, öteki, marjinal olarak nitelendirilerek görünmez bir kılıfa

sokulan her bir birey her zaman burada olmayı sürdürmektedir. Çoğunluk görsün ya da görmesin bu gerçeklik değişmemekte ama çoğunluğun görüşünün değiştirilmesi ise mümkün olmaktadır. Tarihsel olarak geriye bakıldığında; kendi yaşam döngümüz içerisinde dahi, olumlu ya da olumsuz yönde nelerin değiştiğini görmek bizlere hiçbir şeyin imkansız olmadığını göstermekte ve sadece mücadele ederek değişimi gerçekleştirebileceğimizi hatırlatmaktadır.

İşte bu noktada; cinsel kimlikler bakımından yapılan ve yapılacak olan mücadelenin önemi de ortaya çıkmakta, biz de bu çalışmayla mücadelenin içerisinde kendimizi konumlandırmaktayız. Cinsel kimliği bakımından kendisini bir tanım içerisinde ifade etsin ya da etmesin, ifade ettiği takdirde tanımı toplumun geneli tarafından bilinen haline uysun ya da uymasın, ifade etmediği halde kendini birden fazla tanıma belli oranlarda ait hissetsin ya da hissetmesin, tanımlardan sıkılıp tüm bunları altüst etsin ya da etmesin her birey var olmayı hak etmektedir. Bu varlığını ise sadece kendi iç dünyasında değil aynı zamanda dış dünya tarafından da saygı gösterilerek devam ettirmesi en doğal hakkıdır. Unutulmamalıdır ki; dünya üzerinden birilerinin yine birileri adına konuşması, onları bir kalıba sokması, onlar hakkında tasarrufta bulunmasına yönelik bir düzen sarsılmaya devam etmektedir. Bu sarsılma çok yakın zamanda yerini yıkıma bırakarak tam anlamıyla eşitliğin olduğu bir düzene kavuşulacaktır.

Şimdiye kadar evde, okulda, işte, sokakta, medyada, kamuda ve daha bir yığın mekanda görmezden gelinen; daha da kötüsü görülüp bilinerek yok olmaları için her türlü şiddete maruz bırakılan ve bırakılmaya da devam edilen tüm bireyler, ister kabul edin ya da etmeyin, siyasi iktidarın verdiği gücün mutlak şekilde kendinde olduğunu zannedenler ve tüm diğerleri ile eşit olmalıdır. Bu eşitlik, hiçbir şekilde bir ayrımcılığı kabul etmemekte ve ifade edilen farklı türlerdeki eşitliklerin de ötesinde tam anlamıyla bir eşitlikten bahsetmektedir.

Tekrar etmek gerekirse; her birey kendi dünyasında özeldir ve bu biricikliği de karşımıza birey sayısı kadar farklı kimliğin çıkmasını getirmektedir. Bu noktada, doğal olarak bu kadar farklı kimliklerin birbirleriyle eşit olması sorgulanmaktadır. Ancak temelde yer alan bir durumun hatırlatılmasında fayda görülmektedir: Tüm farklılıklarımızın, kimliklerimizin de ötesinde ortak noktamız insan olmaktan gelmektedir.

Bahsi geçen ortak noktanın insan olma halinden geldiğini de düşünerek bununla beraber hayatlarımıza etki eden yapılar, sistemler, bilimler dikkate alındığında aklımıza gelenlerden biri de hukuk olmaktadır. Hukuk; kendi bünyesinde somut olarak görülebilecek kurallar bütünlüğünü de barındırmakta, ancak bunun yanında teorik arayışlar ile hak ve değerleri de içermektedir. Hukukun bir tanımlaması yapılmak istenildiğinde ise karşımıza net bir ifade çıkmamakta ve bu durum da queer kuramın akışkanlığına paralel olarak ilerlemektedir.

Karşımızda yer alan bu denli akışkan ve değişken yapıların varlığı ise her ne kadar bilinmezliklere kapı aralasa da çözüm yollarının dışarıdan değil de bildiğimiz yerden ortaya çıkabilme ihtimalini bize vermektedir. Özellikle kimliklerin bir yapı sökülmesine uğratılması ile harikulade fırsatlar ele geçirilebilmektedir.

Daha önceden de bahsedildiği üzere, her birey kendine özgü ve biricik kimliklere sahip olmakta ve bireylerin kendi yaşantılarının bünyesinde yer alan bu kimliklerin yok edilebilmesi mümkün değildir. Çünkü bireyler kendilerini bu kimlikler ile var etmekte ve dış dünyaya açıklamak istedikleri kadarıyla da yaşamlarını sürdürmektedirler. Kimliklerin hiçbir şekilde olmadığı bir düzen söz konusu olduğunda ise hayal gücümüz bize herkesin birebir aynı olduğu bir toplumun varlığını göstermektedir ki böyle bir aynılık günümüz gerçekleri içerisinde mümkün değildir. Böyle bir kurgunun yapılması da bireylerin özgür ve eşit şekilde var oluşları bakımından tehlikeler yaratma ihtimali içermekte, ancak kimliklerin olmadığına dair varsayımların çeşitli alanlarda yapılabileceği düşünülmektedir.

Cinsel kimlikler çerçevesinde Türkiye’de de yapılmak istenilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’sının ilgili maddesine ayrımcılığın yönelik olduğu ifadelerle cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim ibarelerinin eklenmesi uğraşı⁴⁴⁶ da bizlere birtakım göstergeler sunmaktadır. Vakti zamanında yapılmak istenen bu değişiklik ile bireyler kendi kimliklerine dair ifadelerin de görünürlüğü, bunun yanında bu değişimle beraber başlarına gelen ayrımcılık temelli olayların da önlenmesi umudu ortaya çıkmaktadır. Ancak görülebileceği üzere; ilgili değişiklik çabasının olduğu dönemde en basitinden duygusal yönelim ifadesi yer almamakta, zaman içerisinde gündeme gelerek hayatlarımıza girmektedir. Bu durum açıkça, yapılması istenilen herhangi bir

---

⁴⁴⁶ Kaos GL, LGBT’ler Anayasaya Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Eklenmesi Talebinde Israrıcı, 16 Ağustos 2013, <https://www.kaosgl.org/haber/lgbtrsquler-anayasaya-cinsel-yonelim-ve-cinsiyet-kimligi-eklenmesi-talebinde-isaraci> 4 Ağustos 2020.

değişikliğin yapıldığı andan itibaren eskiyeceğini göstermekte ve bu sebeple kimliğe dayalı olarak atılmak istenen adımlar ile olması gerekene yaklaşım hamlesi sürekli olarak yetersiz kalmaktadır.

Cinsel kimliklerin böylesine akışkan ve değişken olduğu bir noktada, sürekli olarak ifadelerin eklenmesi çabası hem yetersiz hem de yorucu bir yol olmaktadır. Her an değişen düzene yetişebilmesi için verilecek olan mücadele, bu mücadelenin içerisinde yer alan bireyler için de yorucu olacak ve sonucunda enerjinin asıl aktarılması gereken kanallara yönelmemesi sebebiyle sivil toplum da etkisizleşebilecektir. Bunun yanında, yeterli mücadelenin verileceği varsayımı söz konusu olduğunda ise ilgili mekanizmaların bu talepler karşısında ne kadar etkili olacağı ve taleplerin hepsinin karşılığının alınabilip alınamayacağı endişesi de bulunmaktadır.

Kimliklerin bu kadar fazla ve değişken olması karşısında, ancak queer hukuk kuramının bu noktada etkili bir araç olabileceği düşünülmektedir.

Queer kuramın barındırdığı özellikle cinsel kimliklerin bir inşa sürecine tabi ve akışkan yapıda oldukları ön kabulü ile kuramın hukuk boyutuna geçildiğinde, kimliklerin ne şekilde kullanılacağı sorgulaması meydana gelmektedir. Hukuki düzenlemelere bakıldığında görülen bazı cinsel kimliklerin sabit şekilde kullanılması ile aynı kimliklerin ikili bir cinsiyet sisteminin varlığını benimsetecek halde irdelenmesi, queer hukuk kuramının mücadele etmesi gereken temel yer olarak görülmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere, bu mücadelenin var olan her şeyi düzenlemeler içerisine dahil etmek ile gerçekleşmesi olası görülmediğinden tersi bir yöntem uygun görülmektedir. Bireyler kendi var oluşlarında barındırdıkları her türlü kimliğin yanında ortak olan insan olma haline sahiptirler. Bu sahiplik de tüm bireyleri kapsayabilecek düzenlemelerin yapılmasına fırsat vermektedir.

Kimliklerin, politik mücadeleye zarar vermeden, hukuki düzenlemelerden ve genel olarak hukuk yaklaşımından çıkarılması ve bir nevi bireylerin hukuk önünde kimliksizleşmeleri queer hukuk kuramı nezdinde uygun bir yaklaşım olarak görülebilmektedir. Özellikle cinsel kimliklerin hiç var olmadığı ancak neticesinde bu kimlikler bakımından da her türlü ayrımcılığın önlenebileceği genel bir yaklaşım ile hukuk önünde tam anlamıyla bir eşitlik sağlanmaktadır. Tüm bireyler insan olma haline dair ortaklığa sahip olarak aynı seviyede yer almakta, günümüzde gördüğümüz

aynı statüye sahip olmayanların desteklenmesi için oluşturulmuş pozitif ayrımcılığın dahi yer almayarak norm olarak kabul edilen bir yapının söz konusu olmaması hedeflenmektedir. Burada var olan norm, tekrar edilmesi gerekirse, insan olmaya dair bir normdur.

Kimliklerin bu şekilde yok sayılması, giriş bölümünde de bahsedilen Rawls'un cehalet perdesi kavramıyla somutlaştırılabilmektedir. Özellikle Rawls'un belirttiği cehalet perdesi, hukuk kurallarını yaratanlar için ilişkilendirme yapılması olası bir durumdur. Queer hukuk kuramına göre; kimliklerin olmadığı bir hukukun meydana gelmesi, hukuk nezdinde tam anlamıyla bir eşitliğin sağlanması ve bunların yanında kimliklerin akışkan ve muğlak bir yapıda olduğunun kabulü için yine insan tarafından ortaya çıkarılan hukuk bünyesinde pozitif hukuk olarak da tabir edebileceğimiz çok kısa zamanlarda insanlar tarafından ortaya çıkarılabilen kurallar bütününe değerlendirilmesi gereklidir.

Hukuk denilince sıradan vatandaşların aklına ilk gelen, kurallar yani daha genel olarak pozitif hukuk, özellikle temel hak ve özgürlüklerin bireylere sağlanabilmesi için önemli bir görev üstlenmektedir. Pozitif hukukta yer alan düzenlemeler ile o günkü çerçeve belirlenmekte ve bahsedilen çerçeve nezdinde hareket edilmektedir. Pozitif hukukun oluşmasında ise başlıca görev yasama organlarına ait olmakta, bunun da ötesinde yürütme organının yapmış olduğu düzenlemeler ile uluslararası sözleşme ve belgeleri meydana getiren birlik ve örgütler de bulunmaktadır. Bahsedilen tüm yapılar kuşkusuz yine insanlardan oluşmakta ve görevi üstlenen insanlar tarafından düzenlemeler ortaya çıkartılmaktadır.

Burada görevli olan bireylerin düzenlemeleri meydana getirmeleri esnasında birden çok faktör de devreye girmekte, özellikle siyasi iktidara sahip olanın politikaları nezdinde şekillenmektedir. Siyasi iktidarın dışında yer alanlar tarafından da çok doğal olarak düzenlemelere etki yapılmakta, gerekirse üst organlarca da gerekli ilkelere göre çeşitli düzenlemeler değiştirilebilmektedir. Ayrıca uluslararası niteliğe sahip olan yapıların meydana getirdiklerine taraf olup olmama kararı ise yine siyasi iktidar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Tüm bu süreçlerin yaşanmasında daha önce de dediğimiz üzere insan faktörü yer almakta ve hem önel hem de örgütsel düşünceler ışığında göreve sahip olanların kararları ve eylemleri değişiklik göstermektedir. İnsan faktörünün yer almasıyla

beraber her bir birey kadar farklı kararın ortaya çıkması beklenirken, gerçekte bağlı bulunulan parti, örgüt, politikanın yolunda ilerlemeler görülmektedir. Böyle bir durumda da hem insanların kendileri ile hem de yine onlar tarafından oluşturulmuş organizasyonların politikaları ile mücadele edilmesi gerekmektedir.

Bu noktada daha önce de bahsettiğimiz ve Rawls tarafından ortaya atılan cehalet perdesi kavramı akıllara gelmektedir. Rawls, teorik anlamda insanların haklarını tespit ederken bahsedilen cehalet perdesine sahip olduklarında kendileri ile diğerleri arasındaki farkları görmeyerek kendi menfaatine yönelik düzenlemelerin yapılmasının önlenebileceği fikrini ileri sürmektedir. Burada bireyin kendisi ve diğerleri arasındaki fark kavramı önemli rol oynamakta ancak çalışmamız kapsamında queer hukuk kuramının somutlaşabilmesi için pozitif hukukun yaratılmasında görevli olanların ilgili perdeye sahip olmaları gerekliliği düşünülmektedir. Bu sayede, yaptıkları düzenlemelerin etki edeceklerine dair bilgilere maruz kalmayarak sadece insan olmalarından doğan temel özellikler göz önüne alınarak düzenlemeler ortaya çıkarılabilecektir.

Çalışmamız gereğince cinsel kimlikler özelinde tartışacağımız noktada ise bu perdenin varlığının zorunlu olduğu idrak edilmekte, aksi durumda cinsel kimlikleri sebebiyle ötekileştirilen bireylerin temel hak ve özgürlüklerine ulaşmaları mümkün görülmemektedir. Ayrıca şu an var olan düzenlemelere de bakıldığında kabul edilmiş ancak sabit anlam taşıyan cinsel kimlikler içeren kurallar gerekli kapsayıcılığa sahip olmamaktadır. Tüm bunların çözülebilmesi adına ilgili organlarda görevli olanların temel hedefi, her bir bireyin ayrı ayrı düzenlemelere dahil edilebilmesi olası olmadığından, herkesi kapsayacak temel düzenlemelerin ortaya çıkarılması olmalıdır.

Burada bahsedilmeye çalışılan duruma bir örnek vermek gerekirse, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Evlenme Hakkı" başlıklı maddesi dikkate alınabilmektedir. Bu maddenin içeriğine bakıldığında kadın ve erkek cinsel kimliklerine sahip olan iki kişinin ilgili devletin uygun gördüğü şekilde evlenmesinin ve bağlantılı olarak aile kurmasının bir hak olarak tanındığı görülmektedir. Burada öncelikle bu hakkın sadece kadın ve erkek cinsel kimliklerine sahip olan bireylere verilmesi bakımından bir sorun yer almaktadır. Zaten Sözleşme ile bağlı olan AİHM'in kararlarına da bakıldığında buradaki kimlikler biyolojik temelli olarak kabul edilmekte, sonra zamanla trans deneyimine sahip bireyler de dahil edilmektedir. Her

ne kadar bir gelişme kaydediliyor olsa da halen tam anlamıyla eşitlikçi bir düzenlemenin sağlandığı söz konusu değildir. İkinci olarak, evlenme hakkı bünyesinde yer alan evlilik birliği de bireylere toplum içerisinde var olmaları için dayatılmakta, evlilik kurumu dışında başka ilişkilene şekilleri kabul edilmemektedir. Evlilik kurumu dışında çeşitli birliktelikler bazı ülkelerde kabul görmeye başlasa da bunlara dair bir düzenleme Sözleşme’de bulunmamakta, hak temelli incelendiğinde ise “Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı” kapsamında değerlendirilmektedir. Son olarak ise, evlilik kurumu ile aile kurumu birbirleri ile ilişkilendirilmekte ve yine toplum için elzem görülen aile yapısı da bireylerin var olabilmesi için gerekli bir şey olarak lanse edilmektedir. Burada bahsedilen aile ise geleneksel anlamlar taşımakta, alternatif aileler bakımından bir söylem üretilmemektedir.

Örnekte de görüleceği üzere, var olan düzenleme queer hukuk kuramı perspektifinden gereklilikleri sağlayamamaktadır. Sözleşme’de bahsedilen hakkın temelde insanlar arasındaki ilişkilenemeleri içerdiği ve ilişki içerisinde olma halinin de doğal olduğu açıktır. Bahsedilen insanların kimliklerinden ve devletlerin belirttiği kalıplardan bağımsız bir şekilde ilişki kurmasına dair bir hak düzenlenecek ise tarafımızca aşağıdaki gibi olması önerilmektedir:

“İlişkilene Hakkı:

Herkes, bireyler arası ilişkilene hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanımını düzenleyen ulusal yasalar bireyin rıza ve beyanlarını dikkate almalıdır.”

Bu sayede bireylerin cinsel kimliklerinden bağımsız bir düzenleme ortaya çıkmakta ve devlet tarafından çoğunluğun görüşüne uygun olan yöntem ve kurumların da önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Şu ana kadar politik mücadele içerisinde kimliklerin ne kadar etkili bir yerde olduğunu da unutmuyarak hukuk bünyesinde gerek soyut gerekse somut anlamda bireylerin kimliksizleşmesinin sağlanması; zamana da ayak uydurabilecek ama en önemlisi insanlar arasındaki eşitliği tam anlamıyla sağlayabilecek kuralların, kararların, uygulamaların, düzenlemelerin meydana gelmesini tetikleyecektir. Çok doğal olarak da bu değişim bir anda gerçekleşmeyecek ancak mücadelenin bu perspektife kaydırılarak elde edilecek kazanımların etkisi büyüyecektir. Aynı zamanda mücadelelerinde kendilerini güçsüz, seslerini kısık hissedenlerin ortak hedef doğrultusunda bir araya gelmesiyle de aslında birbirlerinden çok farklı bireylerin hareketi gündemleşecektir. Bu sayede, değişen dünya düzeni içerisinde reformist bir

hamle ile senelerdir özlemini duyduğumuz eşit ve özgür bir düzen umudu yine, yeni, yeniden yeşerecektir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- ACAR ERDUR, Duygu. ÖZGÜNLÜ, Faruk. “Çalışma Yaşamında Ayrımcılık: LGBT+ Bireylere Yönelik Nitel Bir Araştırma”, *Business and Economics Research Journal*, Cilt 11, Sayı 2, 2020, s.479-494.
- AGGRAWAL, Anil. *Forensic and Medico-legal Aspects of Sexual Crimes and Unusual Sexual Practices*, Boca Raton, CRC Press, 2009.
- American Psychological Association, “Guidelines for Psychological Practice With Lesbian, Gay, and Bisexual Clients”, *The American Psychologist*, Volume 67, 2012, Issue 1, p.10-42.
- American Psychological Association, “Guidelines For Psychological Practice With Transgender And Gender Nonconforming People”, *The American Psychologist* Volume 70, 2015, Issue 9, p.832-864.
- ARAYICI, Özge. *Cinsiyet Ayrımcılığının ve Ötekileştirme Pratiklerinin LGBTİ+’in Cinsiyet Algısına Etkisi: İstanbul ve İzmir Örneği*, (Danışman: Doç.Dr. Derya Şaşman Kaylı), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Ulusal Tez Merkezi, 543628).
- ATAK, Hasan. “Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt 3, 2011, Sayı 1, s.163-213.
- ATAMER, Yeşim. TAŞKIN, Z. Damla. “Transseksüellere İlişkin Hukuksal Düzenlemeler: Uygulama, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Aykırı Yönleri ve Revizyon Teklifleri”, *Yargıtay Dergisi*, Cilt 42, 2016, Sayı 4, s.719-782.
- ATAY, Tayfun. *Çin İşçi Japon İşçi Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değiniler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.
- AVCIOĞLU, Gürcan Şevket. “Yapısal Kimlikten Seçimlik Kimliğe; Kimliğin Medya Aracılığıyla Yeniden Üretimi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* Cilt 8, 2011, Sayı 2, s.359-370.
- BAIRD, Vanessa. *Cinsel Çeşitlilik*, H. Doğan (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2004.
- BAMBERG, Michael. DE FINA, Anna. SCHIFFRIN, Deborah. “Discourse and Identity Construction”, L. Vivian Vignoles, Seth C. Schwartz, Koen Luyckx (ed.), *Handbook of Identity Theory and Research*, London, Springer, 2011, p.177-199.
- BAUMAN, Zygmunt. *Siyaset Arayışı*, T.Birkan (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2000.

- BAUMAN, Zygmunt. *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, İsmail Türkmen (çev.), Ankara, Öteki Yayınları, 2000.
- BAUMAN, Zygmunt. *Work, Consumerism and The New Poor*, London, Open University Press, 2005.
- BAYRAMOĞLU, Yener. “Stonewall’dan Onur Yürüyüşü’ne...”, *Cogito*, 2011, Sayı 65-66, s.387-394.
- BEN-ASHER, Noa. “The Necessity of Sex Change: A Struggle for Intersex and Transgender Liberties”, *Harvard Journal of Law and Gender*, Volume 29, 2008, p.51-98.
- BERKTAY, Fatmagül. *Tarihin Cinsiyeti*, İstanbul, Metis Yayınları, Üçüncü Baskı, 2010.
- BOURDIEU, Pierre. *Düşünümsel Bir Antropoliji İçin Cevaplar*, N. Ökten (çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, Dördüncü Baskı, 2010.
- BUTLER, Judith. *Bela Bedenler*, Cüneyt Çakırlar, Zeynep Talay (çev.), İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2014.
- BUTLER, Judith. *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Başak Ertür (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, Yedinci Baskı, 2019.
- BUTLER, Judith. *İktidarın Psişik Yaşamı Tabiyet Üzerine Teoriler*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005.
- BUZ, Sema. “Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt 14, 2015, Sayı 53, s.268-278.
- CANDEMİR, Delta Meriç. *2000 Sonrası Türkiye Sinemasında Queer İmkanlar: Benim Çocuğum, Zenne ve Bizim Büyük Çaresizliğimiz Üzerine Bir Çözümleme*, (Danışma: Doç.Dr. N. Aysun Akıncı Yüksel), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, (Ulusal Tez Merkezi, 432460).
- CASTELLS, Manuel. *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Kimliğin Gücü (2.Cilt)*, E.Kılıç (çev.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- CONNELL, Raewyn. *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, C. Soydemir (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Birinci Baskı, 1998.
- CONOLLY, William E. *Kimlik ve Farklılık -Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri-*, Ferma Lekesizalın (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995.
- ÇAĞIRKAN, Barış. “Göç. Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplumlar, Yeni Kimlikler”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, 2016, Sayı 8, s.2613-2623.

- ÇAKIR, Serpil. “Osmanlı’da Kadınların Mekânı, Sınırlar ve İhlaller”, A. Alkan (ed.), *Cins Cins Mekan*, İstanbul, Varlık Yayınları, 2013, s.76-101.
- ÇAKIRLAR, Cüneyt. DELİCE, Serkan. “Yerel ile Küresel Arasında Türkiye’de Cinsellik, Kültür ve Toplumsallık”, *Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*, Cüneyt Çakırlar, Serkan Delice (ed.), İstanbul, Metis Yayınları, 2012.
- DALBAY, Ramazan Saim. “Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018/2, Sayı:31, s.161-173.
- DEMİR, Nazlı Hilal. *Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal Bir Hukuk Arayışı*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- DEMİR ORALGÜL, Ezgi. *Günümüz Siyaset Felsefesinde Kimlik Sorununa Alternatif Bakışlar: E.Levinas, J.Butler ve C.Taylor’da Kimlik ve Siyaset*, (Danışman: Prof.Dr.Cemal Güzel), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014, (Ulusal Tez Merkezi, 365017).
- DEMİRDİZEN, Derya. ÇINAR, Sidar. KESİCİ, Mehmet Rauf. “İşyerinde Cinsel Yönelim Ayrımcılığı: LGB Bireylere Yönelik Bir Alan Çalışması”, *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu IV-Bildiriler Kitabı*, Petrol-İş Yayını, 2012, s.311-330.
- DEMİRTAŞ, Hanife Andaç. “Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar”, *İletişim: Araştırmaları*, Cilt 1, 2003, Sayı 1, s.123-144.
- DİREK, Zeynep. “Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi”, Zeynep Direk (ed.), *Cinsiyetli Olmak*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, İkinci Baskı, 2009.
- DOĞAN, İbrahim Tarkan. *Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bakımından 1990 Sonrası Türk Sinemasında Eşcinsellik*, (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Zühal Çetin Özkan), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, (Ulusal Tez Merkezi, 430509).
- DOĞAN, Sultan. KÜÇÜKGÖNCÜ, Suat. “Geçmişten Günümüze Cinsellik Araştırmaları”, *Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi*, Cilt 46, 2009, Sayı 3, s.102-109.
- DÖKMEN, Zehra Y.. *Toplumsal Cinsiyet “Sosyal Psikolojik Yaklaşımlar”*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009.
- ENCK-WANZER, Darrel. “Gender Politics, Democratic Demand and Anti-Essentialism in the New York Young Lords”, *Latina/o Discourse in Vernacular Spaces: Somos de Una Voz?*, Michelle A. Holling, Bernadette Marie Calafell (ed.), Lexington Books, 2011.
- ERKAL, Mustafa E.. *Sosyoloji*, İstanbul, Der Yayınları, 1999.

- FAUSTO-STERLING, Anne. "The Five Sexes: Why Male and Female Are Not Enough?", *The Sciences*, 1993, p.20-25.
- FOUCAULT, Michel. *Cinselliğin Tarihi*, Hülya Uğur Tanrıöver (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Dokuzuncu Baskı, 2018.
- FREEMAN, Samuel. "Reason and Agreement in Social Contract Views", *Philosophy and Public Affairs*, Cilt 19, Sayı 2, 1990, s.122-157.
- FROMM, Erich. *Cinsellik ve Cinsel Sapmalar*, Aydın Arıtan (çev.), İstanbul, Arıtan Yayınevi, 1998.
- GIDDENS, Anthony. *Mahremiyetin Dönüşümü*, İ. Şahin (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, İkinci Baskı, 2010.
- GIDDENS, Anthony. *Sosyoloji*, İstanbul, Kırmızı Yayınları, Birinci Baskı, 2013.
- GÖKA, Erol. BEYAZYÜZ, Murat. "Yeni Dünya Düzeninin 'Kimlik Siyaseti': Psikolojik Bir Bakış Denemesi", *Türkiye Günlüğü* 2005, Sayı 83, s.17-26.
- GÖREN, Zafer. "Genel Eşitlik İlkesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, 2016, s.3279-3301.
- GREENBERG, Jerrold S.. BRUESS, Clint S.. OSWALT, Sara B.. *Exploring The Dimensions of Human Sexuality*, Burlington, Jonas & Bartlett Learning, Sixth Edition (eBook), 2017.
- GROSZ, Elizabeth. "Deneysel Arzu: Queer Öznelliğini Yeniden Düşünmek", *Cogito*, 2011, Sayı 65-66, s.7-36.
- GÜNER, Umut. KALKAN, Pelin. ÖZ, Yasemin. ÖZSOY, Elif Ceylan. SÖYLE, Fırat. *Türkiye'de Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2011.
- HALL, Stuart. "Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler", A. D. King (ed.), *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları*, G. Seçkin, Ü. H. Yolsal (çev.), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998.
- HALL, Stuart. "The Question of Cultural Identity", *Modernity and its Features*, S. Hall, T. McGrew (ed.), Oxford, Polity Press, 1992.
- HALPERIN, David M.. *Saint Foucault Towards a Gay Hagiography*, New York, Oxford University Press, 1995.
- HANNUM, Kelly M.. *Social Identity: Knowing Yourself, Knowing Others*, North Carolina, CCL Publication, 2007.
- HARTMANN, Heidi. *Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği*, G. Aygen (çev.), İstanbul, Agora Kitaplığı, Birinci Baskı, 2006.
- HEYES, Cressida. *Line Drawings: Defining Women Through Feminist Practice*, Ithaca, Cornell University Press, 2000.

- HOGG, Michael A.. ABRAMS, Dominic. *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*, New York, Routledge, 1998.
- HORTAÇSU, Nuran. *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*, Ankara, İmge, İkinci Baskı, 2014.
- İLKKARACAN, Pınar. *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.
- JAGOSE, Annamarie. *Queer Teori: Bir Giriş*, Ali Toprak (çev.), İstanbul, NotaBene Yayınları, İkinci Baskı, 2017.
- JENKINS, Richard. *Social Identity*, London, Routledge, 3th Edition, 2008.
- JOHNSON, Oliver A.. “The Kantian Interpretation”, Henry S. Richardson (ed.), *The Philosophy of Rawls: The Two Principles and Their Justification*, Garland Publishing, 1999, s.210-219.
- Kaos GL, *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İçin LGBT Hakları El Kitabı*, Ankara, İkinci Baskı, 2017.
- KARALI, Şebnem Nazlı. *Türkiye’de Sahnelenen Yerli Oyunlarda Transseksüellik ve Transfobi*, (Öğr.Gör. Ali Düşenkalkar), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Ulusal Tez Merkezi, 407853).
- KELEŞ, Şükrü. *Psikiyatristlerin ve Cinsel Azınlıkların Cinsel Kimlik ve Cinsel Yönelim Konusuna İlişkin Değersel Söylemleri*, (Danışman: Prof.Dr. Neyyire Yasemin Yalım), Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015, (Ulusal Tez Merkezi, 417246).
- KIRTON, Derek. “‘Race’, Identity and the Politics of Adoption”, *Working Paper 2, Center for Adoption and Identity Studies*, University of London, 1995.
- KOÇAOĞLU, Mehmet. *John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, İmaj Yayınevi, Üçüncü Baskı, 2017.
- KURUOĞLU, Huriye. AYDIN, Bermal. *Toplumsal Cinsiyet ve Medya*, Ankara, Detay Yayınları, 2014.
- KÜÇÜKALP, Kasım. “Anti-Özcülük”, *Felsefe Ansiklopedisi (Cilt I)*, Ahmet Cevizci (ed.), İstanbul, Etik Yayınları, 2003, s.470-473.
- LEVENT, Hatice Yıldız. *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik: Gaziantep Örneği*, (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Şenay Leyla Kuzu), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Ulusal Tez Merkezi, 405522).
- LUCKMANN, Thomas. *Görünmeyen Din*, Ali Coşkun vd. (çev.), İstanbul, Rağbet Yayınları, 2003.

- MALESEVIC, Sinisa. "Identity: Conceptual, Operational and Historical Critique", Sinisa Malasevic and Mark Haugaard (ed.), *Making Sense of Collectivity: Ethnicity, Nationalism and Globalisation*, London, Pluto Press, 2002, p.195-215.
- MARTIN, Denis-Constant. "The Choices of Identity", *Social Identities*, Volume 1, 1995, Issue 1, p.1-16.
- McADAMS, Dan P.. "Narrative Identity", L. Vivian Vignoles, Seth C. Schwartz, Koen Luyckx (ed.), *Handbook of Identity Theory and Research*, London, Springer, 2011, p.99-115.
- MIES, Maria. *Ataerki ve Birikim*, Y. Temürtürkan (çev.), Ankara, Dipnot Yayınları, 2012.
- MODOOD, Tariq. "Anti-Essentialism, Multiculturalism and the 'Recognition' of Religious Group", *The Journal of Political Philosophy*, Cilt 6, Sayı 4, 1998, s.378-399.
- MONEY, John. *Gender Role, Gender Identity, Core Gender Identity: Usage and Definition of Terms*, Maryland, 2008.
- MORRIS, Charles W. (ed.). *Mind, Self and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist George H. Mead*, Chicago, Chicago University Press, 1972.
- NIETZSCHE, Friedrich. *On the Genealogy of Morality*, Carol Diethe (çev.), Keith Ansell-Pearson (ed.), Cambridge University Press, 1994.
- NİLÜFER, Aşiyen. *İnsan Hakları Hukuku Temelinde Türk Hukukunda Cinsiyet Geçiş Süreci*, (Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Candan Yasan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, (Ulusal Tez Merkezi, 502716).
- ÖZ, Yasemin. "Görünmezlik Kıskaçında Lezbiyenler", N. Mutluer (ed.), *Cinsiyet Halleri Türkiye'de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları*, İstanbul, Varlık Yayınları, İkinci Baskı, 2013, s.198-206.
- ÖZDEMİR, Eylem. "Kimlik Kavramı ve Teorik Yaklaşımlar", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt 8, 2010, Sayı 32, s.11-31.
- ÖZDİL, Muhammed. "Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, Sayı 28, s.383-400.
- ÖZKAZANÇ, Alev. *Feminizm ve Queer Kuram*, Ankara, Dipnot Yayınları, 2015.
- ÖZTÜRK, Şeyda. "Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram", *Cogito*, 2011, Sayı 65-66.
- ÖZYURT, Cevat. *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*, İstanbul, Açılık Kitap, 2005.

- RASULY-PALECZEK, Gabriele. “Afganistan’da Devlet Kurma Mücadelesi: Merkezileşme, Milliyetçilik ve Huzursuzluklar”, Willem van Schendel, Erik J. Zürcher (ed.), *Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları*, Selda Somucuoğlu (çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- RAWLS, John. *Bir Adalet Teorisi*, Ankara, Phoenix Yayınevi, İkinci Baskı, 2018.
- REISMAN, Judith A.. EICHEL, Edward W.. MUIR, J. Gordon. COURT, J. H.. *Kinsey, Sex and Fraud: The Indoctrination of a People*, Louisiana, Vital Issues Pr, 1990.
- RICOEUR, Paul. “Anlamlı Eylemi Bir Metin Gibi Görmek”, Paul Rainbow, William Sullivan (ed.), *Toplumbilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, Taha Parla (çev.), İstanbul, Deniz Yayınevi, İkinci Baskı, 2008, s.63-99.
- ROBINSON, Paul. *Queer Wars: The New Gay Right and Its Critics*, Chicago, The Universtiy of Chicago Press, 2005.
- RUBIN, Gayle S.. “Cinselliği Düşünmek Cinsellik Politikasına Dair Radikal Bir Kuram Üzerine Notlar”, *KaosQueer+ Dergisi*, Sayı 1, 2014.
- SANCAR, Serpil. *Erkeklik: İmkânsız İktidar*, İstanbul, Metis Yayınları, İkinci Baskı, 2011.
- SANCAR, Serpil. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*, İstanbul, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, 2012.
- SARIBAY, Ali Yaşar. *Siyaset, Demokrasi ve Kimlik*, Bursa, Asa Kitabevi, 1998.
- SARUP, Madan. “Identity and Narrative”, Tasneem Raja (ed.), *Identity, Culture and the Post-modern World*, Athens, The University of Georgia Press, 1996.
- SCHERPE, Jens M.. *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*, Intersentia Publishing, 2015.
- SCOTT, Joan W.. *Toplumsal Cinsiyet; Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*, A. T. Kılıç (çev.), İstanbul, Agora Kitaplığı, Birinci Baskı, 2007.
- SEDGWICK, Eve Kosofsky. “Axiomatic”, Iian Morland, Annabelle Willox (ed.), *Queer Theory*, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2005.
- SEDGWICK, Eve Kosofsky. *Epistemology of the Closet*, University of California Press, 1990.
- SEIDMAN, Steven. “Critique of Compulsory Heterosexuality”, *Sexuality Research & Social Policy – Journal of NSRC*, Volume 6, 2009, Issue 1, p.18-28.
- SERPE, Richard T. STRYKER, Sheldon. “The Symbolic Interactionist Perspective”, L. Vivian Vignoles, Seth C. Schwartz, Koen Luyckx (ed.), *Handbook of Identity Theory and Research*, London, Springer, 2011, p.225-248.

- SHIVELY, Michael G.. JONES, Christopher. DE CECCO, John P.. “Research on Sexual Orientation”, *Journal of Homosexuality*, Volume 9, 2010, Issue 2-3, p.127-136.
- SMITH, Anthony D.. *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, Derya Kömürcü (çev.), İstanbul, Everest Yayınları, 2002.
- SÖNMEZ, Bülent. *Gizli Kimlik ‘Eşcinselliğin Anlamı Üzerine’*, İstanbul, NKM Yayınları, 2007.
- SPARGO, Tamsin. *Foucault ve Kaçıklık Kuramı*, Kaan H. Ökten (çev.), İstanbul, Everest Yayınları, 2000.
- STONE, Alison. “Essentialism and Anti-Essentialism in Feminist Philosophy”, *Journal of Moral Philosophy*, Cilt 1, Sayı 2, The Continuum Publishing, 2004, s.135-153.
- STONE, Alison. “On the Genealogy of Women: A Defence of Anti-Essentialism”, *Third Wave Feminism*, Stacy Gills-Gillian Howie-Rebecca Munford (ed.), Palgrave Macmillan, 2004, s.85-96.
- STRYKER, Sheldon. “Developments in Two Social Psychologies: Toward an Appreciation of Mutual Relevance”, *Sociometry*, Volume 40, 1977, Issue 2, p.145-160.
- ŞİMŞEK, Sefa. “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, 2002, Sayı 3, s.29-39.
- TAJFEL, Henri. “Social Psychology of Intergroup Relations”, *Annual Review of Psychology*, Issue 33, p.1-39.
- TATAR, Taner. “Farkın Tabiiliğinden Farkçılığın Yapaylığına Kimlik”, *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt 100, 2011, Sayı 288, s.77-84.
- TURAL, Sadık K.. *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- TÜRK, H. Bahadır. “Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu”, *Toplum ve Bilim*, 2008, Sayı 112, s.119-147.
- UZUN, Turgay. “Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme”, *Doğu Batı Dergisi*, Cilt 6, 2003, Sayı 23, s.131-154.
- VIGNOLES, L. Vivian. SCHWARTZ, Seth C.. LUYCKX, Koen. “Introduction: Toward a Integrative View of Identity”, L. Vivian Vignoles, Seth C. Schwartz, Koen Luyckx (ed.), *Handbook of Identity Theory and Research*, London, Springer, 2011, p.1-27.

- WITTIG, Monique. "The Category of Sex", D. Leonard, L. Adkins (ed.), *Sex in Question: French Materialist Feminism*, London, Taylor&Francis, 2005, p.25-31.
- WITTIG, Monique. *Straight Düşünce*, Leman Sevda Darıcıoğlu (çev.), İstanbul, Sel Yayıncılık, 2013.
- YAPICI, Asım. *Din Kimlik ve Ön Yargı (Biz ve Onlar)*, Adana, Karahan Kitabevi, 2004.
- YEDİKARDEŞ, Feyza. *Bireylerde Mağduriyet Riski ve Suç Korkusu: LGBTİQ Örneklemi*, (Danışman: Doç.Dr. Neylan Ziyalar), İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Ulusal Tez Merkezi, 478811).
- YILDIRIM, Leyla. *Sosyal Dışlanma Karşısında Eşcinsel Kimliğin Kurulumu*, (Danışman: Doç.Dr. Ahmet Zeki Ünal), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Ulusal Tez Merkezi, 456664).
- YILMAZ ESENCAN, Tuğba. KIZILKAYA BEJİ, Nezihe. "Günümüze Değın Cinsellik Konusunda Yapılan Çalışmaların İrdelenmesi", *Androloji Bülteni*, Cilt 17, 2015, Sayı 63, s.301-310.
- YOUNG, Iris Marion. "Gender as Seriality: Thinking about Women as a Social Collective", *Signs*, Cilt 19, Sayı 3, The University of Chicago Press, 1994, s.713-738.
- ZENCİRKIRAN, Memet. *Sosyoloji*, Bursa, Dora Basım-Yayın, Yedinci Baskı, 2018.

Elektronik Kaynaklar

- ARC International, “2008 Joint Statement”, <http://arc-international.net/global-advocacy/sogi-statements/2008-joint-statement/>
- AY, Yağız. “Yeniden Michel Foucault ve Cinselliğin Tarihi”, Brikim Dergisi, 2018, <https://www.birikimdergisi.com/guncel/8850/yeniden-michel-foucault-ve-cinselligin-tarihi>
- BAKIRCI, Çağrı Mert. “Cinsel Kimlik: Biyolojik Cinsiyet, Cinsel Yönelim ve Toplumsal Cinsiyet Nedir?”, *Evrım Ağacı*, <https://evrimagaci.org/s/1470>
- BOLAK BORATAV, Hale. “Psikolojide Cinsel Yönelim ve Eşcinsellik Tartışmaları”, Lambdaistanbul LGBTİ+ Dayanışma Derneği İnternet Sitesi, 2006, <http://www.lambdaistanbul.org/s/etkinlik/psikolojide-cinsel-yonelim-ve-escinsellik-tartismalari/>
- Cambridge Uni. Press, “Cambridge Dictionary”, <https://dictionary.cambridge.org/>
- Cumhuriyet Gazetesi, ‘Pembe tezkere’ye koğuş işkencesi, 15 Nisan 2012, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/pembe-tezkereye-kogus-iskencesi-335136>
- GÜNER, Umut. Avcılar Meis Sitesindeki Son Durum, *Kaos GL*, 8 Ocak 2013, <https://www.kaosgl.org/haber/avcilar-meis-sitesindeki-son-durum>
- Huffpost, “Here’s What This Asexual Homoromantic Couple Wants You To Know About Their Lives” https://www.huffpost.com/entry/homoromantic-asexual-wedding_n_594a8cbee4b0312cfb60a31a
- Kaos GL, LGBT’ler Anayasaya Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Eklenmesi Talebinde Israrcı, 16 Ağustos 2013, <https://www.kaosgl.org/haber/lgbtrsquoler-anayasaya-cinsel-yonelim-ve-cinsiyet-kimligi-eklenmesi-talebinde-israrcı>
- Kaos GL, Pembe tezkere sürecim: Selam, ben eşcinselim!, 8 Temmuz 2019, <https://www.kaosgl.org/haber/pembe-tezkere-surecim-selam-ben-escinselim>
- LARMORE, Charles. “Behind The Veil”, *The New Republic*, <https://newrepublic.com/article/63556/behind-the-veil>
- SONDOĞAÇ, Cihan. *Queer Teori'nin Kısa Tarihi*, <http://www.kaosgldergi.com/dosyasayfa.php?id=1741>
- Türk Dil Kurumu, “Güncel Türkçe Sözlük”, <https://sozluk.gov.tr/>
- Wikipedia The Free Encyclopedia, “Legal Recognition of Non-binary Gender”, https://en.wikipedia.org/wiki/Legal_recognition_of_non-binary_gender#cite_note-62

Wikipedia The Free Encyclopedia, “LGBTI Rights at the United Nations”,
https://en.wikipedia.org/wiki/LGBT_rights_at_the_United_Nations

Wikipedia The Free Encyclopedia, “Romantic Orientation”,
https://en.wikipedia.org/wiki/Romantic_orientation

Wikipedia The Free Encyclopedia, “Sexual Orientation”,
https://en.wikipedia.org/wiki/Sexual_orientation

Wordpress, “Banu Gökyar”, <https://banugokyar.wordpress.com/tag/fallosantrik/>

